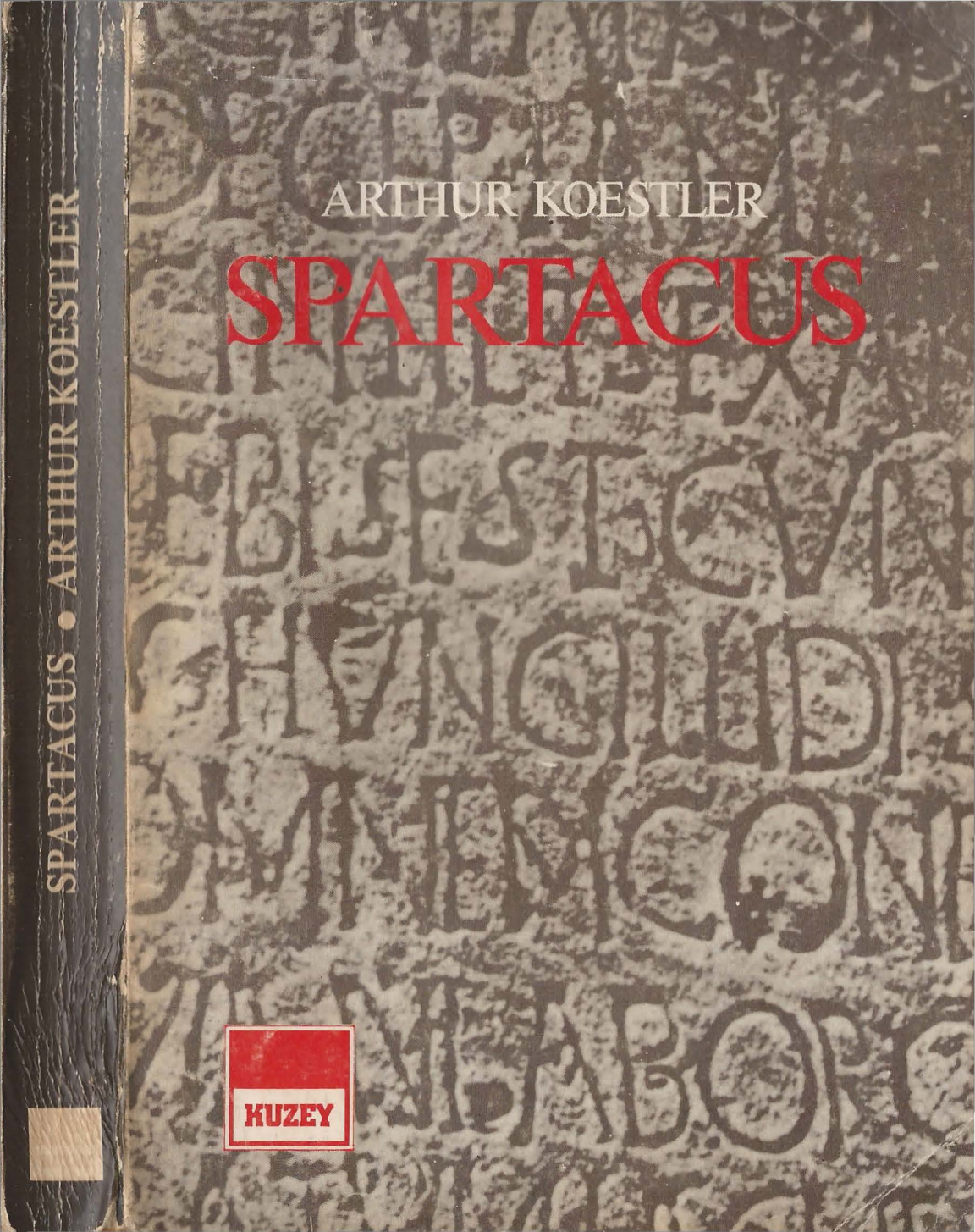
ARTHUR KOESTLER

SPARTACUS

KUZEY

SPARTACUS • ARTHUR KOESTLER

ARHUR KOESTLER

SPARTACUS

KUZEY YAYINLARI : 19

●

Öykü ve Roman Dizisi : 5

●

Kuzey Yayınları'nda
Birinci Baskı : Aralık 1984

KUZEY YAYINLARI

Şimşek Sok. No : 14/11
Aşağı Ayrancı/ANKARA
Tel : 30 40 81

Kapak : Ali CENGİZKAN
Feryal Matbaacılık - Tel : 29 83 18 - 30 80 61 - ANKARA

ARTHUR KOESTLER

SPARTACUS

Çeviren
ZÜHAL AVCI

KUZEY YAYINLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞKALDIRI

YUNUSLAR

Sabah olmamıştı daha, horozlar bile ötmemişti.

Ama devlet görevlileri horozlardan önce kalkar. Öyle yapmaları da gerekir. Zabıt kâtibi Quintus Apronius alıştı artık. Alıştı ama yine de homurdanıyor ve çıplak ayaklarıyla tozlu döşemede sandallarını arıyor. Yine ters dönmüş sandallar, burunları yatağa doğru: Apronius'un günün başlangıcında karşılaştığı ilk aksilik!

Pencereye yaklaşıp şöyle derin bir nefes alıyor. Gözleri avluda. Beş katlı binanın önünde derin bir uçurum gibi görünüyor avlu. İşte, hizmetçisi Pomponia çıkıyor merdiveni. Sahip olduğu tek esir bu Pomponia. Bir elinde sabah kahvaltısı, bir elinde sıcak su kovası, her sabah aynı saatte gelir Pomponia, hiç şaşmaz. Ama ihtiyardır, iskeleti çıkmıştır.

Su ılık, kahvaltı yenecek gibi değil: günün ikinci aksiliği!

Fakat, Quintus Apronius asıl «Yunusları» düşünüyor: günün keyifli, en parlak anını. Bunun mutluluğu şimdiden keyiflendiriyor Apronius'u, yüzüne bir gülümseme yayılıyor. Pomponia odada dört dönüp istediği kadar söylenebilir, istediği kadar paylayabilir onu.

Elbiselerini fırçaladı Pomponia, karmakarışık plili togasını sardı. Apronius merdivenlerden inerken, bir yandan da togasının etekleri basamaklara değmesin diye dikkat ediyor. Mutlaka pencereden kendisini seyrediyordur Pomponia.

Sokak daracık. Gün neredeyse doğacak. Duvarlara sürünerek yürüyor Quintus Apronius. Öküzlerin, atların çektiği dizi dizi arabalar yolda yürüyecek yer bırakmıyor ki! Ağzına kadar dolmuş yol; arabalarla, patırtı gürültüyle, arabacıların bağrışlarıyla dolmuş. Gündüzleri Capua sokaklarından araba geçmesi yasaktır.

Apronius, İtriyat pazarıyla Balık pazarının sınırında bir grup işçiyle karşılaştı. Sert bakışlı, saçları sakalları birbirine karışmış, şehir meclisinin köleleri bunlar. Kasvetli bir manzara. Bir evin duvarına yamyassı yapışıyor. Apronius, togasının eteklerini topluyor. Allah kahretsin! Kölelerden ikisi çarpıp geçti Apronius'a. Aldırmadılar, özür dilemediler bile. Hırsından titriyor zabıt kâtibi, ama ağzını açmaya da cesaret edemiyor. Zincirli değil bu mendeburlar. Bu adetler de yeni çıktı! Muhafızları ise, taa geriden geliyor. Neyse geçtiler... Apronius yürüyebilir artık; ama neye yarar, günü berbat oldu bir kere!

Son günlerde tehlikeler artıp duruyor. Büyük diktatör Cilla öleli beş yıl oldu, millet de yine azdı kudurdu. Ne adamdı Cilla! Düzeni yeniden kurmuş, ayak takımına demir yumruğunu göstermişti. Ondan önceki bütün bir yüzyıl, ihtilal karışıklıklarıyla geçmişti: Gracus kardeşler ve çılgınca ihtilal planları, Sicilya'da kölelerin korkunç ayaklanması, Marius ile Cinna, Romalı esirleri silahlandırıp aristokratların üstüne saldıkları zaman, o ayak takımının işlediği cinayetler...

Neredeyse temellerinden sarsılacaktı uygarlık! Neyse ki Cilla imdada yetişmişti. Hemen dizginleri eline almış, eski soyluların egemenliğini yeniden sağlamış, hatiplerin ağzını bağlamış, elebaşıların başını uçurmuş, halk partisinin önderlerini İspanya'ya sürmüştü. Daha sonra da bedava buğday dağıtımını kaldırıp, aylaklığa ödül verilmesini önlemiş, halka, binlerce yıl, hattâ sonsuza kadar yerinde kalacak bir anayasa armağan etmişti. Ne yazık ki, çok geçmeden bitler sarmıştı Cilla'nın vücudunu. Bit [tifüs] hastalığına tutulmuş bitler kemirmişti Cilla'yı.

Sadece beş yıl geçmişti ama, o mutlu günler ne kadar uzakta kalmış gibi görünüyordu şimdi. Dünya yine karışıklıklarla, tehditlerle doldu. Aylaklara yine bedavadan buğday veriyorlar. Hatipler, demagoglar eskisi gibi ateşli nutuklar atmaya başladılar. Önderini kaybeden aristokrasi ise tereddütler içinde, durmadan ödün veriyor. Ayak takımı fırsat bulunca yine başkaldırdı.

Amma berbat gün! «Yunusları» hatırlamak bile Apronius'u oyalamıyor. Bir tahta perdeye ilişti gözü. Boyacılar üstüne bir şeyler yapıştırmışlar. Yazıların boyası kurumamış daha: «Şehrin en büyük gladyatör okulunun sahibi ve müdürü Lentulus Batuatus, Capua halkını dev bir gösteriye davet etmekle şeref duyar.» Oyunlar öbür gün, Minerva bayramında başlayacak. Hava

nasıl olursa olsun, yapılacak oyunlar, Batuatus hiç bir masraftan kaçınmıyor besbelli. Arenanın üstünü şemsiyelerle örtecek. Aralarda da tribünlere kokular serpilecek. «Şaşaalı oyunların meraklıları koşun, koşun! Capua'nın saygı değer vatandaşları, siz ki, yirmi altı kere galip gelen yenilmez Karpofor'u seyretmiş kişilersiniz, Lentulus Batuatus'un ünlü gladyatörlerinin nasıl vuruştuklarını, nasıl öldüklerini görmek fırsatını kaçırmayın!»

Altta da döğüşlerin listesi var. Listeye bakılırsa program pek zengin olmalı. En heyecanlı döğüş Galyalı şampiyon Cricsus ile Trakyalı Spartacus arasındaki. Yüz elli gladyatör **ad gladium** (insan insana) döğüşecek, öteki yüz ellisi de **ad bestiarium** (hayvanlarla).

Öğleyin oyunlara ara verilip arena temizlenirken, cüceler, kadınlar ve palyaçolar döğüşme taklitleri yaparak seyircileri eğlendirecekler. Yer fiyatları beş **as**'tan elli **sester**'e kadar. Biletler Hermios açık hamamlarında Titus'tan, ya da Minerva tapınağının girişindeki bayilerden sağlanabilir.

Yine sinirlendi Quintus Apronius. Roma'da çoktan beri oyunlar bedavadır, hırslı politikacılar egemen halkın gözüne girmek için bu yolu bulmuşlardır. Halbuki burada, bu geri eyalette, insanın en küçük bir zevkini bile parayla satın alması lâzım. Gidip Lentulus Batuatus'u bulmalı. Apronius, Batuatus'u şahsen tanır; bedava bir giriş kartı istemeli. Gladyatör okulunun müdürü dikkate değer bir adamdır, üstelik «Yunusların» devamlı müşterisidir. Apronius da ne zamandır onunla tanıştırılmak istiyordu zaten.

Böyle düşününce biraz rahatladı Apronius, yoluna devam etti ve birkaç dakika sonra pazar yeri mahkemesinin bulunduğu Minevra tapınağına vardı.

Güneş doğmuştu. Apronius'un meslekdaşları arka arkaya geliyorlardı. Önce alt kademedekiler göründü: doğru dürüst uyanmamışlar, suratları bir karış. Bir de mevkileriyle iftihar eder halleri var, kibir suratlarından akıyor. Davacılar çoktan gelmişler. Pazarda yer paylaşamayan balıkçılar bunlar. Kendilerine, mübaşir çağırana kadar beklemeleri ihtar ediliyor. Hademeler uykulu uykulu dolaşıyor, sıraları yerleştiriyor, yargıcın masasının üstündeki dosyaları yerli yerine koyuyorlar. Quintus Apronius'un, meslekdaşları arasında oldukça itibarı vardır. Bir kere tam on-

yedi yıldır bu işte, sonra Yardımlaşma ve Cenaze İşleri Sekreteri olduğu da bilinir.

Quintus Apronius daha gelir gelmez, hemen mesleğe yeni girmişlerden birine yaklaşıp, «Diana ve Antonious'un hayranları» adındaki derneğe katılması için kandırmaya çalışıyor ve sanki bir lütufta bulunuyor gibi derneğin tüzüğünü izah ediyor: giriş aidatı yüz sester, yıllık aidat onbeş sester. Ayda beş as vermek suretiyle ödenebilir. Dernek üyelerinden biri ölürse 300 sester ölüm tazminatı verilir. İntihar edene böyle bir şey yok tabii. Sonra bu paradan cesedin yakıldığı yerde ağıtçılara dağıtılan elli sester'i çıkarmak lazım. Dernekte siyasi bir tartışmaya girmenin cezası dört, başkana hakaret etmeninki ise yirmi sester'dir. Kavga oniki sester'e patlar. Ziyafet düzenleme işi, her yıl değişen dört komisere düşer; halıları, yatak yastıklarını, sıcak suyu, battaniyeleri, dört testi şarabı ve her davetliye iki as'lık bir ekmekle dört sardalyayı getirmek de komiserlerin işi.

Apronius uzun uzun anlatıyor, derneğin faydalarını sayıp dökülüyor, ama karşısındaki avanak kendisine tanınan bu şerefi kabul edeceğine, «düşüneyim» deyince, kızıyor Apronius, arkasını dönüveriyor.

İşte yüksek memurlar —derecelerine göre— gelmeye başladılar. Yargıç görevini yapan şehir meclisi üyesi en son geliyor, kendisine eşlik edenlere nezaketle gidebileceklerini bildiriyor, hemen karşılamaya koşup sandalyesini altına süren, dosyaları düzelten zabıt kâtibine himayekâr bir işaret yapıyor, halk ve davacılar da yerlerini alınca duruşma açılıyor. Duruşma açıldı mı, Apronius da işine başlar: kalem yerine kullandığı kuş tüyünü eline alır, lekesiz parşömen üstüne her kelimeyi özenle yazar. Onun özenli bir resme benzeyen yazısı kimsede yoktur. Kimse onun gibi beceriyle, hızla ve yanlışsız zabıt tutamaz. Zaten bu meziyeti sayesindedir ki, onyedi yıllık meslek hayatında bütün üstlerinin takdirini kazanabildi. Yazıyor Apronius... Davalılarla davacılar alabildiğine kızışmışlar; avukatlar savunmalarını yapıyorlar, tanıklar gördüklerini anlatıyorlar, uzmanlar fikirlerini belirtiyorlar. Kanıtlar üstüste yığılıyor. Birtakım metinler okunuyor. Apronius biliyor ki, bütün bunlar kendi önemini ortaya koymak için birer vesiledir. Bu topluluğun yıldızı o, ötekiler birer figüranlar ibaret.

Öğle olunca, mübaşir oturumun sona erdiğini ilan ediyor, Apronius da daha o anda dava konusunu unutuyor. Papirüsleri-

ni toplayıp yargıcı saygıyla, meslekdaşlarını koruyucu bir tavırla selamladıktan sonra, resmi görev sahnesini terketmek üzere eteklerini toplayıp yürüyor.

Ayakları, Osques mahallesindeki «Kadeh» tavernaya sürüklüyor Apronius'u. Bu meyhanede «Diana ve Antonious'un Hayranları» derneğinin üyelerine ayrılmış bir masa vardır. Baş zabıt kâtibi olduğundan beri, yani onyedi yıldır her öğle yemeğini orada yer Apronius. Yemekler lokantacı tarafından onun için özel olarak pişirilmiştir. Apronius midesinden rahatsız olduğundan hep perhiz yemeği yer.

İşte, yemek de bitti. Şimdi kadehinin iyi yıkanıp yıkanmadığına bakıyor, eteğindeki ekmek kırıntılarını silkeliyor, tavernadan çıkıp Yeni Hamamlara yöneliyor.

Hamamdaki çocuklardan biri bu daimi müşteriyi saygıyla selamlıyor, özel dolabının anahtarını uzatıyor, azıcık bahşişi hoş görerek kabulleniyor.

Büyük mermer salon her zamanki gibi canlı bir kalabalıkla dolu. Ötede beride gruplar meydana gelmiş; selamlaşanlar, yeni havadisleri birbirlerine iletenler var. Büyük kemerin altında herhangi bir vesileyle «hatip kesilenler», heyecanlı şairler konuşmalar yapıyorlar. Dinleyiciler arada bir sözleri kesiyorlar, kahkahalar, bağırışlar, alkışlar birbirine karışıyor. Apronius yıkanma hazzından önceki bu düşünsel zevke bayılır. Bir gruptan ötekine gidiyor, doğumun önlenmesi ve çocuk düşürme hakkındaki eleştirilere kulak veriyor, müstehcen bir fıkranın sonunu bekleyip iyice bozularak sırtını dönüyor. Togasının eteklerini toplayarak üçüncü gruba yaklaşıyor. Bunların ortasında Osques mahallesinin şüpheli işler çeviren sarrafı, spekülatör ve yağ tüccarı, bitmez tükenmez bir şeyler anlatıyor. Maksadı yeni kurulan Brutium reçinecilik şirketinin hisse senetlerini sokuşturacak bir enayi bulmak. Israr ediyor: sadece insanlara hizmet etmesini sevdiğinden. Reçine! Harika bir şey! Bu işte istikbal var! Apronius'un yüzü karışıyor, dişlerinin arasından küfrederek oradan da uzaklaşıyor. Yedi yıl önce kendisi de spekülasyon yoluyla zengin olmayı tasarlamış ve Asya Kiralama Şirketinin hisse senetlerinden almıştı, ama Cilla gelince şirketi kapatıvermiş, hisse senetleri de beş para etmez hale gelmişti. Küçük tasarruf sahipleri her şeyi kaybetmişlerdi. Apronius sadece bu konudaki Cilla'nın davranışını beğenmezdi.

Fulvius'un, bu ruhsatsız avukat, siyasi yazar ve tehlikeli kışkırtıcının etrafına büyük bir kalabalık toplanmış, bu grup tam bir meclis halinde. Bu gösterişsiz adam, bu kel kafalı cüce hakkında zabıt kâtibine bin türlü şey anlatmışlardı: vaktiyle Roma'da Demokrat Partide önemli bir rol oynamış, sonra gürültücülüğü ve aşırılığı yüzünden partiden atmışlar. O zamandan beri Capua'da sefil bir tavan arasında yaşıyor ve halkı Cilla'nın kurduğu düzene karşı ayaklandırmaya çalışıyor.

Alabildiğine renksiz ve tatsız bir sesle konuşur bu Fulvius; dediklerini anlamayan sanki bir yemek tarif ediyor sanır. Halbuki karşısındaki salaklar, her kelimeyi yutar gibi dinliyorlar. Tıksiniyor Apronius, kalabalığın arasına sokuluyor. Merak ettiğinden değil, hamama girmeden önce sinirlenmek hazmı kolaylaştırır da ondan.

«Cumhuriyet mahkûm edildi!» diyor Fulvius, bir kaziye koyar gibi. «Roma, diyor, eskiden bir tarım devletiydi. Bugün köylünün iliği sömürülmüştür; devlet, dibi delik bir kova haline gelmiştir. Bu arada dünya da durmadan büyüyor. Denizaşırı eyaletlerden korkunç derecede düşük fiyatla buğday ithal ediliyor. Perişan köylüye de tarlasını satıp dilenmekten başka çare kalmadı. Evet, dünya büyüdü. Dünyanın dört bir tarafından alabildiğine düşük fiyatla köleler getirildi. Zanaatçılar perişan; gündelikçiler de dileniyor. Roma, boğazına kadar buğdaya gömülmüş, depolarda çürüyor buğday, ama yoksulların ekmeği yok. Roma'da sürüyle işçi var. İşçi elini uzatıyor ya da yumruğunu sıkıyor: iş yok! Dağıtım sistemi berbat, ekonomik düzen dünyanın genişlemesine ayak uyduramamış, eski şekillere saplanıp kalmış, ergeç yıkılacak. Bize yeni bir düzen gerek! Bir yüzyıldan beri düşünen herkes açıkça görüyor bunu. Fakat bu fikri, ifade edildiği her yerde yok etmeye çalışıyorlar, hem de hangi kafanın içindeyse o kafayla beraber!»

Elini yamrı yumru saçsız başından geçiriyor Fulvius: «Başarıyla sonuçlanmayan devrimler çağında yaşıyoruz!»

Bu defa fazla ileri gitti, sınırları aştı kışkırtıcı. Adeta uygarlığı temellerinden sarsmaya çalışıyor. Kızıyor Apronius, ama yine de memnun: öyle ya, öfke umduğu şeyi yaptı, hazmı kolaylaştırdı. Hamamın sıcak yerine giriyor Apronius. Hamamda ilk merhale «Yunuslar» salonudur. Hem eğlenceli hem ciddi bir salon.

Baştan aşağı da mermer. Duvarlar boyunca mermer kanapeler dizilmiş, kanapelerin kol dayayacak yerleri yunus balığı biçiminde. Gerçek bir tahta benzeyen bu kanapelerde gizli konuşmalar yapılır, fikir teati edilir, vücutla beraber, fikirler de sereserpe açılır. «Yunuslar» salonu bu iki işin birarada yapılmasına hizmet eder.

Apronius'un öfkesi, buraya girince keyife dönüşüyor, yunuslu tahtlardan birinin üstünde gladyatör okulunun müdürü Lentulus Batuatus'un koca cüssesini görünce keyfi daha da artıyor. Batuatus'un bitişiğindeki kanape boş. Apronius togasını şöyle yukarı kaldırıp, memnunluk ifade eden derin bir nefes alarak tahta yerleşiyor. Eliyle mermer yunusların kafalarını hazla okşamaya başlıyor. İyi ki kızdırdı Fulvius onu. Sonucu tam istediği gibi oldu. Şimdi saygı dolu bir heyecanla, gizli gizli sayın müdürü seyrediyor.

Bugün pek keyifsiz Lentulus. Organlarının iyi çalışmadığı, sağlığının yerinde olmadığı açıkça belli. Apronius cesaretini toplamaya çalışıyor, acıyarak içini çekiyor: «Hayatta en önemli şey, midenin iyi hazmetmesidir.» Zaten, ne zamandan beri bütün devrimci eğilimlerin ve her bağnazlığın hazım bozukluğundan doğduğunu, yahut açıkça söylemek gerekirse, müzmin kabızlıktan ileri geldiğini felsefi bir yazıyla açıklamayı düşünüyordu; vakit bulabilirse mutlaka böyle bir yazı yazacak.

Müdür yan gözle bakıyor Apronius'a, başını sallıyor ve kederli bir ifadeyle «olabilir» diyor. «Kanıtlanmış bir gerçek» diye ısrar ediyor zabıt kâtibi. Şimdi filozofların insanların aklını karıştırmak için kasıtlı olarak şişirdikleri bazı tarihi olayları örnek vererek teorisini kanıtlamaya çalışıyor. Fakat, nafile; anlatışındaki sıcaklık, komşusunu oyalamaya kâfi değil. Lentulus Batuatus, adamlarını daima iyi beslemiş, en iyi hekimlere rejimlerini kontrol ettirmiş. Ne olmuş bütün masraflarının, bütün çabalarının sonu? Ne olacak, nankörlük!

İş bakımından sıkıntısı mı var acaba? (Apronius oyunlara bedava girme umudunun zayıfladığını hissediyor) «İyi bildiniz,» diye cevap veriyor Lentulus, içini çekiyor. Saklamanın ne faydası var? En iyi gladyatörlerinden altmışı dün gece kaçtı. Polis, adamların izini bulmaya çalıştı ama, nafile! İri yarı müdür içindeki bütün öfkeyi dışına vurmuş, ne sefil günler yaşadıklarını, işlerin ne acınacak durumda olduğunu anlatıp duruyor. Zabıt kâ-

tibi de öne doğru eğilmiş, ayrık parmaklarıyla togasının plilerini tutmuş saygıyla dinliyor.

Apronius bilir ki, Lentulus Batuatus sadece önemli bir iş adamı değildir, vaktiyle Roma'da parlak bir politikacı olarak isim yapmıştır. Capua'ya geleli daha iki yıl olduğu halde kurduğu okul şimdiden ün saldı. Ticari ilişkileri bütün İtalya'ya, bütün eyaletlere yaygındır. Çeşitli bölgelerdeki temsilcileri Delos esir pazarından malzeme, yani insan alırlar. Lentulus, sonra bunları bir yıllık eğitimle mükemmel gladyatörler haline getirip, Asya rayici üzerinden İspanya'ya satar. Lentulus işteki başarısını dürüstlüğüne borçludur. İşyerinde en iyi danışmanlarla çalışır, özel hekimlere öğrencilerinin çalışmalarını ve besinlerini kontrol ettirir. Gladyatörlerine en sert kuralları kabul ettirmesini bilmiştir. Yenilmiş bir gladyatör hiç bir zaman merhamet dilenmeyecek, halkı acındıracak davranışlarla sıkmayıp, vakarla ölmesini bilecektir.

Öğrencilere her vesileyle şunları hatırlatır Lentulus: «Yaşamak herkesin elinin altında olan bir şey, ama ölmek ancak, eğitimle öğrenilen bir sanattır.» Bu sebepten de Lentulus'un gayet zevkli bir şekilde ölmesini bilen gladyatörleri, başka okulların gladyatörlerinden iki misli fazla seyirci çeker. Şu işe bakın ki, Lentulus da bugünlerin talihsizliği dışında kalamamış.

Quintus Apronius bu önemli kişinin yakınmalarını hem üzülerek, hem de gururlanarak dinliyor.

«İşte böyle azizim, diyor müdür. Bizim bütün meslek bir bunalım içinde; bunun hatası da sadece seyircilerimizin. Halk artık ciddi bir şekilde yetiştirilmiş gladyatörlerin değerini takdir edemiyor, böyle bir yetiştirmenin kaça mal olduğunu ise, hiç anlamıyor. Niteliğin yerini nicelik aldı. Halk son zamanlarda her gösterinin sonunda vahşi hayvanlarla boğuşma sahnesinin, o iğrenç sahnenin yer almasını istiyor. Böyle bir istek bize kaça patlar, düşünebilir misiniz? Hesabı gayet basit: klasik, insan insana döğüş **ad gladium**, normal olarak malzemenin yüzde ellisinin kaybıyla sonuçlanır. İhtiyaten buna **post festum** öldürücü yaraları da ilâve edin, böylece, her gösteride gelirin yüzde altmışı masrafa gidiyor demektir. Bu normal bir hesaptır, biz de bilânçomuzu buna göre yapıyoruz.

«Oysa bugün seyirci orijinalliğe o kadar düşkün ki, mutlaka vahşi hayvanlarla döğüş istiyor. Tabi kimsenin **ad bestiari-**

um döğüşlerin zararımızı yüzde seksen beş, hatta yüzde doksana yükselttiğinden haberi yok. Geçen gün oğlumun seçkin bir matematikçi olan eğitmeni hesap etti: en iyi gladyatörün bile, sözleşmesinin üç yılını doldurma ihtimali yüzde yirmibeş. Demek ki, mantiken, yetiştiricinin bütün yetiştirme masraflarını bir buçuk, ya da en fazla iki temsilde amorti etmesi lazım; ortalaması bu.

«Siz nankör seyirciler arenayı bir altın madeni sayıyorsunuz değil mi? (Acı acı gülümsüyor Lentulus) En ciddi müessesenin bile yılda en fazla yüzde on kâr bıraktığına ne dersi iz? Şaşarsınız değil mi? Bazan paramı toprağa yatırsam, ya da çiftçilik yapsam diye düşünüyorum. En az verimli tarla bile yılda sağlam yüzde altı getirir.»

Apronius umutlarının suya düştüğünü hissediyor; üstelik bazı teselli cümleleri de bekleniyor kendisinde .

— Haydi canım, diyor, elli gladyatörün kaçışı mahvedecek değil ya sizi.

— Altmış! diye düzeltiyor Lentulus. Hem de e iyilerinden altmışı. Örneğin, Galyalı antrenörüm Cricsus! Nasıl çalıştığını muhakkak görmüşsünüzdür. İri yarı, müthiş bir adamdır. Fok balığı gibi bir kafası vardır. Hareketleri ağır ve tehlikelidir. Büyük kayıp! Ya Castus? Çevik ve kurnaz, sırtlan gibi sinsi. Daha bir sürü var, hepsi de birinci sınıf döğüşçü: dev gibi Urcus, dalma bir hayvan postuna sarınan sakin, sempatik Spartacus, parlak bir gelecek vaadeden acemilerden Onomaus. Emin olun hepsi de birinci kalite maldı, kolay ticaret metalarıydı.

Lentulus kayıplarını sıralarken, sesine gayet acıklı bir ifade veriyor, «Artık, diyor, fiyatları yarı yarıya indirmem gerekecek. Üstelik, şimdiye kadar alkışlayıcılarla ricacılara yüzden fazla bilet dağıttım.»

Quintus Apronius yutkunup konuşmaya daha genel bir hava vermeye çalışıyor:

— Bir dahaki gösteriye sağ kalıp kalmayacaklarını bilmeyen bu adamlar kimbilir ne garip şeyler hissederler?

Kendisi gladyatörlerin nasıl bir ruh hali içinde olabileceklerini anlayamıyor doğrusu.

Lentulus üstün bir edayla gülümsüyor, bu soruyu birtakım münasebetsizlerden sık sık duymuştur.

— Alışıyorlar herhalde, diyor. Sizin gibi bir memur, insanın en olağanüstü şartlara ne kadar çabuk uyduğunu bilemez tabi. Bu da savaş gibi bir şey. Zaten kader de her an aramızdan birine bir darbe indirebilir. Sonra bu adamların iyi yaşamaları sağlanmıştır; iyi ve temiz gıda alırlar. Bizim gibi sorumlulukları, iş endişeleri ve sıkıntıları olan insanlardan daha mutlu yaşarlar. İnanın, bazı günler gladyatörlerime gıpta ediyorum!

Zabıt kâtibi durmadan başını salladığına göre, böyle düşünülürse gladyatörlerinin hayatının iyi tarafları olduğunu kabul ediyor demek.

— Fakat, diye devam ediyor müdür, insanoğlu hayatından memnun olmaz ki. İnsanın doğası bu. Büyük temsillerden önce gladyatörler müthiş bir sinirlilik gösterirler. Her zaman saçına sapan bir yığın söylenti çıkar. Bu defa da seyircilerin, döğüşte galip gelenlerin **ad bestiarium** döğüşü yapmalarını istedikleri söyleniyordu. Tabii adamlar buna fena halde bozuldular. Son derece tatsız olaylar oldu ve dün gece, nasıl oldu bilinmez, altmışı birden kaçtı.

Lentulus Batuatus bundan en başta zarar gören kimse olduğu halde, adamlarının kızgınlığını bir derece anlıyor. Halkın tutumu, ticaret işlerindeki bu aksaklıktan fazla isyana sevkediyor onu. Bir de batıl bir inanış çıkmış ortaya. Guya taze gladyatör kanı bazı kadın hastalıklarına iyi gelirmiş. Bu yüzden arenada ne sahneler cereyan ediyor? Doğrusu, insan bunları bir dostuna anlatamaz, kendisi bile anlatmaya dayanamaz.

Bütün bu olaylar Lentulus'un sağlığını çok kötü bir şekilde etkilemiş. Sadece kan adını duyunca midesi bulanıyor. Doktoru, ister Baies'e isterse Pompei'ye içmelere gitmesini tavsiye etmiş zaten.

İçini çekiyor Lentulus, hem harcadığı çabaların boşluğunu, hem de evrenin perişan halini ifade edermiş anlamına çekilebilecek bir hareket yapıyor eliyle.

Apronius bu adamdan bugün hiç bir şey koparamayacağını anlıyor artık, hayal kırıklığına uğruyor. Yunuslu mermer tahttan kalkıp, togasının plilerini düzeltiyor ve müdürden izin istiyor.

Akşam «Kadeh» te yemeğini yerken düşünceden, endişeden kurtulamıyor. Hatta kadehinin iyi yıkanıp yıkanmadığına bile bakmıyor.

⁂

Osques mahallesinin daracık sokaklarını gece sarmış. Apronius evine dönüyor. Ümidi kıran o düşünce hep kafasında. Eteklerini kaldırıp evinin merdivenlerinden çıkarken, bir acı boğazını tıkıyor sanki. Onyedi yıl hizmet onu hayatın tadını çıkarmaktan yoksun bıraktı, başka da bir işe yaramadı. Kırıntıları bile toplamasına izin veren yok. Bir otomat gibi bilinçsiz hareketlerle soyunuyor, elbiselerini tek ayağı kırık sehpanın üstüne yerleştiriyor, mumu üflüyor. Sokakta bir kalabalığın muntazam ayak sesleri... Apronius sabah sokakta kendine çarpan adamların yüzlerini görür gibi oluyor : kaba, karanlık yüzler.

Gözünü odasının karanlığına dikmiş zabıt kâtibi. Bütün bir hayat boyunca çalışmak, birtakım kötü muamelelere katlanmak, kendini her şeyden mahrum etmek bir sonuca varmak için mi? Tanrılara nasıl inansın artık?

Çocukluğundan beri Apronius hiç bu kadar ağlamaklı olmadı. Uyumaya çalışıyor. Boşuna! Uyursa ne olacağını biliyor, rüya değil, karabasan görecek...

I

APPİA YOLUNDAKİ HAN

Appia yolu uzaklıkları gösteren taşlar, ağaçlar ve tahta sıralar dizisi halinde güneye doğru uzanıyordu. Yola kocaman dört köşe taşlar döşenmiş, kenarda toprak yığınlarının arasında kaktüsler kümelenmişti. Ağaçlarla taşlar, beyaz ve yoğun bir toz tabakası altında kaybolmuş gibiydi. Hava çok sakindi, çok da sıcaktı.

Capua'dan sonra ikinci yol taşına yaklaşırken, hemen oralarda Fannius'un hanı vardır. Mevsimin tam ortası olduğu halde han bomboştu o gün. Berbattı işler. Pek önemli bir zorunluk olmadıkça kimse seyahat etmiyordu. Yasalardan kaçan birtakım insanlar etrafa yayılmışlar, yolları tehlikeli hale getirmişlerdi. Öğlenden beri bir tek müşteri bile uğramamıştı hana. Sadece iki grup halinde arabalar geçmişti. Bunlar da Baies içmelerine giden ve Fannius'un gösterişsiz hanını farketmek nezaketinde bile bulunmayan soylulardır.

Fannius tezgahın arkasına geçmiş, muhasebecisinin hesapları okuyuşunu dinliyordu. Kekik ve soğan kokuları yayan yoğun bir duman sarmıştı salonu. Yüzleri iyice boyalı iki hizmetçi ilk müşteriye kimin hizmet edeceğine karar verebilemek için zar atıyorlardı. Yumrukları kuvvetli, sanki kavga etmek için yaratılmış genç ve heybetli uşaklar, ya ahırda hayvanlarla uğraşı-

yorlardı, ya da sineklerin kaynaştığı gölgeli avluda kestiriyorlardı.

Birden kapı tarafından bir patırtı koptu. Fannius daha yerinden doğrulamadan kapı ardına kadar açıldı ve gürültülü bir grup daldı içeri. Kırk-elli kişi kadar vardılar; bir anda doldurdular salonu. Ellerinde sirk gladyatörlerinkine benzer acayip aletler vardı. Çoğu korkmuş gibiydi, çünkü lüzumundan fazla bağırıyor, gülüyorlardı. İçlerinden biri, elbise yerine bir hayvan postuna sarınmıştı. Hepsi de şaşkın şaşkın ayakta duruyor, yan yan hizmetçi kızları seyrediyorlardı. Nihayet, bir tanesi, herkes için avluda yemek hazırlanmasını istedi.

Fannius baktı, baktı; hiç acele etmeden tahta sıralarla tabureleri avluda at nalı şeklindeki bir masanın etrafına taşıttı. Hizmetçi kızlar elleriyle kaşlarını düzelttiler, birbirlerine manalı göz işaretleri yaptılar ve hizmete başladılar. Müşteriler masanın etrafına yerleşmişlerdi. Bir an sessizlik oldu. Bir bekleyiş sessizliği. Grupta birkaç kadın da vardı. Masanın başına iri kıyım bir adam oturmuştu : sarkık bıyıklı, balık gözlü bir adam. Boynuna gümüş bir zincir asmıştı; asık suratlı bir fok balığına benziyordu. Hizmetçiler gidip geliyorlar, tasları, testileri taşıyıp duruyorlardı. Birden iri kıyım adam ihmalkar bir tavırla ve dirseğinin bir hareketiyle tası, testiyi, ne varsa hepsini yere yuvarladı. «Kaldırın şunları! diye bağırdı, fıçı isteriz biz!» Toprak testiler parça parça olup yere dağılmıştı, herkes gülüyordu. Kadınlardan biri, esmer, kıvrak, çocuk gibi gencecik bir kadın, tambura çalar gibi parmaklarıyla masaya vuruyordu.

Fannius, ağır ağır iri kıyım adama yürüdü. Boğa enseli uşakları, bir duvar gibi arkasına sıralanmışlardı. Fannius, iri kıyım adamın koluna dokunduğu anda derin bir sessizlik oldu. Tek gözlü, geniş omuzlu, cüsseli bir adamdı Fannius.

— Hangi sirkten kaçtınız? diye sordu.

İri kıyım adam, Fannius'un elini itti :

— Çok soru soranın kulaklarını koparırlar! Yaylan bakalım! Nerede fıçı?

Fannius bir süre yerinden kıpırdamadan, bu garip müşterileri seyrediyordu. Onlar da Fannius'a bakıp susuyorlardı. Uzuyordu sessizlik. Nihayet, Fannius uşaklara tek gözünü kırptı, on-

lar da bir fıçıyı yuvarlaya yuvarlaya masanın yanına getirdiler. Fıçının tıpası açılınca Fannius arkasını döndü, yürüdü. Hizmetçiler tasları doldurmak için koşuştular. Fakat, adamlar çoktan fıçının başına üşüşmüşlerdi, kendi işlerini görüyorlardı. Ondan sonra yiyecek bir şeyler istediler, kızlar da tabakları taşımaya başladılar. Durmadan yiyor, durmadan içiyorlardı adamlar. Artık, iyice keyiflenmişlerdi. Sportmen yapılı uşaklar duvarın dibine dilmişler, karşıdan adamları seyrediyorlardı.

Gece bastırınca iri kıyım adam, hancıyı görmek istedi. Geldi. Fannius. Yabancılardan birkaçı masaya serilmiş uyuyordu. Bazıları hizmetçi kızları kucaklarına almışlardı, hizmetçiler de pek keyifliydiler.

Suratı halâ gülmeyen iri kıyım adam, herkes için yatak hazırlanmasını istedi. Bazıları itiraz ettiler, «En iyisi yeniden yola koyulalım» dediler. İsrar ediyordu adam, «Geceyi başka yerde geçireceğimize, burada geçirelim» diyordu. Fannius ise, ağzını açmıyor, dinliyordu. Derken esmer, kıvrak kadının sesi duyuldu, o da iri yarı adamı destekliyor, gece kapıya nöbetçiler dikilebileceğini söylüyordu. Adam kısa kesti tartışmayı: «Konaklamaya hazırlanın!» O zaman konuştu Fannius; bu kadar insana göre ne yeri, ne yatağı vardı. Hemen parayı ödesinler, çekip gitsinlerdi!

Adamlar sustular. Bir süre sonra hayvan postuna sarınmış olan yabancı, masrafı ödeyecek kadar paraları olduğu hususunda Fannius'a teminat verdi. Ablak, çilli yüzü sevimsiz değildi. Kemikli iri yapısı ve iki dirseğini dizlerine dayayıp oturuşu ile odunculara benzer bir hali vardı. Fannius ona baktı, o da Fannius'a. Gözlerini çevirdi hancı. İnce uzun bir adam homurdanarak Fannius'un ayaklarının dibine bir kese fırlattı. Eğildi. Fannius, keseyi yerden aldı ve müşterilere tekrar gitmelerini ihtar etti. Cevap çıkmadı. Biraz bekledi hancı, sonra boğa enseli uşaklarına bir göz işareti yaptı. Uşaklar ilerlemeye başladılar. İri kıyım adam kalktı, şöyle bir dikildi, bir adım geriledi Fannius. Karın karına dayanmış gibi duruyorlardı. Fannius iri kıyım adamı gözleriyle tarttı: «Senin gibi kaç tanesinin hakkından geldim», diye düşündü ve aniden saldırıya geçti. İri kıyım adam hazırlıklıydı: Fannius'un kasıklarına diziyle bir vurdu, hancı gitti, gitti duvara yapıştı, sonra inleyerek yere yığıldı.

Uşaklar tetikteydi, içlerinden biri kolunu kaldırınca hep birden iri kıyım adama çullandılar. Uyuyanlar uyandı, hizmetçiler

yaygaraya başladı, iskemleler havada dağıldı, testiler tok seslerle kafalarda parçalandı. Yabancıların acaip silahları, uşakların sopalarından daha iyi iş görüyordu. Uzun sürmedi vuruşma.

Avlunun altı üstüne gelmişti. Yenilmiş uşaklar perişan halde arabalığın duvarı dibine çökmüşlerdi. Hizmetçiler yaralıları tedaviyle uğraşıyorlardı ama, içlerinden ikisine tedavinin fayda etmeyeceği anlaşıldı, aldılar, götürdüler.

Yenenler, avluda kararsız bir halde dönüp dolaşıyorlar, gülüyorlar, yenilenlere küfrediyorlardı. Susuyordu uşaklar. Birkaçı duvar dibine çökmüş, acıdan kıvranan Fannius'a bakıyordu. İnce uzun adam iki yanına sallanarak yürüdü, Fannius'un yanına gitti, üstüne doğru eğildi. Başını yana çevirdi Fannius, hırsla yere tükürdü. Öteki şöyle ayağının ucuyla böğrüne dokununca bu defa can acısından böğürdü.

— Zaten bir gözünü kaybetmişsin, dedi ince uzun adam, şimdi başka şeyini de kaybedeceksin. Yabancılarla, hele Cricsus ile hır çıkarırsan, başına gelecek budur.

Arkasından bir kahkaha attı ve Fannius'un karnına bir tekme savurdu. Ama, Cricsus gülmüyordu. Donuk gözleriyle ve uçları düşük bıyıklarıyla dertli bir fok balığına benzeyen Cricsus'un güldüğü yoktu.

Boğa enseli uşaklar arabalığın önüne yığılmış susuyorlar ve bekleşiyorlardı; yabancılar sürüsünden silahlı birkaç kişi de onları gözlüyordu. Hayvan postuna sarınmış adam avluyu geçti, gelip uşakların önünde durdu. Herkes ona bakıyordu.

— Şimdi ne yapacağız sizi? diye sordu uşaklara.

Uşaklar sessizce ona bakıyorlardı. Adamın bakışları yumuşak, fakat dikkatliydi. Ötekilerin hoşuna gitti bu. Aralarından biri sordu :

— Ne biçim adamlarsınız siz?

— Bil bakalım, diye cevap verdi ince uzun yabancı, belki senatörüz?

Başka bir uşak konuştu :

— Bize kalırsa, geceyi burada geçirebilirsiniz. Ama, yarın gitmeniz lâzım.

— İzin verdiğiniz için teşekkür ederiz, dedi hayvan postlu adam ve güldü.

Herkes gülmeye başlamıştı, uşaklar bile.

— Bu gece sizi ağıla kapatacağız, dedi postlu adam.

— Hepinizi öldürebilirdik, diye ekledi Crœsus. Dışarı çıkmaya kalkışan oracıkta öldürülecek!

Yabancılar hancının uşaklarını ağıla tıktılar, kapıyı kilitlediler, önüne de iki nöbetçi diktiler. Avlunun girişine de iki nöbetçi yerleştirildi.

Hizmetçi kızlar koşuştular, yatakları yapmak için. Kimbilir ne yorucu bir gece geçireceklerdi?

Kampania'lı bir kıta asker ilerliyordu. yolda. Hemen ayni gün kaçakların peşine yollamışlardı askerleri. Dört saattir nereye gittiklerini bilmeden köyleri, kasabaları geçip patikaları tırmanarak yürüyorlardı. Bir ara öncüler çıkardılar. Az sonra dönüp gelen öncülerin anlattıklarına göre, işçilerle köylüler kaçakları orada görmüşlerdi. Fakat, bu izler askerleri hiç bir yere götürmedi. Herkes görmüştü firarileri, ama ne tarafa gittiklerini kimse söyleyemiyordu. Kimse söylemek istemiyordu.

Lentulus kendi adamlarını da askerin yanına katmıştı. Bunlar kaçakları tanıyıp teşhis edeceklerdi. Lentulus'un adamları pek heyecanlıydılar. Bu araştırmadan, efendilerine karşı sorumlu hissediyorlardı kendilerini. Askerler ise, bu işi sadece tatsız buluyorlardı. Mümkün olursa kaçakları canlı yakalamak için emir almışlardı. Bahar bahçesinde keyfeden sayın meclis üyeleri öyle emir buyurmuşlardı. Böyle bir maceranın sonunda ne terfi vardı, ne şeref. Üstelik, gladyatörlerle çarpışmak da kolay iş değildi. Gladyatör, vahşi hayvan demektir, ya da en hafifinden, terbiye edilmiş vahşi hayvandır. Kaybedecek neleri var bu adamların? Ayrıca ellerindeki silahlar da bir acayip: fileler, kementler, yabalar, mızraklar... Bütün bunlar, döğüşün kurallarını alt üst etmeye yeter.

Gece olunca birlik dörtyol ağzını geçip, altıncı yol taşının orada, Kalatia kasabasının girişindeki hanın önünde durdu. Bu sefer, istenen sonucu vermeyecekti galiba; askerler ise, buna üzülüyorlar denemezdi. Hepsi yaşlarını başlarını almış adamlardı: işsiz işçiler, batmış çiftçiler ve zanaatçılar nafakalarını temin etmek ve asker maaşı alabilmek için asker olmuşlardı. Kendile-

rini Romalı lejyonlardan değil, Kampania'lı milislerden sayıyorlardı.

Hana girdiler, yediler içtiler... Güneş battıktan iki saat sonra da dönüş yoluna düzüldüler. Gökte incecik bir ay vardı, zifiri karanlıktı ortalık. Yarı yolda, öncülerden birinin tırısa kaldırdığı atının üstünde kendilerine doğru geldiğini farkettiler. Yanında bir adam vardı, topal bir adam. İsminin Fannius olduğunu söylüyordu. Kaçaklar, hanını işgal etmişler, uşaklarını öldürmüşler, her şeyin altını üstüne getirmişlerdi. Gladyatörler şimdi hizmetçileri koyunlarına almışlar uyuyorlardı. Han, dört bir tarafından sarılırsa kapana kısılmış fareler gibi yakalamak mümkündü onları. En sonunda sordu Fannius: Kaçakları ihbar edene ödül vadedilmiş miydi?

Askerlerin içlerinden Fannius'u parçalamak geliyordu. Canlarından bezmişlerdi, üstelik şarap da bir uyuşukluk vermişti ki? Fakat, birliğin komutanı pek hırslı adamdı, derhal yola çıkmayı emretti.

Dörtyol ağzını bir mil geçtikten sonra bir çiftlik çıktı karşılarına. Çiftliktekiler uyandırılıp meşaleler yakıldı. Yirmi dakika sonra da han göründü karşıdan. Ölü gibiydi bina. Meşaleler tütüyordu. Askerler binayı sardıktan sonra, komutan kılıcının kabzasıyla kapıya vurdu. Tek kanatlı kapı kalın tahtadan yapılmıştı, çok sağlamlı. Vurdu subay. Ses yok, «Belki de çoktan çekip gitmişlerdir,» dedi askerlerin biri. Neticede kapıyı kırmaya karar verdiler.

Birkaç balta getirsinler diye çiftliğe adamlar yolladı komutan. Bir zaman da bunları beklediler. Dışardan binanın sadece iki penceresi görüyordu. Biri yola, diğeri tarlalar tarafına bakan iki pencere. İkisi de zemin kattaydı pencerelerin. Ötekiler avluya açılıyordu.

Beklemekten başka çare yoktu. Askerler yolun kenarına çöküvermişlerdi. Hatta bazıları başını bir yere dayamış uyuyordu. Arada bir askerlerden biri, elinde meşale olduğu halde kapıya kadar gidiyor, tahta kanada vuruyor, alaylı bir şeyler söylüyordu. İçerden hiç ses çıkmıyordu. Dışardakiler de bu işi gitgide daha fazla can sıkıcı bulmaya başlamışlardı.

Bir saat kadar sonra baltalar geldi. Kapıyı kırmak için başladılar uğraşmaya. Amma sağlam kapıymış; Nihayet, açılınca içeri baktılar: hiç bir şey kıpırdamıyordu binada. «Sen yürü» de-

diler Fannius'a, fakat o önden gitmek şerefini birlik komutanına bıraktı. Askerler de subayın peşinden girdiler içeriye ve kendilerini dörtköşe bir avluda buldular. Meşalelerin ışığı garip bir manzara veriyordu avluya.

Birinci katın pencerelerinden bakan gladyatörler aşağısını seyrediyorlar ve bekliyorlardı. Subay, Mammius adında genç bir soyluydu. Kendine güven vermek için bağırdı: Kimse sorun çıkarmayacak, anlaşıldı mı?» Özel olarak kime hitap edeceğini bilmediğinden başını dört bir tarafa çeviriyordu: «İnin aşağı. Direnmek fayda etmez!»

Komutan yeniden konuşmaya başladığında, karşısından halâ bir ses çıkmamıştı.

«Merdiven nerede?» diye sordu komutan Fannius'a. O da parmağıyla mutfak tarafını gösterdi. Döndü subay, merdivene doğru yürümeye başladı. O anda yukarıdan biri bağırdı:

— «Çekilin diyorum! Sizin için daha iyi olur!»

— İniyor musunuz, İnmiyor musunuz?

Kahkahalar cevap verdi soruya. Başka bir pencereden bir gladyatör bağırdı.

— Nicos'a bakın! Ne o, efendinden selam mı getirdin Nicos!

Nicos, Lentulus'un en eski hizmetkârlarından biriydi. Başını kaldırdı:

— Zırvalamayın! dedi. Zırvalayacağınıza yuvanıza dönün. Patron ateş püskürüyor.

Yine kahkahalar yükseldi.

Askerler yerlerinden kımıldamamışlardı. Gözlerini pencerelere dikmiş öylece duruyorlardı.

Nicos gözleriyle avlunun karşı tarafını araştırıyordu:

— Spartacus nerede? diye sordu

Hayvan postuna sarınmış adam pencerenin birinden doğru eğildi, yüzünü dostça bir gülümseyişle buruşturdu:

— **Ave, Nicos!**

— Sen geri çeviremez misin bunları? Eskiden daha akıllı gibi görünürdün.

Hayvan postlu adam gülümsemeye devam etti, ama cevap vermedi. Meşaleler ışıktan çok is veriyordu.

— Evet? diye sordu komutan, iniyor musunuz, inmiyor musunuz?

Sözünü bitirir bitirmez merdivene doğru ilerlemeye başladı.

— Kıpırdama kaz kafalı! diye bağırdı biri, merdivenin üstündeki pencereden.

Bir adım daha attı subay. O anda şekli belirsiz bir cisim fırlatıldı pencereden; komutan küfrederek yere yuvarlandı. Elleriyle ayaklarıyla çabalıyarak vücudunu saran fileden kurtulmaya çalışıyordu. Penceredeki adamlar böğürür gibi sesler çıkarıyorlardı.

Haykırışı bütün ötekilerin seslerini bastıran bir gladyatör:

— Çekin şunu yukarı!. diye bağırdı.

Komutan öyle öfkeyle küfrediyordu ki, kendi sesi neredeyse kendini boğacaktı.

Ne yapacaklarını bilemeyen askerlerden birkaçı tereddütle merdivene doğru ilerlediler, subaylarını kurtaracaklardı. Biri o anda haykırarak yere yuvarlandı. Ötekiler mıhlanmış gibi durdular.

Ve cehennem ateşi başladı: Pencerelerden bıçaklar, taşlar, mızraklar, hattâ eşyalar yağıyordu aşağıya.

Askerler başlarını korumak için kalkanlarını havaya kaldırmışlar dört bir yana koşuşuyorlardı. Meşaleler birbirine çarpıyordu. Gladyatörlerin tepeden yağdırdıkları korkunç silahlara karşı kalkanlar hiçbir işe yaramıyordu. Askerlerden bazıları mızraklarını pencerelere doğru savurmaya çalışıyorlardı. Tütüyor ve sönüyordu meşaleler. Karanlık tehlikeyi daha da arttıyor, yukarıdaki patırtı büsbütün moral bozuyordu. Nihayet askerler avlunun kapısına doğru çekilmeye başladılar. Nasıl olmuştu bilinmez, kapı kilitlenmişti. Kim yaklaşırsa kapıya, ya bir mızrak yiyor ya da kafasına bir şey iniyordu.

Sonunda gladyatörler merdivenden inip askerleri avlunun bir köşesine sıkıştırdılar. Pencerelerde meşaleler yakıldı, yukardan vuran ışıkla aydınlık hedefler haline gelen askerler sıkıştıkları köşede kendilerini savunamıyorlardı artık.

Az önce «Çek yukarı!» diye bağıran ses yine işitildi:

— Atın silahlarınızı!

Gürültü biraz azaldı, askerlerden bir kısmı silahlarını yere atıp oturdular. Bir kısmı hala ayaktaydı. Derken askerin biri bağırdı:

— Silahlarınızı bırakmayın!

Cricsus avlunun ortasına kadar ilerledi ve «Gel buraya!» dedi askere. Öteki kıpırdamadı. Onun üzerine Cricsus teke tek dövüşmenin, bir yığın insanın birbirine girmesinden daha az pahalıya mal olacağını söyledi. Bu öneri askerlerin hoşuna gitmişti, geri çekilerek dövüşmeye taraftar olan askere yol açtılar. Ama o, hala kıpırdamıyordu. Baktılar ki, askerler bunda iş yok, hepsi silahlarını atıp yere oturdular.

Gladyatörler silahları toplayıp birinci kata taşıyorlarlar, aralarında gülüp, konuşuyorlardı. Alabildiğine keyifliydiler. Sonra ölülerle yaralılar samanlığa taşındı. Fannius ölmüştü. Komutan da. Savaşçılar ikisini de ayaklar altında ezmişlerdi. İki yanına sallana sallana yürüyen ince uzun gladyatör Castus, gülerek samanlığın **spoliarium'a** benzediğini söyledi. Dövüşürken ölen gladyatörlerin cesetlerinin toplandığı yere **spoliarium** denir. Herkes güldü bu benzetmeye. Gladyatörler, uşakları ağıldan çıkardılar ve askerlerin toplandığı köşeye sürdüler. Aptal aptal bakıyorlardı uşaklar. Kapatıldıkları yerden savaşın patırtısını işitmişlerdi.

En sonunda hizmetçi kızlar da ortaya çıktı. Ama, kimse bakmadı yüzlerine. Gladyatörler avluda dolaşıyorlardı. Birkaçı da uyumak için yukarı çıkmıştı. Bir köşede askerlerin arasında koca Nicos sırtını duvara dayayıp oturmuştu. Hayvan postlu adam ona doğru yürüdü.

— Bu işin sonu fena! dedi Nicos.

— Bana bak Nicos, dedi postlu adam, arenada işin sonu daha mı iyi oluyor?

Herkes sessiz dinliyordu.

— Ama bu yasaya aykırı. Nereye varacak bunun sonu?.

— Yasanın da, senin de canın cehnneme! diye söze karıştı ince uzun adam.

Bu defa hiç gülen olmadı. Nicos sordu:

— Sizi götürmeden gidersek patron ne der?

— Bakalım dönebilecek misiniz? diye, soruya soruyla cevap verdi Castus.

Herkes susuyordu.

— Bizimle gelebilirsin, dedi postlu adam.

— Ben kırk yıl, sonunda haydut olmak için mi hizmet ettim?

— Gladyatörlerin Nicos etrafındaki çemberleri daralıyordu.

Nicos, birkaçı yere serilmiş uyuyan askerleri göstererek sordu:

— Ya bunlar ne olacak?

Gladyatörler cevap vermediler. Küçük gruplar halinde toplanmışlar, askerlere bakıyorlardı. Askerlerden kimi horluyor, kimi aralarında tartışıyorlardı. Aralarından yaşlıca bir adam, «dönersek bizi işten atarlar, yahut da daha beterini yaparlar. Kimbilir belki de çarmıha gererler» diyordu.

— Pek de iyi yapmış olurlar, dedi gladyatörün biri.

— Neden? diye sordu ihtiyar asker.

Galdyatörler iyice yaklaşmışlardı.

— Bakalım dönebilecek misiniz? diye tekrarladı Castus.

— Bizi öldürmeye mi niyet ettiniz yoksa? diye sordu bir başka asker.

İnce uzun gladyatör hırsla cevap verdi:

— Önce senden başlayacağız, köpekoğlu köpek!

— Sus! diye bağırdı hayvan postuna sarınmış adam. Castus derhal kesti sesini. Bütün öteki Galyalılar gibi onun boynunda da gümüş bir zincir vardı.

Gladyatörler askerlerin karşısında duruyorlar ve susuyorlardı.

— Hep beraber dönelim, dedi Nicos, en doğrusu bu.

Ağır ağır konuştu hayvan postlu adam:

— Biraz düşün Nicos, sonra konuşursun.

Nicos kesti sesini.

Çok genç ve her zaman çekingen duran Enomaus karış söze:

— Düşünsene Nicos. Örneğin, sana da bana da birer mızrak veriyorlar ve başkalarını eğlendirmemiz için bizden, birbirimizi öldürmemizi istiyorlar.

— Ben böyle şeyleri hiç seyretmem, dedi Nicos.

— Sen seyretmeden de bu böyle olur, dedi hayvan postlu adam. İyisi mi, sen düşün biraz.

Düşünüyordu Nicos, cevap vermiyordu.

Cricsus sırtını duvara dayamış, donuk gözlerle askerleri seyrediyordu:

— Çok konuştuk, dedi.

— İyi ya, ne yapmaya karar verdiniz öyleyse? diye sordu Nicos.

Castus güldü:

— Senatör olmaya karar verdik!

Ama başka kimse gülmedi.

Çekingen gözlerini hayvan postlu adama kaldırdı Enomaus:

— Lukania'da dağlar var, ormanlar var.

— Dünya çok geniş Nicos, dedi hayvan postlu adam. Sen bizimle gel!

Çıkık elmacık kemikli, eski bir çoban olan askerlerden biri söze karıştı:

— Ben Lukania'yı bilirim. Orada insan bir kayboldu mu, istedikleri kadar arasınlar, nafile!

— Yabani at sürüleri de vardır, dedi başka bir asker. O taraflardaki çobanların hepsi eşkiyadır. Efendileri para vermediği için hepsi hırsızlıkla, çapulculukla geçinir.

— Av hayvanı da, nehirlerinde balıklar da öyle bir doludur ki, istemediğin kadar! diye devam etti eski çoban. Ben de sizinle beraber Lukania'ya gelmek isterim.

— Ben de, dedi bir başkası. Verdikleri parayla un çorbasından başka bir şey yiyemiyorum zaten.

— Hepinizi asarlar! dedi Nicos. Sizi yönetecek bir şefiniz bile yok.

— Çok konuştuk! diye tekrarladı Cricsus. Kendimize bir şef seçeriz, ondan sonra da ileri!

— Cricsus tribün olur, dedi gladyatörlerden biri. Herkes gülmeye başladı.

Eski çoban durmadan soruyordu:

— Beni de götürecek misiniz?

Gün yavaş yavaş ışıyor, avlunun üstünde gökyüzü gri bir renk almaya başlıyordu. Gladyatörler meşaleleri söndüyorlardı. Meşaleler sönünce avlu daha geniş, daha bir başka göründü gözlere.

— Ben de sizinle gelirim, dedi uşaklardan biri.

— Peki han ne olacak? diye sordu başka bir uşak.

— Belki Fannius'un yüzünden hepimizi asarlar, diye cevap verdi ilk uşak, yahut da madenlere gönderirler.

Uşaklar birbirlerine sokulup fısıldaşmaya başladılar, sonra dönüp gladyatörlere doğru yürüdüler.

— Geri bas! diye haykırdı ince uzun adam.

— İsterseniz, dedi uşaklardan biri, hepimiz sizinle gitmeye hazırız.

Bu defa gladyatörler kafa kafaya verdiler. «Size göre silahımız yok» dedi Castus. Uşaklar kafa kafaya verip fısıldaştılar. «Nasıl olsa silah buluruz diyorlar,» dedi uşakların sözcüsü. «Ama, şu adam olacak!» Parmağıyla Spartacus'u gösteriyordu. Spartacus de sakin ve dikkatli gözleriyle ona baktı, sonra Cricsus'e döndü, gülümser gibi yüzünü buruşturarak: «Sen hepimizden daha irisin,» dedi. Cricsus da kederli gözlerle ona bakıyordu. Gladyatörler keyiflenmişlerdi; Galyalılar Cricsus'tan yanaydılar, ötekiler Spartacus'u istiyorlardı.

— Susun! dedi Cricsus, ikimiz de oluruz.

İşler yoluna girmişti, ama gladyatörlerde bir şaşkınlık vardı Kendilerine şef seçmişlerdi. Hancının uşakları samanlığa gidip sopalar, baltalar aldılar, aralarında paylaştılar. Ondan sonra da duvarın dibine dizildiler. Gladyatörler onları seyrediyorlardı.

Hayvan postlu adam köşeye toplanmış askerlere yanaştı:

— Ne yapacağız sizi?

— Bizi de götürün, dedi çoban, Lukania ormanlarını iyi bilirim.

— Bunlara göre silahımız yok, dedi Cricsus, hem de çok yaşlılar.

— Kim demiş sizinle gidiyoruz diye? dedi başka bir asker. Hepinizi yakalayıp asacaklar, ne diye gidelim sizinle?

Tereddüde düşmüştü askerler, aralarında tartışmaya başladılar. Çobanla bir iki asker daha, ileri çıkmışlardı. «Sen bizimle geleceksin,» dedi Spartacus çobana. Çoban bir sıçrayışta gladyatörlerin tarafına geçti, gladyatörler geri çekiliverdiler.

— Ne oluyor orada? diye döndü Cricsus.

Çoban başını eğdi ve uşakların tarafına geçti. Uşaklardan biri ona da bir sopa verdi. Üstündeki koca çivileri görünce, çoban sopayı keyifle vınlatarak, havada şöyle bir çevirdi. Adı Hermios'du çobanın.

Hayvan postlu adam, gladyatörlerle gitmek isteyen askerlere yaşlarını ve eskiden ne iş yaptıklarını soruyordu. Verilen cevaplara göre gladyatörler de «evet» veya «hayır» diyorlardı. Bazıları için anlaşamıyor, tartışıyorlardı. Sonunda, sadece en genç olanları aralarına almaya karar verdiler. Bunlar da duvar dibine sıralanmış uşakların yanına dizildiler ve ellerine sopalarını aldılar. Ötekiler oldukları yerde toprağın üstüne oturmuşlardı.

Hava iyiden iyiye aydınlanmış, gökyüzü kızılımtırak bir renk almıştı. Pencerelerin mikaları alev alevdi. Hayvan postlu adamla Cricsus yanyanaydılar, grupların heyecanlı konuşmalarını dinliyorlardı.

Az sonra Cricsus Spartacus'e döndü :

— Şimdi ikimiz kaçıp gitsek? dedi ve gürültülü bir şekilde içini çekti. «Yakalayamazlar bizi. İskenderiye'ye gideriz. İskenderiye'de çok kadın var.»

Spartacus Cricsus'a baktı, düşündü. Bir zaman sonra :

— Evet, dedi, yalnız iki kişi daha kolay olur.

— Pouzzoles'de her çeşit insan var. Parayı verdin mi, hiç bir kaptan pasaport sormaz.

— Öyle, dedi Spartacus.

Sustu Cricsus; dikkatle karşısındaki adama bakıyordu.

— Olmaz, dedi Spartacus.

Halâ susuyordu Cricsus.

— Belki daha sonra... diye devam etti hayvan postlu adam.

— Daha sonra, hepimiz asılmış oluruz.

Düşünüyordu Spartacus, bir yandan da keyifle harekete hazırlanan gladyatörleri seyrediyordu.

— Şimdi olmaz. Ama, sen yalnız gitmek istersen?

Baktı Cricsus'a, cevap bekledi. Sesini çıkarmadı Cricsus, yürüdü, gidip sırtını duvara dayadı. Gladyatörler gülüyorlar, heyecanla konuşuyorlardı. Hepsi de çok keyifliydi.

Hayvan postlu adam birden masanın üstüne sıçradı, ağaca balta indirmeye hazırlanan bir oduncu gibi kollarını havaya kaldırdı, bütün sesiyle haykırdı :

— Gidiyoruz! Lukania'ya!

Çillerle dolu yüzünü kırıştırarak gülüyordu. Gladyatörler sevinçle bağrıştılar, ondan sonra da hazırlığa hız verdiler.

Gladyatörler topluluğuna kabul edilen askerlerle uşaklar, halâ duvar boyunca dizilmiş duruyorlardı.

— Bizimle geliyor musunuz? diye sordu Spartacus.

— Söyledik ya! diye cevap verdiler.

Öteki askerler yere oturmuşlar sessizce seyrediyorlardı. Bazıları hâlâ uyuyordu. Gladyatörler bunların paralarını ve üstlerinde kalmış ufak tefek silâhları aldılar. Askerlerden biri direnmeye teşebbüs etti, oracıkta boğazladılar. Ötekiler de bakıyorlardı: Bu yaşını başını almış adamlar işten atılacaklarını ya da maden ocaklarında çalışmaya gönderileceklerini biliyorlardı.

O sırada kadınlar da inmişlerdi avluya. Bütün patırtı boyunca pencerelerden avluyu seyretmişlerdi. Esmer, ince ve kıvrak kadın, gürültüyle masadan yere atlayan Spartaküs'ün önüne gelip durdu. Uşaklar bu hayvan postuna sarınmış adama hayretle bakıyorlardı: düşünceden, harekete çok süratle geçtiğini görmüşler, şaşmışlardı, fakat bu ani davranış hoşlarına gitmişti.

Genç kadın başını Spartacus'e doğru kaldırıp sordu:

— Neye karar verdiniz?

— Lukania'ya gidiyoruz.

— Ormanlarda güzel günler bekliyor bizi.

— Hem de ne güzel günler! dedi Spartacus ve güldü: «Hepimizi asacaklar.»

Sonra Nicos'a yaklaştı:

— Bizimle geliyor musun Nicos?

— Hayır, dedi Nicos. Duvar dibine çömelmiş haliyle pek ihtiyar görünüyordu.

— Hoşça kal baba, dedi hayvan postuna sarınmış adam.

— Hoşça kal, diye cevap verdi Nicos.

Gladyatörler kapıya yöneldiler ve dışarı çıkınca karmakarışık yola dağıldılar. Askerlerle uşaklar arkadan geliyorlardı; peşlerinden de kadınlar. Hepsi hepsi üç taneydi zaten.

Şimdi grubun sayısı yüzü geçmişti. Güneş de doğmuştu.

II

BAŞKALDIRANLAR

Önce Lukania'ya gitmeye niyetliydiler, fakat Hirpinia dağlarının eteğine gelince en çorak tarlalar, en haşin tabiat ve en zor geçim şartlarıyla karşılaşınca, yüzgeri etmişlerdi. Tanrıların kutsal toprağı Kampania ise, kimseyi geri çevirmezdi, bir eşkiyayı bile. Olağanüstü bir ülkeydi burası. Yumuşacık kara toprağı yılda üç ürün verirdi. İlkbaharda dinlenen toprak güllerle donanır, bahçelerin kokusu insanın içine işler, kanını tutuştururdu. Vezüv'ün yamaçlarında öyle otlar yeşerirdi ki, bunların özü, bakire rahibeleri bile çılgına çevirirdi. Yazın çiftleşme zamanı gelmiş kısraklar denize tepeden bakan kayalara tırmanır, ardlarını ateş rüzgârına verir, sonra da geriye yüklü dönerlerdi.

Bu tepeler varolalı beri ordunun buğday ambarı, ülkenin mücevheri olan Kampania'yı ele geçirmek için herkes birbiriyle çekişmişti. Tiberüs Grackus'tan sonra başka vatanseverler de Kampania'yı büyük toprak sahiplerinin elinden almak ve topraksızlar arasında bölmek istemişlerdi, ama bu toprakların sahipleri onları öldürmüşler, parçalamışlar, boğmuşlardı. Sadece tefeciler buraya musallat olmaktan yılmamışlardı. Aristokratlar, çiftçilerin ya da ortakçılarının iliklerini sömürmüşler, bir kısmını parayla satın almış, bir kısmını da topraklardan sürmüşler-

di. Çiftçiler sonunda yerlerini büyük toprak sahiplerine, ortakçılarla çiftlik hizmetkârları da her yeni savaşın piyasaya daha çok sayıda sürdüğü kölelere bırakmak zorunda kalmışlardı.

Sefil olan köylüler ya orduya giriyorlar, ya da yol kesip dağlara çıkıyorlardı. Bu arada bir sürü de söylenti dolaşıyordu kulaktan kulağa.

Son derece gözü pek bir haydut çetesi hanlara, tavernalara saldırıyor, yolcuları, posta arabalarını soyuyor, soyluların villalarını ateşe veriyor, ağıllardan öküzleri, haralardan atları çalıyordu. Soyguncular hem her yerdeydiler hem de hiçbir yerde Bugün Klanius kıyısındaki bataklıklarda konaklıyorlardı, yarın Virginia dağlarındaki ormanlarda.

Bunlara karşı, askeri birlikler, küçük şehirlerden alelacele toplanan askerlerle kurulan bölükler sevkediliyordu. Fakat, her seferinde de askerler ya firar ediyorlar ya da haydutların tarafına geçiyorlardı. Kanunsuzların sayısı her gün biraz daha artıyordu. Hem korku, hem hayranlık uyandırıyordu bu adamlar; çünkü, hayata saygı duymadıkları gibi, ölümü de hor görüyorlardı.

Güneş tam tepeye geldiği zaman, öğle şeytanı uyuşuk nöbetçilerin uykusunu altüst ederek tarlaları dolaşırken, işçiler ve köleler birbirlerine sokulup haydutlardan sözediyorlardı. Bunların hakkında neler anlatılıyordu neler? Her gün yeni bir söylenti çıkıyordu ortaya. Başlarında iki komutan var deniyordu. Biri koca cüsseli, hep düşünceli duran, zalim tabiatlı bir Galyalı, öteki açık renk gözlü, hayvan postuna sarınmış bir Trakyalı. Yanlarında bir de kadın varmış, diye anlatılıyordu, esmer, kıvrak bir kadın. Yıldızlardan geleceği okuyan Trakyalı bir prenses. Hayvan postlu adamın metresiymiş bu kadın. Başka kadınlar da varmış ama, herkes o prensesi istiyormuş.

Bunlar herkesin bildiği çapulculardan değillerdi; gladyatördü bu haydutlar. Kampania'da şimdiye kadar böyle insanlar görülmemişti. Çünkü, gladyatörler insan değil, arenada ölmek için yaratılmış hayvan sayılırlardı. Ama, arenada ölmeyi istememekte haklıydılar doğrusu.

Çobanların bütün koyunlarını boğazlıyorlar, bağların bütün üzümlerini yiyorlardı. Binmek için en iyi atları, eşyalarını taşıtmak için de en iyi katırları kaçırıyorlardı. Geçtikleri yerde ar-

tık ot bitmiyordu. El değmedik kız da, açılmadık içki fıçısı da kalmıyordu. Direnmeye yeltenenleri öldürüyorlar, kaçanları yakalıyorlardı. Kendilerine katılanları yanlarına alıyorlardı; peşlerinden gidenlerin sayısı da pek çoktu.

Bütün Kampania'yı böyle söylentiler ve efsaneler sarmıştı. Kadınlar ineklerini sağarken bu öyküleri naklediyorlardı birbirlerine. Yaşlı erkek köleler, geceleri üstüste yığıldıkları havasız izbelerde uykuları kaçınca kafa kafaya verip hep bunları konuşuyorlardı. Örneğin sığırtmaç Naso'nun öyküsü kulaktan kulağa dolaşıyordu

Statius'un, Suessula yakınlarındaki arazisinde üç öküz hastalanmıştı. Karınları şişen, burunları akmaya başlayan hayvanlar hiç bir şey yemiyordu. Kolları bacakları sertleşmiş, gözleri cam gibi olmuştu hayvancıkların; geviş getiremiyorlar, dillerini kıpırdatamıyorlardı. Büyücünün biri afsunlamıştı sanki öküzleri. Aslında, hayvanlara iyi ve yeteri kadar yem vermediği için bu durumdan kâhya sorumluydu. Statius'un arazisinde mera yoktu, hayvanlar için para verip dışardan yem almak gerekirken, kâhya parayı cebine atıyor, hayvanların da hastalanmalarına aldırış etmiyordu. Sığırtmaç Naso, hasta olur bu hayvanlar, diye kaç kere söylemişti kâhyaya, aldığı cevap da, yediği tekmelerle tokatlar olmuştu. Nihayet sığırtmacın dediği çıkınca, yani hayvanlar çalışamaz hale gelince, Naso onları herkesin bildiği en etkili usullerle tedaviye girişti. İncir çekirdeklerini selvi yapraklarıyla beraber döğerek yedirdi, yumurta sarılarını yutturdu, şaraba yatırılmış sarmısakları burun deliklerine soktu, sümüklüböcek kanı, zamk ve balı karıştırarak lavmanlar yaptı, tam kuyruk altından hacamat etti, hacamat yerlerine de tarif edildiği şekilde papirüs lifleri yapıştırmayı unutmadı. Hiçbiri işe yaramadı bunların. Bu defa kâhya telaşa düşmüştü. Suçu kendi üzerinden atmak için Naso'nun ağıla bir domuzla bir tavuk soktuğunu, bunların dışkılarının hayvanların yemine karıştığını, öküzlerin de bu yemleri yiyince hastalandıklarını iddia etti. Naso kendini temize çıkarmak için ne kadar uğraştıysa, nafile. Yakalayıp ayağına zincir vurdular, kızgın demirle dağladılar ve değirmende çalışmaya mahkûm ettiler. Halbuki değirmende çalışmanın en korkunç cezalardan biri olduğunu herkes bilir. Ölümden, maden ocağında ya da taş ocağında çalışmaktan sonra en ağır ceza budur. Zavallı mahkûm, ayakları zincirlenmiş olduğu halde durmadan dönmek ve kalın bir buhar ve toz bulutu içinde, değirmenin tahta

kolunu çevirmek zorundadır. Bu toz-duman yüzünden çok geçmeden gözleri görmez hale gelir. Boynuna geniş bir demir plaka geçirilmiştir; öyle ki, bunun yüzünden elini ağzına götürüp unun tadına bile bakamaz. İşte böyle Naso ölüme mahkûm edilmiş oluyordu. Derken, bir gece haydutlar Statius'un çiftliğine tepeden inme bir akın yaptılar ve her zamanki gibi ne buldularsa yağma ettiler. Bu arada, değirmene de gelip un çuvallarını aldılar ve sığırtmaç Naso'nun başına gelenleri öğrendiler.

Hayvan postlu adam kâhyayı arattı, buldurdu. Naso'yu çözüp, değirmene onun yerine kâhyayı bağlattı. Sonra bir kırbaç verdi Naso'nun eline, kâhya, Naso'yu daha çabuk dönmesi için nasıl kırbaçlıyorduysa, bu defa kâhyayı Naso'ya kırbaçlattı haydutlar. Giderken de, «Bizden sonra durur da dönmediğini öğrenirsek, yine gelip kırbaçlayacağız seni,» dediler. Kâhya korkudan çılgına dönmüştü; iki gün iki gece hiç durmadan çevirdi değirmen taşını, üçüncü gün de düştü öldü.

İşte köylerde böyle acı ve korkunç öyküler ağızdan ağıza dolaşıyordu. Haydutlar her an her yerde ortaya çıkabilirlerdi, kimse güven içinde değildi. İnsanlar ancak silahlı muhafızlarla seyahat ediyorlardı. Bazan bu bile yeterli olmuyordu. Bir gün çok sayın bir hanımefendi Salerno'ya gitmek için Capua'dan yola çıkmıştı. Numidia'lı elli muhafız ve beş araba eşyayla Capua'dan hareket eden hanımcağız, Suessula'ya, bir katır arabası için de tek başına varmıştı. Eşyalarından biri bile kalmamıştı yanında. Acerra yakınında, bir derebeyine ait topraklarda da çok tuhaf şeyler olmuştu. Bu efendi, kölelerine çok sert muamele eder, hepsini onar onar birbirlerine zincirlerdi. Bir gün haydutlar burayı da bastılar ve direnmeye kararlı görünen kölelerle karşılaştılar. Haydutlar bunları öldürmek için üzerlerine hücum edecekleri sırada, her zaman çok az konuşan Trakyalı araya girdi ve öyle bir konuşma yaptı ki, herkesin ağzı açık kaldı:

— Zincirlerinizi hayatınız bahasına savunmak istediğinize göre demek bu zincirleri çok seviyorsunuz, onların vücudunuza dokunması size zevk veriyor. Yoksa ben bu çiftlikte bu zincirlerden başka, size ait olan hiç bir şey göremedim. Ben mi yanlış biliyorum acaba? Bu tavuklar sizin sabah kahvaltınız için mi yumurtluyor? İnekler, size ait hayvanların sayısını arttırmak için mi, boğaya sürtünüyor? Şu arılar sizin ekmeğinizi tatlandırmak için mi bal yapıyor?

Kölelerin sustuğunu görünce Spartacus, eski mesleği demircilik olan bir adama, esirleri zincirlerinden kurtarmasını söyledi. Esirlerden bazıları itiraz ettiler, efendimizden başka biri tarafından serbest bırakılmak istemeyiz, dediler. Bunlar öldürüldü, ötekiler asilere katıldılar, onlarla beraber çıkıp gittiler.

Bu öyküler denizden gelen ve insanlarla hayvanları humma ile yakıp tutuşturan o kızgın rüzgâra benziyordu. Bunlardan en fazla rahatsız olanlar da mülk sahipleri, kâhyalar, bekçiler, muhasebeciler ve ırgat başlarıydı. Bu yüzden, kölelere daha sert davranmaya, daha ağır cezalar vermeye, gözcüleri arttırmaya, normal zamanlarda zincire vurulmayan işçileri bile zincirlemeye başlamışlardı. Fakat, bütün köleler, toprağı sürenler, belleyenler, otları ayıklayanlar, tırpanlayanlar, bostan ve bağlarda çapacılar, bağ bozumunda çalışanlar ve bunlarla beraber sığırtmaçlarla çobanlar gitgide tembelleşiyorlar, asileşiyorlardı. Her fırsatta aletleri bozuyorlar, kendilerini yaralayıp, çalışmaktan kaçıyorlar, ya da hasta taklidi yapıyorlardı. Hepsi bir şeyler bekler gibiydiler. Her sabah o havasız izbelerde yoklama yapıldığında, pencerelerin yüksekliğine, kapıya vurulan koca demir kilitlere rağmen, birkaç köle noksan çıkıyordu. Kaçanlar asilere katılıyor ve giderken karılarını da beraber götürüyorlardı.

Kampania toprakları böyle bir hummaya tutulmuştu. Şehirler, küçük garnizonlarıyla bu hummanın yayılışını hiç bir şey yapamadan seyrediyorlardı. Roma'ya temsilciler gönderiyor, geceleri de surlardaki nöbetçilerin sayısını artırıyorlardı. Soylular şehirlerin dışındaki villalarda yaz keyfini kısa kesiyorlar, acele Roma'ya dönüp, artık bir rezalet halini alan bu durumu senatoya şikayet ediyorlardı.

Oysa, senatonun derdi zaten başından aşmıştı: İspanya sorunu vardı, Sertorius sorunu vardı, göçmenlerin meydana getirdiği devrim ordusu sorunu vardı. Bu ordunun galip gelmesi, Roma devrimi demek olacaktı. Pompe kazanırsa bu defa da yeni bir diktatörlük çıkacaktı ortaya. Ya Asya sorunu? Ya Kral Mitridat? Mitridat kazandı mı, sömürge elden giderdi. Mitridat değil de, Roma kazanırsa, bu defa olan buğday fiyatlarına olacaktı. Hepsi de bu kadar değildi ki? Denizlerin gerçek hakimi korsanlar, işi bütün bütün azıtan halk ve demagoglar, hayat pahalılığı, değeri düşmüş yeni para basma sorunu... Bütün bunların yanında Kampania'daki karışıklığın önemi mi vardı?

III

A D A

Aralarındaki otuz kadın hariç, şimdi asilerin sayısı yüzü geçmişti. Öncüleri için atları, eşyalarını taşıyacak katırları, mola verdikleri yerlere kuracakları çadırları ve topluluğun yarısını donatacak silahları vardı. Her gün biraz daha artıyordu sayıları.

Yeni gelenler çoğu zaman tartışma konusu oluyordu. Gladyatörler kuşkuyla bakıyorlardı bunlara. Bu işin sonunun nereye varacağını kestiremediklerinden, aralarına başkalarını almak hoşlarına gitmiyordu.

Topluluğa katılmaya gelenler daima hediyeler getirirlerdi: bir çuval un, bir koyun, iki at. Kimi de karısı ya da hizmetçisiyle geliyordu. Gladyatörler bunları kovuyorlardı. Onlar da konak yerinin yakınına yerleşiyor, kendi yiyeceklerini yiyor ve bekliyorlardı. Bazılarını öldürmüş ve soymuşlardı, ama hepsi de öldürülemezdi ya.

Bu gönüllüler bazan konaklama yerini bulmak için günlerce dolaşıp dururlardı. Kurnazlık edip şehre gittiklerini söylerler, yolda tehlike var mı haydutları gören olmuş mu, diye sorarlardı. Kaçan kölelerin bazıları yakalanır, efendilerine teslim edilirdi. Yakalanmak ölüm demekti; ama yine de bu, onları kaçmaktan alıkoyamıyordu.

Kimler gelmemişti ki? Çiftlik hizmetkârları, çobanlar, gündelikçiler, köleler ya da köle olmayan işçiler. Hirpinia dağlarından sığır çobanları gelmişti, Samnia'dan dilenciler ve eşkiyalar; Yunan asılı, Trakyalı, Galyalı köleler. Esarette doğanlardan tutun, köylüler şehirliler ve paçavralar içindeki hatiplere kadar bir yığın insan!

Aralarında Capua'dan gelmiş bir şehirli vardı: Sectus Libanius, eski bir esnaf ailesindendi; dedesi Quintus heykel yapardı. Babası, işin bir dalında uzmanlaşmış, sadece heykel başları yapmakla meşgul olmuştu. Kendisi ise, renkli taşlardan, yeşil, kırmızı, sarı ve mavi gözleri yerine oturturdu. İri yarı, sağlıklı ve orta yaşlı bir adamdı Libanius. Etrafından itibar görürdü. Düzeni değiştirecek her şeye karşıydı. Ama, bunalım günleri ve iç savaş başlayınca kimse heykel satın almaz olmuş, Sectus Libanius de atölyesini kapatmak zorunda kalmış, gelip bu haydutlara katılmıştı.

Prector ise, güney çiftliklerinden birinin hizmetkârlarındandı. Nefesleri daima soğan ve sarmısak kokan, ama kalpleri temiz eski Romalılar soyundan, gayet sert bir efendisi vardı. Adam kölelerine, Koca Katon'un, «bir köle ya uyur, ya çalışır» ilkesine uyarak muamele ederdi. Gerçi, bayram günleri tarla işlerini tatil eden yasayı uygulardı, ama o günlerde de ya damı aktartır, ya da helaları temizletirdi. Nasıl olsa yasa bu gibi işleri yasak etmiyordu. Sonunda Proctor ekin biçerken bile bile üç parmağını uçurdu ve işe yaramaz damgasını yedi. Hemen gidip haydutlara katıldı.

Zozimos dil bilgisi ve hitabet hocasıydı. Önce Oplontis şehir meclisinde ayak işlerini görürken, başkana, kendisini çocuklarına eğitmen olarak tutması için rica etmiş, sonra iyi bir çevre yapmış ve en kibar ailelerin çocukları için bir okul açmıştı. Yirmi kadar öğrencisi vardı Zozimos'un. Çocukların velileri de kendisinden hoşlanırlardı. Kısaca, işleri yolunda gidiyordu. Bu başarıdan başı dönen, hatip olmayı aklına koyan Zozimos okulu kapattı, şiirler yazmaya başladı, ama çağdaşlarından hiç biri anlamadı onu. Büyük bir sefalet içine düştükten sonra da gelip haydutlara katıldı. Gelir gelmez hemen siyasi bir nutuk söylemek istemişti. Zozimos. Asiler alay etmişler, hatta bir güzel sopa çekmişlerdi ona. Fakat geriye de yollamamışlardı. Çünkü hem eğlenceli, hem de meraklı bir yığın öykü biliyordu. Zozimos'u dinlemekten zevk alıyordu bu haydut gurubu.

Gelenler arasında kadınlar da vardı. Bazılarının niyeti sadece aşk yapmaktı. Bazılarının ise, geliş sebepleri başkaydı.

Hizmetçi Letitia'nın suratı yıpranmış meşin gibiydi, iki memesi de boş kırbalar gibi sallanıyordu. On yıl önce, efendisi ona üç oğlan doğurursa kendisini çalıştırmayacağını söylemiş, Letitia da on yıl on çocuk doğurmuştu: sekiz kız ve sadece iki oğlan. Artık kısırlaşmıştı, çocuğu olmuyordu Letitia'nın. O da kalkıp asilere katılmıştı.

İhtiyar Sintia, doğduğu dağ köyünde elli yıl süreyle bir yığın iş yapmıştı, hepsi birbiriyle ilgili ve daima ücreti bir tarifeyle tesbit edilen işler. İki as karşılığında ebelik, dört as karşılığında cenazelerde ağıtçılık yapar, beş asa ölüleri kefenler, beş sestere fal bakardı. Yıldırımın çaktığı yöne, kuşun uçuşuna bakar, geleceği okurdu. Hastaları tedavi eder, birtakım haplar, şehvet arttıracak ilaçlar satardı. Bunların da daima belirli bir tarifesi vardı. En ucuz ilacı, çocuk yapan hapları, en pahalısı da çocuk düşürteniydi. Sonra bir gün, ayni köye Yunanlı bir hekim gelmiş yerleşmişti. Adam, kanın damarlarda bir aşağı bir yukarı dolaştığını iddia eden, daha bunun gibi birtakım palavralar atan Eristratos'un çömeziydi. Şarlatan mahluk, adamakıllı müşteri tutmuştu. Sintitia'ya iş kalmayınca, o da haydutların peşine takılmıştı.

Gelenler arasında genç kadınlar da vardı: fahişeler, nişanlılarının terkettiği kızlar, arzu uyandıran hafif meşrep kadınlar, elden ele dolaşmış ve yıpranmış kadınlar. Çoğu iğrenç şeylerdi bunların, ama aralarında güzelleri de vardı. Kadınlar yüzünden kıskançlık kavgaları oldu, cinayetler işlendi; sonunda buna da alışıldı. Kadınlar bazan bir, bazan iki erkekle yaşayıp gidiyorlardı.

Firarların arkası kesilmiyor, topluluk gittikçe büyüyordu. Sonunda bunları önlemekten, gelenleri geri göndermekten vazgeçildi. Gladyatörler her akşam yeni gelen oldu mu, diye soruyorlardı. Hatta aralarında bahse giriyorlardı. «Yarın müşterilerinin çoğunu öldürmüş olan bir hekim gelecek!» Hayır, genelev patronunun sokağa attığı bir kız gelecek.»

Kitle, yürüyüş halindeyken, bir gladyatörler grubundan ziyade, geçit resmindeki bir esnaf topluluğuna benziyordu. Önceleri bir günde zahmetsitce otuz mil yürümüşlerdi. Şimdi ancak, oniki mil yol alabiliyorlardı. Daimi bir konaklama yeri bulmak

şart olmuştu artık. Neticede Klanius bataklıklarının ortasında, Acerra'nın batısında, onu da buldular.

Üç tarafından sazlar, kamışlarla korunan oldukça sakin bir adaydı burası. Şimdi ay geç çıkıyordu artık. Yükseldiği zaman da sazlar arasında yüzü gözü tırmıklanmış gibi görünüyordu. Geceleri sadece kurbaağların şikayetçi şarkısı işitiliyordu. Bazan bir kuş sazlardan havalanıyor, döne döne yükseliyor, sonra Klanius'un sarı sularının kalın aynası üstüne süzülerek iniyor, bir yerlere konuyordu. Bataklığın pis kokulu gazları hemen yakına kurulmuş çadırların içindeki havayı boğucu hale getiriyordu. Çok kimse daha ortalık yarı aydınlanmışken çadırdan dışarı uğruyor, örtülere sarınıp açık havada uyumaya devam ediyordu. Ama, şafakta kolları bacakları kazık kesiyordu. Sonra, mesamattan ekşi bir er fışkırtan güneş doğuyordu. Bu yüzden bir çoğu ateşlendi. Sabahları büyücü Sintia, bileşimi gayet basit, fakat tadı acı haplarını satardı. Kimse sevmiyordu bu kadını, ama herkes ilaçlarını alıyordu. Çoğu da ölüyordu. O zaman tutuşturulan çalı çırpı ateşinde yakılıyordu cesetler.

Akşamları ise, kampta hayat pek eğlenceli olurdu. Hava biraz serinlemiş, sazların uçları kırmızımtrak bir sis tabakası içine gömülür olmuştu. Bazıları yiyip içtikten sonra suyun kenarına oturup ayaklarını sallandırırlar ve suyun parmaklarının etrafındaki kaynaşmasını seyrederlerdi. Bazıları da balık avlarlardı. Fanuins'un sporcu yapılı uşakları yan yana dizilirler, taşı su yüzünde en uzağa kaydırma yarışı yaparlardı. Sazların ortasında sitar çalan birinin etrafını genç kızlarla delikanlılar çevirirdi. Kızlar başlarını arkaya atarlar, soluk göz kapaklarını indirirler, seslerinde aynı titremeyle, şarkının daima ayni birkaç satırını söylerlerdi. Çiftler yüksek otlar arasında kaybolmayı tercih ederlerdi. Kampın gürültüsünsen uzaklaşmak için, iki üç adım atmak kâfi gelirdi. Tayıyla beraber çayıra çıkarılan bir kısrağın kuvvetli kişnemesi işitilirdi uzaktan. İki yaşlı adam karşı karşıya oturur parmak sayma oyunu oynarlardı. Etraflarını da meraklılar çevirirdi.

O gece en büyük kalabalık yeni gelen iki kişi etrafında toplanmıştı. Gelenlerden biri tek bacağı hiç bükülmeyen bir ihtiyar, öteki patlak gözlü, dev cüsseli bir gençti. İhtiyar tedbirli olduğundan sessiz duruyordu; genci ise, konuşamayacak kadar çekingendi, ürkmüştü Bunlarla konuşmanın heyecanlı olacağı anlaşılıyordu, onun için Castus'u çağırdılar. İnce uzun gladya-

tör yanında birkaç arkadaşı olduğu halde yaklaştı. Castus'la arkadaşları, ötekilerden ayrı ve korkulan bir grup teşkil etmişlerdi. Topluluk içinde bunlara «Sırtlanlar» adı takılmıştı.

Durumu anlattılar «Sırtlanlara». «Sebetos'daki bir bağın işçileriymiş, dediler. Buğday payları az olduğu ve kendilerinden öğütme ücreti kesildiği için kaçmışlar.»

— Besbelli yalan söylüyorlar, dedi Castus. Burada bedava buğday bulacaklarını mı sanmışlar yoksa? Böyle adamlara da pek ihtiyacımız var doğrusu..

İhtiyar hiç bir şey söylemedi, genç ürkek gözlerle Castus'a baktı. Etli ıslak dudakları vardı gencin. Kulaklarına küpeler takmıştı. Seyredenler bakıp gülüyorlardı.

— Ne yapmaya geldiniz buraya? diye sordu Castus. Kuzu yetiştirdiğimizi, kızlara tecavüz ettiğimizi ve Allah bilir daha başka şeyler yaptığımızı mı sandın? Senin ismin ne bakalım?

— Bibius, dedi ihtiyar. Bu da oğlum.

Castus bu defa gence dönüp, sordu :

— Senin adın ne?

— Vibius, dedi delikanlı.

Herkes, hatta Castus bile gülmeye başladı. Gencin pek biçimli bir ağzı vardı. Biraz kadınsı bir ağız. Eğildiği zaman boynunda kolyesinin altından beyaz bir çizgi farkediliyordu.

— Bibius ha? dedi, ince uzun gladyatör. Baba da, oğul da Vibius! Kolay iş doğrusu. Halbuki benim ismim Castus Retiarius Tiron!

Nasıl bir etki yaptığını görmek için biraz durdu : Delikanlı hayranlıkla bakıyordu.

— Şaşacak bir şey yok, dedi Castus. Bütün soyluların üç ismi vardır.

— Siz soylu musunuz? diye sordu delikanlı ve herkesi güldürdü.

— Burada bütün eski gladyatörler soyludur, dedi Castus. Siz yeni gelenler avamsınız.

— Siz de gladyatör müsünüz? diye sordu genç, saygıyla.

— Elbette, dedi Castus.

Bir ara derin derin düşündü delikanlı, sonra sordu

— Ya şu hayvan postuna sarınmış adam? O da mı soylu?

— Elbette Vibius, dedi ince uzun gladyatör. Gladyatörlerin hepsi soylu kişilerdir. Babaları, dedeleri prenstir onların. Hayvan postuna sarınmış olanın adı Spartacus'tür; Trakyalı bir prens ailesinden gelir.

Herkes gülüyordu. Bu konuşma herkesi eğlendirmişti.

Castus baktı ki eğitimci ve hatip Zozimos ağır ağır o tarafa doğru geliyor, söylediklerine onu tanık tuttu:

— Doğru söylemiyor muyum Zozimos?

— Sözle ifade edilebilen her şey gerçektir, dedi, Zozimos. Ödü kopardı Castus ile çetesinden. «Kelimelerle ifade edilen şeyler mümkün demektir, mümkün olan her şey de bir gün gerçek olabilir.»

— Yani, inek domuz doğurdu, dersek bu mümkün müdür? diye sordu birisi.

— Bu da mümkündür, dedi Zozimos. Madem ki bir Tanrı, bir kadını kuğu kuşu haline getirdikten sonra ona bir erkek çocuğu doğurtmuş, bir inek de pekâla bir domuz doğurabilir.

Herkes güldü.

— Otur! dedi, elmacık kemikleri çıkık, at çeneli eski çoban Hermios. Bir şeyler anlat bize.

— Ayakta durayım daha iyi, dedi Zozimos, soylu konuşmalara böyle dik duruş daha çok yakışır.

— Anlat, anlat, diye israr etti çoban.

— Pekâla, dinleyin öyleyse. Yüz yıl önce Yunanistan'da bir cumhuriyet vardı. Bu cumhuriyetin konsülleri görevlerine başlamadan önce şöyle yemin ederlerdi: «Ben halkın düşmanıyım ve halka zararlı olmak için ne mümkünse onu yapacağım.»

— Peki, insanlar ne diyorlardı buna? diye sordu Castus.

— İnsanlar mı? Yani, halk demek istiyorsun. Tabii onlar da, bugünkü halk ne diyorsa onu söylüyordu. Bizim ülkede de aynı şey olduğunu bilmez değilsin. Sadece bizim senatörler halkın önünde yemin etmiyorlar.

Dinleyenlerden ses çıkmadı. Hayal kırıklığına uğramışlardı.

— Evet, evet, dedi Hermois, ama pek inanmış görünmüyordu. «Hep böyle olmuştur zaten.»

Dişlerini göstererek güldü ve içini çekti.

— Zozimos, dedi ince uzun gladyatör, pek can sıkıcısın! Daha iyi bir öykü bilmiyorsan çek arabanı.

— Giderim, dedi Zozimos. Patronum beni yıkıcı fikirlerim yüzünden kovdu. Sizlerin yanında daha fazla anlayış bulacağımı sanmıştım. Senden gizleyecek değilim ya hayatım Castus, hayal kırıklığına uğradım.

İncecik dallardan yakılan ateşler, ortada daire şeklinde kazılmış çukurlarda parlıyor, ateşten, nefesi tıkayan ve sinekleri kaçıran bir duman çıkıyordu. Her grup daima ayni çukurda kendi ateşini yakardı. Kadınların ateşi, Fannius'un uşaklarının ateşi, Keltlerinki, Trakyalılarınki, hep ayrıydı. Keltlerle Trakyalılar en kalabalık gruplardı; birbirlerine de hiç tahammül edemiyorlardı. Keltlerin başı Cricsus'tu. İnce uzun gladyatörle «Sırtlanlar» da bu gruba dahildiler. Trakyalıların şefi ise, Spartacus'dü.

Keltler kaprisli ve bir anda parlayan insanlardı. Çoğu Roma'da esarette doğmuştu ve asıl vatanlarının sadece adını işitmişlerdi. Hepsi de kölelerin fahişelerden olmuş çocuklarıydı. Sabahtan akşama küfredip dururlar, her vesileyle boğaz boğaza gelirlerdi. Sonra döğüştan sağ kalanlar ağlayarak birbirlerinin kollarına düşerlerdi.

Trakyalılar daha yeni ithal malıydılar. Appius Clodius seferden dönüşte getirmişti bunları. Daha ziyade somurtkan, çok iri yapılı adamlardı. Alınlarında, omuzlarında mavi noktalar halinde dövmeler vardı. Garip insanlardı Trakyalılar; durmadan düşünürler, içmeyi, hem de çok içmeyi severlerdi, ama hiç patırtı etmezlerdi. Ateş etrafında, nereden ele geçirildiği bilinmeyen bir boynuzu elden ele dolaştırırlar, ondan içerlerdi. İçlerinden biri şöyle yüksek sesle konuştu mu, ötekiler hayretle ve söylediğini dinlemeden bakarlardı yüzüne. Hiç döğüşmezlerdi Trakyalılar; bu bakımdan, Fannius'un uşaklarına benzerlerdi, onun için de aralarında iyi anlaşırlardı.

İçki boynuzu nasıl ortak mallarıysa, nasıl elden ele dolaşırsa, kadınları da kucaktan kucağa devrederlerdi. Geldikleri dağlarda çok az kadın bulunduğu söylenirdi. O dağlardan şimdi rüya gibi uzakta belli belirsiz bir anı kalmıştı: sarı ve muazzam bir sürü, böğüren hayvanlar ve kara keçi derisinden çadırlar. Kurak havalarda her şey mahvolurdu: insanlar da, hayvanlar da. Yoksulluk yüzünden vadide yaşayanlarla savaş yaparlar, kendi ara-

larında da bir küçük otlak için döğüşürlerdi. Her kabile, komşusunun kulübelerini ateşe verirdi. Bastarnlar, Triballer, Penkinler birbirlerini boğazlar dururlardı. Hayat şartları çok güçtü. Aşağıda, vadide, Ustudomia, Tomoi, Kollatis ve Odesos şehirleri refah içindeydi. Buralarda bolluk ve sefahat hüküm sürerdi. Yukarıda yaşayanların bildikleri ise, sadece yoksulluk, hayvan sürüleri ve eski geleneklerdi. Bir çocuk doğdu mu, bebeği bekleyen acıları bildiklerinden, herkes yasa girer, ağlar, inlerdi. Ama, biri ölünce şenlikler yapılırdı. Çünkü, ölenin sonsuzluğun parlak dünyasına girdiğini bilirlerdi. Bu yoksulların bayram günleri de vardı. Yılda bir gün gürültücü Bromios ve Bacus ormanlardan çıkarlar, kadınlarla erkekler de alay halinde onların peşine takılırlardı Öfkesi pek korkunç olan Ares'i de yatıştırmak gerekirdi bu tanrıyı teskin etmek için çırılçıplak soyunup, yüzünü, vücudunu acaip boyalara bulayıp eğile büküle dansetmek zordu doğrusu. İşte, hayat böyleydi, şartlar pek güçtü oralarda. Muazzam hayvan sürüleri açtı. Her şeye rağmen, kuraklığa ve düşmana rağmen otlatmak lazımdı hayvanları. Romalı ortaya çıkana, ormanı istila edene ve insan avına başlayana kadar dağın hoş tarafları da vardı, ama şimdi kafası traşlı düşman her yerdeydi. Dağlılar düşmanı öldürüp daha yukarılara çekiliyorlardı, fakat inatçı Romalı, dağlının peşini izlemekten vazgeçmiyordu. Sonunda her şeyi fethetmiş, çobanları, sürüleri, binlerce insan ve koyunu ele geçirmişti. O zaman bu bölge halkı, asi olduğunu, satılıp damgalanacağını öğrenmişti suçları büyüktü, eski Apulia yasasında yazılıydı suçları. Roma Cumhuriyetinin büyüklük ve güvenliğine kasdetmişlerdi.

Trakyalıların, o asık suratlı ve sessiz insanların, şimdi Kampania'da bir arada bulunan yüz kişinin öyküsü buydu işte. Hayvan postuna sarınan adam da onlardandı, fakat onlar gibi değildi. İtalya topraklarında ötekilerden daha uzun süredir yaşıyor, İtalya'nın dilini ve geleneklerini daha iyi biliyordu. Fakat, kimse onun hayatı hakkında esaslı bir bilgiye sahip bulunmuyordu.

Gladyatörler Clanius sularının ortasına konak kuralı oniki gün olmuştu. Capua'dan kaçtıklarının yirminci gününde, Suessula'dan Nola'ya giden büyük yolda, atlı bir haberciyi yakaladılar. Capua şehir meclisine ait bir köleydi bu ve Nola şehir meclisine bir mesaj götürüyordu. Castus ile arkadaşları «işe» çıktıkları bir gün, sadece can yakmak zevkini tatmin amacıyla ve atı hoşlarına gittiği için adamı yakalamışlardı. Köle ise dehşete ka-

pıldığından ağzından öyle birbirini tutmaz laflar kaçırdı ki, nihayet kuşkulandı haydutlar, adamı iyice sorguya çektiler. Castus ile arkadaşlarının insanları sorguya çekmek için özel usulleri vardı: bir çeyrek saat sonra mesajın ne olduğunu öğrenmişlerdi bile. Pretor* Clodius Glaber üç bin seçkin askerin başında Roma'dan hareket etmek üzereydi; Kampania üstüne yürüyecek ve bu eşkiyalık sorununa bir son verecekti. Mesajda, Nola şehir meclisinden, haydutların sayıları ve sığındıkları yer hakkında kesin bilgi isteniyordu.

Castus ve arkadaşları haberciyi (yahut adamdan geri kalanı) yol kenarındaki ağaçlardan birine bağladılar, göğsüne de Clodius Glaber'e «Hoş geldin» diyen bir yazı yazıp, dört nala konak yerine döndüler.

Konak yerinde her şey sakindi. Ötekiler hemen «Sırtlanlar» grubunun etrafına toplandılar. Ne getirdiklerini öğrenmek istiyorlardı. «Bir şey başaramadık,» dediler onlara. Castus hiç bir şey söylememelerini, tedbirli olmalarını tembih etmişti arkadaşlarına. Kendisi, Cricsus'un çadırına gitti. Cricsus yatağının üstüne oturmuş, rutubetten bozulan ayakkabılarını yağlıyordu. Castus girdiğinde, başını kaldırmadı, işine devam etti.

— Her şey bitti, dedi Castus. Üç bin asker hareket etti Roma'dan. Yoldalar şimdi. Bir haberci yakaladık.

Sonra gidip hayvan postlu adamı buldular ve eski ekipten birkaç gladyatörle beraber, yine Cricsus'un çadırında toplantılar. Çadırda boğucu bir sıcak vardı. Uzun uzun konuştular; bu arada ince uzun gladyatör, herkesin ayrı ayrı şansını denemesini, herkesin kendi başının çaresine bakmasını önerdi. Ötekilerin hoşuna gitmedi bu öneri. Tartışmaya başladılar. Yüzleri ter içinde kalmıştı. Yükselen sesler, dışardakilerin merakını çekmişti, çadırın etrafına toplanmışlardı, ama içeri girmeye cesaret edemiyorlardı.

Cricsus kederli bir ifadeyle önüne bakıp susuyor, durmadan terini kuruluyordu. Hayvan postlu adam da susuyor, kim konuşursa, bakışlarını, karşısındakini ilk defa görüyormuş gibi dikkatle ona dikiyordu. Derken, bütün konuşmacılar ona hitap etmeye başladı.

(*) Eski Roma'da adalet mekanizmasında yargıç yetkisine sahip kişi.

Hepsi konuştuktan ve konuşmaktan yorulduktan sonra, hayvan postlu adam, yakında, deniz kıyısında Vezüv adını taşıyan bir dağ olduğunu hatırlattı onlara. Yeni gelenlerden birkaçı bu bölgedendi ve Vezüv'ün tepesinde bir çukur olduğunu, eskiden dağ içinde yanan ateşin bu çukuru meydana getirdiğini söylüyorlardı. Çok eskiden yeryüzünde daha insanlar yokken, dağlar böyle kızgın bir ateş gibi yanar ve o tarafa bakmaya cesaret eden hayvanların gözlerini kör ederdi. O ateş söneli çok olmuş, sadece dağın tepesinde huni şeklindeki o delik kalmıştı : yarım mil derinliğinde ve iki amfiteatr genişliğinde bir delik.

Gladyatörler ağızları açık dinliyorlar, fakat Spartacus'un sözü nereye getireceğini anlayamıyorlardı. Oturmuş, sırtını kamburlaştırmıştı Spartacus. İki elini çenesine dayamıştı; akşam, ocağın karşısında öteki odunculara öyküler anlatırmış gibi.

— Bu dağın etekleri, diyordu, bağlar ve ormanlarla kaplı. Şehirler de var: Pompei, Herculanum, Oplontis. Yukarlarda ise, toprak çıplak, sarp, yalçın kayalarla örtülü. İki hırsız vaktiyle kaçıp o huninin içine saklanmışlar, bir daha da kimse yakalayamamış onları. Çünkü, tepeye sadece daracık bir yol çıkarmış; savunması kolay bir yol.

Şimdi, yavaş yavaş anlıyorlardı gladyatörler. Ortası oyuk bir dağın tepesine çıkıp, orada kamp kurmak, hepsine hem garip, hem eğlenceli geliyordu. Gülüyorlar, bağırıyorlar, hep böyle çılgınca fikirler ortaya atan, şimdi de dirseklerini dizlerine dayayıp oturmuş, dikkatli bakışlarını tek tek herkesin üzerinde dolaştıran, hayvan postuna sarınmış adamı alkışlıyorlardı. Dışarda, çadırın etrafına toplanan ve sıkıntı içinde bekleşenler, bu gürültüyü işitince ferahladılar. Hummalar adasından ayrılanacağı ve kendinden kalesi olan bir dağın tepesinde yaşanacağı, az zamanda ağızdan ağıza yayıldı.

Adada bütün gece danslar edildi, şarkılar söylendi, şarap kırbaları boşaltıldı ve her zaman ayrı ayrı ateşlerin başında toplananlar, o gece bir araya gelip aynı sevinci paylaştılar.

Sabahleyin çadırlar söküldü ve sürü, atlı öncüleri, süt veren hayvanların, öküz arabaları yayaları ve artçılarıyla Vezüv adındaki dağ yönünde yola koyuldu.

Şimdi, yüz kadın hariç olmak üzere, sayıları beşyüzü geçmişti.

IV

YANARDAĞ AĞZI

Pretor Cladius Glaber asık bir suratla eğerinin üstünden geriye döndü, askerlere şarkı söylemeleri için emir verdi. Askerler hemen şarkıya başladılar. Çatlak sesleri, yola çıktıklarından beri peşlerini bırakmayan yeni bir toz bulutu kaldırdı havaya. Ayrıca, söyledikleri şarkı da pek makbul sayılacak cinsten değildi: Pretorun kafasının dazlaklığından bahsediyor, hem gece, hem gündüz sadık askerlerinin yolunu aydınlatan parıl parıl keliyle alay ediyordu. Şarkının güftesi aslında pek esprili değildi. Gerçek bir generalin, gerçek bir ordunun mutlaka kendi marşı olmalı, ama saygısızca bir marşmış, olsun! Glaber gerçek bir general, ordusu da gerçek bir ordu değil mi sanki?

Bunun tartışılacak tarafı yoktu. tabii. Aslında, Pretor ne Kral Mitridat ile, ne de Simbr'lerin şefi Boverix ile savaşacaktı. Karşısındaki düşman daha gösterişli olsun isterdi elbet, hele bir orduya komuta etmeyi on beş sene bekledikten sonra...

Hep böyle bir günü beklemişti. Artık kendisi gibi doğru dürüst karakterli insanların devri geçmişti; iktidar yolu kahramanca davranışlardan değil kadın etekliklerinden, alavere dalavereden geçiyordu. Arkadaşları en kısa zamanda en şerefli mevkilere yükselmişlerdi. Kendisi ise, mertebe silsilesinin her ba-

samağını teker teker tırmanmak zorunda kalmıştı: en küçüğünden en büyük rütbeye kadar sabırla çıkmıştı da, önemli bir mevki olan İaşe ve Eğlence Başkanlığını bile çok görmüşlerdi ona. Halbuki bir konsül oğluydu ve gençliğinde geleceğinin çok parlak olacağı tahmin edilirdi.

Şu kahrolası askerler neden şarkı söylemiyorlar? Capua şehir mezarlığı görünmüştü. Kampanialılar kendisini bir kurtarıcı gibi bekliyorlardı. Böyle sessiz askerlerle mi yapacaktı girişini? Eğerin üstünden doğru döndü arkasına: Askerler yine pırıl pırıl parlayan kel kafanın şarkısını söylemeye başladılar.

Örneğin, Marcus Krassus! Fiilen hiç bir savaşa katılmamıştı, ama muhaliflerini Cilla'ya ihbar etmiş, mallarına el koymuş ve oradan başlayarak efsanevî servetini yapmıştı. Senatonun yarısının ona borcu vardı. Bütün yüksek memurlar da onun düdüğünü çalarlardı. Gitgide kulakları iyi işitmez olmuş, alabildiğine şişmanlamıştı. Gözleri de iyi görmüyor ve tabii gençlik arkadaşı Clodius Glaber'i artık tanımıyordu. Geçenlerde bir vesta rahibesi ile uygunsuz şeyler yaptığı için hakkında soruşturma açılmış, fakat soruşturma sonunda rahibeye gece ziyaretlerini bir villa satışı için yaptığı anlaşılmıştı. Bütün Roma gülmüştü bu masala.

Clodius Glaber'in biraz keyfi yerine geldi: Capua'ya yerinde duramayan haşarı atı üstünde bir kurtarıcı olarak girecekti! Hay Allah, şu kahrolası askerler neden şarkı söylemiyorlar? Bu defa gülümseyerek eğerin üstünden arkaya döndü: Kel kafanın şarkısı, üçüncü defa yine başladı. İyice keyiflendi Pretor, atın boyunu okşadı.

Ya, Pompe denen o süslü budala? Bazıları onun şahsında yeni bir diktatör bulmazlar mı üstelik? Müteveffa babası şaşı gözlü bir adamdı; yıldırım çarpmasından ölmüştü. Bir soylu için ne ölüm! Oğlu da meslek hayatına mahkeme huzuruna çıkmakla başlamıştı. Asculum savaşının ganimetlerinden, tablolar ve kitaplar çalmakla suçlanıyordu. Şu işe bakın, tablolar ve kitaplar! Adli takibat sırasında alelacele mahkeme başkanının insanı ürkütecek kadar çirkin kızıyla evlenmiş ve beraat etmişti Pompe. Karar okunduğunda, halk «Yaşasın adalet!» diye bağıracağına, «Yaşasın damat» diye bağırmıştı. Pompe, çok geçmeden mahkeme başkanının kızından ayrılıp, bu defa, Cilla'nın başkasından

gebe kalmış üvey kızla evlenmişti. Afrika'dan dönüşünde ise, sızlana sızlana, kayın pederinden zafer sancağını almış, arabasına da dört fil koşmuştu. Arabanın yayı, yeteri kadar geniş olmadığından, filleri koşumdan çıkarmak gerekmişti. Bunun için de sızlanmış durmuştu Pompe. Her şeye rağmen, aşağı tabakadan halk tapardı ona. Halk mı? Halk dediğimiz kitle kahraman dediklerinin aslını bir bilse, kahraman diye bir şey kalır mı?

Kendisi o kahramanların ne biçim şeyler olduklarını iyi bilirdi, çünkü onarla beraber büyümüştü. İçlerinde doğru dürüst olan bir tek kendisi vardı, bunu da herkes biliyordu. Halbuki hepsi onun önüne geçmişlerdi: Lucullus, Mitridat'ı yenecek gibi olmuş, sonra içki âlemleri ve sefahatle bu zaferin kepazesini çıkarmıştı. İspanya seferine komuta eden Pompe, kendisine Büyük Pompe dedirtiyordu. Marcus Krassus, savaştan uzak, Roma'da oturuyordu, ama Roma'da satın almadığı kimse kalmamıştı. Hatta küçük Sezar bile.. Yeni yeni meydana çıkan demokrat partide, önemli bir kişi sayılmaya başlayan Sezar da, Bitinia'daki görevini kralın yatağında tamamlamış ve bütün Roma'yı güldürmüştü kendine. Bu arada, Clodius Glaber kırk yıllık dürüst hizmetine mükâfat olarak, ala ala ordudan başka her şeye benzeyen bir birliğin, ihtiyar, mecalsiz, hatta şarkı söylemeye bile takatleri olmayan askerlerin komutanlığını alabilmiş, haydutlar ve sirk palyaçolarına karşı adeta komik bir saldırıya girişmişti.

Hiddetten deliye dönen Pretor, bitkin askerlere bağırdı: «Şarkı söyleyin diyorum!» Şehre iki yüz adım kalmıştı, şehrin kapısında Capua şehir meclisi üyeleri kendisini karşılamak için sıraya dizilmişlerdi. Kel kafa marşı yeniden yükseldi. Pretor atının dizginlerini çekip şöyle bir gösteriş yaptı ve konsey üyelerinin kendisine hoş geldiniz demek amacıyla yaptıkları tatsız, cansız konuşmaları, hırsından gözleri dolarak dinledi.

Kuşatma on gündür devam ediyordu.

Bir kâbus içindeymiş gibi dört dönüyordu Pretor. Bildiği kadarıyla Roma Roma olalı bu biçim bir kuşatma görmemişti. Kuşatılan bir şehir değildi, bir dağ da değildi; bir huniydi, tek bir keçi yoluyla çıkılabilen bir yanardağ ağzıydı. Kuşatılanlar aşağı inemez, kuşatanlar yukarı çıkamazdı. Patika bir damlalık ağzı kadar dardı ve öyle dikti ki, bir katır bile ancak önden çekilir, arkadan itilirse çıkabilirdi. Yani, buradan yukarı çıkmayı düşünmeye bile değmezdi.

Pretor her gün kırba kırba şarap getirtiyor, subaylarıyla, ve ayakları romatizmadan tutulmuş, ağızları ise savaşçıların küfürleriyle dolu ihtiyar askerleriyle içip içip sarhoş oluyordu. Askerler hiç değilse savaşçıların kaba ve küfürlü dilini kullanıyorlardı. Bu kadarı da bir şeydi.

Pretor tepelerin eteğinde yarım ay şeklindeki bir vadiye kamp kurmuştu. Bu bölge halkı vadiye «Cehennemin avlusu» derdi. Tepeden atılan mızraklardan ve taşlardan korunmak için estetik anlayışını feda etmekten başka çare bulamamıştı Pretor. Mesafe epeyce uzak olduğu için, büyük kayıplardan endişe edilmiyordu, fakat Clodius Glaber çatlamış toprağın bütün tabii savunma olanaklarından ve engebelerinden faydalanarak yerleştirmişti adamlarını. Bu sebepten, askeri nizamlar —dekor zevki büyük oan Clodius Glaber'in esef duymasına rağmen— altüst edilmişti.

Yarım ay şeklindeki vadi, iç taraflara doğru ateşi sönmüş Vezüv'ün eteklerini sarıyor ve yanardağın ağzını, Somma tepesinden ayırıyordu. Vezüv'ün bir tarafı bu vadiyle çevrilliydi, vadiden yanardağın ağzına incecik bir patikadan çıkılıyordu. Denize bakan öteki tarafı ise, dimdik bir duvar halinde, etekteki ormanlara doğru iniyordu. Ne bir taraftan, ne öteki taraftan asilere çıkış yolu yoktu. O incecik patika ise doğruca Pretor'un kamp kurduğu vadiye iniyordu.

Evet, asiler çaresizdiler, ama, kuşatma da on gündür devam ediyordu.

İlk iki günde dört defa yanardağın ağzına çıkmanın mümkün olup olamayacağı denenmişti. Umutsuz bir girişim. Patikayı korumak için yukarıda bir kişi bulunması yetiyor ve saldırı iki kişi arasında, bidliğimiz düello haline geliyordu. Kim isterdi bir gladyatörle teke tek döğüşmeyi? Fakat, Glaber'in ordusunun hakkını verelim: Bu iş için yirmi gönüllü çıktı. On beşi öldürüldü, beşi yakalandı ve haydutlar tarafından aşağı fırlatılıp atıldı. Ondan sonra da Pretor, askerlerinin yüreğindeki savaş ateşinin sönmesini doğal karşılamaktan başka çare bulamadı.

İlk iki günde birçok asker, tepenin öteki yanındaki dimdik duvara benzeyen yamacı tırmanmaya girişmiş, bazıları böyle bir işe alışık olmadıklarından kafalarını kırmışlar, bazıları da yukardakilere apaçık bir hedef olmuşlardı. Sonunda bu faydasız iş-

ten de vazgeçildi. O andan itibaren de görünmez düşmanı, içine saklandığı yanardağ ağzında açlığa terketmekten başka yapacak bir şey kalmadığı anlaşıldı. Haydutların sayısı beş yüz, altı yüz kadar olmalıydı. Yanlarında epeyce at ve katır vardı; bunları kesip yiyebilirlerdi. Buna karşı, içecek su stokları nasıl olsa çok geçmeden tükenecek ve asiler ya teslim olacak ya da susuzluktan öleceklerdi. Zira, bu mevsimde yağmur beklemek boşunaydı.

İlk iki günün başarısızlıklarından ders alan Clodius Glaber, faydasız yere kurban vermekten vazgeçip beklemeye karar verdi. Üçüncü gün de sükunet içinde geçti. Kırlar şahaneydi. Ekili iki bölgenin sınırındaki vadi ve arazinin hafif eğimleri çam ve kestane ormanlarıyla örtülüydü. Hayatlarından memnun askerler, kel kafanın şarkısını mırıldanarak ormanda geziniyorlardı. Hunîye sığınmış haydutlar ise hâla görünmüyorlardı. Arada bir, sadece siperden gözcülerin başları uzanıyordu. Uzaktan oyuncak gibi görünüyordu gözcüler.

Dördüncü gün de, üçüncü gün gibi geçti. Clodius Glaber şayet doğru hesapladıyla, içecek suyun ertesi gün tükenmesi lazımdı. Aklından Roma'ya yollayacağı ilk zafer mesajını yazıyordu :- Cilla'nınkiler gibi kısa ve özlü bir mesaj : «Üç yüz haydut öldü, iki yüzü esir edildi. Romalıların zayiatı bir ölü.» İlk iki günde kaybettiği elli askerin hiç lafını etmeyecekti şüphesiz. Cilla da masajlarında toplam olarak yüz bin ölüyü unutmamış mıydı?

Beşinci gün, güneş ortalığı cayır cayır yakmaya başladı. Askerler hiç durmadan şarap içtiler, su içtiler. Haydutların susuzluktan öldüklerini düşünmek, daha da susatıyordu askerleri. Gözcüler mini mini kafaları kraterin kıyısından görününce, askerler bir dolu kırbanın bütün suyunu yere döküyorlardı, ama yaptıklarının yukarıdan görüldüğüne de pek emin değillerdi. Halbuki sonradan görüldüğü anlaşıldı; ertesi sabah ilk firariler, iki kadınla bir erkek, kendilerini dağın tepesinden bırakıp, aşağıya kadar yuvarlana yuvarlana indiler. Dilleri şişmişti, gırtladıkları durmadan inip çıkıyordu. Askerler firarilere su verdiler, sonra üçünü de, alelacele yapılan fakat yukarıdan gayet iyi görülen kaba çarmıhalara, kollarından çivilediler. Kaçaklar şikayet etmediler, sabaha karşı bir daha su istediler. Bu defa su değil, ıslak süngerler verildi.

Altıncı gün dağın tepesi o kadar sakindi ki, gözcülerin bile başları görülmedi.

Öğleden sonra sabrını yitiren Pretor, teslim olma şartlarını müzakere etmek için patikadan yukarı beş gönüllü yolladı. Hepsini öldürdüler. Öyleyse beklerim, dedi Glaber; fazladan beş ölü raporunu değiştirecek değildi.

Ertesi gece umutsuzlardan bir grup daha aşağı indi, daha doğrusu kendini aşağı attı. Bunların hepsinin dişlerinin arasında birbıçak vardı. Düşerken bile bıçağı bırakmadıklarından, yüzleri kesilmişti. Bunlar da öldürüldü ama, çarpışma sırasında Romalı askerlerden de yaralananlar oldu, hatta yaralılardan ikisi sonradan öldü.

Yedinci gün felâket getirdi.

Gökyüzünde deniz tarafından doğru önce kara bir leke belirdi. Hızla yaklaşıyordu leke. Derken muazzam bir bulut haline geldi. Bulut, yanardağın üstüne kadar gelecek miydi acaba? Birden yanardağın içinden soğuk bir uğultu yükseldi: Bulut, suyunu onların üstüne boşaltsın diye tanrılara yalvarıyorlardı gladyatörler. Aniden kayboldu güneş. Yanardağ ağzının kenarlarında minicik gölgeler kaynaşmaya başladı. Gölgeler, buluta yol göstermek ister gibi ellerini kollarını sallıyorlardı. Clodius Glaber de başını havaya kaldırdı ve hayretle farketti: O da yağmur yağmasını diliyordu. Halbuki yağmur ona nelere mal olacak, belki de siyasi hayatının sonunu getirecekti. Askerler aralarında yağmurun yağacağı hususunda üçe bir bahse giriyorlardı. Yaklaşıyordu bulut. Karanlık duman kütlesi, peşinden, yırtılmış bir yelkenin parçalarını sürükler gibiydi. Birden, o parça parça yelken dağın üstünü, kraterin ağzını örttü, her şeyi sardı ve müthiş bir uğultuyla, denizde karaya çarpan dalgaların gürültüsüyle, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmağa başladı.

Askerler gülüyorlardı. Başlıklarını başlarına geçirmişler, ağızlarını açmışlar, damlaları havada yakalamaya çalışıyorlardı. Her zamankinden daha yürekten, kel kafanın şarkısını söylüyorlardı. Çarmıha gerilmiş üç kişiden, erkek hâla yaşıyordu. Yüzüne vuran yağmurla kendine geldi, başını kaldırmak için bir gayret yaptı ve şişmiş diliyle yanaklarından süzülen damlaları yaladı. Askerler birbirlerine sarılmış, yağmur altında oynuyorlardı. Esiri çarmıhtan indirip, boğazından aşağı şarap akıttılar. Ölmüştü adam, neden sonra farkettiler. Sonra yavaş yavaş damlalar seyrekleşti, yağmur durdu ve güneş adeta aniden battı.

Clodius Glaber, şimdi asilerin en az üç günlük suları olduğunu biliyordu. Yapacağı şey, yanardağ ağzına saklananların yeniden dillerinin şişmesini ve gladyatörlerin bir yudum su içip çarmıha gerilmek için, dağın tepesinden aşağı yuvarlanarak inmelerini beklemekti. Bir kâbus...

O gece, saçları ağarmış, kısacık boylu Pretor içti ve sarhoş oldu. Çocukluğunun unutulmuş tanrılarına yalvarıyordu: on beş yıldır beklenen bu seferi bir kere daha uzatacak yağmur yağmasın!

Kuşatmanın onuncu günüydü. İhtiyar Vibius yanardağ ağzının hemen kenarına, çoban Hermios'un yanına oturmuştu. İhtiyarın bükülmeyen bacağı boşlukta, bir bayrak direği gibi dimdik sallanıyordu.

— Aşağıya bak, dedi çoban, Popilia yolu bu. Dikkat edersen su bendinin kemerlerini görürsün. Capua'nın arkasından Tifata tepesine doğru iniyor yol.

Hermios şişen ve birkaç gündür kanamaya başlayan diş etlerini parmaklarıyla oğuşturarak konuşuyordu.

— Birşey görünmüyor, dedi ihtiyar. Çok uzak.

Sustular. Arkalarında hareketsiz ve ışıl ışıl deniz, ufkun çizgisini kaplıyordu. Çoban boynunu uzatıp haç şeklindeki vadiye baktı. Clodius Glaber'in askerlerinin çadırları toprakla kaynaşmış gibiydi.

— Aşağısı pek sakin, dedi. Sustu Dudaklarını sıyırarak dişlerini gösterdi: «Şimdi yemek yiyiyorlardır.»

— Yok, dedi ihtiyar. Daha erken.

Konuştuğuna pişman olmuştu Hermios, acıyla gülümsedi. Öyle kelimeler vardır ki, bunları söylememek gerekir, ama yine de söylenir ve böylece, insan bazı şeyleri gerçekleştirebileceğini sanır. Şu yanardağ çukurunun dibinde zaten yeteri kadar konuşulmuyor mu sanki? Hem bu kadar azap çekmek, hem de birbirini yemek! Ne olacak bu işin sonu?

— Evet, ne olacak bunun sonu? dedi Hermios ve yine istemediği halde konuşmuş olmasına şaştı.

— İyi olur zahir, başka türlü olmazsa, diye cevap verdi ihtiyar.

Çoban, «İnsan kocamış bir ağaç gibi ihtiyar ve kurumuş olursa, böyle düşünür,» dedi. Vibius'un kolunu kesseler, içinden olsa olsa kurtlar çıkardı. İhtiyar susuyordu. Gözlerini kapamıştı. Işınları kirpiklerinin arasından süzülen pembe güneşi seyretmek hoşuna gidiyordu.

— Şu halat hikayesinin bir işe yarayacağına inanıyor musun? diye sordu Hermios.

— Belki, dedi ihtiyar.

— Ben sanmıyorum.

Yine sustular.

— İşte Enomaus geliyor, dedi Hermios. Ne haber var acaba?

Genç Trakyalı sessizce yanlarına oturdu.

— Ne var ne yok aşağıda? diye sordu ihtiyar.

Omuz silkti Enomaus; vadiye baktı: tepelerin ötesinde Kampania ovasının, Cocania ülkesinin yayılıp uzandığı görülüyordu. Kara toprağın billurlaşmış teri, nehir yataklarını doldurmuştu. Yollar, otlakların bereketli cildini mavi damarlar gibi çizgiliyordu. Meyva bahçeleri meyvaların ağırlığı altında eziliyor, hava arazinin üstünde bütün bereketiyle titreşiyordu.

Yine çoban konuştu:

— Şu atlar... dedi. Bakamıyorum onlara. Bir torbaya doldurulmuş kemik haline geldiler. İskelet gibi...

Dudaklarını sıyırdı, dişleri göründü.

— Eh, sen de o atlara benzedin, dedi ihtiyar. Sesinde hiç bir alay ifadesi, bir kötü niyet yoktu.

Hermios acı acı güldü:

— Çobanlarla hayvanlar iyi anlaşırlar. Bu gece kulağımda, sam yeli gibi sıcak bir soluk hissettim. Uyandım, baktım bir katır gelmiş yüzümü yalıyor. Niye onu çayıra çıkarmadığımızı öğrenmek istiyordu.

— Peki nasıl açıkladın? diye sordu Enomaus.

Hermios sırıtır gibi güldü:

— Kşş! Kşş! dedim, sonra yine yatıp uyudum.

Bir süre sustular. Yine Hermios konuştu:

— Biz de çayıra çıkamıyoruz... Bize de bunun nedenini açıklayacak kimse yok.

İhtiyar Vibius konuşmuyor, güneşe bakıp gözlerini kırpıştırıyordu.

Birden, hem de yüksek sesle:

— Ben sana açıklayabilirim, dedi. Bir gün panayırda bir cambaz görmüştüm. Pis, çirkin bir adamdı. Ama, nasıl da eğilip bükülüyordu? Düşün, başını bacaklarının arasına sokabiliyor ve kendi suratına işiyordu. İşte böyle... İnsanlık budur.

Şaşırdı çoban,

— Ne demek istiyorsun?

Cevap vermedi ihtiyar. Karşıdan Zozimos geliyordu. O koca burnu, o ince uzun burnu, daha zayıflamış, daha uzamıştı. Ama, elbisesisinin plileri her zamanki gibi düzgündü. Kayaların üstünden, kocaman ve sıska bir kuş gibi seke seke yürüyordu.

— Yiine tartışmaya başladılar, dedi.

— Hermios ayıplarcasına salladı başını. Ötekiler ses çıkarmadılar. Zozimos da gelmiş, yanlarına oturmuştu.

— Su yüzünden... diye devam etti. Bir Trakyalıların, bir Galyalıların, bir de ötekilerin havuzu var. Galyalılarınkinde hemen hemen su kalmamış. Bu adamlar kendilerine hakim olmasını bilmiyorlar. Şimdi de ötekilerin hakkına ortak olalım diyorlar.

— Bunlar hep böyle zaten, dedi çoban. Castus'ten, Cricsus'tan ve bütün galyalılardan nefret ediyordu.

— Spartacus razı olacaktı, ama öteki Trakyalılar karşı çıktılar.

— Hakları var, dedi Hermios.

— Susuzluktan çatlayacak değiller ya! diye konuştu Enomaus.

Zozimos söze karıştı:

— Doğru. Yasa zorunluluklara boyun eğer. Gerçi böylesi pek ender görülür ya.

— Peki nasıl anlaştılar? diye sordu çoban.

— Bundan sonra herkes için tek bir havuz olacak. Fakat, sıkı kontrol yapılacak: günde sadece bir tas. Havuzu Fannius'un uşakları bekliyor şimdi.

Sustular. Her biri aynı şeyi düşünüyor ve ötekilerin de kendisi gibi düşündüğünü biliyordu: Aslında bütün bunlar çılgınlıktan ibaretti. Sessiz sedasız aşağı inmekten başka çare yoktu. Pretor herhalde anlatıldığı kadar kötü değildir. Terbiyeli bir adamdır. Hem kafası da kel. Kibarca ve doğrudan doğruya, «Bize içecek bir şey verin» diyeceklerdi. Sonra hepsi dönecek ve eski yerlerini alacaklardı. Nihayet o kadar yapılmaz bir iş değildi ki bu? Askerler gidip taze şarap, ekmek, yağ, mısır çorbası getireceklerdi. Anlaşmazlığın ortadan kalktığını görünce hepsi sevineceklerdi, ızdıraplar sona erecekti...

— Evet, dedi çoban. Bu üç havuz işi saçmaydı. Önceleri her şey yolunda giderken, Galyalılar, Trakyalılar diye ayırım yapılıyor muydu?

— Her milletin doğası ayrıdır, dedi Zozimos. Galyalılar mert insanlar; fakat, kendilerini beğenmişler, değişkenler ve disiplinsizler. Trakyalılar geçimli insanlar. Mavi gözlü, kızıl saçlılar ve kadına çok düşkünler.

— Haydi canım, dedi ihtiyar Vibius, bunlar hep kitap lafları! Aç bir Trakyalıyla, susuz kalmış bir Galyalı arasında fark yoktur.

Sustular. Vadiye bakıyorlardı. Kamp yerinden beyaz ve mis kokulu bir duman tütüyordu. Vulturne'den Sorrente dağlarına kadar köylüler, çobanlar ve esirler yemek pişiriyorlardı: mısır onu çorbası, bayır turpu çorbası, domuz yağı...

— Annibal... Diye söze başladı çoban. Anlatmışlardı bana... Öküzlerin boynuzlarına saman demetleri bağlayıp tutuşturmuş, sonra hayvanları Romalılar üstüne salıvermiş. Romalılar ateşi söndürüp, öküzleri yemişler.

Zahmetle gülümsedi.

— Neler saçmalıyorsun? dedi Zozimos.

— Sen öyküleri kafanla biliyorsun, be den midemle, dedi çoban garip bir gülüşle.

İkide birde dudaklarını sıyırarak, acıyan diş etlerini gösteriyordu. Bakışı sabitleşmeye, göz kapakları kızarmaya başlamıştı. Dalgın dalgın sordu:

— Sahiden prens midir?

— Kim? diye sordu Zozimos. Annibal mi?

— Hayır, Spartacus.

— Haa, dedi Zozimos. Bilen yok.

Enomaus'a döndü:

— Sen bilirsin.

Hayalleri içinde uyandırılan Enomaus birden sıçradı. Açık, adeta kadınsı bir alnı vardı Enomaus'un. İncecik cildinin altında bir mavi damar farkediliyordu.

— Bilmem, diye cevap verdi.

— Prens olsaydı, dedi çoban, iç yağında kızarmış bıldırcın yerdi.

Bu cümleyi arka arkaya birkaç kere tekrarladı ve gözleri yaşlarla doldu.

— Sussana! ddei Vibius. Sesinde düşmanlık yoktu. Sustu Enomaus.

— Ne pisboğazlık! dedi Zozimos canı sıkılmışcasına. Halbuki Zozimos her zaman kendi yiyecek payını daima iyi ayarlamasını bilirdi.

Kendini toplayan çoban:

— Ama severim onu, dedi. Biz bütün bunları neden yaptığımızı bilmiyoruz da... Spartacus biliyor, ondan öyle düşündüm.

— Ne biliyor? diye sordu Zozimos.

Bir zaman cevap vermedi çoban, sonra devam etti:

— Daima bir fikri var. Örneğin şimdi de şu halat fikri...

— Çılgınca bir fikir, dedi Zozimos. İşe yaramayacağına eminim.

— Evet, dedi çoban. Ama düşünebildi ya..

Dört adam, konuşmayı kesip, aşağıya ovaya baktılar. Arada bir küçük bir toz bulutu yolu kaplıyordu. Ya bir arabayı geçen, ya atlarını tırısa kaldırmış atlılar. İstedikleri gibi dolaşabilirlerdi, ucu bucağı yoktu arazinin.

Kraterin içinden doğru yuvarlanan taşların ve yukarıya çıkan adımların sesi geldi kulaklarına. Başını çevirdi Zozimos:

— Oğlun geliyor ihtiyar, dedi. Kan ter içinde kalmış, önemli bir haber getiriyor galiba.

Soluk soluğa göründü Vibius. Kalın dudakları çatlamış, kurumuştu, gözleri her zamankinden fazla şaşılaşmıştı.

— Çabuk inin aşağı, diye bağırdı. Herkes toplanıp halatları yapmaya yardım edecek. Bu gece gidiyoruz.

— Nee? dedi çoban, keyifle dişlerini göstererek.

— Hemen ineceksiniz, hemen! dedi genç Vibius. Herkes elbiselerini yırtıp şerit haline getirecek, şeritler de halat gibi örülecek. Karar verildi, çabuk olun!

Çoban kalktı, sopasını havada hızla çevirerek yınlattı. «Gördün mü?» dedi Zozimos'a. Taştan taşa sıçrayarak hızla inmeye başladı.

— Delilik bu! dedi Zozimos. Dağdan aşağı halatlarla inildiği hiç işitilmiş mi? Fakat, o da kalkıp yürüdü.

Adımları kayalarda çınlıyordu. İhtiyar Vibius doğruldu, Pretor'un kampına son bir defa baktı ve yere tükürdü: «Afiyet olsun!»

Yanında yürüyen Enomaus sordu:

— O kadar çok mu nefret ediyorsun?

— Bazan evet, dedi ihtiyar. Ama onlar her zaman bizden nefret ediyorlar. İşte bizim küçüklüğümüz bundan ileri geliyor.

Kuşatmanın onuncu gününü takip eden gece, Clodius Glaber'in ordusu saldırıya uğradı ve darmadağın edildi.

Dağın, Romanlıların kampına inen yamacı, bütün bütün geçilmez değildi. Umutsuzlar ile firariler kaç defa buradan inmeye teşebbüs etmişler, kendilerini yamaçtan aşağı bırakmışlar ve dağın eteğine kadar yuvarlanmışlardı. Fakat aşağıya vardıklarında hepli de canlıydılar ve yukarıdan indikleri için ölmemişlerdi; askerler öldürmüşlerdi onları. Bu sebepten, Pretor «Cehennem Avlusu» denen bu yamacın eteğini boylu boyunca muhafaza altına aldırmış, nöbetçiler dikmişti.

Denize bakan öteki yamaç ise, dimdik yalçın kayalardan meydana gelmişti, aşağıdaki ağaçlı arazi ile, yukarıdaki, kül, taş ve toprak kümesi arasında düzdüz bir duvar gibi yükseliyordu. Bu tarafta doğa, Pretor'u haydutlardan korkmak zahmetinden kurtarmıştı. İşte asiler de o taraftan, güneş battıktan iki saat sonra birbiri ardına indiler, dağın öteki tarafına döndüler ve kendini tam bir güven içinde hisseden Pretor'un ensesine bindiler.

İniş, tam bir sessizlik içinde üç saat kadar sürdü. Gladyatörler bu iş için, kumaşlardan örülmüş ve üç yerinden sivri kaya uçlarına tutturulmuş iki halatla bir ip merdiven kullanmışlardı. Merdivenin düğümleri, yanardağ ağzındaki tek bitki olan yabani sarmaşık liflerinden yapılmıştı. İp merdivenle, silahlar ve doğrudan doğruya halatla inebilecek kadar çevik olamayanlar indirilmişti. Pırıl pırıl bir ay ışığı işi kolaylaştırıyordu.

Önden gladyatörler indiler. Sonra Fannius'un uşakları, Mammius'un birliğinden asilere katılanlar, nihayet güçlü kuvvetli öteki adamlar... Aşağıya varan, hemen otların üstüne uzanıyor ve bekliyordu. Bazıları fısıltıyla konuşuyorlardı. Gece yarısına doğru halatlardan biri koptu, iki adam boşluğa uçtu. Kemikleri parçalanmıştı adamların. Ötekilere ihanet etmek korkusuyla inlemediler bile. Bunları kurtarmanın olanaksız olduğu anlaşılınca, öldürüldüler; sessizce öldü ikisi de.

Güneş battıktan beş saat sonra, silahlı iki yüz kişi ile gladyatör aletleri, baltalar ve sopalarla donanmış yüz kişi, bir de şenliği kaçırmak istemeyen birkaç kadın, dağın eteğinde toplanmışlardı. Ötekiler, ihtiyarlar ve hayvanlarla birlikte, yanardağ ağzında kalmışlardı.

Nihayet başladı yürüyüş. Yanardağın güney eteklerinden dolanmak ve bunu yaparken ormanın sınırından dışarı çıkıp görülmemek lazımdı. Bir saatten fazla sürdü sessiz yürüyüş. Dağın bütün patikalarını gayet iyi bilen Kampania'lı çobanlar rehber vazifesi görüyorlardı. Nihayet yarım ay şeklindeki vadinin güney ucuna vardılar. Karşılarına çıkan ilk nöbetçiyi, imdat diye bağırmasına fırsat vermeden boğazladılar. Ötekiler nöbetçiler de tehlike işareti vermeye vakit bulamadılar; çığlıkları gladyatörlerin ulumaları arasında kayboldu gitti. Gladyatörlerin haykırışları kampı uykusundan uyandırmış ve kayalardaki yankıları çadırları doldurmuştu.

Katliam, daha kurbanlar mahvolduklarını idrak edemeden başladı. Direnmeye teşebbüs edenler sadece bir iki kişiydi. Fakat, askerlerin Clodius Glaber'in keyfine göre yerleştirilmiş olması ve müthiş keşmekeş, en yırtıcı savaşçıları bile, sonunda, direnmenin fayda etmeyeceğine ve son çarenin kaçmak olduğuna inandırmıştı.

Savaşmaya hazırlanmış olan gladyatörler bu durumda sadece birer kasap işi gördüler: direnmeyle karşılaşmamak müthiş bir hırsla doldurmuştu yüreklerini. Ölüm halinde olanlar, can çekişenler o gürültülü baskına uğramadan önce yüzlerini hiç görmedikleri düşmanları hakkında daha önce söylenenlerin, yani gladyatörlerin insan değil, şeytan olduğu hakkındaki söylentilerin doğru olduğunu düşünüyorlar, sonra can veriyorlardı.

Clodius Glaber, kel kafalı Pretor, atı haydutların elinde kaldığı için, yaya olarak ovaya indi. Kaçarken birliğini kaybetmişti; gece karanlığında tek başına yürüyordu. Bir ara yoldan ayrılıp bağlar içine girdi. Bağın sert ve kabartılmış toprağına takılıp tökezledi. Etrafına bakındı Pretor. Yıldızların ışığında bağ, asmalara destek olan yan yana dizilmiş uçları sivri kazıklarla, bir mezarlık gibi göründü gözüne. Her şey sakindi burada. Ne haydutlar vardı, ne Vezüv adındaki dağ, ne Roma, ne Senato... Sadece bir hareket vardı: yapılması şart olan bir hareket! Paltosunun önünü açtı, yerini parmaklarıyla buldu ve kılıcının sivri ucunu oraya dayadı. Evet, bu hareketi yapmak lazımdı. Fakat, bu lüzumu anladığı anda, hareketin anlamını da birden idrak etti. Azar azar kılıcın ucunu ete batırmak gerekecekti. Azar azar dokuları delecek, kasları ve damarları parçalayacak, kaburga kemiklerini kıracak, incecik damarlı, akıl almayacak kadar nazik akciğere saplanacaktı kılıç. Orayı da geçtikten sonra mukozalı kalp zarını yırtacak, en sonunda ise şekli lale soğanınkine benzeyen o kan tulumuna, yani kalbe işleyecekti. Kalbin kendisine dokunabilmeyi aklı almıyordu Clodius Glaber'in. İnsanoğlu nasıl yapabilirdi bunu? Evet, belki hızla ve aniden vurulan bir darbe görürdü bu işi. Fakat, Glaber gibi bıçağın nerelerden nasıl geçeceğini düşünen bir kimse için olanaksız bir şeydi.

Ölüm! (O güne kadar ötekilerden farksız olan bu kelime) ulaşılmaz yerlere, uzaklara kaçmış gibi geldi Pretor'a. Ölümle akraba olan bütün öteki kelimeler, Şeref, Utanç, Görev kelimeleri, gerçeği, o mukozalı, alabildiğine nazik ve incecik damarlı

gerçeği, ucu sivri bir aletle parçalamak için yaratılmamış olan gerçeği tanımayanlar için mevcut olabilirdi. Pretor Clodius Glaber şimdi ölümün, alabildiğine saçma, hayatın kendisinden de daha saçma bir şey olduğunu anlıyordu. Aynı zamanda ayakkabılarının içine canını acıtan çakıltaşlarının girdiğini de farkediyordu. Bir taşın üstüne oturdu Pretor ve çakılları ayakkabısının içinden çıkardı. Bu minik taşların bir umutsuzluk krizine tutulmasına bayağı etkili olduğunu da farketti. Tabii, ordusunun yüz kızartan yenilgisiyle kıyaslanırsa, bu can acıtan minik taşlar sayıları yedi tane olduğu halde, gülünç bir hiçten ibaret sayılırdı. Fakat önemli de, önemsiz de, insanın içine aynı şiddetle işlerse, önemliyi önemsizden nasıl ayırt etmeli? Pretor'un diliyle damağı yarıda kalmış uykunun, o mahmurluğun yavan tadını hâla muhafaza ediyordu. Asma çubuklarının, orasında burasında unutulmuş üzüm salkımları sallanıyordu. Birkaç üzüm tanesi koparıp etrafına bakındı. Garip hareketlerinin tanığı sadece yıldızlardı, onların da kendisini haksız görür gibi bir halleri yoktu. Kendini küçülmüş hissediyordu Pretor; bununla beraber, davranışlarında kimsenin mantıksız bir taraf bulamayacağını kabul ediyordu. Dünyanın bütün felsefesi, üzümlerin yenmek için yaratılmış olduğuna karşı çıkamazdı. Pretor da ömründe bu kadar lezzetli üzüm yememişti. Üzümün suyunu yutuyordu. Cladius Glaber, bu tatlı özsuya, nedenini açıklayamadığı bir heyecanın göz yaşları da karışıyordu.

Yıldızların ilgisiz ve kayıtsız ışığı altında, gece, Pretor Clodius Glaber'e yeni bir şey daha öğretti : Bütün zevkler, aralarından bazıları değil, tümü ve bu arada hayatın kendisi de en ilkel atalardan kalma ve gizli bir hayasızlığa dayanır.

V

YUVARLAK KAFALI ADAM

Cricsus yan tarafına yatmış, hürmetli kafasını sol koluna dayamıştı. Kol kasları, mavi ve kırmızı damarlarla, çizgi çizgiydi. Sırtüstü uzanmış olan Spartacus ise ellerini ensesinde bağlamıştı. Çadır bezindeki bir delikten kraterin bir kenarı, gökyüzünde kesin bir çizgi halinde görünüyordu. Cricsus ile Spartacus'ün yatakları birbirine paralel şekilde konmuştu, aralarında da bir masa vardı. Clodius Glaber'in çadırının genişliği ancak bu kadarına izin veriyordu.

Hâla yiyordu Cricsus. Arada bir, durumunu bozmadan sağ elini masaya doğru uzatıp bir parça et daha yakalayıp ağzını dolduruyor, ondan sonra bir süre çiğneyip duruyordu. Arkasından ağzını testiye dayayıp içiyordu. Masadan yatağa durmadan etin yağı damlıyordu.

Dışardaki insan sürüsü sakinleşmişti. Bir süre sonra iyice sessizlik oldu. Kısa aralarla, hattâ gerektiğinden daha kısa aralarla nöbetçiler birbirlerine sseleniyorlar, yani askercilik oynuyorlardı. Cricsus de dikkatele dinliyor, her şeyin yolunda olduğunu anlıyor, dilini şaklatıyor, yağlı parmaklarını şilteye siliyordu.

Spartacus iri yarı adama dönüp baktı. Kısı gözlerini Cricsus ve diliyle dişlerinin arasına giren et parçalarını temizlemeğe ko-

yuldu. Spartacus'un bakışları onu rahatsız ediyordu. Arkasını döndü.

— Cesetleri yakmalı, dedi Spartacus. Daha bir yığın var. Altı yüz, sekiz yüz kadar. Kokmaya başladı cesetler.

— Yaktır, dedi Galyalı.

Sustular. Cricsus testiden koca bir yudum daha içti. Spartacus de yine sırt üstü uzanıp, ellerini başının altında kenetledi. Çadırın yırtığından yanardağın ağzı karanlık bir çizgi gibi görünüyordu.

— Ne düşündüğünü biliyorum, dedi Spartacus. İskenderiyeli kadınları düşünüyorsun.

— Glaber şimdi Roma yolunda dört nala kalkmıştır. Koşup senatoya haber verecek. Çok sürmez tepemize biner askerler.

Spartacus hâla başlarının üstündeki siyah yırtığa bakıyordu. Bezgindi, bakışları her zamankinden daha dalgındı.

— Sonra? diye sordu.

— Onları da yutarız, dedi Cricsus.

— Sonra?

— Yeni askerler gelir.

— Sonra?

Spartacus gözlerini çadır bezinin yırtığından ayırmadan soruyordu.

— Sonra onlar bizi yutarlar.

— Sonra?

Cricsus esnedi. Elini yumruk yapıp başparmağını yere doğru uzattı ve Spartacus'un gözleri önünde bir iki salladı.

— Ondan sonra böyle olacak, dedi. O zamana kadar beklemek niyetinde misin?

İnsanların ruhlara kurban edilişini belirten bir işaretti bu. Yenen gladyatör, yenileni öldürmek için, oyunlarda hazır bulunan en önemli şahsiyetten izin alırdı. O şahsiyet başparmağı aşağı dönük elini sallarsa, yenik gladyatör öldürülürdü. Hayatın değerini yok eden ve ölümü eğlenceli bir temsil derecesine indiren, cildi kırışık ve yüzüklerle kaplı bir parmağın işareti, rüyalarında bile peşini bırakmıyordu Cricsus'un.

Cricsus dönüp yan tarafına yattı. Çadır bezinin yırtığından ayın ışınları süzülüyor, yanardağın ağzı belirli bir çizgi halini alıyor, dışarda nöbetçilerin sesleri daha aralıklı duyuluyordu.

— Kim söyledi kalmaya niyetli olduğumu? dedi Spartacus. O kadar bezgindi ki, sesi uykuda konuşuyormuş gibi çıkıyordu. «Sizinle kalmaya niyetli olduğumu kim söyledi? Kovalanan, koşarak kaçar. Yeteri kadar koşunca durup bir nefes alır, sonra kendi yoluna gider.

Cevap vermedi Cricsus.

— Çılgın, diye devam etti Spartacus. Sen ağzından burnundan köpükler gelene kadar koşan akılsız bir insansın. Niye gitmiyorsun İskenderiye'ye? Ben hiç görmedim oraları, herhalde güzel olmalı. Bir gece bir kadının yanında yatıyordum. Şarkı söylüyordu kadın. İşte İskenderiye'yi böyle hayal ediyorum. Git Cricsus! Benim gitmeyeceğimi kim söylemiş?

— Nasıl şarkı söylüyordu kadın? diye sordu Cricsus. Usulca mı, yüksek sesle mi?

— Usulca.

Bir süre sustu Cricsus; sonra «Yarın belki çok geç olacak,» dedi.

— Yarın... Yarın... Yarın buradan gideceğiz... İskenderiye'ye.

Esnedi.

Sustular. Cricsus uyukluyordu. Düzenli bir şekilde nefes alıyordu. Sonra horlamaya başladı. Başı, damarları fırlak kolunun üstüne düşmüştü. Spartacus hâla çadır bezinin yırtığına bakıyordu. Kapadı gözlerini, sonra yine açtı. Uzanıp bir parça et aldı, bir yudum şarap içti. Kampania'nın nefis şarabı beynini hafifçe uyuşturuyor, gözlerinin önüne sanki bir tül geriyordu. Nöbetçiler artık tamamen susmuşlardı. Biraz daha içti Spartacus, sonra kalkıp çadırdan çıktı.

Aşağıda kıyı, ay ışığının süt beyazı rengine boğulmuştu. Yanardağın ağzı gündüzki haline benzemez garip bir şekil almıştı. Ovada, kurumuş zeytin ağaçlarının gölgeleri, kolu bacağı dağılmış kuklaları hatırlatıyordu. Spartacus uyuyan nöbetçilerin üstünden atlayıp kamptan çıktı. Küçücük, fakat sarp bir tepeye ağır ağır tırmandı. Sandalları, gecenin sessizliğinde, taşlar üzerinde yankılanan bir ses çıkarıyordu. Tepenin doğruğunda eğim

genişlemiş, dar bir platform şeklini almıştı. Spartacus sarmaşık kökleriyle otların birbirine karıştığı yere uzanıp yatmış, bir battaniyeye sıkı sıkı sarınmış bir adam farketi. Adamın sadece başı görünüyordu: saçları kazınmış, hareketsiz bir top güllesi gibi yusyuvarlak bir baş. Adamın kaşları hayret verici bir rüya görüyormuş gibi yukarı kalkmıştı; incecik, ciddi dudakları vardı. Etli burnu kırış kırıştı.

Birkaç saniye adamı seyretti Spartacus, sonra sandalının burnuyla dokundu adama. Gözlerini açtı yabancı, fakat hiç korkmuş görünmedi. Gözleri karaydı, derine kaçmıştı ve gölgelerle doluydu.

— Kimsin sen?

Telaşsızca doğruldu adam:

— Senin adamlarından biri, diye cevap verdi.

— Benim kim olduğumu biliyor musun?

— Sen Trakya Prensi, kölelerin kurtarıcısı ve yoksulların başı Zpardacos'un. Barış ve bereket seninle olsun! Otur Zpardacos şu örtünün üstüne.

— Deli, diye mırıldandı Spartacus. Kararsız, ayakta duruyordu. Yine sandalının burnuyla adama dokundu.

— Sen uyumaya devam et, dedi. Yarın Romalılar gelecek, seni de bizi de çarmıha gerecek. Yıldız falına bakmasını bilir misin?

— Hayır, dedi yusyuvarlak kafalı adam. Ama, kitapları ve insanları gözlerinden okumasını bilirim.

— Okumayı bildiğine göre, kaçak bir eğitmensin demek. Şimdi bizim sürüde on bir eğitmen, yedi hesap uzmanı, altı hekim ve üç şair var. Senato bizi hayatta bırakırsa, Vezüv'ün tepesinde bir üniversite kuracağız.

— Ben eğitmen eğilim, masajcıyım.

Şaşırmıştı Spartacus:

— Masajcı mı? Okuma bilenleri masajcı diye değil, eğitmen olarak kullanırlar.

— Daha üç gün önce Sabia belediye hamamının dördüncü masajcısıydım. Beni sattıkları zaman okuma bildiğimi söylememiştim kimseye.

— Neden?

— Beni birtakım yalanları okutmaya mecbur etmesinler diye.

— Bir bu eksikti, diye mırıldandı Spartacus. Ama, rahatsız olmaya başlamıştı. «Senin cinsinden birkaç deli daha var burada.» diye devam etti. «Örneğin bir Zozimos var. Eskiden eğitmenmiş, durmadan siyasi söylevler verir. Eskiden dünyada bu kadar çok deli olduğunu bilmezdim.»

Spartacus sustu. Huzursuzluğu artmıştı. Bazı şeyleri söylememek daha doğru olurdu. Dünyanın acıları... Bir süreden beri şairlerle ütopyacılardan hep bu bizim laflar işitiyordu. İçinden, kalkıp adamın yanından uzaklaşmak geliyordu, ama o anda canı yalnız kalmak da istemiyordu.

Yusyuvarlak kafalı adam titreyip örtüsüne sarındı. Ay ışığında, şafağın yaklaşmasıyla yükselen beyaz ve soğuk bir sis tabakasının etrafı kapladığı görülüyordu. Spartacus adamın yanında, sarındığı hayvan derinin içinde, dev cüssesiyle, kararsız ve sıkıntılı, hâla ayakta duruyordu. Gölgelerle dolu gözlerle kendisine bakan okumuş masajcı, içine gitgide büyüyen bir huzursuzluk veriyordu. Bu okumuşların, bu lafazanların hepsi böyleydi; duygularını, karşılarına ilk çıkana söyleyiverirlerdi, ruhlarını sümüklü böceğin sümüklü gövdesini kabuğundan sıyırıvermesi için, kolayca ortaya atıverirlerdi.

— Dün seni görmedim, dedi Spartacus. Savaş sırasında neredeydin?

— Senin kahramanlara masaj yapıyordum, dedi yuvarlak kafalı adam ve burnunu kırıştırdı.

Spartacus de güldü:

— Anlaşıldı, korkağın birisin sen.

Öteki düşündü:

— Korkak olduğumu sanmıyorum, dedi, ama birisinin sivri ucunu göğsüme saplamak üzere elinde mızrakla üstüme yürüdüğünü görünce dehşete kapılıyorum.

Bu sözleri eğlenceli bulan Spartacus adamın yanına oturdu, dirseklerini dizlerine dayadı. Öteki, örtünün bir ucunu uzattı ona doğru.

— Akılsız! dedi Spartacus, demin niye benden kölelerin kurtarıcısı, yoksulların başı diye sözederek öyle delice laflar ettin?

Spartacus kayıtsız bir ifadeyle konuşuyordu, fakat gözleri o dikkatli ve araştırıcı bakışlarına kavuşmuştu.

— Neden mi öyle konuştum? dedi yuvarlak kaaflı adam. Çünkü kitap şöyle yazar: «Egemenlik Dört Canavarın elinden alındı, Kurtarıcının göklerde bulutlar arasından çıkıp Gün-Ataya doğru geldiğini gördüm. Gün-Ata ona ululuk, şeref ve hiç bir zaman yok edilemeyecek egemenliği verdi.»

— Ne saçmalık! dedi Spartacus hayal kırıklığına uğrayarak.

Yuvarlak kafalı adam parmaklarıyla sayıyordu:

— Dört Canavar: Senato, büyük toprak sahipleri, askerler ve idari amirlerdir.

— O senin dediğin canavarlar arenada bulunur.

— Arenadaki hayvan, bir semboldür.

— Söylediklerinin içinde anlamı olan tek şey, göklerdeki bulutlardı, dedi Spartacus.

Gerçekten o anda dağın etrafındaki sis bulutu da gitgide yoğunlaşıyordu.

— Peki, Gün-Ata ne? Ululuk veren kim?

— Şairane bir benzetme; yani Tanrı.

— Bir yığın Tanrı var, dedi Spartacus kızgın bir tavırla.

— Kitapta şöyle yazıyor: «O, gururluların gururunu kırar, büyükleri alaşağı eder, zavallıları yükseltir. Yoksulları mal mülk le doyurur, zenginleri her şeyden mahrum eder.» Sonra bir de şöyle yazıyor kitap: «O ulu Ruh benim arkamdadır. Beni yoksulları inandırmakla, kalbi kırılmış olanların yarasını iyileştirmekle, kölelere özgürlük bağışlamakla, mahkûmlara hapishane kapılarını açmakla, körlere gözlerinin ferini iade etmekle görevlendirdi.»

— Bunlar daha akıllıca laflar, dedi Spartacus. Kehanetlere inanır mısın?

— Hayır, dedi yuvarlak kafalı adam, burnu gülümser gibi kırışmıştı, ama dudakları o sert ifadesini değiştirmemişti.

— Ben de inanmam, dedi Spartacus, kâhinlerin, falcıların hepsi de şarlatandır.

— Bunların birkaç çeşidi vardır, dedi yuvarlak kafalı adam. Kimi kudretli kişilerin kulağına tatlı sözler fısıldar, kimi de öfke ve ızdırabını geceye haykırır.

— Yine de hepsinin söyledikleri belirsiz ve karışık şeyler.

— İşleri bu: iyi bir terzi herkesin üstüne uyacak elbise diker.

Düşünüyordu Spartacus, bir soru sormak istiyordu, ama kırıcı bir soruydu bu. Utandığından soramıyordu. Sonunda yine de sordu adama:

— Kehanetlere inanmıyorsan, neden beni kehanette adı geçen Kurtarıcı yerine koydun?

— Ben öyle şey söylemedim. Sadece, «Kitapta yazıyor... O gelecek...» dedim.

Titredi adam ve örtüye daha sıkı sarıldı

— Elbiselere benzeyen kehanetler vardır. Terzinin dükkanında asılı durur; önünden, o elbiselerin uyabileceği bir yığın insan geçer. Sonra geçenlerden biri içeri girer, alır elbiseyi götürür. Aslında önemli olan elbisenin günün modasına uygun olması, kitlenin isteklerine, ihtiyaçlarına, arzularına uymasıdır.

Yine burnunu kırıştırdı, gözlerini kapadı ve arkasını döndü. Spartacus susuyordu; ayı, yıldızları, yanardağın ağzını ve tırnaklarını seyrediyordu. Sonra birden öfkelenerek:

— Az önce kehanetlere inanmadığını sen kendin söyledin ama!

— Söylenenlerin hiç birine inanmıyorum, dedi adam. Sadece sözlerin kudretine inanıyorum. Sözcükler havada kalır. Fakat, havanın rüzgâr olduğunu ve gemileri ittiğini unutmamak lazım.

Spartacus cevap vermedi. Örtünün üstüne oturmuş, bacaklarını açmış, başını avuçlarına almıştı. Şimdi ay ışığı doğruca yüzüne vuruyordu. Kapalı gözlerini. Işık öyle kuvvetliydi ki, parlaklığını kapalı göz kapakları ardından farkedebiliyordu. Böylece ne kadar zaman oturduğunu bilmiyordu. Uyumuştu belki de. Gerindi, esnedi ve soğuktan ürperdi.

— Orada mısın hâlâ? diye sordu adama. Örtüyü bana ver.

Yuvarlak kafalı adam kalktı, örtüyü silkeledi ve ayağa kalkmış olan Spartacus'e uzattı. İkisi de karşı karşıya durduklarında, adamın Spartacus'ten bir baş daha kısa olduğu farkediliyordu. Pek iri yapılı değildi adam. Spartacus sıcaklığını muhafaza eden örtüye sarınıp uzandı:

— Masajcı değil, eğitmen olsaydın daha iyi ederdin, dedi. Gitme de bana bir şeyler anlat.

— En iyisi sen uyu, dedi adam.

Spartacus'ün başını koyduğu yerden iki adım mesafedeki bir taşın üstüne oturmuştu; soğuktan titriyordu.

— Doğrusunu istersen uyuyamıyorum, diye cevap verdi Spartacus. Kafamın içinde sanki arılar vızıldıyor.

— Çok yorgunsun ondan. Masaj yapayım mı, ister misin?

— Bir şeyler anlatmanı istiyorum, dedi Spartacus. Gırtlaktan konuşuyorsun. Ya Suriyelisin ya da Yahudisin.

— Esseni'yim.

— O da ne demek?

— Uzun hikâye...

— Anlat öyleyse.

— Peki, dinle bakalım. Kitap şöyle yazar: Dört cins insan vardır. Birinci cins «benim olan benimdir, senin olan şenindir,» der. Bunlar orta sınıf halktır, ya da bazılarının dediği gibi «Sodom» dur. İkinci cins insan, «benim olan senindir, senin olan da benimdir,» der. Bu bildiğimiz halktır, hakir görülenlerdir. Üçüncü cins, «benim olan senindir, senin olan da senindir,» der. Bunlar pek sofu olanlardır. Dördüncü cins ise, «benim olan benimdir, seninki de benimdir,» der. Bunlar «kötülerdir». İşte böyle yazıyor kitap.

İlk görüş, kardeşi Habil'i öldüren ve ilk şehri kuran Kabil'in görünüşüdür. Bu bakımdan onu ve görüşünü kınamak gerekir. Üçüncü cins insan da kınanması gereken bir görüşü destekliyor: Zenginliklerin dağıtımından pay almamış olmak bahanesiyle, yoksulluğu bir erdem gibi göstermeğe çalışarak kendisini bir kat daha küçültmeye çalışan insandır bu. Yani iki yüzlülüğün bir çeşidini gösterir, yoksulların gururunu meydana koyar. Dördüncü cins büyük toprak sahipleriyle tefecilerdir. Bunların görüşüne neresinden baksan tutacak tarafı yoktur. Kala kala ikinci cins insan kalıyor: Benimki senin, seninki benim diyen insan. İşte Essenni'lerin inanışı budur.

— Mallarınızı paylaşarak mı yaşıyorsunuz?

— Evet.

— Köleler de mi ortak mal sayılır sizde?

— Bizde köle yoktur ki.

Düşündü Spartacus:

— Öyleyse avcılıkla ve çobanlıkla geçiniyorsunuz?

— Hayır, köylü ve esnafız. Hepimiz çalışır ve kazancımızı paylaşırız.

— Garip, dedi Spartacus. Hem özgürsünüz, hem de çalışıyorsunuz. Demek, kendi kendinizin kölesiniz. Hiç böyle şey işitmedim.

— Olabilir, dedi Esseni başını sağa sola sallayarak. Belki de hakkın var.

— Görüyorsun ya, dedi Spartacus, konuşuyorsun, konuşuyorsun, sonra kendi sözlerine sen de takılıp kalıyor, içinden çıkamıyorsun. Kendi kendinin kölesi olmak, adeta bir adamın, kendi karısı olması demek gibi bir şey. Benim bildiğim çobanlarla avcıların köleleri olmaz, çünkü kendileri herhangi bir işte, bir toprakta çalışmazlar. Fakat, el emeği isteyen bir işte ve toprağın işlendiği yerde kölelerin olması şarttır. Erkek emir verir, kadın çocuk doğurur, köle de çalışır, düzen böyledir çünkü. Gerisi gevezelikten ibaret, mantığa da tamamen aykırı.

— Öyle mi sanıyorsun? dedi Esseni başını sallayarak. Kampania'daki düzeni sen altüst etmedin mi?

— Sus, dedi Spartacus. Kovalanan bir insan düzen isteyemez. Hem bunun, senin gevezeliklerinle ilgisi yok.

— Öyle mi sanıyorsun? diye sordu Esseni, sonra eline bir taş aldı, avucunda şöyle bir tarttı ve yamacın dibine kadar yuvarladı. Taş yuvarlandı kaydı ve az sonra gözden kayboldu. Sis yutuvermişti taşı. Fakat düşerken çıkardığı ses hâla duyuluyordu.

Ses tamamen kesilince Esseni yine konuşmaya başladı:

— Bu taşa niye düştüğünü sorsaydın, attılar ondan düştüm, diye cevap verirdi. Taş ancak kendisini fırlatıp atan kuvveti bilir, onun için sadece bu, söz konusudur. Halbuki her şeyin aşağı doğru çekilmesini isteyen bir evrensel yasa var, taş da bilmeden bu yasaya uyuyor.

Sesini çıkarmadı Spartacus. Sırtüstü uzanmıştı. Karşısında, biraz sağ tarafında yanardağ ağzının bir parçası görünüyor, sol tarafında ise dimdik yamaç derinlerde, karanlıklar içinde kayboluyordu. Esseni'nin sözlerini takip edemeyecek kadar bitkindi, fakat zihninin, söylenenleri bir sünger gibi emdiğini hissediyordu. Oysa yuvarlak kafalı adam artık Spartacus'un farkında bile değildi; onu tamamen unutmuş gibi görünüyordu. Ürkek ve çevik bir hayvan gibi taşın üstüne tünemiş, başını sağa sola sallıyor

ve kendi kendine konuşuyordu. Burnunu yine kıristırmış olmalıydı, zira sesinde belirsiz bir gülüş hissediliyordu.

«Yahve'nin öfkelendiği gün, onları ne altınları, ne de gümüşleri kurtarabilecek. Bütün bu ülke, kıskançlık ateşiyle yanıp kavrulacak. Değirmenin yanında yaşıyanlar, ağlayın! Zira, bütün alıcılar gittiler. Üstüste para yığanların hepsi imha edilecek. Kuzularını otlatacaklarına kendi karınlarını doyuran çobanların vay geldi başına! Bir ev üstüne bir ev daha koyan, bir tarlayı başka bir tarlaya katan, böylece toprak kalmayana ve ülkenin tek sakinleri haline gelene kadar çabalayanların vay geldi başına!

«Halkın ızdırap çekmesi bahasına kendi keselerini doldurmak için haksız emirler veren, adaletsiz yasalar çıkaran yasa koyucuların vay geldi başına! Çünkü, yargıçlarınız hüküm vermek için rüşvet kabul ediyor, kâhinleriniz kehanetlerini parayla satıyor, din adamlarınız dini öğretmek için ücret alıyor. Çünkü, harp çalıp şarkılar düzüyorlar, kupalardan şarap içip, mis gibi kokular sürünüyorlar, ama halkın dertleriyle meşgul olmuyorlar. Yahve'nin hükmü onların başlarının üstünde asılıdır. Mağrur olan ve yüksek yerde duran, alçaltılacaktır. Yahve'nin Hükmü Lübnan'daki erez ağaçlarının, Başhan'daki meşelerin, denizde sefer yapan tüccarların, Senatonun ulularının, arenalardaki kanlı oyunları düzenleyenlerin ve debdebeli her şeyin tepesinde asılıdır. Efendimiz, Romalı kızları koyunlar gibi kırkacak, bütün süslerinden, ziynetlerinden soyacaktır. Doğu kapısından müthiş bir çığlık yükselecek, öteki kapılardan tehlikenin geldiğini bildiren haykırışlar duyulacak ve yedi tepeden ağlamalar, sızlanmalar yayılacaktır. Çünkü, Yahve'nin rahmetini ızdırap çekenlere getiren kişi gelmiştir. Yahve'nin, köleleri serbest bıraktırmak, yaralı katpleri tedavi etmek için, kılıcı, ağı ve yabasıyla gönderdiği kişi gelmiştir.»

Yuvarlak kafalı adam, sözlerinin burasında durdu:

— Sen bunları zaten biliyorsun, dedi.

Sesinin tonu birden değişmişti, artık başını da sallamıyordu. Demek ki şimdiye kadar sadece kendisi için konuşmuş değildi.

— Devam et, dedi Spartacus.

— Üşüdüm, diye cevap verdi. Esseni, örtümü ver.

— Peki.

Sırtüstü yatıyordu Spartacus, kıpırdamadı. Gözleri açıktı. Esseni ise örtüyü şimdiden unutmuş gibiydi. O taşın üstüne oturmuş, dağın yamacını, tırmanan sisin yükselişini seyrediyordu.

— Senin Yahve'n kadar lanet yağdıran bir Tanrıdan söz edildiğini işitmemiştim şimdiye kadar, dedi Spartacus. Zenginlere karşı o kadar merhametsiz ki, insan neredeyse kölelerin Tanrısı sanacak onu.

— Yahve öldü, dedi yuvarlak kafalı adam. Kölelerin Tanrısı değildi, çöl Tanrısıydı. Çöl hayatına göre bir Tanrıydı. Kayalardan pınarlar fışkırtmasını, gökten ekmek yağdırmasını bilirdi. Fakat, şehirlere ait şeylerden zanaattan, tarımdan haberi yoktu. Ne bağların, ne zeytin ağaçlarının bereketini arttırmasını bilirdi. Buğday başaklarını büyütemezdi. Çok şey veren bir Tanrı değildi; çöl gibi adil ve sertti. Onun için şimdiki hayatı lanetledi ve o hayat içinde yok oldu.

Hayal kırıklığına uğramıştı Spartacus:

— Gördün mü, dedi, öldüğüne göre kehanetlerinin de değeri kalmamıştır.

— Kehanetlerin hiç bir zaman değeri olmamıştır. Az önce anlaşmıştım sana. Kehanet değil, onu alıp kabul edecek olan önemli.

Spartacus gözleri açık, uzanmış yatıyor ve düşünüyordu:

— Onu kabul edecek olan zor günler yaşayacak, dedi.

— Evet. Zor günler... diye cevap verdi Esseni.

— O özleri alıp kabul edecek olan daima daha uzağa koşmak zorunda kalacak: Ağzından köpükler fışkırana ve kendi gazabı içinde her şeyi mahvedene kadar. Koşacak koşacak... O İşaret, alıp kabul ettiği o damga bırakmayacak onu ve gazap şeytanı içini paralayacak.

— Evet, evet, dedi Esseni. Günümüzde o İşaret pek az görülüyor.

Soğuktan titriyor ve yan gözle Spartacus'e verdiği örtüye bakıyordu.

— Peki, sonunda nereye vardı? dedi Spartacus, söyleyebilir misin bana?

— Kim? diye sordu yuvarlak kafalı adam.

Sustu Spartacus.

— Evet söyleyebilirim, dedi Esseni. Ama, İşareti gören tek kişi değildir ki.

— Nereye vardılar sonunda?

— Söyleyeceğim. Çoktur bunların sayıları. Örneğin, bir tanesi Lakonia Kralı Agis idi. Agis, eğitmeninden vaktiyle Altın Çağ denilen bir adalet çağı yaşanmış olduğunu öğrenmişti. O günleri geri getirmek istedi. Tabii, zenginlerle soylular karşı koydular. Fakat, kral servetini halka dağıttı, eski yasaları yeniden koydu. Ve sonunda asıldı.

Susuyordu Spartacus. Gözleri açık, uzanmış yatıyor, güneşin doğuşunu seyrediyordu. Esseni ise oturduğu taşın üstünde konuşmaya devam ediyordu.

— Hatırlamıyor musun? Daha yakınlarda, Romalı iki soylu bütün İtalya'yı yerinden oynatmıştı. Birinin adı Kayus Kracus, ötekininki Tiberyus'tu. Kardeştiler. Toprakları adilane bir şekilde bütün halk arasında bölmek istiyorlardı. Hararetli söylevler veriyorlardı. Örneğin biri şöyle diyordu: «İtalya'daki vahşi hayvanların bile inleri var. Halbuki, İtalya için savaşan ve ölen insanların hava ile ışıktan başka bir şeyde hak iddia etmelerine olanak yok. Bunların ne evleri var, ne yuvaları. Karılarıyla, çocuklarıyla dağda bayırda serseriyane dolaşır dururlar. Öteki insanların zenginliği ve debdebesi için kanlarını dökmek ve ölmek zorundadırlar. Onlara dünyanın efendileri deriz. Halbuki benim diyebilecekleri bir avuç toprağa bile sahip değiller.» Sonunda kafasına sopalarla vura vura öldürdüler. Tanrılar huzur versin ruhuna!

— Ya kardeşi? diye sordu Spartacus.

— Az sonra onun başına da ayni şey geldi. Cesetlerini nehire attılar. Fakat, öldürüldükleri yere «Dostluk» anıtını diktiler.

— Anlat, dedi Spartacus.

— Hepsi böyle işte. Daima biri ayağa kalkar, işareti görür, kabul eder ve yüreğinde isyan ateşiyle yola çıkar. Halkın o geçmiş Hak ve İyilik devrini ne kadar özlediğini bilir. Yakup, aşiretlerin paylaştığı çölde Yahve ile dostluk içinde yaşadığı zaman ne kadar adildi, çadırları ne güzeldi!

— Yahve'yi karıştırma da anlat!

— Halkın kaybolmuş adalet özleminin hâla ne kadar canlı olduğunu ve daima birinin, bir kurtarıcının ayağa kalkıp o İşareti alarak, yüreğinde o ateşle harekete geçtiğini söylemekte haklı olduğumu görüyorsun değil mi? O yenilince, çarmıha gerilince, bir başkası kalkar ayağa. Sonra bir başkası, daha sonra da bir başkası gelir. Zamanın karanlıklarında, şehirlerin ve tarımın tanrısı, çölün ve çobanların o eski tanrısını öldürdüğü zaman başlamış bir bayrak yarışı gibi.

Başının sallanışı Esseni'nin bütün vücuduna yayılmaya başlamıştı, oturduğu taşın üstünde öne arkaya sallanıp duruyordu. Şafağın ilk kırmızı ışıkları nihayet sisi delip kendini gösterince, Spartacus bilgin masajcının ihtiyar bir adam olduğunu, göz oyuklarını dolduran kara gölgelerin kaybolduğunu, garip bir şekilde kavisli kaşlarının altında, göz kapaklarının gözlerinin üstüne düştüğünü, kırışıklıkları yok olmuş koca burnunun ince ve sert ifadeli dudaklarına değecek kadar kavisli olduğunu farketti. Belini tutamıyormuş gibi bir öne, bir arkaya sallanmaya devam ediyordu ihtiyar.

Spartacus kalktı, hayvan postunu yine sırtına aldı ve öyle gerindi ki, kemiklerinin çatırdadığı işitildi adeta. Bir an öyle ayakta durdu : bacakları açık, kolları gergin, sarındığı hayvan postu içinde iri yarı ve görkemli. Sonra eğilip örtüyü, artık sallanmaktan vazgeçen ihtiyara uzattı. Bulunduğu düzlükte yamacın başına kadar yürüyüp, önce tanyerine, sonra da yavaş yavaş her zamanki şeklini alan kratere baktı, ihtiyara veda etmeden, onun veda kelimesine de cevap vermeden kocaman ve gürültülü adımlarla kampa doğru yürümeye başladı. Peşinden taşlar yuvarlanıyordu.

Kamp uyanıyor, çadırlardan boğuk ve belirsiz bir uğultu yükseliyordu. Spartacus'un başının üstünde alaca karanlıkta şekilleri iyice seçilmeyen kara kuşlar dönüp duruyordu. Birden hatırladı Spartacus : Clodius Glaber'in yenilmiş ordusunun enkazı olan yedi - sekiz yüz cesedi yaktırması gerekliydi.

İKİNCİ BÖLÜM

TERS RÜZGÂRLAR

YUNUSLAR

Quintus Apronius kaç gündür rahatsız, keyfi de yerinde değil. Midesi hiç hazım yapmıyor, karnına, midesine kramplar giriyor. Bu sabah yataktan vaktinde kalkamadı; onsekiz yıllık hizmet süresi içinde pek sık görülmüş şey değildi.

Şimdi togasının eteklerini toplamış, acele acele henüz tamamen aydınlanmamış daracık sokaklarda yürüyor.

Itriyat pazarıyla Balık pazarının sınırında bakışları yeni yapıştırılmış bir afişe takılıyor. Her biri birer parmak boyunda, yeşil ve kırmızı harflerle yazılmış afişte bir tiyatro trupunun empresariosu, Cornelius Rufus, gerçek sanatçılardan meydana gelen oyuncuları Capua halkına tavsiye ediyor. İlk temsil olan «Köylü Bucco» yarın oynacak. Tedbirli davranıp yerlerinizi önceden ayırtınız!

Quintus Apronius afişteki yazıları ezberledi artık. Kaç gündür her geçişte önünde durup başını sallıyarak inceliyordu yazı-

ları. Siyasi eğilimli olduğu anlaşılan bu piyesten çok bahsedilmişti. Söylendiğine göre, Pompei'de büyük gürültülere yol açmış, hattâ çatışmada iki kişi de ölmüş. Bilet fiyatları yanına yaklaşılır gibi değil. Neyse ki, Letlus Batuatus kendisini empresario Cornelius Rufus'a hemen bugün takdim etmeyi vaadetti. Bakalım sözünü tutar mı?

Mahkemede, bitmez tükenmez görünen duruşmada, zabıt kâtibi dakikaları sayıyor. Hay Allah, mide ağrıları başladı yine! Mahkemenin sonunu zar zor bekledi, çıkar çıkmaz da «Kadeh»e bile uğramadan doğruca hamama gitti.

Kemer altında her zamanki kaynaşma var. Fakat, Apronius tumturaklı bir ifadeyle okunan şiirler, ya da açık saçık hikâyeleri dinleyecek halde değil. Gevezeler arasında kendisine alelacele yol açarken, yazar ve ruhsatsız avukat Fulvius'un etrafındaki kalabalığın bugün her zamankinden yoğun olduğunu farkediyor. Yamrı yumru kafalı cüce, Allah bilir toplum düzenine karşı en ateşli eleştirmelerinden birini yapıyordur.

«Başarısız devrimler çağında yaşıyoruz,» demişti geçen gün. Belki de şimdi Vezüv'ün tepesine karargâh kuran ve Kampania'nın güvenliğini tehdit eden şu haydutların becerikliliği üzerine bir nutuk çekiyordur. Kışkırtıcının hayal ettiği yeni toplum düzeni bu olsa gerek!

Zabıt kâtibi mermer yunuslarla çevrili salona giriyor, her zaman oturduğu kanapeye derin bir soluk alarak yerleşiyor. Fakat, yüzü asılıyor birden: Anlaşıldı, bugün bütün girişimleri başarısızlığa uğramaya mahkûm. Tam kalkıp gideceği, kaderine boyun eğeceği anda, Lentulus'un içeri girdiğini farkediyor. Yanında, zarif bir bornuza sarılmış cüsseli bir adam var: Marcus Cornelius Rufus bu adam. Hararetli bir şeyler konuşuyorlar ve gelip Apronius'un sağındaki mermer kanapeye yerleşiyorlar. Lentulus biraz laubali bir edayla zabıt kâtibini seçkin arkadaşına tanıştırıyor; Rufus ise, yerinden kıpırdamadan hafifçe eğilip selam vererek yine Lentulus'a dönüyor, konuşmaya devam ediyorlar. Hep eski günlerden bahsediyorlar; belli ki, uzun zamandır görüşmemişler. Apronius'un işittiklerinden anladığına göre, arkadaşlıkları Lentulus'un Roma'da siyaset yaptığı zamanlar başlamış. Tiyatro turneleri düzenleyen bu adamın da önemli bir mevki işgal ettiği belli. En büyük politikacıların isimlerini saygıyla dinliyor Apronius: Cilla, Krizogon, Krasus, Pompe, Setegus. Bu isimler ne kadar da

sık geçiyor. Hem de onları yakından tanıyanlara mahsus imalar ve gülüşmelerle.

Zarif tavırlı Rufus Yunan asıllı olmalı; halinden açıkça anlaşılıyor. Damarlarında belki birkaç damla doğulu kanı da vardır. Belki de vaktiyle Cilla'nın azad ettiği ve partisini kuvvetlendirmek amacıyla Roma vatandaşlığına aldığı «onbinlerden» biridir. Rufus'un girgin tablatı alabildiğine zarif ve nazik tavırları çabucak yükselmesine yardım etmişti. Cilla öldükten sonra herkes ona demokrat partinin gelecekteki liderlerinden biri gözüyle bakmış, fakat iki yıl önce bir vesta rahibesiyle ilişki kurmasının yarattığı skandal siyasi hayatını mahvetmişti. O olaydan beri Rufus tahıl ithalatçılığı ve bunun gibi daha bin türlü iş yapıyor. şimdi de taşra şehirlerinde tiyatro turneleri düzenliyor.

Rufus pek parlak bir konuşmacı. İki yanında yunusların bulunduğu mermer kanapeden öne doğru şöyle zarifçe eğilmiş konuşuyor. Sözleri, sözlerinin kalitesi, o heybetli Lentulus'u küçük bir kent ağası mertebesine indiriveriyor.

Rufus, tiyatro trupunun, Pompei'deki gerici seyircileri nasıl kızdırdığını hararetli hararetli anlatmaya girişmişken, Lentulus sözünü kesip, Vezüv'ün tepesine karargâh kuran ve son günlerde her yerde sözü edilen haydut sürüsünden de piyeste söz edilip edilmediğini soruyor. Lentulus, ne de olsa her yerde lafı edilen bu adamların, kendisinin eski talebeleri olmasından gururlu. «Hayır» diye cevap veriyor Rufus. Spartacus çetesinin adı geçmiyor piyeste. Zaten her vesileyle insanın canını sıkan eğlence yerleri zabıtası, böyle bir şeye izin vermez. Bununla beraber, gladyatörler grubunun, oyunun gizli mihveri olduğu söylenebilir; çünkü, köylü Bucco bir yığın maceradan sonra, Vezüv haydutlarına katılmaya karar veriyor. Zaten, seçkin muhatapları bu hususta bizzat hüküm vereceklerdir. Rufus nihayet Apronius'a dönüp kendisini tiyatroda da göreceği umudunu ifade ediyor.

İşte, söylemenin tam zamanı! Apronius da bunu bekliyor zaten. Rakat, Rufuse'un siyasi geçmişi, hattâ ondan fazla, o şık bornozu cesaretini kırıyor Apronius'un; sıska ve endişeli bir halle, mermer tahtın üstüne tünemiş, yanında önemi iki şahsiyet öylece oturuyor ve konuşmayı, elde etmeyi kafasına koyduğu bilete nasıl kaydırabileceğini düşünüp duruyor. Tam da ele geçmişti fırsat, fakat yüzü sararıyor ve kekeliyerek maalesef gelemeyeceğini başka sözleri olduğunu söylüyor. O anda farkediyor ki, fırsatı bir daha ele geçirememek üzere kaçırmıştır.

Nezaketle, hatta biraz da hayretle, çok üzüldüğünü belirtiyor Rufus, sonra ayağa kalkıp Lentulus'un koluna girerek onu hamamın bütün geleneklerine uyarak yıkanışlarını seyrediyor : sıcak su, onları Apronius ve kin dolu gözlerle o iki önemli kişinin hamamın bütün geleneklerine uyarak yıkanışlarını seyrediyor : ılık su, buhar, sonra da soğuk su. Birbirlerinin vücudunu sert sert tokatladıklarını, masaj yaptırdıkları, terlediklerini görüyor. Derin derin soluduklarını, zevk çığlıkları attıklarını işitiyor. Bütün bu muameielerden sonra öyle keyiflendiler ki, şimdi de top oynuyorlar : Sevinç haykırılışları, dostça tartışmalar! Bu ağır başlı iş adamları çırılçıplak soyunmuşlar, yağlanmışlar, küçük çocuklar gibi zıplıyor, yürekten eğleniyorlar. Hayatın bütün fırtınalarına rağmen, yaratılış saflığını muhafaza edebilmiş oldukları için mutlular. Nihayet insan sağlığının koruyucusu olan ve yorgunluk denen duygu, kollarının, bacaklarının takatini kesince, dinlenme sedirlerine uzanıyorlar.

Quintus Apronius de birden o keyifsizliğini atıyor üzerinden Şimdiye kadar, bütün meslek hayatı boyunca, böyle siyasi geçmişleri olan insanlara bu derece yakın olmadığını düşünüyor o anda. Birden heyecanlanıyor. Hayatının büyük sırrı, Pomponia'ya bile açmadığı o sır, dudaklarını yakıyor şimdi. Uzanıp, gözlerini tavana dikmiş olmanın verdiği rahatlık da konuşmasını kolaylaştırıyor.

Empresario'ya, çekingen bir sesle, eskiden pek yüksek emeller beslemiş olduğunu anlatıyor : Hükümet görevinden ayrılmak, uzaklara seyahat etmek ve bütün devrimlerin özel nedenini organik değişikliklerde aramak gerektiğini izah eden felsefi yazılar yayınlayarak ün kavuşmak. İşte sırf bu büyük amacına varabilmek için borsa oyunlarına girmiş, on yıllık dürüst meslek hayatı boyunca biriktirdiği bütün parayla vergileri kârlı teşebbüslere yatırarak işleten bir Asya şirketinin hisse senetlerini almıştı. Halbuki üç ay sonra şirketi kapatmıştı Cilla. Hisse senetlerinin değeri kalmamış, kendisi de tamamen mahvolmuştu.

Adaleli masajcı, karnına dumanı tüten sıcak kompresler koyarken, Rufus dinliyor bu öyküyü, sonra başını yana çevirip Apronius'a biraz daha dikkatle bakıyor. Sıska zabit kâtibini tepeden tırnağa süzüyor; düşük omuzlarını, boğum boğum diz kapaklarını, bakımsız tırnaklarını, kıllı ayak parmaklarını farkediyor. İrkiliyor Apronius. Bu adam sanki kendisi hakkında her şeyi biliyormuş gibi. Aylık gelirinden, oturduğu tavan arasından, evin

tahta merdiveninden, elinde süpürgesiyle iskeleti çıkmış Pomponia'dan bile haberi var sanki.

Alayla ve acırmış gibi gülümsüyor Rufus:

— Biliyor musunuz azizim? diyor, bu bahtsızlığa uğrayan sadece siz değilsiniz. 'Vergileri Değerlendirip İşletme' şirketinin öyküsü biraz çapraşıktır, fakat insana ders veren bir öykü olduğu muhakkak. Anlatayım ister misin?

Apronius yutkunuyor ve sessizce bekliyor.

— Pekâla, dinleyin bakalım, diyor Rufus gülümseyerek ve bir çocuğa masal anlatırmış gibi konuşarak. Roma'nın, Asya eyaletinin gelirlerini işletmek üzere kurduğu şirket, tamamen dürüst bir şekilde kurulmuştu. Fakat, yöneticilerinin hepsi «Şövalyeler Birliğinin», yani yeni zenginler aristokrasisinin üyeleriydi.

«O romantik Cilla'nın nazarında ise, eski ve soylu ailelerden başka hiç bir şeyin kıymeti yoktu; yeni zenginler sınıfından nefret ediyordu. Cilla'dan herhangi bir görev alabilmek için, insanın atalarının mutlaka kurt sütü emmiş olması gerekirdi. İşte onun için, sizin sözünü ettiğiniz şirketin, vergi mükelleflerinin paralarını yediği iddiasını attı ortaya. Derhal kapatılmasına emir verdi şirketin. Gelecekte de vergilerin doğrudan doğruya devlet tarafından, yani Asya eyaletinin valisi eliyle toplanmasını öngören bir yasa çıkardı. Bunun sonuçları tabii herkes çin felaket oldu. Hem küçük hisse sahipleri paralarını kaybettiler, hem de vergi mükellefleri zarar gördüler. Çünkü, hatırlayacağınız gibi, o tarihte söz konusu eyaletin valisi genç Lucullus idi. Lucullus'un şeceresi gerçi Cilla'nın istediği kadar parlaktı, ama vergi tahsilat mekanizması hakkında bir şey bildiği yoktu. Roma'daki en seçkin şahıslar da sizinle beraber aynı talihsizliğe uğradılar; bu bakımdan teselli bulabilirsiniz. O devirde Çiçeron şöhretinin en üst basamağına çıkmıştı, daha yirmi yedi yaşındaydı ve Cerelia adında bir hanımla beraber yaşıyordu. Bu hanımın da şirkette önemli hissesi vardı. O da sizin gibi servetinin yarısını kaybetti. Çiçeron buna o derece kızdı ki, bu yüzden neredeyse muhalefete geçecekti. Bir gün Forumda, «İkinci aristokrasiyi koruyan, bizi zengin eden aristokrasiyi himaye edin!» diye bağırmıştı. Unutmayın ki, bu sözleri söylerken kelleyi koltuğa almış oluyordu.»

Bir ara anılarına dalıp sözlerine ara veriyor Rufus. Zabıt kâtibi ise ,şaşkın şaşkın başını sallıyor. Rahatlatıcı kelimeler, ha-

line anlayış gösteren sözler işitmeyi beklerken, bu iri yarı adamın birtakım karışık işleri ortaya sermesi, Apronius'a, parasını çalmak için hazırlanmışa benzeyen dalaverelerden bahsetmesi, şaşırtıyor zabıt kâtibini.

«Durun, hikâye daha bitmedi, diyor konuşkan Emprasario. Devam etmeme izin verir misiniz? Lucullus'tan sonra Kneyus Cornelius Dolabella diye biri geçmişti yerine. Dolabella ile bir derece anlaşmak mümkün olduydu. Örneğin, birkaç şövalye ile bunların derneklerinin, bazı vergileri toplamalarına göz yumuyordu; el altından buna izin vermişti. Aracılık işini de Cilla'nın gözdesi Krizogon diye birisiyle, banker Marcus Krasus yapıyorlardı. Yazık ki, Asya eyaletinin vergi mükelleferi sevinmeye fırsat bulamadılar. Derneğin zararını kapatmak için kendilerinden her zamanki aidatlarının bir misli fazlasını ödemeleri istendi. Böylece, alınan haraç yirmin bin talentten kırk bin talente çıktı. Zavallılar mabetlerinin hazinelerini ipotek etmeye, teminat olarak tiyatro biletlerinin satışından elde edilen parayı vermeye, çocuklarını esir pazarında satmaya ya da korsanlara katılmak üzere kaçmaya mecbur kaldılar. Görev süresi sona erince, Dolabella hakkında görevini kötüye kullanma suçundan soruşturma açıldı, ama Krasus ile dostları birtakım manevralarla beraat etmesini sağladılar. Suçlayıcı da kimdi biliyor musunuz? Bitinia sarayındaki maceralarıyla bir zaman bütün Roma'yı kendisine güldürmüş olan Romalı genç bir soylu: Julius Sezar...»

Pazar yeri mahkemesinin baş zabıt kâtibi Quintus Apronius yalnız başına çıktı hamamdan, eve dönüyor. Başladı yine kramplar, midesini, karnını parçalayacak bu sancılar. İşittikleriyle aptallaşmış bir halde yürüyor. Şu kadar senelik meslek hayatında Roma siyasetinin girdi çıktısı, karanlıkta kalan tarafları hakkında bu kadar çok şey öğrenememişti. Hırsla sallıyor başını, küfrediyor. Ne çirkef! Adeta bir pislik çukuru açıldı gözlerinin önünde. Meğer, bu sefil mahlûklar, bu sonradan görmeler, bu köpeklermiş, gölgede kalıp kendilerini göstermeden cumhuriyetin iplerini ellerinde tutanlar. Fesat hazırlayan, namuslu vatandaşları soyanlar bunlarmış! Adliyede o kadar önemli bir görevi olan kendisi ise ,onların karşısında çekingen bir öğrenci gibi davrandı. Saygılı bir hayranlıkla, yüzlerine bakmaya bile cesaret edemiyordu Ama, bugünden sonra her şey değişecek! İlk fırsatta haklarında ne düşündüğünü yüzlerine söyleyecek. «Diana ve Antinous'un Hayranları» derneğinin yıllık toplantısında, nasıl aşağılık adamlar ol-

duklarını anlatacak bütün üyelere. Görsünler bakalım nasıl nutuk verirmiş Apronius! «Hükümet etmesini bilen ve hiç ayırım yapmadan bu pisliği temizleyecek olan kuvvetli bir adamın, bu kokuşmuş namussuzları kovalamasının zamanı geldi de geçiyor bile!» diyecek. Ah, Vezüv'ün tepesindeki haydutlar Capua'ya bir gelebilseler de her şeyi dümdüz etselerdi? Her şeyi ama: mahkemeyi, hamamları, yunusları... Bu sefalete bir son verebilselerdi!

Apronius «Kadeh Taverna»dan çıktığı zaman karanlık, Osques mahalesinin üzerine inmeye başlamıştı. Adeti olmadığı halde bu akşam, yemek yerken, yüreğindeki hıncı bastırmak ve vücudunun ağlarını uyuşturmak için sert Kampania şarabından da içti. Şimdi ıssız sokaklarda şarkılar söyleyerek yürüyor, togasının etekleri de yerde tozlar içinde sürünüyor. Pis, aşağılık bir şarkı söylüyor, tam bir haydut şarkısı.

Evinin dar merdivenini çıkarken, ayağı kayıyor Apronius'un, düşecek gibi oluyor, ama şarkıyı kesmiyor. İkinci katla üçüncü kat arasındaki merdivene oturmuş, başının dönmesine aldırış bile etmeden, haydutların şarkısını haykırıyor gece karanlığına. Bir yandan da kıllı sıska bacaklarıyla tempo tutuyor.

Gelsin! Gelsin o barbarların başı Spartacus! Gelsin de her şeyin altını üstüne getirsin: evlerin, yunusların, mahkemenin, her şeyin! Öyle ya, Tanrılar tanık, kim arar bugünkü dünyayı!

I

GENEL KURUL

Asiler kitlesi şimdi yarım ay şeklindeki vadide Clodius Glaber'in çadırlarına yerleşmişti. Glaber'in yiyeceklerini yiyor, onun şarabını içiyorlardı. Her akşam dağın yamaçlarında, yanardağ ağzının içinde, alevleri çok uzaklardan görülen ateşler yakılıyordu. Sanki Vezüv, efsaneler zamanında olduğu gibi yeniden püskürmeye başlamıştı. Dağın tepesinde dalgalanan ateşten sorguç, vadide yaşayanlara bir avuç asinin, adalet sağlayan bu gözü pek insanların, Romalı askerlere zaferini ilan eder gibiydi.

Efsane de aynen böyle ağızdan ağıza dolaşıyordu. Bütün ülkeye, senatonun habercilerinden daha hızla yayılmıştı. Efsane doğduğu yerden uzaklaştıkça yayılışı daha da hızlanıyor, daha etkili oluyordu. Anaforun kıyıya vardığında, o kaynaşmayı meydana getiren taş parçasının şeklini tamamen unutması gibi, söylentiler de, paçavralar içindeki bir esir sürüsüne, gözü dönmüş o gladyatörlere karşı savaşmayı göze almış kel kafalı Pretor'un derme çatma birliğini unutturmuştu. Söylentiler şimdi sadece Roma'nın yenilgisi üstüneydi. Hem de yenenler esirlerdi. Roma'ya karşı dikilen düşman, hayvan postuna sarınmış dev cüsseli bir kahramandı; intikamcı topluluğuna yoksullarla ezilenleri kabul eden bir kahraman!

Orada, yanardağın tepesinde ateş saçan mesajın ışıkları, gitgide daha uzaklara vuruyor, haydutların ve çobanların kutsal

toprağı Lukania'yı aydınlatıyor; yine o ateşin nefesi, Cilla'nın sayesinde bir harabeler çölü haline gelmiş olan mağrur Samnia topraklarını kavuruyordu.

Bu arada, Kampania'da kitleler harekete geçmeye başlamıştı artık. Eskiden asilere tek tek şahıslar katılmaya gelirlerdi. Şimdi yüzlerce kişilik gruplar halinde geliyorlardı. Eskiden gelenler, gizli patikalardan geçip Clanius adasına doğru sessizce sızmaya çalışırlardı. Şimdi yoğun kütleler halinde ve isyan şarkıları haykırarak dağa tırmanıyorlardı.

Cumes bölgesinin senatörlerinden birine ait iki yüz köle, askerler gibi sıraya girip uzun bir kafile halinde gelmişlerdi: paçavralar içindeydiler, ayakları çıplaktı hepsinin. Baştaki üç kişi, sancak taşıyan Romalı askerler gibi koca bir direk taşıyorlardı ellerinde; direğe bir kamçıyla bir pranga asmışlardı.

Sonra uzun bir kafile halinde işçiler geldi. Lucullus'un, içinden canlı balıklar avlayacağı suni bir göl inşaatında çalışan işçilerdi bunlar. Beraberlerinde bir de kocaman morina balığı getirmişlerdi. Balığın ağzında bir insan başı vardı.

Arkadan, Nükria şehrinin serbest inşaat işçileri sökün ettiler. Şehir meclisi, Suriyeli köleler getiriyor, inşaat ustalarına gayet ucuza kiralıyordu. Öteki serbest işçiler de böylece işlerinden olmuşlar, ortada kalmışlardı. Ağırbaşlı, temiz giyimli adamlardı bunlar. Beraberlerinde inşaat işçileri birliğinin kasasını getirmişlerdi.

Ondan sonra vahşî köpekleri ve düğüm düğüm sopalarıyla Lukanialı ilk işçiler geldi. Barbar savaşçılar gibi hepsinin omzunda ya bir kurt, ya da bir yaban domuzu derisi vardı. Sakalları uzundu, bütün vücutları kıl içindeydi.

Derken, Pompeili bir hovardanın yüz uşağı çıkageldi. Bunlar da tahtadan yapılmış koskoca bir erkek cinsiyet organı taşıyorlardı. Tahta şeyin üzerinde ise: «İşte efendimiz Gayus. Kendisinin farkedilmeye değer tek tarafı budur» yazılıydı. Gelenlerin çoğunluğunun ellerinde ise, topluluklarının simgesi olarak kölelerin tahta haçlarından başka bir şey yoktu.

Grupların hepsi yarım ay şeklindeki vadide, «Cehennemin Avlusunda» bir yer bulup yerleşiyordu. Her grup kendi alışık olduğu yemekleri pişiriyor, kendi şarkısını söylüyordu. Herkes ay-

rı dilden konuşuyordu: Kelt, Trakya, Osqua, Suriye, Latin ya da Germen dilleri. Bir topluluk ötekiyle ilgilenmiyor, hatta birbirlerine düşmanca davrandıkları oluyordu. Bir parça domuz sucuğunu bir çoban sopasıyla, şarabı bir çift ayakkabıyla, kadınları silahlarla değiştiriyorlardı. Grupların kıdemlileri asık suratlarla ortada dolaşıyorlar, bu karışıklığa, bir tek kelime bile söylemeden, tepeden bakıyorlardı. Gladyatörler kıyafetlerinden tanınıyordu. En iyi elbiseleri (Clodius Glaber'in üniformaları) onlar giymişlerdi. Her yeni gelene önce onlar gösteriliyordu. Lentulus'un yanından kaçan altmış kişiden geriye elli kişi kalmış, «Gladyatörler Kampı» adı verilen topluluktakilerin sayısı ise, beş bine çıkmıştı. Aralarında ünlü kişiler vaydı, bunlar geçerken, ötekiler dönüp arkalarından bakarlardı. Örneğin kelebek gibi gruptan gruba uçan Zozimos. Ağzı laf yapan, bilgince nutuklar söyleyen Zozimos ile kimi alay eder, kimi de alkışlardı onu. Çünkü, bütün topluluk içinde togası olan tek kişi oydu.

Çoban Hermios, yarı vahşi Lukanialı hemşeriyleriyle büyük adam pozlarında dolaşırdı. Dişlerini göstererek sırıtır, Kampania ordusundaki marifetleriyle övünüp dururdu. İnce uzun Castus, iki yanına sallana salana, o uğultulu kalabalık içinde bazan bir grupla, bazan ötekiyle gezer, gümüş zinciriyle oynayarak, eskilerin, Clanius bataklıklarında neler yaptıklarını anlatırdı. Herkes hayrandı ona, ama sevenı yoktu.

Sessiz Enomau, bir genç kıza benzeyen yüzünden hoşlanan kadınların gözdesiydi. Şimdiye kadar hiç bir kadınla ilişki kurmadığı ve gladyatör olduğu halde şiir yazdığı söylenirdi.

Cricsus herkese korkulu bir saygı telkin ediyordu; kederli bakışlı, dev cüsseli bu adamı kamp yerinde dolaşırken, konuşanlar birden susarlardı. Genç kızlar gözlerini ondan kaçırırlardı. Cricsus hakkında pek hoş olmayan söylentiler dolaşıyordu: Güya her gün başka bir kadınla yatarmış. Bu iş aslında pek münasebetsiz olmamakla beraber, kadınlardan bazılarının duyduğu tiksintiye hak vermemek elde değildi.

Bir de Spartacus vardı...

Yeni gelenlerin çoğu, bu adamdaki özelliğin ne olduğunu merak ederlerdi. Geceleri yemekten sonra konuşulan konulardan biri de daima bu olurdu. Hem de uzun uzun lafı edilen bir konu: Vakitleri o kadar çoktu ki! Kimi bu özelliği gözlerinde, kimi zekasında bulurdu. Kadınlar ise sesinde, ya da çillerinde. Halbuki

gözleri, zekası, sesi, hatta çilleri Spartacus'ünkine benzeyen başkaları da vardı. Bilginlerle filozoflar derler ki: «Kişilik denen şey, özel bir çizgi veya ifade değil, bir bütündür.» Fazla bilgince bir laf bu, bilginlerin bütün lafları gibi çok da çapraşık. Bir kere, herkesin kendine özgü bir kişiliği vardır. Bu bakımdan, bu açıklamayla hiç bir şey açıklanmış olmuyordu.

Zozimos burnunu okşayarak, «Başkalarını egemenlik altına almayı sağlayan şey, iradedir» derdi. Ya da işte buna yakın bir şey söyledi. Fakat, mutlaka söylediği daima dengeli bir cümleydi. Bununla beraber, sorunun biraz derinine inilirse Zozimos'un sözlerinin anlamdan yoksun olduğunu farketmemek elde değildi. Öyle ya, iradesiz insan görülmüş müdür? İrade bir şeyi çok, ama pek çok istemekse, bütün büyük toprak sahipleri şimdiye kadar vebadan ölür, bütün bakireler de hamile kalırlardı. «Evet, doğru» diyordu Zozimos, fakat kendisinin söylemek istediği bu değildi ki? O, isteği değil eylemi kasdediyordu. İyi ama hangi eylem?

Örneğin Eynus ve Benevent kardeşleri ele alalım. Bunların üçü de efendilerini öldürmüş ve arkadaşlarını, daha uzun zaman başkasına hizmet etmektense, asilere katılmaya kışkırtmışlardı. Ne olmuştu sonunda? Bu üç kardeş ise, iradeleri, eylemleri ve kişilikleriyle beraber ipe çekilmişlerdi. Kısaca, iyi düşünülürse her insan öteki insanlar gibidir. Ama biraz şişman, biraz zayıf, daha az veya daha çok zeki. Kimi daha iyi konuşur, kiminin burnu ötekilerden biraz daha kavislidir. Bütün bunlar Spartacus'un özelliğinin ne olduğunu açıklamaz. Belki de hiç bir özelliği yok. Yani, ne sanmış olabilirlerdi? Spartacus, Spartacus'tü, işte bu kadar! O, uzun boyuyla, oduncular gibi biraz kamburlaştırdığı sırtıyla omuzlarındaki hayvan postuyla, ötekilerin arasında dolaşırdı. Sakin gözleriyle bakardı etrafına, az konuşur ve herkesin söylemek istediği şeyi söylerdi. Eğer tersini söylerse herkes düşünür, kendisinin de o ters şeyi söylemek istediğini keşfederdi. Çok ender gülümserdi, fakat eğer gülümsemişse, gülümsenecek bir şey var demekti ve o gülümseyiş herkesin yüreğini ısıtırdı. Hep acelesi vardı sanki. Hiç bir yerde çok kalmazdı. Bir gruptakilerin yanına, Örneğin Fannius'un uşaklarının, ya da Lukanialı çobanların arasına gelip oturduğu zaman, kimse bunu önemli bir olay saymazdı, ama herkes sevindiğini belli eder ve eskiden olduğu gibi, yurdunda sağduyuya ve düzene uygun bir şekilde yaşamak varken, bu çılgın dağın tepesinde neden bulunduğunu ancak o zaman anlardı.

Castus bir emir verdiği zaman, «Sırtlanları» kızdırmak kimsenin işine gelmediği için emri yerine getirilirdi. Emri veren Cricsus ise, bu ağır ve abus adam etrafındakileri ürküttüğü için sözü dinlenirdi. Ama, Spartacus bir şey söylediğinde, aksini düşünmek kimsenin aklına bile gelmezdi. Spartacus'ün istediğinden başkasını istemenin ne anlamı vardı, o, daima herkesin istediği şeyi ifade ettiğine göre?

Karakterleriyle, herkes birbirinden çok farklıydı. Biri şimdi olduğu yerde kalıp ömrünün sonuna kadar orada keyifle yaşamak dileğindeyken, ikincisi eski efendisine ait her şeyin yağma edilmesi için bütün asilerin birden Puzzoles üstüne yürümesini istiyordu. Üçüncüsü, bir gemiye el koyup, bir yığın güzel kadının yaşadığı İskenderiye'ye yelken açılmasına taraftardı. Dördüncüsü, Capua'nın yerle bir edilip, ayni yere yeni bir şehir kurulmasını teklif ediyordu. Beşincinin dileği, Roma'ya savaş açmaktı. Altıncısı, yurduna dönmek ve yine sürüsünün başına geçmekten başka bir şey düşünmüyordu. Öyleyse neden katılmıştı asilere? Kimse anlamıyordu bunu. Yedinci, kölelerin daha önce de isyan ettiği Sicilya'ya gitmek niyetindeydi. Sekizinci, Kilikyalı korsanlara katılınmasına taraftardı. Dokuzuncu, kadınları paylaşalım diyor, onun ise, balık yemenin yasaklanması fikrini savunuyordu. Her biri öbüründen ayrı bir şey istiyordu. Kimi söylüyor, kimi tartışıyor, kimi de susuyordu. Fakat, tek tek herbiri, hiç bir özelliği olmayan hayvan postlu adamın kendisiyle aynı emeli beslediğini, birbiriyle çelişen umutlarının sembolü olduğunu biliyor ve hissediyordu.

Yağmur mevsimi yaklaşıyordu artık.

Clodius Glaber'e karşı kazanılan zaferin üstünden iki hafta geçmişti, gladyatörlerin Capua'dan kaçışları ise neredeyse üç ayını dolduracaktı.

Vezüv'ün tepesinde yiyecek azalmış, ovaya yapılan akınlar gitgide daha az verimli olmaya başlamış, Nola, Herculanum ve Pompei arasındaki bölge bir harabe haline gelmişti. On fersah çapındaki bir çevre içinde eskiden o kadar verimli olan Kampania ovası, üstünden bir çekirge sürüsü geçmiş gibi, çırçıplak hale gelmişti. Şehirler etrafına barikatlar kuruluyor, garnizonlar tak-

viye ediliyor, surlar onarılıyordu. Bir yandan da Vezüv'ün tepesine paçavralara bürünmüş, ayakları kan içinde, saçı sakalı birbirine karışmış ve omuzlarına damga vurulmuş adamlar akın ediyordu. Geçtikleri yollarda her şeyi yağma ediyor, şehirlerin uzağından dolaşıyorlardı bu zavallılar. Beraberlerinde daima kürekler, baltalar, tırpanlar, sopalar getiriyorlardı. Kutsal ülkenin süprüntüleriydi bunlar; kutsal ülkenin toprağını besleyen gübreydiler. İçlerinde temizlik diye bir şey kalmamıştı, pis kokular saçıyorlar, hastalık taşıyorlardı. Beraberlerinde hastalıktan başka kokuşmuşluklarını, açgözlü iştahlarını ve bir türlü isim veremedikleri o belirsiz umudu da getiriyorlardı.

Kendilerini dostça karşılayan olmuyordu. Topluluğa on gün önce katılmış olan, üç gün evel gelen hakir görüyor, üç günlük adam da kendini eskilerden saymaya başlıyordu. Yavaş yavaş herkesin canı sıkılmaya başlamıştı. Ne beklediklerini bilmeden bir şeyler bekliyorlardı. Bazıları homurdanmaya başlamışlardı, bazıları evlerine dönüyorlardı. Kimse tutmuyordu bunları. Şimdi çeşitli lehçelerde konuşan, yiyip içen, kavga eden, nutuklar veren beş bin insan yaşıyordu dağın tepesinde. Kadınlar ve ganimet yüzünden çekişen, sıkı dostluklar kuran, şarkılar söyleyen ve birbirini boğazlayan beş bin kişi. Hepsi de bekliyorlardı. Gladyatörler bile ne yapılacağı hususunda bir anlaşmaya varabilmiş değillerdi. Sadece elli gladyatörün katılmasına izin verilen esrarlı toplantılar yapılıyordu. Toplantı yeri daima yanardağ ağzının içiydi. O günlerde Fannius'un uşakları dağın tepesine kırbalar dolusu şarap taşırlardı. Müzakereye başladıkları zaman gladyatörler adeta senatör suratı takınıyorlardı, ama bir sonuca varmayı beceremiyorlardı. Tasarıların uygulanması sorununun konuşulmasına sıra geldiğinde, herkes kaytarıyor ve başka konulara atlıyordu. Ya işi gülmeye ya da kavgaya vuruyorlar, bir karar vermek gerektiğini her seferinde unutuyorlardı.

Her gün yeni bir tasarı ortaya atılıyordu. Hiç bir tarafı tutmuyordu Spartacus, sessizce dinliyordu. Sadece müzakerelerin sonunda her şey arap saçına döndüğü zaman, iaşe, silah dağıtımı, yeni gelenlerin yerleştirilmesi gibi çok acil sorunlar hakkında birkaç kelime söylüyordu. Kimse itiraz etmiyordu söylediklerine, çünkü daima mantığa uygun ve çapraşık olmayan önerilerde bulunuyordu. Fakat genellikle hayal kırıklığına uğranıyordu: ondan bekleniyordu kesin karar, halbuki Spartacus o kararın kendisinden beklendiğini aklına bile getirmez görünüyordu.

Beklenen şeyi söyleyeceğine, grupların takımlar ve bölükler şeklinde örgütlenmesine nezaret ediyor ve her takımın başına bir gladyatör yerleştiriyordu. Trakya dağlarında avcıların silahları, otlardan örülmüş ve yeni yüzülmüş hayvan derileriyle kaplanmış yuvarlak kalkanları, ucu sivriltilmiş ve ateşte sertleştirilmiş mızrakları nasıl hazırladıklarını anlatıyor, askeri usullere göre gruplar kuruyor, bunları öncüler, ihtiyarlar, piyadeler, zırhlı ve mızraklı ağır süvariler, diye ayırıyordu.

Bütün bu işler zaman alıyordu tabii. Günler birbirini kovalıyor, kavgalar ve cinayetler gitgide seyrekleşiyor, yiyecek azalıyor ve yağmur mevsimi yaklaşıyordu.

Fakat her şeye rağmen, Clodius Glaber'e karşı kazanılan zaferden sonraki ikinci ayda, asilerin önderi, istediğini elde etmiş, Vezüv'ün tepesinde kaynaşan o karmakarışık sürüyü bir ordu haline getirmişti.

İki ayın sonunda Fannius'un uşakları gruptan gruba dolaşmaya başladılar:

— En eskilerinizi, temsilcilerinizi seçip tepeye gönderin, bir genel kurul toplatısı yapılacak, dediler.

Kampta muazzam bir hareket başladı, gruplar birbirine girdi, oy verildi, tartışıldı ve fikirler incelendi. Bütün kamp ayağa kalkmıştı, çeşitli söylentiler dolaşıyordu; bu muazzam kitle ağır bir uykudan uyanmış gibi günlerdir süren bekleyişi sarsıp yıkmaya çalışıyordu. Yanardağın ağzına çıkan patikada, tesbih taneleri gibi peşpeşe insanlar dizilmişti. Sadece en eskilerle, temsilciler çağrılmıştı yukarıya, halbuki bütün kamp yola dökülmüştü, aralarında en cesur olanlar yolu bırakmış, kayadan kadan kayaya atlayarak tırmanıyorlardı.

Yeni gelenler tepeye vardıklarında kraterin içini, yanmış, kararmış ve acayip şekiller almış taşları ilk defa gördüler. Sönmüş lavlar ve molozlar arasından inip, kendilerini huninin dibinde buldular. Dipten muazzam bir uğultu yükseliyordu. Hepsi de son derece heyecanlıydılar; eskiler yenilere kuşatmanın anılarını, Trakyalılarla Keltlerin havuzlarını, öldürülen katırların iskeletlerini gösteriyorlardı. Güneş tam yanardağ ağzının tepesindeydi. Yanardağ ağzına doluşanların arkası kesilmiyor, insanlar kaynaşan ve ter saçan bir kitlenin içinde eriyip kayboluyordu.

Kraterin çeperleri bir insan örtüsüyle kaplanmıştı. Yabani sarmaşık dallarına asılmış gibi görünen kararmış kaya parçalarının üstüne oturmuş ya da kraterin sivri tepeciklerine tünemişlerdi insanlar. Topluluğa tepeden bakıyorlar, en dibe kadar her tarafı kuş bakışı seyrediyorlardı. Aşağıdan yukarı doğru, koskocaman bir deniz kabuğundan yükselen sesi andıran bir uğultu çıkıyordu.

Sonra konuşmaya başladı Spartacus, fakat sesi o muazzam uğultu içinde kayboldu. Her zaman olduğu gibi, hayvan postuna sarınmış, huninin içinde, ortalara kadar yükselen bir kayanın üstünde dikilmiş duruyordu. Yanında Cricsus, gladyatörlerin çoğu ve Fannius'un uşaklarından birkaçı vardı. Etrafındaki kalabalıkta her kişinin kokusunu, tek bir kokuymuş gibi ayrı ayrı duyuyor, her kişinin bekleyişini tek bir bekleyişmiş gibi ayrı hissediyordu. O kitlenin, kokusu ve bekleyişiyle hep birden kendine doğru yükseldiğini sanıyordu.

Sonra ağır ağır kolunu havaya kaldırdı. Gladyatörlerle Fannius'un uşakları da ayni hareketi yaptılar, o anda bütün sesler kesildi.

— Romalılar belki yeni bir ordu göndereceklerdir, dedi Spartacus. Kış için tahkim edilmiş bir şehre ihtiyacımız var. Etrafı duvarlarla çevrili ve sadece bize ait bir şehir!

Söylemek istedikleri tam tamına bunlar değildi. Toplar olmadan, kuşatma makineleri olmadan, müstahkem bir mevki zaptetmenin olanağı yoktu. İri cüsseşiyle hemen yanında duran Cricsus döndü, o kederli gözleriyle baktı Spartacus'e. Bütün bunları biliyordu Cricsus, kraterin içine dolmuş beş bin kişinin bildiği gibi.

Kraterin içindeki beş bin kişiden hiç ses çıkmıyordu. Her biri ayrı ayrı muazzam kitlenin heyecanlı soluğunu, yani kendi solunuğu, o topluluktan yayılan karmaşık kokuyu, yani kendi kokusunu duyuyor ve tepede bir kayanın üstünde dimdik duran Spartacus'ün ne lazımsa onu söylediğini, kendileri istedikleri anda her şeyin mümkün olacağını biliyordu.

— Öyle bir şehir ki, diye devam etti. Spartacus, sağlam evleri, sağlam duvarlarıyla yalnız bize ait olacak. Romalılar gelirlerse, kafalarını bizim olan o şehrin duvarına çarpıp parçalayacaklar. Bizim şehrimiz, gladyatörlerin, kölelerin şehri olacak bu!

Etrafını saran dikkati o anda idrak etti Spartacus. Huninin çeperlerinde yankılanan kendi sesini işitiyor, kalabalığın kendine doğru yükselen soluğunu tek bir soluk gibi duyuyordu.

— Şu şehre «Köleler Şehri» adını vereceğiz! dedi ve yankılanan sesinin kendisine ne kadar yabancı geldiğini hayretle farketti. «Düşünün, istediğimiz her şeye sahip olacağız! Bizim şehrimizde kimse köle olmayacak. Belki de bir değil, birçok şehir kuracağız, kölelere ait şehirlerden bir birlik meydana getireceğiz. Bunları laf olsun diye söylediğimi sanmayın. Eskiden de böyle topluluklar vardı, hatta bunlardan biri o kadar eski de değildir: «Güneş Devleti» idi bunun adı...»

Spartacus bir yandan da sahip olamadıkları kuşatma makinalarını düşünüyor ve düşündüğünü söylemek istiyordu, ama sadece Güneş Devletinden söz ediyordu. Bir perde arkasındaymış gibi Esseni canlanıyordu gözünde: Bir taşın üstüne tünemiş, saat rakkası gibi bir öne bir arkaya sallanan, sert ağızlı Esseni. Sonra çoban Hermios'u da görüyordu. Dişleri meydanda, Spartacus'e bakıyordu Hermios. Kalabalığın kokusu ciğerlerini dolduruyordu Spartacus'ün

— Neden kuvvetli, zayıfa hizmet etsin? diye bağırdı kollarını kaldırarak. (Kolları görünmez bir kuvetle havaya çekilir gibiydi) Neden sert, yumuşağın emrinde olsun? Neden kalabalık, bir avuç insanın emrine girsin? Onların hayvanlarını biz güdüyoruz, dananın anasının karnından çıkmasına biz yardım ediyoruz, kendi sürümüzü çoğaltmak için mi? Onlar için havuzlar inşa ediyoruz, ama o havuzlara girmemize izin yok! Bizi döğüştürmeye zorluyorlar, fakat kendi hayatımız için değil de, ölerek onları eğlendirmemiz için. Neden? Neden ama? Söylesenize!..»

Artık kuşatma makinalarını düşünmüyor, meçhul bir pınardan fışkırırmış gibi ağzından dökülen kelimeleri dinliyordu. Bir nehir gibi çağlıyor, yanardağ ağzının içindeki o kalabalığı sürüklüyordu kelimeler.

— Çok olan kalabalık olan biziz! Şimdiye kadar kör olduğumuz ve neden diye sormadığımız için onlara hizmet ettik. Fakat, sorduğumuz an onların bizim üstümüzdeki kudretlerinin sonu gelmiş demektir. Bu söylediğimi unutmayın, onların da sonu gelecek, onlar da iki koluyla iki bacağı kesilmiş bir insan gövdesi gibi çürüyüp gidecekler. Biz kendi yolumuzda yürüyecek

ve onlarla alay edip geçeceğiz. Biz istersek Galya'dan Tarente'ye kadar bütün İtalya ve Afrika güler onlara. Ne kahkahalar kopacağını, doğu kapısından yükselecek çığlıklarla yedi tepeden yükselecek şikayetleri bir düşünün! O zaman bize hiç bir şey yapamaz olacaklar! Şehirlerin etrafındaki surlar, kuşatma makinalarına hacet kalmadan yıkılıverecek!

Spartacus kendi sözlerinin yankılarıyla hayrete düşerek sustu. O muazzam kalabalık bir kere daha silindi gözlerinin önünden. Sadece o yuvarlak kafalı adam, oturduğu yerde yusyuvarlak kafasını sallayıp duran adam kalmıştı şimdi önünde. Sonra yeniden kuşatma makinaları geldi aklına.

— Tekrar söylüyorum, dedi. Bize, sadece bizim olacak bir şehir lazım... Ama, kuşatma makinemiz yok!

Bir endişe hareketiyle sallandı kalabalık. Adamlar, kıpırdanıyorlar, kaynaşıyorlardı: bir büyüden kurtulmuş, kendilerine gelmişler gibi.

— Kuşatma makinalarımız yok, duvarların ise kendi kendilerine yıkıldıkları doğru değildir. Fakat biz, gidip onların kapılarının önüne karargah kuracağız; her kapıdan, her gedikten şehirdeki kölelere mesaj yollayacağız; bu mesajı, işitilene kadar tekrarlayacağız. Onlara diyeceğiz ki: «Capua'dan Lentulus Batuatus'un gladyatörleri soruyorlar size: Neden kuvvetli zayıfa hizmet ediyor, neden büyük bir kitle bir avuç insanın emrinde?» Bu soru, onların başından aşağı en müthiş mancınıkların taş yağmuru gibi inecek. Köleler duyacak bu sorumuzu, seslerini yükseltecek, kuvvetlerini bizim kuvvetimize ekleyecekler. O zaman, artık duvar kalmayacak!

Spartacus birden, kalabalık içinde kadınlar da bulunduğunu farketti. Kadınların kendisinden ayırmadıkları gözlerinde bir heyecan ışığı gördü. Nefes nefese kalmış gibiydiler, Spartacus'ün sesi onları heyecanlandırmıştı. Erkekler ise dikilmişlerdi, yürümeye hazırdılar.

Sonra Spartacus o asiler kitlesinin tarihçesini yaptı, elli kişinin nasıl beş bin olduğunu anlattı. İtalya'da kölelerin sefaletinden söz etti, dağların ve toprağın damla damla terinden doğan ırmaklar gibi kölelerin gazabının da bir sel meydana getireceğini, Lentulus'un elli gladyatörünün, bütün küçük gazap ırmaklarını birleştirip kocaman bir nehir haline getirecek bir yatak aç-

tığını, bu azgın selde Clodius Glaber ile ordusunun boğulduğunu söyledi. Konuşmasına devam ediyordu Spartacus, bu nehrin sularının gücünü ziyan etmemek için, suları aynı yatağa toplamak gerektiğini, bu sebepten kendilerinin de yağmurlar bastırmadan ilk kaleyi zaptetmek zorunda olduklarını anlatıyor, bu ilk kaleden sonra kölelere ait şehirlerin bir birlik meydana getireceğini, bunun bir iyi niyet ve adalet devleti, bir Güneş Devleti olacağını ilan ediyordu.

Orada, o sürünün arasında Nola şehir meclisinde görevli iki memur da vardı. Nola meclis başkanı Olus Egnatus, bu iki casusunu asilerin niyetlerini öğrenmek için, onların arasına göndermişti. Oradaydılar ikisi de, kalabalık arasına sıkışmışlardı. Onlar da ötekiler gibi, hayvan postlu adamın sözlerini içercesine dinliyorlardı. Yaşlı başlı, tecrübe sahibi bu adamlar, bu meselenin artık sadece kendi şehirlerini değil, İtalya'yı, Roma İmparatorluğunu ve insanlarla meskûn bütün dünyayı ilgilendireceğini anlıyorlardı.

II

NOLA'NIN YIKILIŞI

Empresario Marcus Cornelius Rufus, tiyatrosunun Nola'daki ilk temsilinin bir olay olduğunu memnunlukla düşünüyordu. Rufus'un reklam yapma bakımından çok orijinal fikirleri vardı daima, bu defa da kumpanyanın günün sorunlarını sahneye koyduğunu ve siyasi bakımdan korkusuzluğunu gayet etkili bir şekilde ilan etmesini bilmişti.

Nola'nın, beş gündür dünyanın geri kalan kısmıyla ulaşımı kesilmişti. Kampania'nın bağrında bir çıban olan o köle «sürüsü» şehrin kapıları önüne karargah kurmuş. Köleler gitgide daha tehdit edici oluyorlar, her gece bir başka yeri yakıyor veya yağma ediyorlardı. Roma'nın vaadettiği yardım hemen yetişmezse durum çok feci olacaktı.

Buna rağmen, yahut belki de bu yüzden, akıllı Rufus ilk temsilini heyecan yaratan bir gösteri haline getirebilmişti.

O gece, tiyatro ağzına kadar doluydu. Geniş plili beyaz elbiselerinin içinde vakarlarından emin meclis üyeleriyle karılaları, şeref sıralarına bir tahta kurulur gibi oturmuşlardı. Meclis başkanı ihtiyar Olus Egnatus hariç, bütün aristokrasi oradaydı. Egnatus eski bir devrin ciddiyetiyle, öyle sıradan bir temsile gitmeyi kendine yakıştıramamıştı. Azametli civar kasabalar

temsilcileri, şövalyelerle beraber ilk sıraları işgal ediyorlar, şövalyelere bakıp, bir maymun gibi onların tavırlarını kopye etmeye çalışıyorlardı: Arkalarında şehrin ileri gelen ailelerinin çocukları yer almışlardı. Delikanlıların yanakları boyalı, saçları briyantinliydi. Tahta sıralı tribünü ise halk doldurmuştu: terler içinde, gürültücü, durmadan bir şeyler yiyen insanlar. Sahneyi ve tribünleri, canlı renkli çadır bezleri güneşten koruyordu. Sahnenin dibine kocaman bir perde çekilmiş, ön tarafına ise bir buğday tarlasında bulunulduğu hissini vermek için saksılar içinde buğday başakları konulmuştu. Oyunun adı, Köylü Bucco idi.

Oyunun başında Bucco yanakları şiş kıpkırmızı bir maskeyle ortaya çıkıyordu. Başına sarı pamuk ipliğinden yapılmış bir peruka geçirmişti. Konuşa konuşa, hantal bir yürüyüşle ve bir kukla gibi kolu bacağı sallanarak sahneye çıkıyor, «Ben Köylü Bucco'yum, diyordu. Asya'da bir savaştan dönüyorum. Onyedi insan, iki de fil öldürdüm. Komutanım beni tebrik etti, sonra da dedi di: Bucco, yeteri kadar düşman öldürdün, yeteri kadar kahramanlık yaptın. Şimdi rahatça evine dön, herkesin saydığı şerefli bir insan olarak tarlanı sür. İyi ama, hani beni sevinçle karşılayacak karım, çocuğum ve uşağım? Hey karı! Hey çocuk! Hey uşak! Muzaffer Bucco savaştan döndü!»

Buco ellerini çırpıyor, dört bir yanına bakıyor, fakat kimse görünmüyordu. Durmadan el çırpan Bucco'nun çağırışlarına nihayet Açgözlü Macus çıkıp geliyordu. Açgözlü Maccus alabildiğine tembel olduğunu belli edercesine bir cenaze arabası ağırlığıyla yürüyordu. İnsanı ürkütecek kadar çirkindi. Kısa tüniğinin ön tarafına paçavradan yapılmış ve dizlerine kadar sarkan bir erkeklik organı tutturulmuştu. Ağzını kocaman açarak bir pancarı ısırıyor ve yürürken bir yandan da sahnenin kenarına dikilmiş buğday başaklarını koparıyordu.

«Hey, hey! diye bağırıyordu Bucco. Buraya baksana karga korkuluğu! Hey adamın gözünden yaş getiren soğan kafalı! Koca kurbağa, ne işin var benim tarlamda?»

Başakları koparmaya ve pancarı dişlemeye devam eden Maccus, «Buğday topluyorum» diye cevap veriyordu.

«Tanrım, diyordu Bucco, ben yokken uşağımı nasıl da değiştirmişler? Pek de çirkin! Ama, Allah için erkek, buna diyecek yok!»

Maccus ciddiyetle cevap veriyordu: «Bu tarlanın sana ait olduğunu iddia ettiğine göre, Asya'da senin başına güneş geçmiş de keçileri kaçırmışsın demek! Bu tarla çok kudretli efendimiz Dossena'nındır. Madem öğrenmek istedin öğren işte!»

Bu sözler üzerine Bucco feryada başlıyordu, ama öğrenecekleri bu kadarla kalsa yine iyiydi. Dossena, tarlasını çalınakla kalmamış, aynı zamanda karısıyla çocuklarını da kovmuştu. Bir fersahlık bir çevre içindeki bütün topraklar ona aitti, buraları kölelerine işlettiriyordu Dossena. Kendisi, yani açgözlü Maccus ise, Bucco'nun uşağı değil, Dossena'nın kölesiydi.

Bu sözlerle perişan olan Bucco, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlıyor, uğurlarına savaşa gittiği, onyedi insanla iki fil öldürdüğü o büyük efendilere lanetler yağdırıyordu. Demek, vatan ona böyle teşekkür ediyordu. Ama, lanet etmek neye yarardı ki? Şimdi ekmek parası getireek bir iş bulmalıydı. Böylece, Bucco kendi toprağı üstünde ücretle, işçi olarak çalışmaya karar veriyordu.

İşte tam o sırada sahneye Dossena giriyordu. Akbaba burunlu korkunç bir kamburdu Dossena. Bucco, onun heabına çalışmayı teklif ediyor, fakat çok temiz bir latine konuşan Dossena teklifi reddedip, serbest çalışan işçilerden hiç hoşlanmadığını, bunların dünyanın parasını istediklerini ve kendilerine saygı gösterilmesini beklediklerini söylüyordu. «Hayır! Hayır!» diyordu Dossena, böyle bir işçiyi hiç bir zaman kabul etmeyeceğini söyleyerek çıkıyordu sahneden.

Yalnız kalıyordu Bucco. Kolu kanadı kırılmıştı. Lanet edecek takati bile kalmamıştı. Allahtan tam o sırada nazik ve akıllı bir adam olan ihtiyar Pappus çıkıyordu ortaya. Bucco'nun Roma'ya gitmekten başka çaresi kalmadığını söylüyor, «Orada, bu kötü günler yüzünden işini kaybetmiş olanlara her ay buğday dağıtıldığını» anlatıyordu. «Git oğlum, o büyük şehre git, diyordu. Ekmeden biçilen buğdayla yaşarsın orada.» Bu kadar güzel bir olasılığa sevinen Buco, keyifle, avazı çıktığı kadar şarkı söyleyerek yola düşüyordu.

Daha sonra, sahnedeki bu köy dekoru kaldırılıp, üstünde bir sokak resmi çizili koca bir pano konuyordu yerine. Bucco geliyor, büyük şehrin kokusuna, hareketliliğine, büyüklüğüne hayran kalıyordu. Ama karnı açtı Bucco'nun. Yoldan geçenlerden birine buğdayın nerede dağıtıldığını soruyordu. Kolunun altına bir yığın

dosya sıkıştırmış olan yağlı şişman adam, Bucco'nun sorusuna cevap vermeden gözlerini gökyüzüne kaldırıyordu: Nereden çıktı bu? der gibi. Aydan mı indi, yoksa Germen eyaletinden mi geldi buralara? Şanlı ve yiğit diktatör Cilla'nın, —bu ismi korkulu bir saygıyla telâffuz ediyordu— bedava buğday dağıtımına son verdiğini nasıl bilmez? Bu işe son vermişti Cilla, çünkü, Cumhuriyetin, savaşabilmek için paraya ihtiyacı vardı. Bucco, kışkırtıcılık veya vatana ihanetle suçlanmak ve bu yüzden sürülmek istemiyorsa, hemen çekip gitmeliydi buradan.

İşte, bütün ümitleri yok olmuştu Bucco'nun. Yine yoksul ve aç kalmıştı. Fakat, bu defa Tanrı, Buco'nun yoluna gürültülü bir grup insan çıkarıyor ve grubun başı olduğu anlaşılan kişi, Bucco'ya soruyordu: Gayus'a mı oy vereceksin, Gneyus'a mı? Bucco, «hangisi olsa olur,» diye cevap verince, öteki Gneyus'a oy vermesi gerektiğini söylüyor, avucuna birkaç kuruş sıkıştırıyordu. Havadan gelen bu paradan pek sevinen Bucco, hemen köşedeki fırına koşup bir ekmek almak istiyordu. Fakat fırıncı kabul etmiyordu parayı: hükümetin halkı dolandırmak için yeni bastırdığı gümüşlü-bakır yeni bozuk paralardandı bu. Feleğin bu yeni sillesiyle perişan olan Bucco, dükkanın önündeki taşın üstüne oturup ağlamaya başlıyordu. Derken yoldan geçen biri neden ağladığını soruyordu Buco'ya. O da savaşta onyedi düşman ve iki fil öldürdüğü halde, şimdi ekmek alacak para bulamadığını anlatıyordu göz yaşları içinde. Bunun üzerine adam, «Ama sen bir kahramansın» diyor, şanlı ve yiğit Cilla'nın —korkulu bir saygıyla telaffuz ediyordu bu ismi— cesur savaşçılarına ödül vaadettiğini hatırlatıyordu.

Bucco'nun böyle bir şeyden haberi yoktu tabii. Ona ödül olarak toprak vereceklerine, üstelik kendisininkini de elinden almışlardı. Basbayağı bir haksızlıktı bu; öyle diyordu yabancı adam. Hatta toprağını Bucco'ya geri verdirmek değil, daha büyük ve daha verimli başka bir tarla verilmesini sağlamak işini de üstüne alıyordu.

Oyunun burasında dekor yine değiştiriliyor, şehir sokakları yerine, kenarında buğday ekili saksılar bulunan ilk sahneye dönülüyordu. Bucco artık toprak sahibi olmuştu. Evet toprağına kavuşmuştu Bucco, ama çok geçmeden işler yine ters gitmeye başlıyordu. Yeni toprağı taşlarla dolu bir tarladan ibaretti, elde edilen buğday ise, denizaşırı ülkelerden yapılan ve fiyatı düşüren ithalat yüzünden, yok bahasına satılıyordu. Bucco ayrıca borca

da girmiş, tarım aletleri almak için, kambur Dossena'dan para almak zorunda kalmıştı. Derken yine Dossena ortaya çıkıyordu. Bu defa yanında, yüzü gözü pomadlı bir yasa adamı vardı. Adam bir kâğıt okuyor, Bucco ise, kâğıttaki laflardan, sadece toprağının bir kere daha elinden alındığını anlıyordu. Yüzünde şiş yanaklı maskesi, başında sarı pamuk ipliğinden perukasıyla zavallı Bucco, yalnız kalınca bağırmağa başlıyordu: «Mahvoldum! diyordu. Her değişiklikte durumum daha da kötü oluyor. Bizim Cumhuriyette adalet tersine mi işliyor nedir? Kaderim böyle olduğu için bu hallere düştüğüme inanıyorsam, tanrılar canımı alsın! Vah zavallı Bucco, şimdi ne yapacaksın sen? Oturağın içindeki bir sıçan gibi zıplayıp zıplayıp, sonunda umutsuzluğa düşmekten başka çarem mi kaldı?»

Dossena ile pomadlı adam dönüp geliyorlar, Bucco'ya defolup gitmesini söylüyorlardı. O zaman Bucco sopayı kaptığı gibi girişiyordu. Bir yandan da gidip Vezüv'ün tepesindeki asileri bulacağını, bu kahrolası ülkeyi paramparça etmeleri için haydutlara yardım edeceğini haykırıyordu.

Oyun böylece sona eriyor, son dayak sahnesi de dinleyicilerin çılgınca alkışları arasında tamamlanıyordu.

İhtiyar Olus Egnatus, Nola şehir meclisinin başkanıydı. Ayrıca, son derece akıllı ve bilgili bir sanat eserleri koleksiyoncusu olmak niteliğine sahipti. O gece, ilerici partinin halk tarafından pek tutulan genç başkanı Herius Mutilus ile eski dostu Marcus Cornelius Rufus'u temsilden sonra yemeğe davet etmişti. Onları bekliyordu şimdi. Yemek salonunda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, sofranın nasıl kurulduğunu titizlikle kontrol ediyor, ışığı, yeni aldığı bir vazonun değerini ortaya koymayan bir şamdanın yerini değiştiriyordu. Şeytan gibi Mutilus ile o alaycı Rufus'un yemeğe gelecek olmalarına pek seviniyordu şehir meclisi başkanı. Mutilus gerçi kendisinin hiç mi hiç hoşlanmadığı demokrat gruba mensuptu, ama olsun! Bir yandan da yemek listesinin kendi istediği gibi olmayışına sinirleniyordu. Beş günden beri kuşatma altında yaşayan şehre taze sebze girdiği yoktu. İhtiyar, her gün surların dışında yaptığı at gezintilerinden bile vazgeçmek zorunda kalmıştı. Şimdiye kadar hiç bir şey kendisini böyle bir özveride bulunmaya zorlamıştı. Meclis toplantılarında, fırtınalar koptuğu, hatta kendisine yetmiş yaşında baba olmak zevkini tat-

tıran genç karısı doğum yaptığı zaman bile Egnatus bu zevkini feda etmemişti.

Önce Herius Mutilus geldi. Egnatus o güne kadar bu siyasi rakibini evinde hiç kabul etmemişti. Bahçeye kadar inip, hem samimi, hem merasimli bir edayla karşıladı misafirini. Adeta abartmalı bir canlılıkla konuşurken, bir yandan da süsünü hâla bitirememiş olan karısına içten içe kızıyor, aynı zamanda ünlü demokratın mumların ışığında, Forumun kürsüsündeki heybetini kaybettini görerek memnun oluyordu. Taşralı kasıntılı bir hali vardı Mutilus'un. O güzel demokrasi ilkelerinin ise kendisini, soylu Egnatus'un eşiğini ilk defa atlayan bütün ötekiler gibi çekingenliğe düşmekten kurtaramadığı muhakkaktı.

Nola'dan geçen Romalı soylular, meclis başkanını ziyaret ettikleri zaman, başkentte çok iyi giden az veya çok argo kelimelerin burada dudaklarına yakışmadığını hayretle farkederlerdi.

Egnatus siyah vazoyu gösterdi misafirine. Mutulus da gayet kibarca övgü kelimeleri söyledi. O anda anladı ki Egnatus, misafiri böyle güzellikleri takdir edebilecek bir insan değil. Ve eski çömlekçilik sanatından anlamayan insanların bugün önemli kişiler olabildiklerini düşünerek yüreği sızladı. Mutilus'a Etrüsk ve Girit vazolarının, seri halinde imal edilen Sakız ve Arezzo vazolarından ne kadar farklı olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Kalp ve süsleme kuralları hakkında karşısındakinin bir şeyler söylemesini beklemiyordu tabii. Sadece, modern imalat metotlarının kötülüğünü söyledi durdu. İhtiyarın ince mavi damarlarla çizgi çizgi olmuş elleri, havada, büyüklüğüne rağmen zarif siyah vazosunun şeklini çiziyor, süs olarak konmuş tek motife, konuğunu daha yakından bakmaya zorluyordu: Vazonun süsü, Pompeili çıplak ve zarif bir dansözdü. Dansözün üstündeki tül, kuş kanatları gibi açılmıştı, uçuşuyordu. Motif, siyah zemin üstüne parlak kırmızı vernikle işlenmişti. Mutilus'un bu açıklamalardan sıkıldığı belli oldukça, Egnatus da inadına sözlerini uzatıyor ve bundan hınzırca bir zevk alıyordu.

Vazo hakkındaki konuşma, yemek salonunun karşılıklı iki kapısı da ayni anda açılıp, ev sahibesi hanımla Empresario Rufus birlikte içeri girene kadar devam etti.

Genç kadın birkaç saniye kapı eşiğinde durarak, biraz yapmacıklı, fakat yine de zarif bir şekilde, kocasıyla misafirlerini selamladı.

— Bakıyorum, dedi Rufus, ev sahibimiz yine bir kil parçasına tutulmuş! Bütün gece bunun güzelliğini övüp, misafirlerinizi açlıktan öldürecek misiniz yoksa? Azizim, aslında siz dünyanın sekizinci harikasısınız: İnceciksiniz, genç görünüşlüsünüz, hâla yirmi yaşındakilerden farkınız yok. Benim cinsimden sonradan görmeler her yıl dört hafta çamur banyosu yapmazlarsa, kırka gelir gelmez göbeklenmeye başlıyorlar. Ülkede, biri yaşlandıka şişmanlayanlar, biri de formunu koruyanlar olmak üzere iki çeşit insan bulunduğuna göre, neye yarıyor bu demokrasi?

Rufus bu iltifatlı konuşmasını kesmeden bir iki adım atıp ev sahibi hanıma yaklaştı, araya bir iki Yunanca kelime de sıkıştırarak elbisesinin güzelliği hakkında bir şeyler söyledi. Halinde belirli bir telifsizlik bulunmakla beraber, saygıyı elden bırakmıyordu. Ama, bu saygılı tutumda biraz da karşısındakilere tepeden bakan bir eda vardı. İhtiyar Egnatus, şu Rufus'un rahatlığına hayrandı. Ev sahibinin yanına varana kadar kaygan mozaik döşeme üstünde en az yirmi adım yürümesi gereken Rufus, hiç durmadan konuşabiliyor ve hantal cüssesine rağmen alabildiğine vakur görünmesini biliyordu.

Ev sahibi, karısına Mutilus'u takdim ettiği sırada ise, karısının şişman tribünden bir baş kadar uzun olduğunu farketti.

Bir süre ayakta gevezelik ettiler; ihtiyar bir uşak kokulu otlardan yapılmış renk renk likörlerle, çerezler ikram etti. Ev sahibesi, yemekler iyi olmamışsa sorumluluğun kendisinde aranmaması gerektiğini, çünkü hizmetçilerin yarısının evden kaçıp haydutlara katıldıklarını söylüyor, gidenleri alıkoymayı bir türlü başaramadığını anlatıyordu.

Bir ara ihtiyar, uşağın durup durup ikram ettiği likörü Mutilus'un üçüncü defa reddettiğini farkedince, sözünü kesip sordu: «Neden içmiyorsunuz?»

— Sadece şarap içiyorum, diye cevap verdi Mutilus. Dün gece yine iki yüz kişi surları geçti. Spartacus'ün adamları, gelenleri, kollarını açarak karşılıyorlarmış deniyor. Fakat, dikkatinizi çekerim: kaçanların hepsi köle değil. Köle kadar, küçük esnaf ve serbest işçiler de var, bahçıvanlar da! Şehrin dışında Refio Romana tarafında yine yağmalamaya başlamışlar. Ev sahibesi Rufus'a döndü:

— Piyesinizin başarı kazanması için son derece uygun bir dönemde yaşıyoruz, dedi. Oyun her gün yeni olaylara neden oluyormuş diyorlar. Ben de görmek istiyorum ama, Olus'u tiyatroya götürebilmek bir mesele!

Masaya yanaştılar, herkes yine oturdu.

Belirli bir zevkle tabağına balık alan Rufus, tribüne sordu:

— Siz gittiniz mi?

— Evet, diye cevap verdi Mutilus. Oyunun tehlikeli tarafı, görünüşteki saflığında. Eğlence yerleri polisine sözüm geçseydi, —yan yan meclis başkanına baktı— yasak ettirirdim bu oyunu.

Rufus hayretten az daha boğulacaktı. Ev sahibi tribüne doğru dönüp gülümsedi:

Mutilus gülümsedi:

— İyi ama, demokrasi ilkeleriniz?

— Bu piyesi siz de görmelisiniz Egnatus, dedi. Halka, adeta matematik kesinliğiyle, akla uygun tek davranışın haydutlara katılmak olduğunu gösteriyor.

Sıkıntılı bir tavırla söze karıştı Rufus:

— Ama, dedi, son konuşmanızda siz de hemen hemen aynı şeyi söylemiştiniz. Hem de daha şiddetli bir ifadeyle. Öyle güzel bir konuşma yapmıştınız ki, bazı kısımlarını ezberledim bile.

Biraz alaylı bir tavırla Mutilus'un konuşmasını tekrarladı:

«İtalya toprakları üstündeki vahşi hayvanların inleri var, ama İtalya için savaşan ve ölen insanların evleri yok. Yersiz yurtsuz bu insanlar karılarıyla, çocuklarıyla başıboş dolaşıp duruyorlar. Yoksulları, yuvalarını düşmana karşı korumaya teşvik eden politikacılar yalan söylüyorlar. Onların savunacak ne yuvaları, ne malları var. Onlara dünyanın hakimi deniyor halbuki, benimdir diyebilecekleri bir avuç toprağa sahip değiller...» Bunar kışkırtıcı laflar değil mi diyorsunuz?

Ev sahibesi gülerek söze karıştı:

— Davetlilerimizin ikisi de haydutlarla tam bir görüş birliğine sahip gibi görünmüyorlar mı?

— Sadece toprak reformunu kasdetmiştim, dedi Mutilus. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Zaten, o sözlerim, Büyük Gracus'un bir konuşmasının tekrarından ibaretti.

— Öyle sanıyorum ki, oyuncularıma Eflatun ya da Tales gibi bazı klasikleri okutsam, o eskilerin eşitlik ve kollektivizm hakkındaki kışkırtıcı sözlerini tekrarlatsam çoktan hapse girerdim.

— Kocam sizi hapse atarsa, domuz sucuğu gönderirim size, dedi genç kadın.

— Çok naziksiniz, diye cevap verdi Rufus. Fakat korkarım, Roma'nın yardımı hep bu hızla gelirse, ne hapse girmeye, ne de nezaket göstermeye fırsat bulabileceğiz.

— Bu Spartacus'ü sahiden çok tehlikeli mi buluyorsunuz? diye sordu ev sahibesi.

Omuz silkti Rufus. Soruya dolaylı olarak Mutilus cevap verdi:

— Dün geceki yağmalar, yağmacıların esaslı surette örgütlendiğini gösteriyor. Sonra, bu kitle halindeki firarların üstünde de düşünmeye değer. Anlaşıldığına göre, Spartacus'ün adamları şehre pek çok casus sokmuşlar.

— Aziz dostum, dedi Rufus, en etkili casus, aç midelerin dayanışmasıdır. Capua'da bir mide zil çalmaya başladı mı, sanki bir müzisyen diapazona dokunmuş gibi olur, bütün boş mideler zil değil, kampana çalmaya başlar.

Rufus o anda aynı masanın etrafında oturan ötekilerin de aynı şeyi düşündüklerini tahmin etti. Ayrıca, daha on yıl önce köle olduğundan, mideden çıkan sesleri herkesten daha iyi bilirdi Rufus.

Elindeki eti, yine tabağına koydu, parmaklarını sildi ve Egnatus'un gözlerinin içine bakarak konuştu:

— Tabii ben bu hususta en iyi hüküm verecek durumdayım, dedi kayıtsız bir sesle. Sonra dikkatini yine kızarmış et parçasına çevirdi.

Bu arada, genç kadın kadehini bir dikişte boşaltmış —ya dördüncü, ya beşinci kadehti bu— ve omzunun üstünden ihtiyar uşağa uzatmıştı. İhtiyar, efendisinin bakışını görmemeye çalışarak yarısını doldurdu kadehin.

— Çok merak ediyorum, dedi genç kadın, şu Spartacus'ün ne gibi bir özelliği var? Üç ay önce kimse varlığından haberli değildi, bu gün ise, yaşayan bir efsane oldu. Bir insanın kitleler üzerinde nasıl bu kadar etkili olabileceğini anlıyamıyorum.

— Ben de anlamıyorum, dedi Egnatus. Şimdi, dostumuz Rufus, Spartacus'ün midesinin, İtalya'daki bütün midelerden daha kuvvetli bir ses çıkardığını ileri sürer belki de...

— Hayır, dedi Rufus, böyle bir açıklamayı yeterli bulmam. Boğazını temizlemek için hafiften öksürdü Mutilus. Sözü edilen adamın ününü kıskandığı bayağı belli oluyordu.

— Olağanüstü bir hatip. Başka izahı da yoktur sanırım.

— Ben o kanıda değilim, dedi ev sahibesi kadehini yine uşağa uzatarak. Başka bir şey olmadı. Onu nasıl canlandırıyorum gözümde biliyor musunuz? (bu soruyu sorarken, Rufus'un omzuna dokunmuştu) Saçı sakalı birbirine karışmış bir ilah gibi. Göğüs bağır açık, insanın içine işleyen bakışlar... Geçen yıl küçük çocukları öldüren bir adam idam edilmişti, hatırlıyor musunuz? Onun bakışları da böyleydi işte.

Sinirli bir kahkaha attı ve Rufus yetmiş yaşında bir adamın böyle genç bir kadınla evlenmesinin haksızlık olduğunu düşünmekten kendini alamadı.

İhtiyar Egnatus, Rufus'un aklından geçenleri bakışlarından anlamış olacaktı ki, hemen müdaahle etti:

— Ben de şöyle canlandırıyorum gözümde: iri yarı, dazlak kafalı, tıpkı Suburralı bir hamal gibi. Haşin ve dokunaklı bir sesi olmalı. Herhalde fazla duyguludur ve oğlancıdır.

— Hepimiz anlaştık işte! dedi Rufus gülerek. Zaten, ben kendisini görmüştüm.

— Aaaa! diye hayretini belirtti genç kadın. Neden şimdiye kadar söylemediniz?

Rufus yaptığı etkiden pek memnun olmuştu:

— Arkadaşım Lentulus, bir gün Capua'da gladyatörler okulunu gezdirmişti bana. Gladyatörler o sırada sabah idmanı yapıyorlardı.

— Nasıl bir adam anlatsanıza. Hemen dikkatinizi çekti mi?

— Pek değil. Sadece sırtındaki hayvan postu gözüme çarptı. Bu da, barbarlarda pek görülen bir moda zaten.

— Peki yüzü nasıl? diye sordu genç kadın.

— Sizi hayal kırıklığına uğratacağım ama, maalesef fazla dikkati çeken bir tarafı yok. Sıradan bir görünüşü var. Ablak yüzlü, sempatik, oldukça kemikli ve heybetli bir vücut. En iyi hatırla-

dığım tarafı da, oduncularınkine benzer ağır ve kararlı hareketleri.

— İyi ama, onu görünce hiç bir şey hisetmediniz mi? Gizemli bir kuvvet, çarpıcı bir taraf?

— Galiba hayır, diye cevap verdi Rufus.

İhtiyar koca Egnatus ile suç ortaklığı yaparmış gibi, kadının umduğunun aksini söylemekten bayağı zevk alıyordu.

— Unutmayın ki, dedi, Oidipus'u sahnede kral olarak seyretmek ile, soyunma odasında görmek başka başka şeylerdir.

— Ama, dedi genç kadın, bir insanın sahnede kendini kabul ettirebilmesi için bir üstünlüğü olması lazım.

— Elbette, dedi Rufus. Fakat, benim inanışıma göre, insanları kahraman yapan, koşullardır. Tersinin mümkün olabileceğini sanmıyorum. Sadece bir şey var: koşullar da daima, uygun insanları seçiyor. Tarihin bu gibi adamları bulup ortaya çıkarmakta yanılmaz bir güdüsü var.

Konuşmalar yavaş yavaş canlılığını kaybetmişti. Uşaklar dolaşıp duruyorlardı. Bir ara uşaklardan biri Egnatus'a yaklaşıp, alçak sesle bir şeyler söyledi.

Hiç bir şeyi gözden kaçırmayan Rufus

— Haydutlar yine bir yerleri yağma mı etmişler? diye sordu.

Egnatus karısına bir göz att:

— Dış mahallelerde bir şey yok, diye cevap verdi.

Genç kadın son derece rahat görünüyordu, fakat çok içiyor ve hiç durmadan kıpırdıyordu. Bir ara Rufus, kadının bacağının kendi dizine dokunduğunu hisetti.

—Nola'da daha neler gördük biz, dedi Egnatus.İç savaşı hatırlıyorum da...

Gözünün ucuyla sıkıntılı bir şekilde Mutilus'a baktı ve hemen sustu.

— Gayus Papius'un akrabası mısınız? diye sordu Rufus Tribüne ve ayni anda genç kadına bir baba tavrıyla bakarak dizini geri çekti.

Mutilus kuru bir ifadeyle cevap verdi:

— Gayus Papius, amcamdı.

Güney İtalya halkları, yani Samnia, Marsia ve Lukanialılar Roma tiranlığına karşı ayaklandıkları sırada Herius Mutilus daha yirmi yaşını doldurmamıştı. Amcası Gayus Papius Mutilus, bu ayaklanmaya önderlik edenlerden biriydi. Samnia ırkından bir şehir olan Nola, Roma'ya taraftar soyluların karşı koymasına rağmen, harekete daha başlangıcında katılmış, fakat devrim asıl başkentte, Marius ve Sinna'nın liderliğinde patlak vermişti. Nola halkı bunun üzerine şehrin kapılarını açtı ve kendilerini bildikleri bileli düşman saydıkları kuşatıcılarla elbirliği yaptı. Bir anda Roma'ya duydukları muhabbeti unutup, ayrılık taraftarı kesilen soyluların direnmelerine rağmen, halk devrim bayrağı altında Nola'yı kuşatanlarla birleşivermişti. Fakat, daha üç yıl geçmeden Roma, Cilla'nın sayesinde eski rejimi yeniden kurmuş ve Nola'da roller bir kere daha değişmişti. Soylular daima Nola'nın geleceği ve Roma ile ittifak üzerine oynamış olduklarını iddia ediyorlardı. Halk partisi ise, yine kapılarını kapamıştı. Kuşatma yeniden başladı ve bu defa tam iki yıl sürdü. Sonunda Nola'yı boşalttı asiler, ama giderken de soylulara ait birkaç kâşaneyi ateşe vermekten geri kalmadılar. İsyanın son lideri Gayus Paius da kaçarken öldürüldü.

— Amcanızı iyi tanırdım, dedi ev sahibesi. O zaman daha çok küçüktüm, beni dizlerinde hoplatırdı. Şöyle kocaman bir sakalı vardı.

Bir yandan da Samnia ulusal kahramanının sakalının nasıl olduğunu eliyle tarif ediyordu.

Egnatus, sesine resmi bir eda vererek:

— Büyük bir vatanseverdi! dedi. (Karısının, Mutilus'un amcasına karşı duygularını incitmiş olmasından korktuğu belliydi.) Fakat bağnaz bir miliyetçi ve Roma'nın en büyük düşmanıydı, diye ilave etti.

— Saçmalamayın Olus! diye terslendi Mutilus. Bu mahut bağnazlık neden sizin gibi en soylu ailelerden birine mensup bulunan birinde de olmasın? Sizin çıkarlarınızla partinizin çıkarları, tarım reformunun düşmanları ve büyük toprak sahiplerinin koruyucusu olan Romalı soylularınkine sıkı sıkıya bağlı da ondan. Güney İtalya'daki ayaklanma, aslında orta sınıf köylülerin, çobanların ve zanaatkârların derebeylik ve tefeciliğe başkaldırma-

sından başka bir şey değildi. Ayaklanmanın programı ne Samnia, ne Marsia, ne de Lukania için yapılmıştı. Programın esası, sadece tarım reformu ve vatandaşlık haklarıyla ilgiliydi. Aslına bakarsanız, Roma'nın yüz yıllık iç siyaseti sadece bir tek cümleyle özetlenebilir: orta sınıf köylü halkın büyük mülk sahiplerine karşı mücadelesi. Gerisi fıkra yazarlarının ağızlarında çiğnedikleri bir sakızdan ibaret...

— Biraz daha balık alır mısınız? diye sordu ev sahibesi.

— Hayır istemem, dedi Mutilus terslenerek. Genç kadının, en zayıf noktasını keşfettiğini hissetmişti: balık yemesini bir türlü öğrenememişti tribün.

— Çağdaş teoriler, dedi ihtiyar Egnatus, şöyle karşıdan bakınca doğru gibi görünüyor. Ama, ben doğruluklarına inanmıyorum. Bana göre bütün kötülüğün kökünü, aristokrasinin manevi çöküntüsünde, israfında ve büyük bir hızla kokuşmasında aramak lazım. Koca Katon...

— Rica ederim efendim, diye sözünü kesti Rufus. Koca Katon'u bu işe karıştırmayın lütfen. Atalarımızın katı erdemlerinin, esefle, iç çekilerek yadedilmesi bugün kimseyi etkilemiyor artık. Üstelik, Koca Katon'un tam yirmidört defa namussuzluk ve şantaj yüzünden takibata uğradığını siz benden de iyi bilirsiniz.

Bu tartışmanın sonlarına doğru, konuşmaktan alabildiğine bezmiş görünen ihtiyar Egnatus, «Pekâla, kabul ediyorum, ikinizin de tarih bilgisi çok kuvvetli dedikten sonra yerinden kalktı, ağır ağır salonu geçti, siyah vazonun önünde durarak eliyle okşadı vazoyu.

— Bunun hakkında fikriniz nedir Rufus?

— Güzel bir parça! Deminden beri gözümü ayıramıyorum.

— Sizin kanıtlarınıza karşı gösterilecek kanıt yok değil. Benim kanatım da bu vazo, bana söyleyebileceğiniz her şeyden daha kuvvetli bu sanat eseri desem, belki beni fazla duygulu bulursunuz.

— Demek istiyorsunuz ki... diye söze başladı Rufus, fakat Nola şehir meclisinin başkanı kesti sözünü:

— Hiç bir şey demek istemiyorum! Her konuda tartışmak şart mı?

Rufus sükunetle devam etti :

— Sadece bu vazonun İalya'da değil, Girit'te yapıldığını söylemek niyetindeydim, tabii aldanmıyorsam.

— Vazoyu başkasından satın aldım, dedi Egnatus sesini yükselterek. Bir sanat eserinin yapıldığı, yazıldığı, resmedildiği, hatta tasarlandığı yer neresi olursa olsun, hepsi, her zaman bize gelir. Biz, yani o kadar çok kötülenen Romalı soylular var olmasaydık, bu sanat eseri de doğamazdı.

— Belki... dedi Rufus, hafiften başını eğerek. Böylece tartışmanın bitmiş olduğunu belirtiyordu.

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Tribünün dudaklarında alaylı bir gülüş kıvrılmıştı. Hangisine gülüyordu acaba? İhtiyar aristokrata mı, yoksa sonradan görmeye mi? Kendi de aslında pek bilmiyordu bunu.

Ev sahibesi, Rufus'a kaçamak bir bakış fırlatarak :

— Bahçede dolaşmak ister misiniz? diye sordu. Politikadan bahsedilemeyecek kadar sıcak hava.

El çırptı, bir uşak girdi içeri.

— Söyle, meşaleleri hazırlasınlar, dedi şehir meclisi başkanı. Bahçeye çıkacağız.

— Ben kendim getiririm, diye cevap verdi uşak.

O anda öfkesine hakim olamadı Egnatus :

— Sana kendin getir demedim ,söyle hazırlasınlar dedim! diye bağırdı.

İhtiyar uşak, yerinden kıpırdamadı, sıkıntılı bir hali vardı.

Ev sahibesi kocasına döndü :

— Neden anlamıyorsun? dedi. Hepsi kaçtı hizmetçilerin —kıkır kıkır gülerek ekledi— Şenlik başlıyor!

Köleler ordusu o gece Nola şehrini ele geçirdi. Şehirdeki yağmacılar kapıyı açmışlardı asilere. Ordunun önderleri, Spartacus, Cricsus ve genç Enomaus katliamı önleyemediler. Sonradan, bulunan cesetlerin arasında şehir meclisi başkanının, genç karısının ve demokrat tribün Mutilus'unkiler de vardı. Akıl almaz bir şans eseri olarak empresario Marcus Cornelius Rufus canını kurtarabilmişti. Bütün oyuncularını, eşyalarını, parasını kaybetmişti, sadece Egnatus'un evinin dumanı tüten enkazı arasında bulduğu kilden bir vazoyu kurtarabilmişti.

III

DÜMDÜZ YOL

Kimi yaya, kimi at üstünde kuzeye doğru ilerliyorlardı şimdi. Sayıları on bini bulmuştu. Arkalarında, yağmur Nola'nın son yangınlarını söndürüyordu. Kömür haline gelmiş kalaslar üstünde siyaha boyanıyordu yağmur, harabe halindeki evlerin arasına, eğri büğrü kaldırım taşları üstüne karmakarışık bir çile iplik halinde düşüyordu. Eski mahallenin ıssız, dar sokaklarında, cesetler hâla ortadaydı. Yağmurda yıkanıyor, yumuşuyor, şişiyordu cesetler. Ölüler, denizde boğulmuşların cesetlerine benzemişti. Yağma edilmiş evlerin harabelerine karışmış, eşyaların, aynaların dolapların, yatakların, kap kacağın, taburelerin ve elbiselerin arasına uzanmıştı cesetler. Bir tapınağın önünde, isten kapkara olmuş çamurların içinde, altın kupalar ve gümüş şamdanlar görünüyordu. Kimse elini sürmüyordu bunlara. Kadınlar yere eğiliyorlar, kollarını çamura batırarak bir şeyler aranıyorlar, az ötede erkekler yere oturmuş sızlanıyorlardı. Sessizdi Nola. Bir gece önce, diri diri yananlarla boğazlananların çığlıkları, yıkılan evlerin gümbürtüsü, hayvanların böğürüşü, çocukların canhıraş feryatları, bir çılgınlık kasırgası gibi şehrin üstüne inmişti. Şimdi sessizdi Nola. Yağumurun sokaklardaki şıpırtısından başka hiç bir ses duyulmuyordu.

Gittiler mi? Sahiden gitiler mi? Bir daha gelmeyecekler mi?

Yersiz yurtsuz kalanlar şehrin yukarı mahallesine, taşlar ve tuğlalardan yapılmış mahalleye doğru, alay halinde çıkıyorlardı. Sersefil halde birtakım insanlar el arabaları sürüyorlardı. Tek bir katırın çektiği arabalara, incecik ayakları kırılmış masalar, iplik yumakları, sırılsıklam olmuş çıkrıklar, gitarlar, tavalar, kapaksız çocuk tabutları, karnı patlamış bir dana, gözleri bakışsız tahta heykeller yüklenmişti. İlkyardım ekipleri önden gidiyordu. Askeri birlikler halinde gruplaşmış soylulardı bunlar. Şehrin eski mahallesi boşatılıyordu.

Temizleme işi başlıyordu artık. Bulunan bütün eşyalar şehir meclisine, cesetler ya da ceset parçaları ise, amfiteatra taşınıyordu. Yukarı mahalle nedense zarar görmemişti denebilir. Haydutlar gerçi birçok villayı yakıp yıkmıştı, fakat asilerin asıl gazabı eski mahalle üzerine çökmüştü. İki tarafı ağaçlı, temiz ve sakin yolları, bakımlı bahçeleri ile yukarı mahalle, haydutları sindirmişti, adamlar kendilerini bu tarafta yabancı hissetmişlerdi. Buna karşı tavernalar, batakhaneler ve genelevler, alıştıkları şeylerdi. Bu mahallede evler sıra sıra meşale haline gelmişti. Çünkü, aşağı mahallede bütün binalar ahşaptı.

Hiç durmadan yağıyordu yağmur. Yersiz yurtsuzlar, kapalıçarşıya ve büyük mahkeme binası içine yerleştirilmişti. Öğleye doğru katliamdan canlarını kurtaran meclis üyeleri, karmakarışık eşyalar arasında yaslı bir toplantı yaptılar. Olus Egnatus'un halefi, onun ruhunu şâdedecek bir konuşma yaptı: Kader, şehir meclisi üyelerinden üçte birine feci bir darbe indirmişti. Kaybedilen kıymetli şahsiyetler arasında, kendisinin halen koltuğunu işgal ettiği sayın Olus Egnatus da vardı. «Fakat, diye devam ediyordu Egnatus'un halefi, her şey çok daha kötü olabilirdi. Gözü dönmüşlerin öfkesi, Allahtan eski mahalleye yöneldi, ayak takımını mahvetti de, yüksek sınıfa dokunmadı. Şimdi gerekli tedbirleri almak ve ilk olarak yıkılanların tamirini istemek lazım.»

Adamın kederli ve biteviye sesi gitgide değişip, hiç farkettirmeden daha somut konulara değinmeye başlıyordu: «Bir istikrazda bulunabilmek için müzakerelere girişmek lazım» diyordu. Şehir, sahipsiz topraklardan alınacak pay üzerindeki öncelik hakkını tanıtmalıydı. Gayrimenkul piyasasında korkunç bir düşüş beklenmeliydi. Spekülasyonu önlemek gerekecekti... O arada, meclis sıralarında bazı yerler boşalmaya başlamış, koridorlarda meclis üyeleri yapılacak işleri bölüşmeye girişmişlerdi.

Neredeyse akşam olmak üzereydi. Hâla yağıyordu yağmur. Gönüllüler birliğine dahil olan «iyi aile çocukları» kafile halinde, eski şehirdeki işlerini bitirmiş, dönüyorlardı: Gerçek bir askeri birliktiler sanki. Bir mahzende ölesiye sarhoş olduktan sonra yakalanıp, elleri ayakları bağlanan bir grup yağmacı çıktı karşılarına. Bunları milislerin ellerinden alıp hemen oracıkta öldürdüler. Şehir meclisinin önünde şüpheli birtakım adamlar dolaşıyordu: bunlar da efendileri olan şehir meclisi üyelerinin dışarı çıkmasını bekleyen yaşlı başlı uşaklar, tahtırevan taşıyıcılarıydı. Hemen bunların da etrafı çevrildi ve hepsi öldürüldü. Ondan sonra da şehirde köle avına çıkıldı. Hepsi görüldükleri yerde temizlendiler. Halbuki bu köleler sonuna kadar efendilerine sadık kalmışlar, karışıklığa ayaklanmaya katılmamışlardı. Şimdi sadakatlerini hayatlarıyla ödüyorlardı. Katliam, hiç ara vermeyen yağmur altında bütün gece devam etti. Gün ağarırken, gönüllüler birliği, o iyi aile çocukları, isyancılardan daha fazla sayıda insan öldürmüşlerdi.

Kölelerden çok azı hayatını kurtarabildi, fakat kurtulanlar ölenlerin bunu hak ettiklerini düşündüler, talihsizliklerinin nedeni olan Spartacus'e lanet yağdırdılar.

Kimi yaya, kimi atlı kuzeye doğru ilerliyorlardı. Şimdi onbeş bini bulmuştu sayıları. Suessula'yı bir harabe halinde bırakmışlardı arkalarında. Evlerin yarısı kül olmuş, üç bin insan boğazlanmış, bütün bunlar da sadece bir gece içinde yapılmıştı. Şimdi Suessula'nın kuzey kapısından çıkıyorlardı. Öğle olmuştu; günün çiğ ışığında arkalarına dönüp, yaptıklarına baktılar. Evlerin kararmış iskeletlerinden hâla duman tütüyor; hava, yanmış et kokuyordu. Yolun iki tarafına, görünmeyen ellerle sıraya dizilmiş gibi ,cesetler uzanmıştı.

Hayvan postlu adam sürünün başında, at üstünde, ağır ağır ilerliyor, yol kenarına upuzun serilmiş cesetlere bakıyordu: kiminin içi havayla dolmuş, şişmiş gibi. Ötekiler sırıtır gibi ağızlarını açmışlar dişleri görünüyor. Çoğu, kapkara kömür renginde. Kadınlar hayasızca bacaklarını açmışlar; çocuklar, kollarını, bacaklarını karınlarına doğru çekip büzülmüşler. «Güneş Devleti» bu işte!

Bütün bunlar nasıl oldu, bilmiyor Spartacus. Nasıl önleyebilirdi bunları, onu da bilmiyor. Bir tek şey biliyor: Hepsinin sebebi Cricsus. Şimdi o iri cüssesiyle eğerin üstüne kurulmuş, katır üstündeymiş gibi biniyor ata. Alabildiğine duygusuz, uyukluyor. Vezüv savaşından beri hep böyleydi zaten. Spartacus o muazzam sürüyü takımlar, bölükler halinde düzenlemişti. Adamlara silah yapmasını öğretmiş, karmakarışık kitleyi bir ordu haline getirmişti. Cricsus bütün bunları kayıtsız bir tavırla ve o kasvetli bakışlarıyla seyretmiş, ama hiç bir şeye karışmamıştı. Desteklememişti de Spartacus'ü. Bütün kadınlarla, bütün erkeklerle yatmış ve Nola'nın kapılarını açtığı geceye kadar o ne düşündüğü anlaşılmaz ve gizemli haliyle uyuklamış durmuştu. Nola kapılarını açtığı an uyanmıştı Cricsus, onun saati gelmiş artık. Spartacus'ün niyeti Nola'da geçici karargâh kurmaktı. Halbuki şehir surlarının içinde geçirdikleri o ilk gece, Cricsus'un, ince uzun gladyatörün ve sırtlanların gecesi olmuştu. O gece zehirlemişti asiler sürüsünü, sarhoş etmiş ve bütün sözler gücünü kaybetmişti. Kafasını sallayan ihtiyarın sözleri, adalet ve iyilik hakkındaki nutuklar, kızgın rüzgârın sürükleyip götürdüğü saman çöpleri gibi havaya uçmuştu. Nasıl bir hata yapmıştı acaba Spartacus? Kitlenin kendini izlemekten vazgeçmesini, sözlerinin artık dinlenmemesini, nasıl yorumlamalıydı? Dümdüz bir yol izlemiş, nefret edilen geçmişi arkada bırakmıştı. Dosdoğru ileriye yürümüş, ne sağa, ne sola bakmadan amaca yönelmişti. Karışık ve çapraşık yollardan gitmek, dolambaçlı yollar mı izemek lazımdı yoksa?

Birden dizginleri çekip atını durdurdu Spartacus. Sessiz sürünün yanından geçerek geriye doğru gitmeye başladı. Cricsus başını çevirip bulanık gözleriyle şöyle bir baktı, bir katıra biner gibi bindiği atının üstünde sallanmaya devam etti. Belki de İskenderiye'yi hayal ediyordu o anda. Yol boyunca uzanan sessiz kafile, Spartacus'ün yaklaşmasını dikkatle izliyordu. Eğerinin üstünde dimdik ve kaskatı oturuyordu, yüzü zayıflamış, gözleri parıltısını kaybetmişti. Dudaklarını sıkmış, yüzünün hatları bütün iyilik ifadesini kaybetmişti. Adamlar, Spartacus bir toz bulutu kaldırarak yanlarından geçerken dönüp birbirlerine bakıyorlar, birbirlerine işaret ediyorlardı. İçlerini çekiyorlardı adamlar, sadece vicdanları rahatsız olduğundan değil, önderlerinin bu kadar umutsuzca sert görünmesinin nedenini de anlamadıklarından. İyi ama, hayvan postlu adamın onlardan istediği neydi ki?

O beylerle, o cellatlarla hesaplaşırken, önderlerini kıracak bir şey mi yapmışlardı? Yoksa ölesiye savaşmamışlar mıydı? Kendilerine katılan kölelere dokunmamışlardı ya? Onları da aralarına almışlardı. Öyleyse ne istiyordu Spartacus? Neye kızıyordu? Hay Allah! Asi miydiler, yoksa allame miydiler? Hacca giden dindarlar kafilesi değildiler ya?

Kimi yaya, kimi atlı, kuzeye doğru ilerliyorlardı. Sayıları yirmi bini bulmuştu. Arkalarında dumanı tüten harabelerini bıraktıkları üçüncü şehrin adı Kalatia idi, eskiden tabii... Direnmeye teşebbüs bile etmemişti Kalatia. Şeytani bir cazibeye kapılmış gibi kapılarını açmış, hayatın kendini ölüme teslim etmesi gibi, şehir de kendini, hırıldayarak, titreyerek asilere teslim etmişti. Şehir duvarları içinde, çok kimse Roma'dan yardım ummuştu. Gelmemişti yardım. Çok kimse hayatının bağışlanması için yalvarmış, yalvarışlarını dinleyen olmamıştı. Ölümün ne merhameti, ne adaleti vardır. Ölüm ölümdür. Sadece karşılarındakini öldürenler, ölümle kardeş olanlar kurtulmuşlardı.

Roma yolunu kamçılıyordu yağmur. Sonu görünmeyen sürü, iki yanı hafif eğimli araziyle çevrili upuzun yola döşenmiş dört köşe taşları çiğneyerek kuzeye doğru ilerliyordu.

Asiler şimdi Capua üzerine yürüyorlardı.

IV

TERS RÜZGÂRLAR

Capua direndi.

Nola, Suessula ve Kalatia boyun eğmişti. Spartacus'ün çağrısı surları zorlamış, kölelere kapıları açtırmış ve duvarlar kuşatma makinasına hacet kalmadan yıkılıvermişti. Halbuki, Capua direndi. Nola'nın düşüş haberini ilk olarak Marcus Kornelius Rufus getirmişti. Tepeden tırnağa köpüğe bulanmış bir at üstünde, eşyasız, muhafızsız gelmişti Capua'ya. Öyle perişan, öyle bitkindi ki, şehrin kapısındaki nöbetçiler önce kendisini durdurmak istemişlerdi. Rufus doğruca dostu Lentulus Batuatus'un evine koşmuş, önce bir banyo yapmış, sonra Batuatus ile uzun uzun konuşmuştu. Romalı para babalarının habercileriyle, resmi habercilerden birkaç saat önce gelmeyi başaran Rufus'un kanısına göre, Nola'nın düşüşü, Asya ordusunun bir düzine bildirisinden daha önemliydi. Çünkü, bundan, iç savaşın yaklaştığı anlaşılıyordu. İki ahbap hemen o anda fiyatına bakmadan mümkün olduğu kadar çok buğday satın almaya karar verdiler ve bunun için gerekli girişimlerde bulundular. Bu işler günün büyük bir kısmını aldı; ondan sonra da şehir meclisi başkanına gidip, kendisini durumdan haberdar ettiler.

Nola'daki katliam hakkında söylentiler dolaşmaya başlamıştı şehirde. Halk, Balık pazarıyla Itriyat pazarı önünde toplanıyor,

hamamlarda, kapalı galerilerde, kemerler altında kalabalık gitgide yoğunlaşıyordu. Herkes yeni haberi yorumluyordu. Gürültülü, heyecanlı gruplar oluşuyor, kimi açıkça memnunluğunu belitiyor, kimi memnunluğunu saklamayı başaramadan başını sallamakla yetiniyordu. Bu genel memnunluk az sonra zafer çığlıkları halinde kendini göstermeye başladı ve kalabalık, sokakları istila ettikçe, genel bir sevinç halinde dört bir tarafa yayıldı.

Asiler ordusu daha çok uzaklardayken ayaklandı Capualılar.

Hamamların kapıları önünde her gün devrimci nutuklar söylemesiyle tanınmış olan ruhsatsız avukat ve hatip Pulvius, sonradan yazdığı bir taşlamada bu kaynaşmanın nedenlerini açıklamaya açlışmıştı. **HAYDUTLARIN ÖNDERİ VE GLADYATÖR SPARTACUS'ÜN NOLA'YI ZAPTETMESİ HABERİNİ ALAN KÖLELERİN VE AŞAĞI SINIF HALK TABAKASININ SEVİNCİNİN NEDENLERİ** başlığını taşıyan ve hiç yayınlanmayan bu yazısında, Fulvius, «Halkın ruhundan anlayan herkes, Capua ayaklanması nedenlerinin şunlar olduğu hususunda birleşti,» diyor ve nedenleri şöyle sıralıyordu: Bir kere bu sevinç iyi niyetli bir duygu değildi, çünkü Capua ile Nola bugüne dek hiç bir zaman iyi geçinememişlerdi. İkinci neden, yerel bir bağnazlıktı: «Olağanüstü bir insan olan Spartacus, Capua'nın çocuğudur, denebilirdi. Üçüncü, dördüncü ve beşinci neden olarak, Capua gibi müreffeh bir şehirde köleler ve fakir halk tabakası, yiyecek maddelerinin pahalılığı işsizlik ve hepsinden beteri, soyluların azametli küstahlığı yüzünden, öyle sefil bir hayat sürüyorlardı ki, içinde yaşadıkları koşulları değiştirebilecek her olayı sevinçle karşılamaya hazırdılar, nasıl olsa zincirlerinden başka kaydedecek şeyleri yoktu.

Daha sonra asilerin arasına katılacak olan Fulvius, yazısına devamla, «Öyleyse neden, diyordu, neden bir din bilgini olan Esseni ile uzun tartışmalara girişip, ölene kadar böyle bir tartışmayı sürdürmeli? Capua halkı sevincini ifade etme hakkını neden kullanmasın, hatta o sevinci görültüyle ilan etmesindi?»

Rufus ile Lentulus şehir meclisi başkanının yanına alındıkları zaman, başkan olayları hemen hemen öğrenmiş sayılırdı. Empresario'yu, münasebetsiz bir saatte istirahatini bozan o saygısızı, yine de buz gibi bir nazaketle dinledi. Rufus'u ayrıca, Köylü Bucco adındaki oyundan dolayı pek seimsiz buluyordu.

Rufus şehrin bir tehlikeyle burun buruna gelmiş olduğunu söylemek cesaretini gösterirse, başkan, bu görgüsüzün kendini bir şey zannetmesi karşısında alayla gülümsemekten kendini alamadı ve meclisin gerekli tedbirleri almayı pekâla becereceğini söyleyerek karşısındakinin ukalalığına en uygun cevabı vermiş oldu.

Görüşme sona ermişti. Meclis başkanı, çaresizlikle omuzlarını silken Rufus'a ve bütün büyük şahsiyetler karşısında olduğu gibi, burada da çekingenliğe kapılıp bir köşede hiç konuşmadan bekleyen Lentulus'a yarım ağızla teşekkür edip ikinsinin de çıkmalarını beklerken, birden sokaktan ne olduğu anlaşılmaz bir uğultu yükseldi. Önce aarlıklı ve uzaklardan gelen haykırılışlar duyuldu, sonra daha belirli ve düzensiz ayak sesleri yaklaştı ve sokak bir anda, haykırışları pencere camlarını zangındatan bir kalabalıkla doldu. Şehir meclisi başkanı sapsarı olmuştu. Son sözlerini kesti ve üçü birden pencereye koştular.

Aşağıda sokakta, Osques mahallesinin hamallarına benzeyen şişman ve ter içinde bir adam, bütün kışkırtıcı hareketlerin kaçınılmaz bir aksesuarı olan tahta bir fıçı üstüne çıkmış konuşuyordu. Dinleyenlerin alkışları arasında, meclis başkanına hücum eden sözler söylüyordu adam. Kısa, fakat özlü bir ifadeyle Kampania'nın sefaletinden olduğu kadar, politikasından da çıkan ve arşıalâya kadar yayılan pis kokuyu, köleler ordusunun kokusunun bile bastıramayacağını söylüyor ve açıkça Meclis'i şehrin kapılarını Spartacus'e açmaya davet ediyordu

Halk bu sözlere alkışlarla cevap verirken, başkan pencereden çekildi.

Aynı saatte batıdaki dış mahalelerde yağma başlamıştı.

Spartacus'ün ordusu iki hafta sonra Capua'nın duvarları dibine vardı ve kapıları kapalı buldu. Hem özgür insanlar, hem de köleler, elbirliği ile alabildiğine düşman bir kitle halinde dikildiler karşısına.

Capua'da olaylar pek garip bir şekilde gelişmişti. Halk daha yakınlarda kurtarıcı Spartacus'ün gelişini sevinçle beklerken ve şehrin kapılarının açılmasını isterken, birden meydana gelen bu değişikliği nasıl izah etmeliydi? Nasıl kapanmıştı şehrin kapıları? Surların içinde hüküm süren bu heyecanın sebebi neydi? Esir-

lerin zincirlerini, yoksulların yoksulluklarını savunmak istemelerinin, açların, midelerinden gelen açlık çığlıklarını dinlemeye devam etmek için hayatlarını tehlikeye atmalarının sebebi ne olabilirdi?

Sokak başlarının hatibi Fulvius bu vatanseverlik duygusuna katılmadığı için az daha öldürülecekti. Kışkırtıcının, ukalanın, boş kafalı sersemin biri değil miydi Fulvius? Hemen evine dönüp, kamış kalemini eline aldı, Capua'daki olayları anlatmaya ve bunların nedenlerini araştırmaya hazırlandı. Hem edebiyatçı, hem de avukat olarak insan ruhunun en gizli girinti çıkıntılarını, hırslarını, tamahını ve mantıksızlıklarını bilirdi. Balık pazarına bitişik bir binanın beşici katındaki tavan arasında yazmaya başladı Fulvius. Tavandaki koca bir kalas, kırık bacaklı masanın üstüne kadar uzanmış olduğundan, Fulvius iki büklüm oturuyor ve başını kalasa çarpmamaya dikkat ediyordu. Halbuki yüreğine her ilham gelişinde farkına varmadan başını doğrultuveriyor ve gürültüyle kalasa tosluyordu. Böyle zihinde çakan her şimşek, saçsız kafasında bir yumruya maloluyordu. Odanın havası, yükselen denizin baygın kokusuyla ağırlaşmıştı. Surlar tarafından ve sokaktan gelen savaş uğultusu küçücük pencereden içeri doluyordu.

Yazısının ilk kısmını tamamlamış, bu bölümde fakir halkın Spartacus için duyduğu heyecanı anlatmış ve bunun nedenlerini çözümlemeye çalışmıştı. Şimdi yapıtının ikinci kısmına başlayacak, durumun ilk günlerdekinin tersine dönüşünü açıklamaya çabalayacaktı. Ama, bu defaki işi pek zordu. Nihayet yeni bölüme şu başlığı koydu:

İNSANLARI, KENDİ ÇIKARLARINA ZARAR VERECEK ŞEKİLDE DAVRANMAYA İTEN NEDENLER

Yazar yazmaz, hoşlanmadı bu başlıktan. Avukatlık yaptığı birçok davayı hatırlatıyor, çalınmış bir keçi ya da birkaç sester için komşularını ölüme göndermeye hazır olan müşterilerinin hilekârlıklarına, merhametsizliklerine pek benziyordu bu başlık. Sokaktan, sıraya girmiş yürüyen insanların ayak sesleri geliyordu. Şu işe bakın ki, asker değildi bunlar, efendilerinin silahlandırdığı kölelerdi. Kendilerine işkence yapanlar tarafından kardeşlerine karşı savaşmaya azmetmiş ve keyifle surlar yönünde yürüyen askerler...

Bunun üzerine Fulvius ilk yazdığı başlığı çizdi, yerine şunları yazdı :

İNSANLARI, YALNIZ OLDUKLARI ZAMAN BAŞKALARININ ÇIKARLARINA; TOPLU HALDE OLDUKLARI ZAMAN İSE KENDİ ÇIKARLARINA ZARAR VERECEK ŞEKİLDE DAVRANMAYA İTEN NEDENLER.

Sonra uzun uzun iki cümleyi düşündü. İlham bir türlü gelmiyordu. Bu soruları kendi kendine çok kere sormuştu zaten. Penceresine kadar çıkan ve savaş isteğini yansıtan bu uğultu, yüreğini acıyla doldurdu. Kurtarıcılarını mızraklar ve kaynar sularla karşılamaya hazırlanan bu zavallı çılgınların heyecanı zihnini karmakarışık etmişti. Yapıtını bir kenara itti ve yeniden başlayana kadar da aradan aylar geçti. Zaten tamamlaması da kısmet olmayacaktı.

Aşağı inip sokağa çıktı Fulvius. Her köşe başında, halktan ve toplumsal ilerlemeden yana olan hatipler, Spartacus'ün vahşetini anlatan, bu cinayet kudurganlığını ve Castus ile öteki sırtlanların ahlaksızlığını yeren konuşmalar yapıyorlardı. Gerçeği söylüyorlardı konuşmacılar, sükun ve düzeni övüyorlardı. Söylediklerinde, hiç değilse bazıları içtendiler. Hepsi çok yakında toprak reformu yapılacağından söz ediyorlar, buna hatta kendileri bile inanıyorlardı. Nola, Suessula ve Kalatia yangınlarını tasvir ediyorlardı. Duydukları dehşet ve tiksinti yapmacık değildi. Zenginle fakiri, köleyle özgür insanı birleştiren direnme ruhunu yüceltiyorlar, bu ruhun Capua'yı bir kardeşlik toplumu haline getirdiğini belirtiyorlardı. Hatipler Cilla'nın partisinden olmadıkları gibi, soylu da değillerdi. Demokrattılar, iktidara muhaliftiler, halkın dostlarıydılar bunlar. Yalan söylemiyorlardı. Söyledikleri sadeydi açık seçikti, mantıklıydı. Hepsi iyi niyetlerini ifade ediyorlardı. Küçük kanıtlarını, yuvarlak ve cazip laflarla belirttikleri gerçekleri, ufak para gibi serpiştiriveriyorlardı, halk da kapışıyordu bunları. Halk, bu adamların büyük ve korkunç bir gerçeği sükutla geçiştirdiklerini farketmiyor ve yeryüzünde daima efendilerle köleler bulunmasının nedenini anlamıyordu. Bu gerçeği bilen sadece hatip Fulvius'tu. Kafası şişlerle dolmuştu, güneş beynini yakıyordu, kitlelerin sersemliği yüreğini acıya boğmuştu. O büyük Gerçek elindeydi, Gerçeği dört bir yana taşıyıp göstermeye çalışıyor, fakat kimse onu dinlemek istemiyordu.

Rüzgâr tersine dönmüştü Capua'da. «Halkın Dostları», her sokak başında, her pazar yerinde, her kemer altında konuşmalar yapıyorlardı. Hiçbir senato bu görevi vermemişti onlara, hiçbir partinin sözcüsü değillerdi, fakat görevlerine sadık vatanseverlerdi bunlar. Kölelerle yoksul halkı delice hatalar yapmamak, tamir edilmez eylemlere girişmemek ve iç savaşı önlemek için uyarıyorlardı. Halkın Cumhuriyete, büyük Romalı vatandaşlar ailesine güvenini yeniden canlandırıyorlar, şehir meclisinin köleleri silahlandıracağını ilan ederek, kölelerin kalbini kazanıyorlardı. Böylece köle, efendisini savunmak fırsatını ele geçirecek ve Roma topluluğuna layık olduğunu kanıtlayacaktı. İster sarayda, ister zindanlarda yaşasınlar, ister beyaz toga, ister dürüst bir hizmetin simgesi olan zincir taşısınlar, hepsi de nihayet o Dişi Kurt'un çocukları değil miydiler? İnsanlık yasasının, düzenin ve medeni hakların sütünü o Kurt'un memelerinden emmemişler miydi?

Heyecan, yoksul halkı ve köleleri ayaklandırmıştı. Bir gün evvel, açlık ve kin duygularının zincirden boşanmış gibi ortaya döktüğü o aşağılık güdüler, unutulmuş artık. Ellerinde sancaklar sallıyorlar mızrakları birbirine vuruyorlardı. Hele köleler, şehir meclisi kendilerine silah dağıttığından ve onları da böylece geçici olarak kılıç taşımaya layık özgür vatandaşlar mertebesine yükselttikten sonra, sevinçlerini zaptedemez olmuşlardı. Geçiciydi bu yükseliş, meclis onları yükselttiği gibi, alçaltabilirdi de; olsun, yine memnundular.

Kafası şişlerle dolu hatip Fulvius, Capua'nın sokaklarında, yoksulluğu, sefiliği ve Gerçeği ile tek başına dolaşıp duruyordu. Sonradan şunları yazdı: **«Uzun süre karanlıkta kaldıktan sonra ışığa çıkanlar öylesine kör oluyorlar ki? İşte bunun için köleleri de silahtan arındırmanın en emin yolunun, bunların eline silah vermek olduğu anlaşılıyor.»**

Fakat, böyle vecizeler ortaya atmanın zamanı değildi henüz. Demokrat Partinin o büyük vatanseverlik heyecanını kim yayıyordu? Partinin can düşmanı olan soylularla şehir meclisi, gladyatör tüccarı ve Roma'nın eskiden seçim ajanı olan Lentulus Batuatus adında birinin de yardımıyla körüklüyordu bu heyecanı. Bu gerçeği ortaya atmak şimdi büyük tedbirsizlik olurdu Bu çeşit söylentileri yayanlar bozguncular, kışkırtıcılardı. Hatta bazıları Spartacus'ün casuslarıdır diye kürsüden indirilip öldürülüyorlardı.

V

ÇAPRAŞIK HİLE YOLLARI

Asilerin çadırları, şehir duvarlarının etrafını geniş bir çember gibi sarmıştı. Kampania'nın kutsal topraklarının ve güneyin sulak tarlalarının üstünü kaplayan çekirge bulutlarını hatıra getiren çadırlar, kurşuni ve ıslak Taffata dağının bağ kütüklerine asılmışlar, boş villalarla çıplak setler arasına gruplar şeklinde ve düzensizce sıralanmışlardı. Her iki taratan da, yatağından taşan ve kendini teslim etmiş verimli toprağı çamur halinde denize kadar sürükleyen Vulturne nehrinin kıyısına kadar uzanıyordu çadırlar. Uzaktan Capua'nın bir yağmur perdesi altında karanlık ve erişilmez görünen duvarları seçiliyordu. Taffata tepesinin başında Diana tapınağı kafes kafes parmaklıkları ve kemerleriyle bir dantel işlemi gibi görünüyordu. Elli bakire rahibe orada yaşamıştı. Kimseden yardım istemeden üzümlerin suyunu çıkarırlar, şarabın karanlık mahzenlerde mayalanmasına nezaret ederlerdi rahibeler. Kendi şaraplarını içip sık sık sarhoş olurlar ve aralarında yasak aşk yaparlardı. Çünkü, manastıra hiç bir erkeğin yaklaşmasına izin vermezlerdi.

O sırada Cricsus, Spartacus, Castus ve diğer şefler, Diana tapınağında toplantı halindeydiler. Durmadan kavga ediyorlar ve bir sonuca varamıyorlardı. Kuşatma makinaları yoktu. Gerçi, adaha önce de yaptıkları, Capua kölelerini kendilerini desteklemeye davet etmek için şehri gizli haberciler göndermişlerdi; fakat Güneş Devleti, Nola, Suessula ve Kalatia'nın dumanı tüten yıkıntıları altında kalmıştı. Haberciler, surların ötesinde yargılanmadan öldürülmüşlerdi. Capua'lı köleler mazgallarda nöbet tutuyorlardı. Ellerine silah verilen köleler, bunları yabancıya karşı çevirmişerdi, hiçbir sözü de dinlemek istemiyorlardı.

Rahibelerin tatlı kokularının hâla dalgalandığı o zarif tapınakta oturmuş kavga ediyorlardı gladyatörler. Sadece, Cricsus

ile Spartacus ağızlarını açmıyorlardı. Bir kısmı Cricsus ile ince uzun gladyatörün, ötekiler —çoğunluk— Spartacus'ün tarafını tutuyordu. Önceki fetihlerinde Sırtlanların yaptığı zalimliğin, Capualı köleleri kendilerinden uzaklaştırdığını söylüyorlardı. Çadırların üstüne yağmur yağıyordu. Çadır bezleri delik deşikti, ıslananlar sövüp sayıyorlardı. Karşıda, şehrin içindekiler, sıcacık ve kupkuruydular. Tavernaların ve baharatın kokusu, asilerin oldukları yere kadar geliyordu. Capua, Roma'dan sonra bütün İtalya'nın en zengin şehriydi. O iğrenç Castus ile Sırtlanları, hepsini bu mutluluktan mahrum etmişlerdi.

Kuşatmanın on ikinci gününde yağmur durdu ve şehirden bir haberci çıkageldi: Yanında Fannius'un iki uşağı olduğu halde, çadır dizileri arasından yürüyor, sağa sola bakmadan, düğüm düğüm bir bastona dayanarakTaffata tepesine tırmanıyordu. Pek yaşlı görünüyordu adam. Habercinin gelişi önce hayret uyandırdı, sonra merak, en sonunda da kahkahalarla karşılandı: Sahici bir savaşta olduğu gibi, Capua, müzakerede bulunmak için bir elçi göndermişti!

Dilsiz ve dev cüsseli uşaklar, elçinin yanı sıra yürüyorlar, ihtiyar soluk almak için durunca onlar da duruyorlar, önlerine bakıyorlar, sonra yine sessiz yürümeye devam ediyorlardı. Peşlerinden alaylı laflar ve kahkahalar yükseliyordu.

Spartacus, Diana tapınağında bir divana oturmuş, haberciyi bekliyordu. Fannius'un uşakları adamı içeri aldılar ve çekildiler. O zaman, Spartacus ayağa kalktı ve ihtiyarı tanıyarak gülümsedi. Nola yangınından beri ilk defa bir gülümseyiş aydınlatmıştı yüzünü.

— Nicos! dedi yumuşak ve dostça bir sesle. Patron nasıl Nicos?

İhtiyar hizmetkar hemen cevap vermedi, sesini düzeltmek için öksürdü ve bir adım gerildi.

— Buraya, Capua Şehir Meclisi adına geldim, dedi sonunda.

— Vay, vay, vay! diye, güldü Spartacus. Yüzündeki gülüş sesine de yayılmıştı. Demek resmi bir şahsiyet oldun baba! Bir gün böyle bir şey olabileceğini ne sen, ne ben tahmin edemezdik.

Sustu. İhtiyar da susuyor, eşiğe çivilenmiş gibi duruyordu. Spartacus birden bir anılar dalgası içinde kaldığını hissetti: okulun dört köşe avlusu, hayvan sıcaklığı taşıyan yatakhaneler, ölü-

mün insana bir kardeş gibi yakınlığı, geçmişin o ılık içtenliği ve alışılmışlığı canlandı gözlerinin önünde.

— Memur mu oldun? diye sordu. Yoksa, şehir meclisinin kölesi misin? Sattı mı paron seni?

— Özgürüm, diye cevap verdi Nicos soğuk bir ifadeyle. Görevimle ilgili bütün hak ve vazifeleri yüklenmiş olarak Capua Şehir Meclisine bağlıyım. Buraya haydutlar ve onların lideri Spartacus ile, kuşatmanın kaldırılması konusunda müzakerede bulunmaya geldim.

— Bunamış gibi saçmalıyor, diye düşündü Spartacus. Söyleyeceklerini ezberleşmiş. Eskiden baba değiğim o mert Nicos mu bu? Şimdi karşımda nasıl buz gibi duruyor ve nasıl saçmalıyor. Kimseden bir şey beklememeli...

— Eskiden, dedi yüksek sesle, benimle başka türlü konuşurdun.

Tekrar oturdu Spartacus.

— Eskiden ikimiz de başka türlü konuşurduk, diye cevap verdi Nicos. Yüzün değişmiş, neredeyse tanıyamıyacaktım seni. Tuttuğun kötü yolda yüzünün ifadesi de sertleşmiş. Gözlerin bile eskisi gibi bakmıyor.... Sizinle müzakerede bulunacağım, görevim bu.

— Bulun bakalım, dedi Spartacus gülümseyerek.

İhtiyar susunca, Spartacus yeniden konuştu:

— Kötü yol dedin. Sen ne bilirsin yolları? Kırk yıdır hizmet ediyorsun, kırk yıldır özgürlüğe kavuşmayı bekledin ve sonunda kavuşamadan ihtiyarladın. Yolları ne bilirsin sen?

— Sen kötü yoldasın, dedi Nicos. Uçuruma götüren yoldasın.

Divanın üstüne, Spartacus'ün yanına oturdu.

— Görüyorsun, diye devam etti, ihtiyarladım, kurudum artık. Özgür olabilmek için kırk yıl hizmet ettim. Şimdi ihtiyarım, özgürlüğümün tadı acı geliyor. Ama, yolları nereden bildiğimi sorarsan, senden daha iyi bildiğimi söylerim. Belki bir gün yine bu konuya döneriz, ama şimdi bunun sırası değil.

— Böyle derin bir filozof olduğunu bilmezdim! Son defa Appia yolundaki handa görüşmüştük. Durmadan hepimizin ası-

lacağını söylüyordun. Ama, nerdeyse sen de bizimle gelmeye karar verecektin.

— Geçici bir körlükmüş o. Sizinle gelmedim, çünkü uçuruma götüren yolu tutacağınızı biliyordum. Nola, Suessula, Kalatia! Ne hale getirdiniz o şehirleri! Ülkede huzur vardı, siz her şeyi kana boğdunuz. Ateş ektiniz, kapkara kül biçtiniz. Herkes aynı şeyi söylüyor.

— Ama köleler her yerde bizimle birlik oldu. Nola'da, Suessula'da, Kalatia'da bize kapıları açtılar.

— Capua'da kimse sizinle birlik değil. Kapılar açılınca şehirleri yakıp yıkıyorsunuz. Artık hiç kimse, hiç bir kapıyı açmayacak size. Hepiniz eşkiyasınız! Her biliyor bunu, herkes sizden kaçıyor!

Bir an cevap vermedi Spartacus, sonra :

— Nicos, dedi. Ben adil emirler verdim, fakat her yerde olduğu gibi, bizde de itaat etmeyenler vr. Bunlardan nasıl kurtulmalı, taşı tohumdan nasıl ayıklamalı? İşte bana asıl bunu öğret.

— Bilmiyorum, diye cevap verdi Nicos. Ve bütün öteki ihtiyarlar gibi inatla tekrarladı : «Kötü yoldasın!»

Ayağa kalkmıştı Spartacus, artık gülümsemiyordu. Tapınakta hava serinlemişti, karanlık bastırıyordu.

— Sus Nicos, dedi. Ben yolu iyi biliyorum. Yolu ben Vezüv'ün zirvesindeki buultların arasında keşfettim. Orada başka bir ihtiyarla karşılaşmıştım, senden daha ince düşünceliydi. Eskiden sana baba derdim. O bana Kurtarıcı, dedi. O ihtiyar biliyordu yolu.

— Ben o yolu bilmem, dedi Nicos, ama Nola, Suessula ve Kalatia yolunu biliyorum.

— Doğru, dedi Spartacus, fakat, bu basit bir ayrıntıdan ibaret. Sadece ayrıntılardan başka şeyi görmeyenler çılgınlardır. İşte şimdi senden bunu öğrenmiş oldum.

Cevap vermedi ihtiyar. Bezgindi. Artık kendisine bir yabancı olan Spartacus'ün dilinden hiç bir şey anlamıyordu. Fannius'un uşakları meşaleleri getirdiler, tapınağın içi birden aydınlandı, daha geniş göründü, duvarlardaki taşlar tek tek seçilir oldu. İhtiyar Nicos, gut hastalığından boğum boğum olmuş bacaklarını gerdi. Ayakta kaskatı duruyordu; zayıftı, eskiden bir evlât gibi

sevdiği, şimdi ise, yasa dışı bir insan olan Spartacus'ü seyrediyordu.

— Capua meclisi, kuşatmayı kaldırmanızı en doğru hareket olacağını bildirmekle görevlendirdi beni. Şehrin ambarlarında yeteri kadar buğday, mahzenlerinde de yeteri kadar şarap var. Capua, yağmur kemiklerinizi çürütene, sizi öteki dünyaya götürene kadar bekleyebilir. Askerlemizin morali yüksek, sizin ise kuşatma makinalarınız yok. Meclis, Capua duvarları dibinde ıslanarak beklemeye devam etmenizde bir sakınca görmüyor. Tarlalarımızı da tahrip edebilirsiniz. Zira, Roma'da buğday dolu; buğday fiyatının artması ise bizi hiç rahatsız etmez. Bununla beraber, meclisin, çadırlarınızı toplayıp başka bir yere, örneğin Sammia veya Lukania'ya gitmenizi istemekte kendince haklı bazı nedenleri var. Kendi isteğinin sizin çıkarlarınızla da uyuşacağını tahmin ediyor.

— Bunamışlar gibi dır dır ediyorsun, dedi Spartacus. Halbuki ben senin ağzından, taşı tohumlardan nasıl ayırabileceğimi duymak isterdim. Asıl yararlı tavsiye bu olurdu. Aramızda, tasfiye edilmesi gerekli kişiler var. Aramızda bazıları yüreklerini dolduran muazzam ve haklı bir öfkenin etkisiyle hareket ediyorlar, diğer bazıları ise karakterlerindeki aşağılık iştahı doyurmaya çalışıyorlar. Nola, Suessula ve Kalatia'dan sorumlu olanlar işte bu ikinciler. Bunlardan mutlaka kurtulmalıyız. Tabii çok güç olacak bu iş. Önce birtakım kurnazlıklar yapmak, hileli ve çapraşık yollardan gitmek gerekecek. Önceleri bu gereğin pek farkında değildim, ama sen buraya geldiğinden ve o saçma lafları söyledikten beri artık iyice anladım. Başka bir diyeceğin var mı?

— Evet, dedi Nicos. Hatta söylediklerimin hepsinden daha önemli bir şey var: Capua şehir meclisi, Roma senatosunun, Pretor C. Varinius'u takviye edilmiş iki lejyon başında, Kampania'da düzeni sağlamak amacıyla gönderdiğini size bildirmemi istedi!

Sert ve öfkeli bir sesle konuşmuştu Nicos. Sonra susup sözlerinin nasıl bir etki yapacağını bekledi. Birden dikildi Spartacus. Nicos'un eskiden çok sempatik bulduğu yüzü, konuşurlarken rahat bir ifade taşıyan yüzü, sertleşmişti, donmuş gibi oldu. «Birşey var bunda» diye düşündü Nicos ve görevi daha eziyetli geldi kendine. İlk defa karşısında taş gibi sert oturan adamın düşman olduğunu farketti. «Karşımdaki birbaşkomuan, diye düşündü, kendisiyle Capua adına müzakerede bulunuyorum».

— Söylediğini tekrarla ve açıkla! diye emretti Spartacus.

Meşalelerin çiğ ışığı, cansız bir madde üzerine oyulmuş hissini veren yüzünü aydınlatıyordu. Gözleri kötü bakıyordu. İhtiyar, gözlerini kırpıştırıp bakışlarını onunkilerden kaçırdı: «İhtiyarım, diye düşündü. Bunlar da çok sert ve korkunç adamlar...» Birden içini, bu işi burada kesmek isteği doldurdu.

— Savaş hazırlığı yapmış iki lejyon, dedi. Başlarında pretor Varinius var. Mevcutları onikibin kişi Varinius'a, senato temsilcisi olarak Cosinius ile Kaius Furius eşlik ediyorlar. Birlik, Lucullus'un ordusunda savaşmış olan eski askerlerle, yeni askere alınmış gençlerden kurulu. Acele etmeden ilerliyor ordu, ama bir haftaya kalmadan hatta daha bile önce, buraya varmış olur. İnanıyor musun bana?

Sustu ve Spartacus'e baktı Nicos. Düşünüyordu «Bir ağzını açsa. Onu hiç bu halde görmedim. Bir şeyi var, ama ne?»

Spartacus nihayet konuştu:

— Doğruysa bu, neden bana söyledin? Bir ordu geliyorsa üstümüze, neden haber veriyorsun bunu? Açıkla?

— Açıklayayım. Az önce meclisin kendince bazı nedenleri olduğunu söylemiştim. Meclis, Roma kuvetlerinin Capua'yı bir kere daha kurtarmalarını, kendi çıkarına uygun bulmuyor. Lejyonların Capua'yı kurtardıkları her seferde, Capua kurtarılışını çok pahalı ödedi. Annibal'a karşı yapılan savaşta da böyle olmuştu. Meclis, Roma tarafından kurtarılmanın Capua'ya çok pahalıya mal olduğuna inanıyor.

Birden sustu Nicos, gerçeği söylediği için ferahlamıştı. Hayvan postlu adamın kendisine inandığını da farketmişti. Bir an düşündü Spartacus, sonra:

— Sizin şehir meclisi üyeleri pek hilekâr insanlar, dedi. Roma'dan bize karşı kuvvet göndermesini istiyorlar, hem de bizi Romalılara karşı uyanık bulunmamız için uyarıyorlar. Bu çapraşık yolları pek iyi bildikleri anlaşılıyor. Sizden ders almalıyız biz de.

Nicos cevap vermedi. Bekliyordu. Hayvan postlu adam, gözüne gitgide daha yabancı görünüyordu.

— Geç oldu, dedi Spartacus. Burada yatmak ister misin, yoksa Capua'ya mı döneceksin?

— Döneceğim, dedi Nicos.

Kapının eşiğine, ellerinde meşalelerle bekleyen Fannius'un uşaklarının yanına gelmişti Nicos. Spartacus'ün sesini duydu ve bu sesi son defa işittiğini düşündü.

— Bizimle gel Nicos, dedi ses. Yorgunsun, Lukania'da ormanlar var...

Bir an tereddüt etti ihtiyar. Fannius'un dev gibi uşaklarının arasında ufacık, çelimsiz ve ihtiyar haliyle duraladı. «Hayır» dedi ve meşaleleri başının üstüne kaldıran uşakların arasında yürümeye başladı.

Bir kere daha duyuldu Spartacus'ün sesi. Nicos o seste yine bir gülüş hissetti :

— Sahiden kötü mü bu yol, baba?

Arkasını dönmedi Nicos, cevap vermedi. Karanlıkta, meşalelerin ışığı arasında o minicik ve ihtiyar haliyle yürümeye devam etti.

— Allahaısmarladık, baba!

Ses üçüncü defa tapınağın dışında, ihtiyarın peşinden gelmişti, fakat bu defa Nicos sesi duymadı bile.

Her zamanki gibi müzakereler uzuyor, fakat bir sonuca varılamıyordu. Her zamanki gibi gladyatörler büyük bir masanın etrafına oturup saatlerce konuşmuşlr, ya da susarak biribirlerinden nefret etmişlerdi. Cricsus o kasvetli gözlerle etrafına bakıyor ve esniyordu. İnce uzun gladyatör Castus durmadan boynundaki zincirle oynuyor, Varinius'un askerlerinin geleceği habarini «bir kocakarı masalı» diye niteleyip, Roma üstüne yürünmesini istiyordu. Fannius'un uşaklarının şefi, o dev gibi cüssesinden taşan soğukkanlılık ve sağduyu ile herkesin sinirine dokunuyordu. Yuvarlak kafalı adam kimsenin anlamadığı bir şeyler söylüyor, Enomaus susuyor, Spartacus'e bakmakla yetiniyordu. Alnındaki mavi damar, sessiz bir öfkeyle kabarıyordu. Onun da çocuksu çekingenliği herkesin sinirini bozuyordu. Herkes konuşmuştu, herkes bir söylediğini bir kere daha söylemişti. Herkes, kendisini kimsenin dinlemediğini biliyordu. Toplatının resmi havası, kurşun ağırlığıyla çökmüştü üzerlerine. Hepsi birbi-

rini tanıyor, herkes ötekinin hakkında söylemeyi, ya da işitilmesini istemediği şeyler biliyordu. İki kişi başbaşa kalınca bağlayıcı niteliği olmayan şeylerden konuşuyorlar, birbirlerini anlıyorlar; örneğin, kediye kedi diyor ve çapraşık yollardan gitmiyorlardı. Meclis halinde toplandıkları zaman ise, müzakereler ikili konuşmalarının topluca bir araya gelmiş şekli halinde yapılmıyordu, biliyorlardı bunu. Lafların dönüp dolaştırılmasını hoşnutsuzlukla dinleyen hayvan postlu adamın kendilerini ne kadar hor gördüğünü biliyorlardı. Ama, onun kendilerinden olmadığının, kendilerini aştığının farkındaydılar. Halbuki o da ötekileri ferahlatacak kelimeleri söylemiyor, hepsini kurtaracak darbeleri indirmiyor, boyunduruk altında ızdırap çekmelerine göz yumuyordu. Perişan tarlalarda çamura batmış bir halde, ıslak çadırlar içinde sayıları bindi, on bin, belki yirmi bin vardı.

Herkes, her şeyi aksi yönde çekiştirip duruyordu, yüreklerindeki kinin boşluğunu idrak ediyorlar, fakat kendi kendilerinin esiri olup, tersine çekiştirmeye devam ediyorlardı. Karşıda Capua'nın surları, alaylı bir taş yığını halinde yükseliyordu. Bu duvarların ardında köleler silahlarını kuşatıcılara çevirmiş bekliyorlardı. Kuşatıcıların umudu ise, yıkılmış Nola, Suessula ve Kalatia'nın yıkıntıları altında kalmıştı. Bunu da idrak ediyordu asi kitlesi; bu yüzden de Castus ile Sırtlanlara karşı içlerinden doğru aciz bir öfke yükseliyordu. Ama, Castus boynundaki zincirle oynamaya devam ediyordu. Kampta sadece onu dinleyenler de hâla pek çoktu. Bin kişiden fazlaydılar bunlar, kılıksızdılar, cinayet ve şehvet kokuları saçarak, herkesten ayrı yaşarlardı.

Gladyatörler büyük masanın etrafına sıralanmışlar, uzun uzun konuşmuş, tartışmış ve içmişlerdi. Sonra herkes balçık kümelerine ayağı takılıp sendeleyerek kendi çadırına gitmişti. Her zaman olduğu gibi, bu defa da bir karara varılamamıştı. Spartacus gitmelerine ses çıkarmamış, sadece yuvarlak kafalı adamı alıkoymuştu.

— Şimdi otur şuraya ve dinle, dedi yuvarlak kafalı adama. Sesi çok sert ve haşindi.

Esseni yuvarlak kafasını salladı ve yüzüne baktı :

— Olacaklar için, başka danışmanlara ihtiyacın var, dedi ve birden ürpermiş gibi kıstı omuzlarını.

Spartacus dinlemedi onu, konuştu :

— Varinius, oniki bin kişinin başında Roma'dan hareket etmiş. Çobanlar ve dağlar ülkesi Lukania'ya geçmenin zamanı geldi. Ülkümüze göre ve barış içinde ancak orada yaşayabiliriz. Fakat aramızda itaat etmeyi daima reddedenler var. Bizimle Lukania'ya gelmek istemiyorlar, Varinius'un karşısına çıkalım diyorlar. Bunları yalnız bırakırsak mahvolacaklar.

Esseni omuzlarını biraz daha kaldırdı ve başını bir kaplumbağa gibi içeri çekti. Güneş birden Spartacus'ün yüzünü aydınlattı; gözlerini kırpıştırdı hayvan postlu adam. Yüzü daha vahşi, daha sert bir ifade almıştı.

— Evet.. bunları kendi başlarına bırakırsak... Bırakıp bırakmamak da bizim elimizde. Çılgın hepsi. Bırakırsak, körler gibi kendi felaketlerine koşacaklar. Varinius koyunlar gibi boğazlayacak hepsini; biz de kurtulacağız. Artık huzurumuzu kaçıramayacaklar. Ne dersin buna?

Esseni susuyordu. Başını sallamıyordu artık, oturmuştu, hareketsiz duruyordu.

— Birşey söylemiyorsun. Eskiden birgün, bulutlar arasında kaybolmuş tepede, sonu gelmez cümleler söyleyip duruyordun. Ama, bana gösterdiğin yol, Nola'ya, Suessula'ya, Kalatia'ya çıktı. Artık birşey söylemiyorsun. Halbuki ben yola devam etmek zorundayım. İtaat etmeyenlerin sayısı pek çok. Bunları, kurbanlık koyunlar gibi boğazlayacak Varinius'un karşısına çıkmakta serbest bırakmaya mecburuz. Çünkü biz onları yok edemezsek, onlar bizi yok edecek. Aslında biz tohumuz, onlar taş. Oysa aynı tarladanız ve yapmak istediğimiz şey doğaya karşı çıkmak oluyor.

Öylece oturuyordu Esseni. Spartacus'ün karşısında büzülmüş, küçücük kalmıştı. Tıpkı Nicos gibi hayvan postlu adamın kendisine ne kadar yabancı hale geldiğini farkederek şaşıyordu. İhtiyar Nicos gibi o da kendi kendine, «Gladyatör bunlar, sert ve haşin adamlar. Ne biliyorum onlar hakkında» diyordu. Sonra yeniden başını sallamaya başladı ve :

— Tanrı dünyayı beş günde yarattı, dedi. Yani çok acele etti. Bu telaş arasında çok şey kötü yapıldı. Altıncı gün insanı yarattığı zaman, Tanrı herhalde yaptıklarını beğenmediğinden bezgin ve öfkeliydi. İnsanı lanetledi. Bu lanetlerin en korkuncu, insanın iyilik ve adalet adına kötü yola sapması, amacına varabil-

mek için hile yollarından geçmesidir. Aynı şeyi tekrarlayacağım : Bundan sonra olacaklar için başka danışmalara ihtiyacın var...

Spartacus sesini çıkarmadı, Esseni kapıdan çıkarken de gözlerini yerden kaldırmadı. Masanın başında bacaklarını açmış, ağzını testiye dayamış, gürültülü yudumlarla şarap içiyordu. Esseni döndü Spartacus'ün yuvarlak ve kemikli yüzüne baktı : bu adamı ilk defa görüyordu sanki.

Gece oluncaya kadar içti Spartacus. Karanlık bastırınca Cricsus geldi yanına, konuştular. Az konuştular, çünkü ikisi de karşısındakinin kendi düşüncelerini bilmesinden rahatsız oluyordu. Aralarında olacak şey olmuştu artık. Onun için de sözler, dudaklardan olgun meyvalar gibi döküldü. Artık herşey söylenmişti, herşey kararlaştırılmıştı. Ondan sonra sofraya oturup yemeğe başladılar. Doyunca da masanın iki yanındaki yataklarına uzandılar ve Vezüv'ün eteğinde, Glaber'e karşı kazandıkları zaferden sonra Glaber'in çadırında geçirdikleri ilk geceyi hatırladılar. Cricsus bu gece de, o geceki gibi, sağ elini masaya doğru uzatıyor, bir parça et alıyor, ağzına dolduruyor, çiğniyor, sonra yağlı parmaklarını siliyordu. İkisi de karşısındakinin kendiyle aynı şeyi düşündüğünü biliyor, fakat ikisi de susuyordu. Spartacus sırtüstü uzanmış, ellerini başının altında kenetlemişti. Cricsus dilini şaplatıyor, ağzını testiye dayayıp içiyor, dişlerini karıştırıyordu. Göz göze gelmekten kaçınıyorlardı.

O sırada Castus girdi çadıra. Bir haberin kampı heyecana verdiğini söyledi. Gladyatörlerin kavga ettikleri, topluluğun bölünmek üzere olduğu söyleniyordu. İnce uzun gladyatör çadırın kapısında duruyor, gözlerini karanlığa alıştırmak ister gibi kırpıştırıyordu. Dudaklarında zorlama bir gülümseyiş vardı. Konuştu ve sustu Castus, fakat kimse ona cevap vermedi. Kapıda kalmıştı ince uzun adam, sıkıntılı bir şekilde boynundaki zincirle oynuyordu. Cricsus ağzını şarapla doldurdu, sonra yere tükürdü :

— Birtakım masallar anlatmak için mi rahatsız ettin bizi? Castus gülümsemeye devam ediyordu :

— Sizi ilgilendirir diye düşündüm.

— Hiç ilgilendirmez!

Spartacus'e döndü : «İlgilendirir mi bizi?»

— Hayır, dedi Spartacus. Aramızdan bir kısmının yarın Varinius'la savaşmak için yola çıkmasına karar verildi.

Bu cevabı verirken kayıtsız görünmeye gayret etmişti.

— Sahi mi? dedi Castus. Aramızdan bazıları mı?

— Evet, isteyenler.

Üçü de sustu. Castus hâla çakılmış gibi kapı önünde duruyor, ilerleyemiyordu.

— Peki ötekiler? diye sordu.

— Biz Lukania'ya, çobanlar ve ormanlar ülkesine gideceğiz, dedi Spartacus.

Yeniden, fakat bu defa daha uzun bir sessizlik oldu. Bir yerlerden bir katırın kişnemesi işitildi. Kişneme kesilince yine sessizlik çöktü. Sonra Castus, Cricsus'un yattığı tarafa dönerek, karanlığa doğru sordu:

— Ya sen? Sen de mi Lukania'ya gidiyorsun?

Cricsus'dan ses çıkmadı, Spartacus verdi cevabı:

— Hayır o sizinle gidiyor.

İnce uzun adamın yüzüne memnun bir gülümseyiş yayıldı ve yeniden zinciriyle oynamağa başladı.

— Roma'ya, değil mi? diye sordu. Roma'ya gideceğiz değil mi?

Bir yudum daha içti Cricsus:

— Roma'ya, ya da başka bir yere.

Karanlıkta Castus onu görmüyor, fakat Cricsus'un o bakışları kasvetli fok balığı kafasını kendisine çevirdiğini hissediyordu. Ürperdi birden: Yatağını yine Cricsus ile paylaşmak zorunda kalacağı ertesi geceyi düşündü...

VI

FULVİUS'UN MACERASI

Fulvius, şehrin duvarlarına tırmanmak ve Capua'yı saran vatanseverlik hezeyanından kaçmak için, gece karanlığından faydalanmıştı. Yamru yumru kafalı, ufak tefek avukat bu cambazlığı yaparken kemiklerini nasıl olup da kırmadığına hâla şaşıyordu. Duvarın öteki tarafına, yağmurun yumuşattığı killi toprak üstüne tok bir gürültüyle yuvarlanınca, birkaç saniye öylece ellerinin ayaklarının üstünde durdu ve kıpırdamadı.

Karşısında, su altında kalmış arazi, kimseye ait olmayan bu topraklar, bir şerit gibi uzanıyordu. Şeridin öteki tarafında, asilerin çadırları yağmur altında güçlükle farkediliyordu. Yağmur damlalarının monoton şıpırtısından başka hiç bir ses işitilmiyordu. Belki de ne gladyatörler vardı, ne asiler kampı! Kölelerin önderi, ezilmişlerin kurtarıcısı büyük Spartacus bir efsane miydi yoksa?

Yere, toprağın üstüne oturmuş kalmıştı Fulvius. Rutubet yavaş yavaş içine işliyor, sırtını dayadığı yüksek duvarın soğukluğunu hissetmeye başlıyordu. Ne kadar da yüksekti duvar! Başını geriye atarak baktı: üstüne yıkılıverecek gibi duruyordu. Duvarın üstünde bir nöbetçi gidip geliyordu. Bedeni çıplak, elinde mızrak olan Partlı bir köleydi nöbetçi. Halbuki Fulvius'un burada oturup bekleyecek vakti yoktu. Duvarın ne kadar soğuk, ne kadar ıslak olduğunu daha kuvvetle hissetti ve kalkıp birkaç adım attı. Partlı köle Fulvius'u farkeder etmez seslendi. Durdu Fulvius ve başını kaldırdı. Karanlıklar içinde nöbetçi, dizlerini hafifçe kırmış, mızrağını fırlatmak üzere hazırlanmış haliyle bir gölge gibi farkediliyordu.

— Nereye gidiyorsun? diye sordu köle.

Avukat, heyecanına hakim olmaya çalışarak, adeta kayıtsız bir sesle cevap verdi :

— Karşıya.

Fakat, cevabımın, o korkunç gölgeyi tatmin etmeyeceğini düşünerek karanlığa daldı, bir koşu tutturdu. Koşmaya başladığı anda da bir korku sardı yüreğini. Duvarın tepesindeki Partlı köle haykırıp duruyordu. Mızrağı Fulvius'un kulağı yakınında vızlayıp, canlı hedefi bulamadan toprağa saplandı. Korku içinde koşmaya devam eden avukat nefes nefese düşündü : «Bir daha hiç göremeyeceklerinden biri de benim! Ne saçma meslek.» Şimdi herhalde peşinden oklar da yağmağa başlayacaktı. Yirmi adım daha koştu, sonra yağmur ve karanlık içinde kayboldu. Bir ara önüne küçük bir eğim çıktı. Dalları eğri büğrü zeytin ağaçlarıyla kaplı eğimi yıldırım hızıyla indi, durup biraz nefes aldı, sonra ağaçlardan birine tırmanınca da derin bir nefes aldı.

— Bu yabancı adam, bu köle, kimin uğruna beni mızrak yağmuruna tutuyor, kimin uğruna kahramanlık gösterisinde bulunuyor ki? diye mırıldandı. Yazmayı tasarladığı «Köleler Seferinin Tarihi»nde, bu konuyu daha derinlemesine işlemeye karar verdi. Zira, Fulvius'un bildiğine göre kahramanlık, insanın, ülküsünü yabancı kuvvetlere ya da doğanın tehditlerine karşı korumakta aciz kalmasından doğan şartların yarattığı bir durumdur. Oysa Fulvius bir kölenin, hiç bir ülküsü yokken, hatta bir tehdid karşısında bile bulunmazken, efendisi hesabına bir mücadeleye girip kahramanlık faslamasını anlayamıyordu.

Biraz sonra avukat yönünü tayin etmeye çalıştı, ağaçtan inip yeniden yürümeye başladı, karanlıkta, yapışkan çamura bata çıka, el yordamıyla yürümeye çalışıyordu. Hava korkunç karanlıktı, ay ve yıldızlar sönmüştü. Yağmur insanın yirmi adımdan ötekisini görmesini engelleyen bir perde gibiydi. Fulvius, yazısına başlarken önce, bu hem sonsuz, hem sınırlı karanlıkta nasıl yürüdüğünü anlatacaktı.

Aniden yağmur içinde bir yerden bir ses yükseldi. Durdu Fulvius, asilerin ileri karakollarına vardığını düşünerek miyop gözleriyle karanlığı araştırdı. Fakat, köleler ordusunun da nöbetçileri olabileceğini aklı almıyordu. Fena çarpıyordu yağmur. Ses tekrar duyuldu. Aralarına katılmak istedikleri tarafından öldürülmemek için cevap vermek gerektiğini anladı Fulvius. Kölelerin de bir parolası olmalıydı. Capua'nın, o çılgın şehrin bir

yığın parolası olduğuna göre... Böyle düşündü avukat ve bardaktan boşanan yağmurun altında haykırdı : SPARTACUS! Bundan uygun bir kelime bulamamıştı. Var kuvvetiyle bağırınca, bir öksürük nöbetine yakalandı. O sırada nöbetçi ilerledi, karanlığın içinden çıktı, başında yanlarından sular akan şapkasıyla, Fulvius'un karşısına dikildi. Çok belirli bir Lukania aksanıyla sordu :

— Ne diye Spartacus diye bağırıyorsun?

Hâla öksürüyordu avukat; soğuk almıştı.

— Adım Fulvius, diye zorla cevap verebildi. Capualı bir avukat ve yazarım. Ordunuz nerede?

Nöbetçi iyice şaşırmıştı :

— Ordumuz mu? Burada işte, her tarafta. Sen ne istiyorsun?

Gerçekten, Fulvius da dikkatle bakınca karanlık içinde belli belirsiz birkaç çadır seçebilmişti. Terkedilmiş gibiydi. çadırlar.

— Ben bir yazarım, diye açıklamaya çalıştı öksürerek. Askeri harekâtınızın tarihini yazabilmek için Spartakus'ü görmek istiyorum.

— Yazmak mı? Nöbetçi hayretten at çenesine benzer kemikli çenesini açmış, dişleri karanlıkta sarı ışıklar gibi parlamıştı. Fulvius'a ötede surların üstündeki savaşçı gölgeden çok daha az korkunç görünüyordu. «Yazmak mı? İyi ama, neden?»

— Bizden sonra gelecek insanlar kendilerinden önce olup bitenleri öğrensinler diye...

Yağmurun altında hayatından pek memnun görünen ve konuşmayı uzatmak istediği anlaşılan nöbetçi hayrete düşmüştü :

— Onları ilgilendirir mi?

— Bütün insanlar, kendileri doğmadan olan şeylerle ilgilenirler.

Doğru dedi çoban Hermios, bende bilmek isterdim, ama nasıl öğrenilir?

— Nasıl olacak, kitaplardan.

— Sen kitap mı yazıyorsun?

— Sizin savaşınızın kitabını yazacağım, diye cevap verdi Fulvius iki öksürük arasında.

— Bizimkinin merak edilecek tarafı yok. Şehirden şehire gidiyoruz, savaştan savaşa koşuyoruz.

— Yüz yıl sonra... Yok canım, bin yıl sonra dünya Romalı kölelerin kurtarıcısı Spartacus'den bahsedecek.

Fulvius bunu söylerken sesine gayet dokunaklı bir ifade vermişti. Tam etkili olabilecek şekilde konuşmuştu ki, yine öksürük tuttu. Su, üstüden akıyordu.

— Ne hayal gücü! diye hayranlığını belirtti Hermios. Ama, sen ıslanmışsın galiba. Sıcak şarap içer miydin?

Fulvius, uyuyan çadırlara bir göz attı:

— İçerim, dedi. İyi gelir herhalde...

— Gel öyleyse, dedi nöbetçi karanlığa dalarak, Fulvius da peşindeydi.

— Nöbeti kim tutacak? diye sordu Fulvius.

— Başkası tutar belki. Ama, yağmur yağdığına göre belki hiç kimse tutmaz.

Topluluğun bölüneceği haberi, köleler kampını ayağa kaldırmıştı. Aslında bu pek beklenmeyen birşey değildi, çünkü olaylar artık çoktan olgunlaşmıştı. Kavgalar edilmiş, küfürleşimliş, sık sık «buna bir son vermeli» denmişti. Şimdi son verliliyordu işte, ayrılık geri dönülmez bir şekilde kesinleşmişti, ama sürü yine de şaşkın ve kaygılıydı. Fannius'un uşakları haberi kampın dört bir yanına yaymışlar, bağırarak, fakat kayıtsız bir sesle, bir metni ezberden okurcasına, ordunun anlaşmazlıklar sonunda ve gladyatörler kurulunun kararına uygun olarak, ikiye ayrıldığını ilan etmişlerdi. Gruplardan biri kuzeye yönelip Roma üzerine yürüyecek, bu tarafa doğru gelmekte olan Romalı askerlerle savaşacaktı. Bu gruba Cricsus ile Castus başkanlık edeceklerdi. Bu iki gladyatörün görüşlerini paylaşanlar, onlara katılabilirdi. Öteki türlü düşünenler ise Spartacus'ü izlemeye kararlıydılar, onunla birlikte çobanlar ve ormanlar ülkesi Lukania'ya gidecekerdi. Sprtacus savaşa ve yağmacılığa devam etmek istemiyordu artık, kararı kesindi. Güney İtalya'nın dağları, tarlaları ve şehirlerindeki bütün ezilmişlere, tarım tanrısı Satürn devrinde vaadedilmiş o kudretli adalet ve iyi niyet birliğini kurmak için haber salacak

ve bu birliğin, bu ortaklığın adını, Güneş Devleti koyacaktı. Fakat, diyorlardı Fannius'un uşakları, Spartacus güney yoluna kendisi ile birlikte çıkacak olanlardan tam bir itaat istiyordu.

İşte, Fannius'un uşakları güneşin batışından bir saat sonra kampın dört bir yanını dolaşarak bunları ilan ettiler. Haberi duyanlar önce toplandılar. Bağrışmalar, tereddütler oldu; fakat bunu izleyen karışıklık ve patırtı içinde gizli niyetler ortaya çıktı: tohumluğun içindeki taşlar hemen ayrılmaya başlamıştı.

İliklerine kadar ıslanmış olan Fulvius ile çoban Hermios kampa girdikleri zaman, ötede beride kümelenmiş ve tartışmaya dalmış insanlarla karşılaştılar.

— Burası her zaman böyle midir? diye sordu Fulvius.

— Hayır diye cevap verdi çoban ve içini çekti. Ayrılık var da ondan. Ah kardeşim ah, işler iyi gitmiyor. Biz koyunlar kadar akılsız adamlarız. Kimi o tarafa çekiyor, kimi bu tarafa. Anlaşmaya olanak yok!

— Anlaşmazlık sebebi nedir?

Yine içini çekti Hermios:

— Ah kardeş, söyleyemem ki? Vezüv'ün ağzına kamp kurduğumuz zaman da aynen böyleydi. Ağzımıza atacak bir lokmamız yoktu, halimize bakmadan, durmadan kavga ederdik. Aramızda kötüler var: Castüs ve Sırtlanların taraftarları. Neyse, yakında bunlardan kurtulacağız galiba. Romalılar hepsini temizleyecek, biz de rahat edeceğiz.

Hermios bu dileğini ifade ederken, hatip Zozimos ile çarpıştılar. Parça parça olmuş, pislik içinde kalmış o ebedi togası yine sırtındaydı Zozimos'un. Her zamanki gibi heyecanla ellerini kollarını sallıyordu.

— Neler söylüyorsun? diye bağırdı Hermios'un yakasına sarılarak. Biz de rahat edecekmişiz! Böyle bir şey söylemeye nasıl cesaret edebilirsin? Tehlikeden habersiz kardeşlerimiz muhakkak bir ölüme giderken nasıl söyleyebilirsin bunu! Nereden çıktı bu adam?

Soğuktan titreyen avukatı görmüş ve şüpheyle bakmıştı yabancıya.

— Üşümüş, dedi Hermios. Bir parça sıcak şaraba ihtiyacı var. Capua'dan kaçmış; bir sır verir gibi ilave etti: Kitap yazarmış.

— Bir filozofun selamlarını kabul et, ey meslekdaş! dedi Zozimos sevinçli bir ifadeyle.

Alabildiğine haşmetli bir kol hareketi yaptı ve togasının ıslak kuyruğu gelip kemerine yapıştı. Fulvius ise, yine bir öksürük nöbetiyle sarsıldığından, Zozimos'un selamına birden cevap verememişti. Bu togalı adam ayrıca kendisine hem bir acıma, hem de tiksinme duygusu vermişti, çünkü avantajlı durumda bulunmasına karşın, adamın, hayatı boyunca hep dayak yemiş gibi zavallı ve kederli bir hali vardı.

— Buraya gir, dedi Hermios himayesine aldığı avukata. Bu çadır dostlarımdan bir ihtiyara ait, yalnız girerken başını çarpma. Dikkat et, dizlerini kirletiyorsun.

İhtiyar Vibius, sırtını çadırın bezine dayamış hiç kıpırdamadan oturuyordu. Çadırın içi bir yağ kandiliyle aydınlanmıştı. Uyuyor muydu ihtiyar, yoksa düşünüyor muydu, anlaşılacak gibi değildi. Bu alaca karanlıkta hava sıcaktı: ağır ve nemli bir sıcaklık. Tatlı bir yağmur, yağan fakat ıslatmayan bir yağmur vuruyordu çadıra.

— Sana bir misafir getirdim diye bağırdı, Hermios. (İhtiyarın kulakları bir süreden beri ağır işitiyordu) Capua'dan geliyor.

— Selâm! dedi Vibius. Arkadan Zozimos'u da farketti Sana da selam Zozimos!

Avukat eğilerek selam verdi, sonra hepsi Vibius'un pis şiltesi üstüne oturdular.

— Biraz sıcak şarap içmek istiyor, dedi Hermios. Soğuk almış da.

İhtiyar, paçavralara sarılmış bir testi alıp konuğa uzattı. Bir yudum içti Fulvius, öksürdü, bir yudum daha içti. Sarabın tarçın ve karanfil kokusuyla aptallaştı. Şu çadırın içinde kendini ne kadar mutlu hissediyordu: Nihayet amacına varmıştı. Birkaç dakika kimse konuşmadı, elden ele dolaştı şarap testisi. Sonra ihtiyar sordu:

— Ne diyorlar Capua'da?

Avukat yamrı yumru kafasını sıvazladı:

— Capua'da insanlar çılgın gibi davranıyorlar, baba. Kendi aleyhlerine çalışıyorlar. Cellatlarını göklere çıkarıyorlar, kurtarıcılarını ise kinleriyle, uçları bilenmiş mızraklarıyla kovalıyorlar. İşin garip tarafı, bu sersemliklerinde gayet içtenler. Neden böyle olduğunu açıklayabilir misiniz? İzahını eskiden biliyordum galiba, ama şimdi hatırlayamıyorum...

Bir yudum daha şarap içti ve birşeyi kendini çok vererek düşündüğü zamanlar yaptığı gibi başını dikleştirdi. Hayret! Kalasa çarpmamıştı başı, eliyle başını sıvazladı ve parmaklarının yeni bir şişe dokunmayışına şaştı. Birden yüreği sızladı: bir şey eksikti burada, ne olduğunu anlayamadığı birşey. Yine içti. Artık insanların çılgınlıkları vız geliyordu Fulvius'a. Çadırın havası gibi bir ılıklık, bir yumuşaklık dolduruyordu yüreğini.

— Bu sorun dünya kadar eskidir, dedi Vibius.

— Yargı noksanlığından ileri geliyor, diye tamamladı Zozimos. Bir de insanların bir ülkü uğruna heyecan duyma yeteneğinden yoksun olmalarından...

— Anlamı olmayan laflar söylüyorsun, dedi ihtiyar. Her insan heyecan duyma yeteneğine sahiptir. Öyle olmasa manevi kuvvetlerini kaybederlerdi; öz suları kurur, ruhlarının çiçeği solardı.

— Doğru, dedi avukat. Capua'ya git de gör; bayrakları nasıl sallıyorlar, silahları nasıl şakırdatıyorlar? Sen de olsan o heyecan salgınından kendini kurtaramazsın.

— Ben de aynı şeyi söylemek istiyorum, dedi Zozimos. İnsanlar daima yanlış şeyler için heyecanlanıyorlar.

— Heyecanlarının nedeni belki onlar için doğrulur, dedi Hermios çekinerek.

— Hayır, diye itiraz etti ihtiyar Vibius. Dananın kasaba, kölenin efendisine dostluk ve sevgi duyması tehlikeli bir heyecandır.

Sustu Vibius. Testiyi aldı, aralıklı aralıklı ve titreye titreye birkaç yudum içti. Ötekiler de susuyorlardı. Yağmur çadır bezi üstünde trampet çalıyordu. İçeri girmeyen, insanı ıslatmayan tatlı bir yağmur. Fulvius'un kafasında da mis gibi karanfil ve tarçın

kokan kırmızı şaraptan doğan karmakarışık fikirler trampet çalıyordu.

Hermios uyuşmuştu. Kendi kendine ninni söyleyen çocuklar gibi başını hafif hafif sallayarak oturduğu yerde uyukluyordu. Vibius da gözlerini kapamıştı. Bir Mısır mumyası gibi kupkuruydu ihtiyar. Sadece paçavralar içindeki hatip Zozimos togasının katlarını kıpırdatıp duruyordu. Bir ara Vibius'un son sözlerini tekrarladı: «Evet, dananın kasaba dostluk ve sevgi duyması, tehlikeli bir heyecandır.» Ama, danaların birbirlerini kasaba teslim etmeleri bundan da beter! İşte bizim Spartacus'ün yaptığı da bu.

Spartacus'ün adını işitince, çoban gözlerini açtı.

— Yine çekiştirmeye başlama, dedi kekeliyerek. Uyku ve şarap dilini ağırlaştırmıştı.

— Evet, diye devam etti Zozimos. Bizim Sparacus gizli birtakım hesaplar yapan bir insan oldu. Bu, hoşuma gitmiyor. Güneş Devletini, iyi niyet ve adalet krallığını kurmak isteyen kimse, ne aşağılık entrikalara başvurmalı, ne de toplulukları parçalayıp bölmeli...

Avukat birden ayılır gibi oldu. Köleler Ordusu Tarihi'ni yazacağını hatırladı:

— Dolambaçlı yollar yasasıdır bu, kimse bundan kurtulamaz. Bir amacı olanları çapraşık yollardan gitmeye zorlar.

—Hangi dolambaçtan bahsediyorsun? Spartacus onları dosdoğru ölüme gönderiyor. Ötekiler ise bunun farkında bile değiller. Castus ile arkadaşlarının cani olduklarını biliyorum, ama onların kabahati bu? Bir insan kaderin kendisini cani yapmasından sorumlu tutulamaz. Her şeye karşın bunlar da kardeşlerimiz. Vibius uyuyor musun?

Uyumuyordu ihtiyar, düşünüyordu.

— Seni düşünüyorum Zozimos, dedi, söylediklerini de onaylamıyorum. Bir bahçeci, bahçesindeki zararlı otları ayıklamaya mecburdur.

Ordunun ikiye bölünüşü Zozimos'u belli ki çok etkilemişti:

— Olsun, dedi. İnsanlara, zararlı otlar, ya da ağaç kökleri gibi muamele edilmez ki?

— Herkes istediği tarafı seçmekte serbest bırakıldı. Öyle ilan etti Fannius'un uşakları.

— Öyle ama, Fannius'un uşakları Roma ordusundan hiç söz etmediler. Ordunun savaş için tepeden tırnağa donanmış oniki bin askerden meydana geldiğini söyleyen oldu mu? Bunun lafını eden bile olmadı. Romalılar hakkında söylentilerden başka bilinen bir şey yok, beyinsizler ise bunu düşünmüyorlar bile. Clodius Glaber'i Vezüv'ün eteklerinde ezdikleri gibi Varinius'un da hakkından gelecelerini sanıyorlar. Kuzeye yürüyeceklerin sayısı en fazla üç bin kişi; silahları yok, disiplinleri yok. Hepsi öldürülecek. Spartacus bir hile yaparak bunlardan kurtulmak için hepsini ölüme gönderiyor. Sonra da herkes seçmekte serbest bırakıldı diyorsunuz...

— Ama dedi Fulvius, şefleri Cricsus ile Castus ne yaptıklarını bilirler herhalde.

— Castus küstah bir çocuktur, savaştan da hiç hiç şey anlamaz. Ötekiler de ondan farksız. Ama, Cricsus için aynı şeyi söyleyemem. Onun niyetinin ne olduğunu kimse bilemez. Spartacus gibi onun da düşmanın kuvvetini bildiği muhakkak. Ayrıca... Evat ayrıca o ince hesaplar yapabilecek bir insan değil. Ya ne yapacağını kendi de bilmiyor, ya da olacaklar umurunda değil. Cricsus, Spartacus'ten nefret eder, hem de ona bir kardeş gibi bağlıdır. İşittiğime göre, Lentulus'un yanından kaçtıkları zaman, o gün arenada ikisi döğüşeceklermiş. Tabii biri ötekini öldürecekti. Bunu da çoktan beri biliyorlardı. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Hâla da biliyolar bunu. Birinden birinin yaşaması için, birinin ötekini öldürmesi gerektiği fikrine herhalde çoktan alışmışlardır. Cricsus şimdi Spartacus'ten ayrılıyorsa, bu onun bileceği iş. Belki ikisi de, sebebini bilememekle beraber, bu ayrılığın gerekli olduğunu hissediyorlardır. Açıklaması zor bir sorun...

— Çok derinlere iniyorsun, dedi çoban hayretler içinde.

Fulvius da böyle büyük laflar eden hatibe şaşkınlıkla bakıyordu. Bu komik kıyafetli adam hakkında belki de doğru bir yargıya varamamıştı. Dayak yemiş köpek tavırlı bu adamın sıska ve acınacak ifadeli yüzüne bir kere daha dikkatle bakı ve insanları anlamanın ne kadar güç olduğunu düşündü. Vaktiyle kendisi de daha iyi günler geçirmiş, fakat hiç iyi gün görmemiş bir insanın neler düşünebileceğini tahmin etmemişti.

Yeniden o eski tumturaklı üslubunu bulmuş olan Zozimos devam ediyordu:

— Ne tarafından bakarsanız bakın, Spartacus'un yaptığı bir alçaklıktır. Sen birtakım dolambaçlı yollardan söz ediyorsun, bunun zorunlu olduğunu ileri sürüyorsun. Ama, bunlar kötü dolambaçlar... Hatta tehlikeli... İnsanı nereye götürür belli değil. Böyle gide gide tiran olan bir yığın insan var! Önce üstün çıkarlara hizmet etmek için böyle davranılır, sonra da kurtulmak kabil olmaz. Halkın dostu Marius'un diktatörlüğünü hatırlayın, sonunun ne olduğunu da unutmayın!

Fulvius ellerini kollarını oynata oynata heyecanla konuşan Zozimos'a sordu:

— Diktatörlüğü nereden çıkardın?

— Dolambaçlı yollardan bahseden sizsiniz, diye sesini yükseltti hatip. İşte o dolambaçlar bizi diktatörlüğe götürdü.

Bir kahkaha attı Hermios:

— Ho! ho! ho! Spartacus mü tiran olacak?

— Elbette, hayvan çobanı Spartacus'den bahsediyorum.

— Sen de hayvanlar gibi böğürüp duruyorsun, dedi Hermios, ama sesinde öfke yoktu. Sonra uyumaya karar vererek yere uzandı, dizlerini karnına doğru toplayıp gözlerini kapadı.

Fulvius de bu tartışmadan yorulmuştu. Yazacağı tarih için yeteri kadar belge toplandığını sanıyordu. Uzaktan, isyanı daha net, daha sade görmüştü. Halbuki bu karışıklık, bu karanlık, daha çok düşünmesini gerektiriyordu.

Herkese iyi geceler dileyip, o da uzandı. Başı Hermios'un kocaman çizmelerine değiyordu. Çizmelerden kuvvetli, fakat insanı tiksindirmeyen bir koku yayılıyordu. Hâla yağıyordu yağmur, bir ninni temposuyla çadırın üstünde şıpırdayıp duruyordu. Koşarak kaçışı, Partlı kölenin mızrağının kulağının dibinde vızlayarak tok bir sesle toprağa saplanışı, hep bu gece mi olmuştu? Hayatın bazı saatleri o kadar uzun, o kadar özlü iken, bomboş ve sıkıcı saatler de zamanın zincirine asılıp geçmişte nasıl yok oluyordu...

VII

FULVİUS'UN TARİHİ

Fulvius'un tarihinin garip bir kaderi vardı. Tarihini kaydettiği olay gibi, o tarih yazısının da hiç bir zaman sonu gelmeyecekti. Bu tarihçeyi içine alan iki tomar parşömen kâğıdı, kin, hayranlık ve dehşet duygularının da karıştığı bir titizlikle bir süre saklandı. Gelecek kuşaklara, bazı kısımları kasıtlı olarak çıkarılıp, bazı ekler de yapılarak devredildi. Bir zaman unutuldu, sonra yine aydınlığa çıkarıldı; derken tekrar unutuldu gitti.

Avukat Fulvius o gece ilîklerine kadar ıslanmış bir halde ve dişleri birbirine vurarak çoban Hermios'a, bütün insanların kendileri doğmadan önce meydana gelmiş olaylara ilgi duyduklarını söylediği zaman bir dereceye kadar haklıydı. Kendisi de zaten söylediğinin ancak yarısına inanıyordu: insanlar kendileri doğmadan, ya da kendileri öldükten sonra (ikisi de aynı anlama gelir) gerçek olaylar meydana gelmiş olabileceğine, ancak yarı yarıya inanırlar.

Daha başlangıçtan itibaren Fulvius, kendi yazdıklarının orasını burasını düzeltmişti. Bu düzeltmeleri biraz isteyerek, biraz da doğal bir güdüyle yapmıştı. Ama hiç bir zaman olayları olduğundan daha güzel göstermek arzusuna uymamıştı. Zaten, Fulvius bir estetik uzmanı değildi, öyle olsa Capua'nın duvarlarına tırmanmak aklına gelir miydi? Sadece tarihin parşömenlerini önüne açmak istemişti. Raslantının ya da raslantıya benzer bir şeyin o kâğıtlar üzerinde meydana getirdiği kırışıkları veya katları olduğu gibi bırakmak niyetindeydi. Böylece, işi son derece ciddiye almış ve ayrıntıları büyük bir titizlikle kaydetmeye çalışmıştı. Etkililiği bakımından, sadece ızdırap ona samimi bir duygu olarak görünüyordu, çünkü ızdırap gerçekten doğal ve bir gerçeğin sonucudur.

Fulvius'un sık sık içini çekerek, sık sık da yamru yumru kafasını sıvazlayarak doldurduğu bu kâğıt tomarlarının garip kaderi, Fulvius'un alabildiğine alçakgönüllülükle belirttiği görüşünde haklı olduğunu kanıtlamıştı.

FULVİUS'UN TARİHİNDEN PARÇALAR

1. Capua şehri direndiği ve Spartacus'e kapılarını açmayı reddettiği için kölelerin kampında anlaşmazlık başgöstermişti. Hiç denemeden geçmemiş cesaretin, bir savaşçılar ordusunun askerlik sanatıyla boy ölçüşemeyeceğine inanan Spartacus, dümdüz Kampania ovasını bırakıp, Varinius'un karşısında geri çekilerek, dağların iyi bir savunma hattı teşkil ettiği Lukania'ya kadar gitmek istiyor, ayrıca Lukania'da çobanların desteğine güveniyordu. Fakat, Galyalılar ile, onlar gibi cinayetler ve yağmaların hayaliyle yaşayan ötekiler, başlarında Cricsus ve Castus olduğu halde Romalılarla savaşmak üzere yola koyuldular. Bunların kararı bazı kimselere belki Spartacus'ün tedbirliliğinden daha erkekçe görünebilir, fakat aşağılık içgüdüler ve alçaklığın, cesaret ile yan yana gelebileceğine inananlar aldandılar.

Ayrılmaya karar veren üç bin kişi çok yağmurlu bir gecede, güneş battıktan bir saat sonra kamptan çıktılar. Spartacus'e bağlı kalanlar, kendilerini bırakıp giden o düzensiz sürünün geçişini seyretmek için çadırlarının önüne toplanmışlardı. Gidenler bağıra çağıra, iğrenç şakalar yaparak, kendilerini seyredenlerle alay ederek yürüyorlar, ötekiler ise, —bu konuda ortak bir karara varmamış olmakla beraber— hiç cevap vermiyorlardı. İleri görüşlüler, bu umutsuzların kendi felâketlerine yürüdüklerini biliyorlardı; çünkü, ellerindeki uydurma silahlar Roma lejyonlarının mesleği savaşmak olan askerlerine karşı koyacak güçte değildi. Gidenler hep pis kokulu paçavralar ya da dabbağlanmamış hayvan postları içindeydiler. Bu pis kılıklarla, sanki öteki asilerden ne kadar farklı olduklarını göstermek ister gibiydiler, çünkü beden temizliğini hor görmeleri, onların yüreklerindeki öfke ve isyan duygusunun değişmez bir işaretiydi. Bununla beraber, yola çıktıkları zaman yine de askere benzer görünüşleri vardı. Kampın bir ucunda hepsi bir araya toplandılar ve askerler gibi uygun adım yürümeye başladılar. Etrüsk çobanlarının kullandıkları kavallara benzer ve keskin sesler çıkaran kısa flütler çalıyorlar, bir yandan da davula tokmak vuruyorlardı; davulun kuvvetli ve bazılarına kasvetli gelen gümbürtüsü, adamlar

o mevsimde Vulturne nehrini çevreleyen çamur deryası içinde gözden kaybolduktan sonra bile bir süre işitildi. Nihayet, hiç bir şey işitilmez olunca, kampta kalanların üstüne büyük bir sıkıntı, bir bitkinlik çökmüş gibi oldu.

2. Spartacus kendisiyle kalan ve mevcudu onsekiz bini bulan kitleyle kamp yerini terketmek ve kaderlerinin ne olacağını bildiği ötekiler gider gitmez Lukania yönünde çekilmek niyetindeydi. Fakat, bu tasarının uygulanması birkaç gün gecikti. Çünkü bu kadar büyük bir kitlenin göçü, metotlu hazırlıklara ve birtakım tedbirler alınmasına ihtiyaç gösteriyordu. Ayrıca, görünüşe bakılırsa, asilerin çoğu eski kader yoldaşlarının başlarına ne geleceğini öğrenmeden güneye doğru yola çıkmak istemiyorlardı.

Onlardan, üçüncü günün sabahı haber aldılar. O sabah perişan halde iki firari çıkageldi: ayrı ayrı yönlerden gelmişlerdi, birbirlerini de tanımıyorlardı, fakat anlattıkları birbirine tamamen uyuyordu. Castus ile adamlarının Vulturne'nin biraz kuzeyinde Romalıların saldırısına uğradıkları ve hepsinin lokma lokma doğrandığı söylentisi bir anda kampa yayıldı.

Castus bataklıklar arasından kaçmaya çalışırken kendi adamları tarafından öldürülmüştü. Romalılar bu çarpışmayı gerçek bir muharebe saymamışlar, asileri arkadan bastırarak her birini, arenada hayvan kovalar gibi, arena adetlerine göre keyifli çığlıklar atarak kovalamışlardı. Bu çarpışma tarzı asileri öylesine çılgına çevirmişti ki, talihsizliklerinin sebebi olan şeflerini öldürmekle işe başlamışlar, sonra da kendilerini kovalayan demir zırhlı Romalı askerlerin üstüne dişleriyle tırnaklarıyla saldırmışlardı. Romalılar da bu umutsuzluk saldırısına bakarak, karşılarındakilerin gerçek savaşçılar değil, vahşi hayvanlar olduklarını kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Gelen iki habercinin anlattıklarına göre, ölmeyenlerden beş yüz kişi esir edilmiş ve Appia yolunun iki yanındaki ağaçlara canlı canlı çivilenmişti. Hele yılın o mevsiminde, korkunç bir akıbetti bu. Durmadan yağan yağmur zavallıların ölümünü geciktiriyor ve çektikleri işkenceyi uzatıyordu. Daha üç gün önce flüt sesleri arasında çıkıp gidenlerin uğradıkları bu felaket haberi, kampta, kararsızlarla birtakım sinsiler arasında hızla yayıldı. Spartacus'ü felâkete giden eski arkadaşlarına engel olmadığı ya da olmak istemediği için suçlayanlar artık susumuşlardı. Bundan

böyle, hepsi Spartacus'ün otoritesine bağlı kalacaklardı. Böylece o muazzam kitle, hep birlikte Apenin dağları yönünde çekildi.

3. Spartacus'ün niyetlerinden biri de artık savaş yapmamak, güney İtalya'nın bütün çobanlarını, bütün işçilerini ve bütün kölelerini büyük bir topluluk halinde birleştirerek, adalet ve iyi niyet fikirlerine dayanan bir «şehirler Konfederasyonu» kurmaktı. Bu iddialı planın ancak bir kısmını daha ileride, Varinius ile öteki Romalı generalleri yendikler sonra, Thurium şehrinde uygulayabildi Spartacus. Çünkü, Romalılar böyle bir topluluğun savaşçı niyetleri olmasa bile sömürü ve adaletsizlik temellerine dayanan cumhuriyetlerinin temelini tehdit edeceğini biliyorlardı; hastalık ve sağlığın aynı vücutta barınamayacağını, eninde sonunda birinden birinin ötekini ortadan kaldıracağını farkediyorlardı. Hastalık, başverdiği organda yerleşip kalmakla yetinmeyecek, nasıl olsa zararlı özsuyunu öteki organlara da akıtacaktı. İşte bu sebepten Pretor Varinius, asilerin hemen peşini bırakmadı; aksine derhal peşlerine düşerek onları aylar sürecek bir savaşa girmeye zorladı.

4. Bu savaş, raslantılardan ve hesaba gelmeyen birtakım olaylar yüzünden, önceden hesaplandığı gibi cereyan etmedi. Herkes de bilir ki, insana vergi olan ileriyi görme yeteneğinde çatlaklar meydana gelince, hemen raslantılar iş görmeye başlar. Bu savaşın tahminlere aykırı çıkan gelişmelerini ve çeşitli olaylarını anlatmak sıkıcı olacak. Fakat, kölelerin tam bir zaferiyle sona ermiş olması Spartacus'ün ileri görüşlülük bakımından bir dahi olduğunu kanıtlamaya yeter.

Savaşın daha başında asiler çok güç bir durumda bulunurlarken ve savaşı artık kaybettiklerine karar verildiği sırada, Spartacus dehasının gerçek ve şaşırtıcı bir örneğini verdi. Varinius, Spartacus'ün adamlarını Tarente körfeziyle dağlar arasında kalan çorak topraklı bir bölgede kuşatmayı başarmıştı. Lukania'da manzarası çöle benzeyen böyle bölgeler vardır ve buralarda dağlar çıplak kayalar halinde, toprak da beyaz tebeşir manzarasındadır. Vaktiyle buralarda oturan Donotrialar ile Yunanlılar bu topraklara kendi dillerinde beyaz ülke anlamına gelen Lukania ismini de bu yüzden vermişlerdir.

İşte böyle bir yerde etrafları Romalılar tarafından sarılmış olan asilerin yiyecekleri tükenmişti; artık kadere boyun eğmekten başka çareleri kalmamış görünüyordu. Endişe ve umutsuzluk

bir kere daha çökmüştü üstlerine. Aralarından çoğu, Vezüv'de geçirdikleri karanlık günleri hatırlıyorlar, kaderin geçen defa olayların sonunu getirmeyi unutmuş gibi davranıp, bu defa ihmalini tamire çalışırcasına aynı şeyleri yeniden karşılarına çıkarmış olmasından hayrete düşüyorlardı. Fakat, bu defa da uygun çareyi buldu Spartacus: bütün ordu, gece, düşmanın nöbet değiştirme saatinde, kuştmadan sıyrıldı çıktı. Karargâhta bir borazancı bırakılmıştı. Adam, düzenli aralıklarla, her zamanki gibi borazanı çalmaya devam ediyordu. Spartacus ayrıca karargâhın giriş yerinde az aralıklarla dikilmiş kazıklara cesetlerin bağlanması için emir verdi. Uzaktan, düşman tarafından bakılınca, bunlar görevde nöbetiçler gibi görünüyordu. Karargâhın orasında burasında yakılan ateşler ölü nöbetçileri aydınlatıyor, borazancı ise boş çadırların arasında borusunu örttürmeye devam ediyordu. Bu savaş hilesi Romalıları aldattı ve Spartacus karanlığın da yardımıyla Romalıların karargâhına nazaran çukurda kalan bir yol. du bütün ordusuyla geçip kurtulmayı başardı. Romalılar bunu farketselerdi bütün asiler ordusu son kişiye kadar yok edilirdi.

5. Bununla beraber, mesleği savaşçılık olmayan insanlardan kurulu bu topluluğun, Roma ordularına karşı kazandığı büyük ve unutulmaz zaferler sadece Spartacus'ün dehası sayesinde elde edilmiştir denirse, gerçek nedenler inkâr edilmiş olur. Köleler başarılarını Spartacus'e olduğu kadar, hemen hemen aynı derecede köylüler ve çobanların kendi taraflarını tutmalarına, kendi davalarını benimsemiş olmalarına borçluydular.

Brutium ve Lukania'da da, daha önce kölelerin Kampani'daki ayaklanmasına yol açan anarşi havası hüküm sürüyordu. Romalı soylular, dağlar ve vadilerdeki toprakların mülkiyetini kendi aralarında pay etmişler, sonra bu uzak topraklardaki muazzam sürülerinin güdülmesi için binlerce köle çalıştırmaya başlamışlardı. Kızgın demirle damgalanmış bu esirlerin hepsi o geniş arazide başı boş dolaşırlar, sefil kıyafetlerini düzeltmek ve karınlarını doyurabilmek için yağmacılık yaparlardı. Bu köle çobanların gözü doymaz efendileri ise buna izin vermekle kalmazlar, hatta adamların kendi üstlerine düşen masrafı azalsın diye, yağmacılığı teşvik ederlerdi. Çobanlar güçlü kuvvetli adamlardı; gece ve gündüz, hava nasıl olursa olsun, üstlerinde bir çatı olmadan yaşamaya alışmışlardı. Ellerinde silah olarak düğüm düğüm sopalar ya da demir kargılar vardı. Elbise olarak da kurt postuna ya da yaban domuzu derisine sarınırlardı. Böylece, man-

zaraları daah ziyade barbar savaşçılara benzerdi. Yanlarında daima iri ve yırtıcı köpeklerle dolaşırlardı.

Bu yarı vahşi çobanlar, dağlara yayılalı çok olmuştu, ama efendilerinin ekserisi Romalı şövalyeler birliğine dahil olduğundan ve aynı zamanda yargıçlık yaptığından, kimse çobanların işledikleri suçları şikâyete cesaret edemiyordu.

Güney eyaletlerinde durum böyleydi, onun için de Spartacus büyük Lukania Konfederasyonunu kurabilmek için dört bir yana haberciler saldıktan sonra peşindeki köle sürüsüyle Lukania'ya girince, bütün ülke Romalılara karşı ayaklandı.

6. Spartacus'ün habercileri önce bu sefil insanların çalışmaları sayesinde göbeğini şişiren, hem de onlara o kadar kötü muamele eden zalim efendilerinin aleyhinde konuşmaya başlıyorlar, sonra aşağı yukarı şunları söylüyorlardı:

«İsraf ve sefahat yüzünden sinirleri bozulmuş bu nazlı beyleri ezmekten kolay ne var? Tanrılara adanması gereken altın ve gümüş tabaklarda yemek yer bu adamlar! Bugüne kadar bizi ezebildilerse, bunu biz boyun eğdiğimiz için yaptılar. Biz olmazsak ne yaparlar? Siz kuvvetinizi onlara karşı kullanmaya karar verirseniz halleri ne olur? Sadık arkadaşlar! En kuvvetli ve en kalabalık biz olduğumuza göre, yönetimde bizden başka kim hak iddia edebilir? Bazı kimselere zenginliği, bazı kimselere fakirliği doğa vermemiştir. O sadece kabiliyet ve kuvvet vermiştir. Efendilerle köleler, soylularla halk arasındaki ayırımı yapan doğa değildir. Kuvvetlinin zayıfa hizmet edeceği ve bir avuç insanın çoğunluğu yöneteceği kuralını da o koymamıştır. Öyleyse, doğanın yasasına uyalım. Her yerde, her zaman geçerli ve adil olan tek yasa budur. Yoksullara, aynı koyunduruk altında inleyenlere doğanın kendilerine verdiği hakkı iade ederek, insanlığın ismini unutmamasını sağlayacak şekilde harekete geçin. Artık tereddüt etmeyin kardeşler. Çok fazla düşünüldüğü zaman cesaret zayıflar!»

7. Varinius'un yanındaki iki senato temsilcisi Furius ve Cosinius ölmüştü. Bu kayıplar Varinius'un ordusunu tehlikeli bir şekilde zayıflatmış ve bu başarısızlıklardan kendisini sorumlu tutan birliklerinin güvenini sarsmıştı. Askerlerin bir kısmı mevsim hastalıklarıyla kırılıyordu. Ötekiler de korkak ve disiplinsizdi.

Buna karşı Spartacus, nizami bir savaşta Romalıların karşısına çıkabilecek güçte hissediyordu kendisini. Adamları o zamana kadar sadece hafif vuruşmalara ve baskın hücumlarına katılmışlardı. Halbuki bu defa Varinius'a karşı düzenli sıralar halinde yürüyorlardı; ayrıca, fena silahlanmış da değilerdi. Aslında kölelerin ele geçirdikleri, satın aldıkları ya da bizzat yaptıkları silahlar büyük bıçaklar, yabalar, tırmıklar, oraklar, baltalardan ibaretti. Bunları bulamayanların ellerinde de kargılar, sopalar ya da ateşte sertleştirilmiş, ucu sivriltilmiş odun parçalarından yapılmış diğer silahlar vardı. Bunlarda savaşta ateşsiz öteki silahlar kadar iyi iş görüyordu. Kölelerin, vaktiyle cellatları olanlara karşı duydukları kin, hepsini kurnazlaştırmıştı; birçoğu zincirlerini eriterek, keskin kılıçlar ve oklar yapmışlardı.

Karşı tarafta Romalılar ve eskiden biraz daha düzgün bir moralle ilerliyorlardı. Çünkü, senato Varinius'a takviye yollamıştı. Bu yeni birliklerin, Spartacus ve adamları hakkında düşündükleri, Roma'nın kanısıyla aynıydı. Bu asi sürüsünü hor görüyorlar, onlarla alay ediyorlardı : hepsi de aşağılık ayak takımıydı, hepsine çabucak zincirleri takılacaktı yeniden. Haydut sürüsünü nasılsa kolaylıkla darmadağın edeceklerdi. Yeni gelenlerin böyle böbürlenmeleri, hiç değilse eskileri yenilgilerinden ötürü utandırıp, cesaretlerini arttırmıştı. Ama, yenilerin kendilerini beğenişi, düşmanlarını daha iyi tanıdıkça, silinmeye başladı. Varinius ise gözü pek olmaktan ziyade, tedbirliği tercih ettiğinden, askerlerinin korkunç düşmanlarına alıştıklarına inandıktan sonra, onları savaşa sürdü.

8. Şunu da ilave etmek gerekir ki, savaştan az önce Spartacus'ün kuvvetlerinin cesaretini arttıracak şaşırtıcı bir olay olmuş, kamptan ayrılıp gidenlerle beraber bataklıklarda öldüğü sanılan Galyalı gladyatör Cricsus çıkıp gelmişti. Asilerin Spartacus ile eşit saydıkları bu liderin ölümden dönüşü, herkesi heyecanlandırmış, üstelik bakışları kasvetli bu adamın, maceraları hakkındaki hiç bir soruyu cevaplandırmaması, dönüşünün mucizeye benzer bir işaret olduğu kanısını yaratmıştı.

Savaş, İtalya yarımadasının güney ucunda, Sibaris ırmağının kıyısındaki Thurium şehrinin duvarları dibinde başladı.

9. Gerçek bir komutan gibi hareket etmek isteyen Spartacus, vuruşma başlamadan önce adamlarını toplayıp bir konuşma yaptı ve onlardan birer savaşçı gibi davranmalarını istedi. Savaşın

herhalde bugünkü muharebe ile başlayacağını ve sonucunun bugünkü muharebeye bağlı olacağını unutmamalarını söyledi onlara. Ya yenilecekler, ya da birbiri arkasından gelen bir dizi zaferle Romalıları bozguna uğratacaklardı. Başka seçim hakları yoktu, ya yenecekler, ya da iğrenç bir şekilde öleceklerdi. Bir alkış fırtınası cevap verdi Spartacus'ün sözlerine.

Romalı askerler, Sibaris ırmağının karşı yakasında düşmanı düzenli kıtalar halinde ilerlerken görünce, saflarında birden garip bir değişiklik oldu. Önce şaşırdılar ve yürüyüşlerini yavaşlattılar: Gladyatörlerin korkunç savaş çığlıkları atmasını bekliyorlardı. Sonra tereddütleri arttı, savaşa umulduğundan çok daha az ateşli bir şekilde başladılar. İleri kuvvetler düşmanla ilk çatışmaya giriştikleri sırada, Romalılardan habersiz ırmağı daha aşağıdan geçen Cricsus, Galyalılarıyla beraber Romalıların geri hatlarına saldırdı. Romalı askerler öyle bir dağılıp kaçışmaya başladılar ki, generallerini unuttular, ortada bıraktılar. Varinius'un atı tökezledi, eğeri de süvarisi de yere yuvarlandı, Pretor az daha gladyatörlere esir düşecekti. Beyaz atı, kıpkızıl mantosu, generalliğinin sembolü olan etrafı tahta çubuklarla sarılı baltası, kısaca mevkiinin ve rütbesinin bütün alametleri asilerin eline geçti, onlar da hepsini zafer sevinciyle getirip önderlerine verdiler. O günden sonra Spartacus her yerde Romalı bir **İmparator** (*) kıyafetiyle göründü. Güney eyaletlerinin halkı onu öyle giyinmiş, önünde baltasını taşıyan bir adamla görünce, saygıyla seyrederlerdi.

10. Tanrının, geleceğin anahtarlarını teslim etmiş gibi göründüğü bu garip insanın nereden geldiği ve karakterinin ne olduğu hakkında birkaç kelime söylemenin zamanı geldi galiba. Spartacus, göçebe çobanlar soyundandı. Küçük bir kasabada doğmuş ve o kasabanın ismini almıştı. Hiç eğitim görmemişti, fakat bütün dersleri hazmetmek, bunların değerini kontrol etmek ve öğrendiklerini hemen eylem haline geçirmek bakımından son derece yetenekliydi. Işınlar nasıl bir büyüteçten geçerken birleşip çok yakıcı tek bir ışın meydana getirirse, öteki insanların düşünceleri de Spartacus'ün beyninde öyle birleşiyordu.

11. Spartacus'ün zekâsı, onu çok kısa zamanda arkadaşlarından üstün bir insan haline getirmiş ve beraberindekilerin körler

(*) General.

ya da sadece hayvanlar gibi davrandıklarını anlamıştı. Bunları gözlemek ve kendi isteklerine aykırı bile olsa, iyi yola yöneltmek gerekiyordu. Capua kuşatması sırasında meydana gelen çeşitli olaylar, Varinius'a karşı yaptığı uzun savaşta edindiği tecrübeler ve o kadar çok sayıda insanın hayatının sorumluluğunu üzerine almış olması, Spartacus'ün o yaradılıştan yumuşaklık ve sempatikliğini yok etmiş ve askerlerinin nazarında onu haşin ve mağrur bir insan haline getirmişti. Ama, unutmamak gerekir ki, körleri gütmek görevini yüklenen, onların ızdıraplarına karşı merhametsiz, çığlıklarına karşı sağır olmak zorundadır; çünkü, o kitleyi kendi akılsızlıklarına karşı savunacaktır. Başkalarının başarılı olacağına inanmadıklarında birtakım çapraşık yollara başvurması gerekir, çünkü iyiyi ve doğruyu gören sadece odur, öteki ler kördürler.

12. Düşmana karşı ilk sefer, işte böylece sona erdi. Şimdi Romalılar, kölelerin isyanını, bir avuç haydudun yarattığı geçici bir karışıklık sayınakla ne kadar büyük bir hata işlediklerini istedikleri kadar düşünebilirlerdi. Asiler birliği artık bütün güney İtalya'ya hakimdi. Şimdi planlarını uygulayabilirler ve Güneş Devletini kurabilirlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEŞ ŞEHRİ

I

Thuriumlu Hegio, o gün güneş doğmadan çok önce uyandı. Günün çok keyifli olacağını biliyor, Trakyalı prensin, o yeni Anibal'in gelişini kutlamak için evini çelenklerle, asma dallarıyla ve yapraklarıyla süslemeye hazırlanıyordu. O sabah bağına üzün dermek ve ökse otlarını toplamak için erkenden gitmeye karar verdiğinden, uyanır uyanmaz kalktı, sandallarını ayağına geçirdi, uyuyan karısına baktı ve terasa çıktı.

Hava daha karanlık ve soğuktu, fakat suları ufka kadar uzanan deniz renk değiştirmeye başlamıştı. Hegio bu saatin her şeyinden, ışıltılarından ve kokularından pek lezzet duyardı. Öğle güneşinin boğucu ağırlığı altında deniz aynı kokuyu çıkarmazdı. Halbuki gece, denizin nefesi tuz ve yıldızların mis kokusunu taşıyan adeta billurlaşmış bir tazelik kokardı. Sabah yosun kokan deniz öğle vakti kokmuş balıkların mide bulandırıcı kokusunu getirirdi insanın burnuna.

Hegio denizden esen rüzgarı kokladı, sonra dağlar tarafına döndü. Kuzeyde Lukania Apenin'lerinin beyazlaşmış tepelerinde kar izleri görür gibi oldu. Belki de bu beyazlık sabahın sisiydi. Sonra bakışlarını güneye çevirdi Hegio: uzaklarda Sila dağının muazzam kütlesi menekşe rengine boyanmaya başlamıştı. Aşağıda, dağın eteklerinde Hegio'nun da ortak olduğu bir reçine ve çam sakızı işletmesi vardı.

Cratis vadisi, sabahın ilk ışıklarıyla renkleri ağaran görkemli bir manzarayla çevrilmişti. Batıya doğru döndükçe, daha kendini göstermeyen güneşin, tutuşturmadan önce kızıla boyadığı deniz görünüyordu.

Bir horoz öttü. Arkasından bir horoz daha. Derken en gösterişli ötme, gündüz yıldızına en uzun şafak şarkısını söyleme bakımından rekabete girmişler gibi bütün horozların birden sesi yükseldi. Hegio, ancak Latin horozlarının bu kadar budalaca kendini beğenmiş ve bu kadar ahenksiz bir şekilde ötebileceklerini düşünmekten kendini alamadı. Atalarının ülkesi olan Atik'te horozlar bile ne kadar başka öterdi, o ötüşlerin bir şarkısı, bir nağmesi vardi. Birden esinlendi Hegio:

Ah! bu Roma'nın horozları,
Kulak tırmalıyor şarkıları!

Hegio Romalıları sevmezdi. Gerçi yüreğinde düşmanlık yoktu onlara, ama insanı ezen o gururları ve kendini beğenmişliklerine gülmeden edemiyordu. Çıkarcılık, adeta gözeneklerinden fışkırırdı bu adamların. Fakat yine de, kendisi Truvalı kahramanların torunu olduğu halde, Romalı bir kadınla evlenmişti. Karısı şimdi iki kişilik yataklarında mutluluğun verdiği rehavetle ter içinde uyuyordu. Mutluluğunun sebebi yakındaki şenlik, ya da Trakyalı prensin Thurium'a gelecek olması değildi. Daha amiyane bir şekilde söylemek gerekirse, Truvalı savaşçıların torunu olan kocasının, nihayet o gece, uzun zamandan ihmal ettiği kocalık vazifesini yapmış olması mutlu etmişti Romalı kadını. Hem bir genç, hem de bir yaşlı insanın neşesiyle Hegio, yüzünü muazzam bir ateş parçası haline gelmiş deniz tarafına çevirerek havayı kokladı.

Sisler içindeki dağın eteğinde, hatırlanamayacak kadar eski zamanlarda ataları tarafından kurulmuş efsane şehri Sibaris'in harabeleri uzanıyordu. Bir zamanlar İtalya'nın bütün güney kıyısı

Atik'ten gelmiş sömürgecilerin elindeydi. O efsaneler devri insanlarının gayet ince gelenekleri vardı, gümüş paralar kullanırlar, arp çalarlardı. Latinler ayı postlarına sarınıp daha ağaçlarda yaşadıkları sırada, Hegio'nun ataları geometrinin de olduğunu bilirlerdi.

Yeniden yükseldi horozların sesi. Hegio birinin soluk soluğa merdivenlerden çıktığını duydu. Karısıydı gelen.

— Ne yapıyorsun orada? Sabah sabah terasta ne işin var?

Ya çok yaşlılarla, ya da çok gençlerle konuşulurken kullanılan o hoşgörülü paylama ifadesi vardı kadının sesinde.

— Bakıyorum sevgilim, bakıyorum.

— Bakacak ne var? diye sordu kadın kınarcasına. Terasın kenarında durmuş esniyordu. Bir elini kocasının omzuna atmıştı. Hegio'nun omzu, karısına bir yeni yetmenin kemikli eli gibi geldi ve geçirdiği gecenin zevkini hatırlayarak şehvetle ürperdi.

İkisi de gözlerini uyuyan şehre çevirdiler. Şehirden ziyade, binaları taştan yapılmış büyükçe bir köydü burası. Sayısız sütunları olan, bembeyaz, sevimli, fakat gece sessizliği içinde hüzünlü bir köy. Daracık yollar, evlerin arasında kurumuş ırmaklar gibi kıvrıla kıvrıla uzanıyordu. Damlar dümdüzdü. Tepenin yamacında, birbirine sokulmuş gibi duruyordu evler. Asıl şehir, muntazam açılar halinde birbirini kesen geniş caddeleri ile, daha yukarıda başlıyordu. Ortasında da agora ve bir çeşme vardı. Eski Sibaris şehrinin yıkılmasından sonra Hippodamos adında ünlü bir mimar, şehrin orta kısmını özenle çizilmiş bir plana göre yeniden yapmıştı. Renklere de ayrı bir özen göstermişti. Mavi dağlar ve lacivert deniz arasında tebeşir gibi bembeyaz evler. Sibaris'in yeni şehri Thurium işte böyle doğmuştu. Fakat, o günlerde bile şehir artık epeyce eskimiş sayılırdı. Aileler de eskiydi. Ucu bucağı gelmez şecere ağaçları ve çok az çocukları vardı Thuriumluların. Halk, Atik Yunancasından daha temiz bir Yunanca konuşurdu. Bir de, hâla İskenderiye'de kullanılan dildi bu. Thuriumlular Truvalıların, ya da hiç değilse, «yatak örtüsü altında kalmış bir gül yaprağından rahatsızlık duyan» nazik Smindrides'in soyundandılar.

Bazıları Romalı kızlarla evlenirlerdi. Roma'nın senatosu ise, son Kartaca savaşlarında Annibal'i destekledikleri için bunların

her şeylerini ellerinden amıştı. Romalı kolonlar şehrin kuzey doğusundaki kendi mahallelerinde yaşarlardı, nüfusları hızla artmıştı, çalışkandılar, Truvalılar soyundan gelen Thuriumlular ise bunlardn nefret ederlerdi. Burunlarını hâla yenlerine sildiklerini söyleyerek küçük görürlerdi onları. Romalılar Thurium'un adını da değiştirmeye kalkmışlardı. Kendi mahallelerinin adı Copia olduğundan, bütün şehre bu adı verirlerdi. Zaten, resmi yazılarda da, şehrin tümünden Copia diye söz edilirdi.

Buna karşı eski aileler sadece eski isimlere itibar ederlerdi: Hellade de, Thuriuva da, Hellade ve Thuriuva olarak kalmıştı. Yeni Annibal saydıkları Spartacus'ü de destekleyeceklerdi elbet. İster Kartacalı, ister Trakyalı olsun, Romalıların, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen ve burunlarını hâla kollarına silen o kaba adamların başını derde sokmuştu ya, yeterdi bu kadarı! Şimdi, genç, ihtiyar herkes Trakyalı prensin gelişini kutlamaya hazırlanıyordu.

Yavaş yavaş uyuşukluğundan kurtuluyordu şehir. Daracık sokaklarda, sabahın köründe kalkan, yüzü doğru dürüst yıkanmamış keçi çobanları, daha uykunun ılıklığını taşıyan keçicikleri sürüp götürüyorlardı. Keçiler boyunlarına asılı çıngırakları sallıyorlar, çobanlar ise kavallarından çatlak sesler çıkarıyorlardı Deniz, Hegio'nun terasını, sabahın yosun kokusuyla süpürüyordu Uzakta, dağa asılı gibi duran tarlalarda beyaz sürüler otlamaya başlamıştı bile. Hayvanlar ırmaktan yükselen sisin içinde yüzüyordu. Lukania'nın tebeşir rengindeki toprağı kadar beyaz boğalar, ileri hatlara dikilmiş nöbetçiler gibi başlarını Appenin dağları yönünde çevirip duruyorlardı.

— Gel kahvaltı et, dedi kadın.

— Hayır, diye cevap verdi Hegio gülümseyerek. Nehrin kıyısına inip dal ve yaprak toplayacağım. Şey için...

— Kahvaltıdan önce mi?

— Evet, çocuklar da benimle gelecekler, sonra evi süslemenize yardım ederler.

— Çocuklar gitmeyecek, dedi karısı.

Hegio'nun karısı bir Romalının kızıydı. Romalılar ise Trakyalıya düşmandılar. Hepsinin suratı asılmıştı. Bağnaz bir şovenlik kini vardı içlerinde, belki de korkuyorlardı.

— Pekâla, yalnız giderim, dedi Hegio.

— Yatak kıyafetiyle mi?

— Bir şey alırım üstüme. Bak ne güzel dallar getireceğim!

Öfkeyle soluyan karısı peşinde olduğu halde merdivenlerden indi Hegio. Zemin katında, evin tek kölesi Publibor, köpeğin yiyeceğini veriyordu.

— Nehir kenarına benimle geleceksin, dedi Hegio. Dal keseceğiz. Zincirini çekiştirerek havlayan köpeğe döndü:

— Sen de bizimle geleceksin.

Hegio önde, köle birkaç adım arkasında, yola çıktılar. Köpek önden gidiyor, durup bekliyor, efendileri kendisini geçince çılgınca bir koşu tutturarak onlara yetişiyordu. Şehirden çıkarken, duvarların artık taştan değil, güneşte kurutulmuş saman ve gübre karışımı tezekten, evlerin ise, tahtadan yapıldığı kesimde, bahçeci Tindarus ile karşılaştılar. Tindarus salata ve sebze doldurduğu bir el arabasını sürerek şehre gidiyordu.

— Sabah sabah nereye? diye sordu bahçeci.

— Kölem ve köpeğimle beraber dallar, yapraklar toplamağa gidiyorum. Trakyalı prensin gelişine hazırlık yapacağım.

Bahçeci el arabasını duvara dayadı:

— Laf aramızda, dedi, bu adamın prens unvanı taşımaya hakkı olduğunu sanmıyorum. Bir gladyatörmüş diyorlar. Belki de bir haydutmuş, ya da daha beter bir şey...

— Saçma! dedi Hegio. Böyle kudretli insanlara her zaman iftira edilir. Hem ne olursa olsun Romalıların hakkından geldi ya! Yeni bir Annibal bu adam! Hem bize iyi bir şeyler, yenilikler getiriyor.

— Tabii, tabii, diye onayladı, kimseyi gücendirmek istemeyen Tindarus. Ama, diyorlar ki, bütün kölelere vatandaşlık hakları vermek istiyormuş. Herkesin parasını, evini elinden alacak, her şeyi altüst edecekmiş.

— Saçma! dedi Hegio. Sonra kölesine dönüp sordu: Hizmetimden ayrılmak ve başka bir hayat sürmek ister misin?

— Elbette! diye cevap verdi Publibor.

— Gördün mü? dedi bahçeci yine el arabasına yapışarak. Çok tehlikeli bir iş bu!

Hegio bu konuşmayı eğlenceli buluyordu, «Vay küstah vay! Karım biraz sert, biraz sinirli olduğu için böyle düşünüyorsun, değil mi? Ama bana da aynı şeyi yapmıyor mu? Ben sana hiç fena muamele ediyor muyum?»

— Hayır, dedi Publibor ve ciddi bir ifadeyle efendisine baktı. Her şeyi ciddiye alıyordu Publibor, yüzünden belliydi. Hegio birden, kölenin bir yüzü olduğunu farketti ve bu yenilik düşündürdü onu.

— Hay Allah! dedi. Senin dini bir derneğe üye olmana izin vermedim mi?

— Evet.

— Ben de aynı derneğin üyesiyim, dedi bahçeci. Evvelki gün bir genel kurul toplantısı yaptık.

Şaşırmıştı Hegio:

— Daha ne istiyorsun? Görüyorsun, sana tam bir özgür insan gibi muamele ediyorum.

— Tek ayrıcalığım bu, diye cevap verdi Publibor.

Gitgide daha büyük bir hayrete düşüyordu Hegio:

— Tek mi? Resmen, dediğin doğru. Ama bu bile büyük bir şey değil mi? Sonra vasiyetnamemde, ben ölünce özgür olacağını da yazdım. Ölmekte geç kaldığını mı düşünüyorsun yoksa?

— Evet efendim.

Yüzünü buruştudu Hegio; bahçeci de içini çekti:

— Gördün mü? Tehlikeli iş dememiş miydim sana? Senin yerinde olsam kırbaçlatırdım bunu!

— Demek özgürlüğe o kadar önem veriyorsun, dedi Hegio. Bana sorarsan, özgürlük aldatıcı bir hayalden ibarettir. Az önce benim evimde iyi muamele gördüğünü sen de kabul ettin.

— Kabul ettim, efendim.

— Para biriktiriyor musun?

— Evet.

— İşte, asıl kötülük burada! dedi bahçeci. Eskiden öyle şeyler var mıydı? Özel mülkiyet iştah uyandırır. Ben senin yerinde olsam parasını alır, bunu da kırbaçlatırdım.

— Bu da bir fikir dedi Hegio ve yeniden yola koyuldu. Şimdi hele dal, yaprak toplayalım da...

Yeteri kadar dal yaprak topladıktan sonra, otlayan öküzlerden az öteye, Cratis'in kıyısına oturdular. Köpek yorulmuş, bir sfenks gibi ayaklarını toplayıp karınüstü uzanmıştı.

— Bak, dedi Hegio, şu anda ikimiz de yüksek dağların eteğinde, nehrin tam kıyısındayız... Ölmemi gerçekten istiyor musun?

Delikanlı efendisinin gözlerinin içine baktı:

— Benim gerçekten efendim misiniz? Ben de sizin gerçekten malınız mıyım?

— Evet, dedi Hegio. Meseleye hangi açıdan bakarsan bak, gerçek budur. İkimiz de, karşımıza şu yüksek dağları alarak, nehrin kıyısına oturmuş olduğumuz şu anda, senin sözlerinin bir küstahlık, benimkilerin ise kanımca bir hoşgörü ile dolu olduğu şu anda bile gerçek böyle. Doğru söyle, dediğim gibi değil mi?

Köle kısa bir sessizlikten sonra cevap verdi.

— Evet doğru.

— Devam edelim, dedi Hegio. Var olan her şey gerçektir. Bunu tartışacak değiliz. Ben şimdi güneşe oturmuşum ve sırtımı ısıtıyorum; sen gölgedesin ve üşüyorsun. Bunda haksızlık var, kabul ediyorum. Fakat, haksız olsa da, olmasa da bu durum gerçekten mevcut. Bunun neden böyle olduğunu herhalde tanrılar bilir. Aksini isteselerdi tanrılar, aksi olurdu. Bir şeyin gerçek olması, en kuvetli kanıt değil midir?

— Evet ama, dedi köle, sizi bir parçacık itsem suya düşersiniz, o zaman güneşe ben otururum.

— Öyleyse neden itmiyorsun? diye sordu Hegio gülümseyerek. Haydi bir dene. Kırbaçtan mı korkuyorsun yoksa?

Köle ilk defa gözlerini Hegio'dan kaçırdı ve cevap vermedi.

— Öyle ya? diye devam etti Hegio? Neden dediğin gibi yapmıyorsun? İkimiz de nehrin kıyısına oturmuşuz ve sen benden daha kuvvetlisin. Beni öldürsen, Trakyalının yanına kaçar ve cezalandırılmaktan kurtulursun. Neden yapmıyorsun bunu?

Delikanlı cevap vermedi, başını kaldırmadı. Yerden otları koparıyordu.

— Büyük Pitagor, burada, kölelerin efendilerine tanrılar gibi inanıp bağlanması, efendilerin de kölelere hayvan gibi muamele etmeleri gerektiğini söylemişti. Sen de böyle mi düşünüyorsun?

— Hayır, dedi Publibor.

— Öyleyse, cezalandırılmak korkusu da olmadığına göre, neden beni nehre atmıyorsun? Neden kuvvetini kullanmıyorsun? Neden senin ruhun utançla, benimki ise hoşgörüyle ve heyecanla dolu? Doğru, değil mi?

— Doğru, dedi köle ve biraz düşündükten sonra ekledi: Sadece bir alışkanlık bu.

— Öyle mi sanıyorsun? Trakyalının yeni alışkanlıklar getireceğine mi inanıyorsun? Öyle bir şey yapabilse, Annibal'den de büyük olurdu Trakyalı. Çünkü, düşünce alışkanlıklarını değiştirmek kadar zor bir şey yoktur.

— Yapacağına inanıyorum, dedi Publibor.

— Nereden çıkarıyorsun bu fikirleri? Şimdiye kadar çalışkan ve sessiz bir insandın. Bir yüzün olduğunu ve gülümsediğini hiç farketmemiştim. Hiç değilse nasıl gülümsediğini, nasıl güldüğünü bilir misin?

Susuyordu Publibor. Hegio yüzüne dikkatle baktı ve bir çocuğa ya da bir yaşlıya gülümser gibi gülümsedi.

— Hâla ölmemi istiyor musun? diye sordu. Suyun dibindeki şu çakıl taşlarına bak. Su ne kadar berrak, otlar bile görülüyor. Su, çakıl taşlarına ve otlara çarptıkça, kendine özgü bir ses çıkarıyor. Bunları farkedecek gözlerin, kulakların var mı?

— Hayır efendim. Şimdiye kadar otlar üzerine uzanıp yatmaya hiç vaktim olmadı.

— Körler, sağırlar gibi ve hiç yüzün gülmeden yaşıyorsun, denizden gelen her kokuyu gayet iyi farkettiğim ve çok uzakları gören gözlerim olduğu halde benim ölümümü bekliyorsun. İşte utancının sebebi bu, benim hoşgörürlülüğümün sebebi de bu. Mutsuz olan, sevilmeye layık olmamış demektir.

Köle, yerdeki otları yolmaya devam ediyordu:

— Benim daha kuvvetli olduğumu siz söylemiştiniz, dedi.

— Evet ama, kuvvetli olduğunu ne zamandan beri biliyorsun? Bu mesele senin sandığın kadar açık değil. Hanımın kaç defa dövdü seni. Çok hızlı vurmadı ama dövdü ya. Halbuki ondan daha kuvvetli olduğun, bir kere bile gelmedi aklına.

— Evet, dedi köle, alışkanlık bu.

— Ya şimdi? Kuvvetli olduğuna seni Trakyalı mı inandırdı yoksa? Köleleri ayaklandırmak için, haberciler salıyormuş diyorlar, doğru mu?

— Evet.

— Onun söylediklerine inanıyor musun?

— Evet.

— Öteki köleler de inanıyorlar mı?

— Çoğu.

— Neden hepsi değil?

— Alışkanlıkları ağır basıyor da ondan.

— Şu kölelerin Annibal'i neye benziyormuş?

— Bir hayvan postuna sarınıyor ve daima beyaz bir at üstünde dolaşıyormuş. Önünden iri yarı muhafızlar yürüyormuş. Baltasını bunlar taşıyorlarmış.

— Romalı bir general gibi!

— Hayır, çünkü onun arması gümüş kartallar değil, parçalanmış bir zincir!

— Orijinal bir fikir, dedi Hegio. Demek ki sen de, ben de eğlenceli birtakım değişikliklere tanık olacağız. Öyle değil mi?

— Öyle, dedi köle ciddiyetle efendisinin gözleri içine bakarak.

Otların üstüne uzanmışlardı. Şafağın perdesini nihayet tamamen yırtmış ve mavimtrak muazzam çıplaklığıyla ufukta iyice belirmiş olan dağları, birkaç dakika daha sessizce seyrettiler. Güneş, denizin kollarından kurtulalı epeyce zaman olmuş, gökyüzünde iyice yükselmiş, havayı ısıtmıştı. Şimdi kırlardan yükselen sabah havasını kokluyordu. Bahçelerde zeytin ve limon ağaçları arasında, insanlar her zamanki gibi çalışmaya başlamışlardı.

Eve dönmek için yola çıkmadan önce, Hegio yine konuştu:

— Trakyalının bugün gelecek olması ve ne sen, ne de ben daha inanamazken her şeyi değiştirivermesi aslında çok garip, dedi. Savaş gibi bir şey... Herkes bundan söz eder. Kimi ister ve çağırır, kimi istemez, reddeder. Ama kimse geleceğine gerçekten inanmaz, sonra birden geliverince, herkes haklıymış diye düşünüp şaşar. Kehanetinin doğru çıkmasına kâhinin kendisi kadar hayret eden olmaz. Zira, insanın düşüncelerinin en derin noktalarında müthiş bir tembellik ve alışkanlık yatar. Ta derinlerden bir ses, yarının da bugün gibi olacağını fısıldar insana. Doğru olmadığını bile bile inanır buna. Allahtan böyle oluyor, yoksa öleceğini bile bile nasıl yaşardı insan? Haydi şimdi gidip evimizi şu dallara, yapraklarla süsleyelm de Trakyalıyı gerektiği gibi karşılayalım.

II

THURİUM'A GİRİŞ

Güneş iyice yükselmiş, şehirde heyecanlı bir kaynaşma başlamıştı. Thuriumlular Lukania'nın tebeşir rengindeki toprağı kadar beyaz evleriyle teraslarını, asma dalları ve çeenklerle süslüyorlardı. Yakında bir değişiklik olacağını düşünmek hepsini keyiflendirmişti. Trakyalı prensin şehre girmesini sabırsızlıkla bekliyorlar, daracık sokaklarda toplanmış, itişip kakışıyorlardı. Bu arada Romalı kolonlar, milletlerine yöneltilmiş bir hakaretten gücenmişler gibi suratlarını asmış, bir kenara toplanmışlardı; hepsinin bakışları karanlık ve küskündü. Belki de korkuyorlardı.

Öte yandan, şehir meclisinin de içi rahat değildi. Bu acayip general Romalıları yenmişti. Bu bakımdan sempatik görünüyordu, ama başka bütün bakımlardan da kaygı yaratıyordu. Kendine «Kölelerin Kurtarıcısı», «Mutsuzların Önderi» dedirtiyordu ya... Neyse, Trakyalı güneyde Roma boyunduruğunda inleyen Yunan şehirleriyle ittifak yapmak istediğine göre, onun bu sıfatları gerektiğinde daha uygun bir anlamda yorumlanabilirdi belki. Vaktiyle Thurium da, güney İtalya'nın diğer şehirleri de, Annibal'in davasını tutmuşlar ve onu savunmuşlardı. Ama, Annibal büyük bir kaptandı, ülkesinde gerçekten bir prensti. Halbuki bu Spartacus'ün geçmişini pek karıştırmamak yerinde olurdu. Çünkü, prenslik sıfatı bile Thurium şehrinin ona bir bağışıydı. Truvalı kahramanların Thurium'daki mağrur çocukları, sirkten kaçmış bir gladyatörle eşit şartlar altında görüşmenin yakışıksız olacağını düşünmüş ve ona bu sıfatı takmışlardı. Böyle bir anlaşmaya varmak ise, zorunluydu. Thuriumlular ittifak yapmasalar şehirde taş üstünde taş kalmayacağını pekâla biliyorlardı.

Bu bakımdan, şehir meclisi o maceracının müzakereye tenezzül etmesinden hem şaşırmış, hem de sevinmişti. İleride de

göreceğimiz gibi, bu müzakereler, alelâde görüşmeler şekilde olmamış, anlaşma şu şartlarla yapılmıştı: Şehir meclisi köleler ordusunun, Sibaris ve Cratis arasında uzanan ve bir tarafı dağların, öteki tarafı denizin himayesindeki ovada, şehrin duvarları dibinde çadır kurmasına izin vermişti. Bu bölgenin ekilebilir bütün arazisi Trakyalıya bırakılmıştı. Şehir meclisi, köleler karınlarını doyuracak ürünleri topraktan alana kadar, bu koca kitleyi doyurmayı vaadetmişti. Buna karşı, Spartacus'ün şehre sadece sembolik nitelikteki girişinden sonra, bir tek asker bile şehri varlığıyla rahatsız etmeyecekti. Spartacus ayrıca antlaşma imzalanır imzalanmaz Thurium'daki köleler arasında propaganda faaliyetine son vermeyi kabul ediyordu. Traklıyalının temsilcileri önce şu koşula şiddetle karşı koymuşlar, fakat sonunda kabul etmişlerdi.

Kalabalık arasında Hegio'nun yanında duran Tindarus:

— Artık yaklaşmışlardır, dedi.

Agora'ya çıkan ana caddenin iki yanını çeviren muazzam kalabalık arasında, adeta ezilmiş bir halde saatlerden beri bekliyorlardı. Başlarının üstünden çelenkler ve buketler sallanıyordu. Pırıl pırıl, yusyuvarlak bir güneş gökyüzünü tutuşturuyor, deniz teraslara doğru öğle vakti kokusunu, o kokmuş balık kokusunu üflüyordu. Kalabalık içinde birbirlerine yapışmış gibi duran ve durmadan terleyen Thuriumlular gevezelik ederek bekleşiyorlardı.

Birden Hegio'nun küçük oğlu bağırdı:

— İşte işte! Geliyorlar!

Caddenin öbür ucundan doğru ağır ağır yaklaşan kocaman bir toz bulutu içinde ilerliyordu köleler ordusu. Kalabalık arasında bağrışmalar oldu, herkes ön sıraya geçmek için birbirini itmeye başladı. Görevlerini titizlikle yapan milisler kalabalığı zar zor zaptediyorlardı.

Evet, geliyorlardı.

Tindarus boynunu uzatarak sordu:

— Ne kadar varlar acaba?

— Yüz bin! diye bağırdı bir çocuk. (Haberi güvenilir bir kaynaktan öğrenmişti galiba.) Şehrin altını üstüne getirecek yüz bin kişi!

— Yok canım! O kadar da olmaz.

— Geçide sadece seçkin birlikler katılıyor, dedi Tindarus'un solundaki adam. Öyle anlaşmaya varılmış.

— Anlaşma, anlaşma... diye homurdandı bahçeci. Sanki anlaşmaya saygı gösterirlermiş gibi!

Toz bulutu daha yakına gelmişti.

Thuriumlular boyunlarını uzattılar. Kalabalıktaki insanların çoğu beyazlar giymişlerdi. Kanları da saydam kumaşlara sarınmışlardı. Milisler, sıra bozulmasın diye çabalayıp duruyorlardı.

Derken, ordunun öncüleri göründü. On kişilik sıralar halinde yürüyen öncüler iri yarı, atlet yapılı, boğa enseli askerlerdi. Ağır çizmelerinin bastığı yerden bir toz bulutu yükseliyordu. Dimdik, dosdoğru yürüyorlar, başlarını sağa sola çevirmiyorlardı. Sanki, Thurium hiç ilgilendirmiyordu onları. Lector'lar (*) gibi önden gidiyorlar, fakat balta değil, parçalanmış zincirler taşıyorlardı.

Halkla aralarında pek az mesafe kalmıştı.

Birkaç Thuriumludan çekingen alkış sesleri duyuldu, fakat arkası gelmedi alkışların. Yolun iki yanına toplanmış meraklılar birden şaşırmış ve hayal kırıklığına uğramışlardı; çünkü bu geçit töreninde hiç bir ihtişam yoktu, aksine kasvetliydi. Ağır adımlı öncülerin arkasından beyaz bir ata binmiş, sırtına bir hayvan postu atmış Trakyalı prens göründü. Yanında bir atlı daha vardı: İri yarı, uçları aşağı düşük bıyıklı ve alabildiğine suratsız bir adam. Ata da, altındaki bir katırmış gibi binmişti. Bu iki liderin önünden de kan kırmızı bir sancak gidiyordu. Görgü kurallarını iyi bilirlerdi Thuriumlular; yaşasın! diye bağırdılar, ellerini havaya kaldırdılar, elbiselerinin geniş kollarını salladılar. Prens, kolunu gerip uzatarak karşılık verdi, atını şaha kaldırarak bir gösteriş yaptı, ama yüzü hiç gülmüyordu. Halk, bakışla-

(*) Eski Roma'da yargıç yetkisine sahip kişilerin önünden yürüyen ve onların rütbe ve yetki alâmetini taşıyan asker.

rındaki haşinliği farketmişti, fakat yine de hoşlanmıştı ondan. Yanındaki iri yarı atlıdan ise çok daha az hoşlanmışlardı. Adam kendisinin selamlandığını farketmemiş görünüyor, ifadesiz gözleriyle dosdoğru karşıya bakıyordu. Onun atı geçerken kalabalık gayri ihtiyari geriliyordu. Yüzündeki ifade prensinkinden çok daha etkiliydi. Thuriumlular o yüzü kolay kolay unutamayacaklardı.

Askerler, bu geçit törenini bir an önce bitirmek ister gibi, Agora'ya doğru çabuk çabuk yürüyorlardı. Bütün bu geçit boyunca, kalabalık hiç bir an, gerçek bir sevinç alâmeti göstermedi.

Liderlerden sonra, yine yaya askerlere sıra geldi. Kirli suratlı korkunç bakışlı adamlar alabildiğine toz kaldırarak yürüyorlardı. Bu yeni müttefikler, Romalılara o kadar acı yenilgiler tattırmış olmakla ün kazanan bu adamlar, ne acayip askerlerdi? Birlik sancakları yerine ne garip alâmetler taşıyorlardı böyle? Ellerinde tahtadan gayet kaba bir şekilde yontulmuş öyle kocaman, öyle ağır haçlar vardı ki, bunları taşıyanlar neredeyse ağırlığı altında ezilecek gibi görünüyorlardı. Ya o parcalanmış zincirler? İnsanın yüreğine kasvet veriyordu!

Paçavralar içindeki bir grubun arkasında, yüzü çiçek bozuğuyla delik deşik bir adam göründü; ağzında bir insan kafası olan kocaman bir morina balığı vardı elinde.

Hegio'nun oğlu ayaklarının ucuna basıp yükseldi ve çocuk sesiyle sordu :

— Bu ne baba? Gerçekten insan yiyen balık var mıdır?

Hegio gülümsedi; Tirandus ise eliyle ağzını kapadı çocuğun

— Şşşt! Öyle sorular sorma, askerler kızarlar belki.

Yolun iki yanındaki insan dizisi gürültüyü azaltmıştı. Artık kimse kimseyle latife etmiyordu. Kimse alkışlamıyor, hatta kimse gülümsemiyordu. Bir toz bulutu kaldırarak, yolu döven ayak seslerinden başka bir şey duyulmuyordu.

Geçit töreni devam ediyordu : Arkadan, Lukania'nın bodur atlarına binmiş adamlar geçti. Herkes şaşkınlıktan aptallaşmış, hatta dehşete kapılmıştı : Ağır süvariler —atlar da, insanlar da— zırhlı değildi. Bütün kıta içinde en fazla birkaç asker, gayet basit

ve birbirine iple tutturulmuş maden levhalarla vücutlarını örtmüşlerdi ve bu maden parçaları, adamlar yürüdükçe hurda demir şakırtısı çıkarıyordu. Hemen bütün mızraklar tahtadandı. Örülerek birbirine tutturulmuş kamış kalkanların üstleri hayvan derileriyle örtülmüştü. Askerler ellerinde kılıç yerine tırpan ve yabalar tutuyorlardı. Ne üniformaları, ne miğferleri vardı bu adamların. Kiminin başı açıktı, ellerinde de kocaman savaş sapanları görülüyordu. Kimi parça parça gömlekler giymişti, kiminin belden yukarısı tamamen çıplaktı: Sakallarıyla göbekleri arasında kalan kıllı ve tunçlaşmış çıplaklıkların dünyaya meydana okurcasına teşhir ediyorlardı. Meraklılar kalabalığından bir homurtu yükseldi. Kadınların gözbebeklerinde garip bir ateş yanarken, erkekler başlarını çevirdiler. Yaşlıca bir kadın düşüp bayıldı, ötekiler içlerini çektiler. Bayılan kadını kaldırıp götürdüler.

Devam ediyordu geçit...

Sonra piyadeler göründü. Bunlar milliyetlerine göre gruplara ayrılmışlardı. Boylu boslu, iri kemikli, aşağı sarkık bıyıklı Galyalılarla Germenler, açık renk gözlü, ince uzun, insana hayret verecek kadar çevik Trakyalılar, ciltleri sertleşmiş, bakırlaşmış Asyalı veya Nümidyalı barbarlar, kulakları halkalı, alt dudakları pırıl pırıl parlayan çenelerine doğru sarkmış zenciler.

— **Bir bu eksikti!** diye mırıldandı Tindarus.

— Eğlenceli! dedi Hegio. Hala gülümsüyordu. Sonra oğluna eğildi: «Hoşuna gitti mi küçük? Eğlenceli, renkli bir gösteri değil mi?»

— Evet, dedi çocuk, tam bir sirke benziyor.

— Şşşt! diye çocuğu azarladı bahçeci. Öyle şeyler söyleme!

Arkadan bir toz bulutu daha koptu; bu defa öküzlerin çektiği arabalar ağır ağır geçiyordu. Arabalara hastalarla yaralılar yüklenmişti. Adamlar, lekeli örtüler üstüne arka üstü yatırılmıştı. Bazıları etrafla ilgilenmiyor, gökyüzüne bakıyor, ötekilerden de kimi dilini çıkarıyor, kimi de acıyla yüzünü buruşturuyordu. Yüzleri sineklerle örtülüydü. Göz çukurlarında kaynaşıyor ya da sargıların etrafında vızıldıyordu sinekler.

Hegio'nun küçük oğlu ağlamaya başladı. Bahçeci homurdanıyordu:

— Neden bunları gösteriyorlar sanki? Bunlar da mı seçkin kuvvetine dahil yoksa?

— Hayır, dedi Heglo. Her şeye rağmen orijinal bir geçit.

Üç araba daha geçti. Arkadakiler, önde gidenlerden daha az sefil manzaralıydı. Arkadaki arabaları atlar çekiyordu, içlerinde de, sineklerle örtülmüş birer ceset vardı. Cesetlerin boyunlarına parçalanmış birer zincir geçirilmişti. Mide bulandırıcı bir koku yayılıyordu cesetlerden.

Nihayet sona erdi geçit töreni. Yolun iki yanına sıralanmış kalabalık seyrekleşti. Yine de insanların çoğu, gitmeye cesaret edememişlerdi. Korku, yerlerine çivilemişti bunları. Geçit töreni denen o maskaralık sona erdikten sonra bile, bitkin bir halde, oldukları yerde bekleşmeye devam ettiler.

III

YENİ YASA

Spartacus'ün askerlerinin şehre girmemeye iyice dikkat ettiklerini gördükçe, Thuriumluların yüreğine su serpilmiş, kaygıları ortadan kalkmıştı. Asiler şehrin dışında, Sibaris ile Cratis nehirleri arasındaki ovaya yerleşmişler ve «Güneş Şehrini» kurmak için çalışmaya başlamışlardı.

İlkbahar yaklaşmıştı artık. Topraktan can veren, keyif veren buharlar yükseliyor, deniz öfkeli dalgalarıyla kırları istila ediyordu. Esirler, kuvvetli balta darbeleriyle dağın bitki örtüsünü parçalıyorlar, kütükleri kesip, beyaz öküzlerin çektiği arabalara yüklüyorlardı. Ağaçlar testerelerden geçiriliyor, kesiliyor ve şehrin ilk ambarlarıyla ilk yemekhaneleri için keresteler hazırlanıyordu. Cratis nehrinin kıyısında Keltler balçık toprağın inadıyla, direnmesiyle mücadele ediyorlar, balçığı kalıplayıp güneşte kurutuyorlardı. Hepsinin hayal ettiği şey aynıydı: tuğladan yapılmış bir evde oturmak. Trakyalılar, «Yurt» dedikleri kulübelerini çepeçevre sarmak için keçi derilerini topluyorlar, kulübelerin damını da yumuşak, fakat sağlam sarmaşık dalları örgüsüyle örtüyollardı. Ayrıca, konuklar geldiğinde daha içten bir hava yaratmak için yere yumuşacık halılar seriyorlardı. Lukanialılar ve Samnialılar, damları koni biçimindeki minnacık evlerini, tezek, kömür tozu ve çakıllı kumla yapıyorlar, tabanını anız ve samanla döşüyorlardı. Bu evlerde ahırların ılık ve rahavet veren kokusu vardı. Zenciler kendilerine ev yapmak için hasır örüyorlar, bunları yan taraflarından kazıklara tesbit ediyorlardı. Bu hasır evler hemen dağılıvereceği sanılan oyuncak gibi şeylerdi, ama en şiddetli rüzgârlara bile dayanıyor, yağmur yağdığında ise içeri bir damla su sızdırmıyordu. Güneş parlıyor, topraktan buharlar fıştırıyor, sebzeler baş veriyor ve şehir durmadan büyüyordu. Şe-

hir, uzun zamandır içinde sakladığı özsularla bereketi artmış humuslu topraktan fışkırır gibiydi.

Hepsi kızgın demirle dağlanmış, kaderin kusup attığı, dört bir yandan gelmiş yetmiş bin esir, şimdi kendi şehirlerini yapıyorlar, kütükleri arabalarla taşıyorlar, taşları yüklenip yapı yerlerine götürüyorlar, çekiç sallıyorlar, rendeliyorlar, her şeyi yerli yerine yerleştiriyorlardı. Onların şehirleri, şimdiye kadar hiç kimsenin benzerini görmediği bir şehir olacaktı. Topraksızların mülkü, vatansızların vatanı, esirlerin özgür şehri olacaktı burası.

Şehir topraktan fışkırıyordu, herkes yapı işlerini kendi keyfince yürüyüyordu. Her milletin ayrı bir mahallesi vardı. Keltler, Trakyalılar, Lukanialılar, Suriyeliler, Afrikalılar, kendi mahallelerinde her şeyi kendi gönüllerince yapıyorlardı. Fakat, şehrin genel planı, askeri şehircilik düzenine hiç aykırı düşmüyordu. İki tarafına çukurlar kazılmış surlar, masmavi ve görkemli dağların eteğinde, Sibaris ile Cratis nehirlerinin arasında, gayet düzgün bir kare şeklindeydi. Kölelerin şehri, dümdüz ve alabildiğine muntazam hatlarıyla ve o erişilmez haliyle ovanın ortasında yükseliyordu. Şehrin dört kapısını yırtıcı ve dilsiz dev nöbetçiler bekliyordu. Kapıların dördüne de kölelerin simgesi olan parçalanmış zincirler asılmıştı. Ta uzaktan görünüyordu bu zincirler.

Şehrin tam ortasındaki tepenin doruğunda, muazzam bir çadır, bir taç gibi kondurulmuş, çadırın önüne bayrak görevi yapan kıpkırmızı bir bez asılmıştı: General burada oturuyordu. Esirler birliğini yönetecek yeni yasalar buradan çıkıyordu. Biraz aşağıda Spartacus'ün yardımcılarının çadırları, tepeyi bir kemer gibi sarmıştı. Daha aşağıda daha geniş bir çember vardı: ortak binalar, yemekhaneler, demir ocaklar, ambarlar ve ahırlar. Evlerin bulunduğu mahallelerde herkes kendi evini kendi isteğine göre yapıyordu; buna karşı yiyecekler, hayvanlar, silahlar ve aletler ortak malдı.

Şehrin temeli atıldığı zaman İmparator birtakım yeni yasalar koymuştu. Bu yasalar, Fulvius'un kalemiyle gelecek kuşaklara şöyle aktarıldı:

1. Hiç kimse sadece kendi ihtiyaçları için çalışmayacak ve komşusuna kendi keyfi ve hırsı için baskı yapmayacak. Hiç kimse kendi keyfi ve ihtiyacı için komşusununkini kısıtlamayacak. Herkesin ihtiyacı bundan böyle topluluk tarafından karşılanacak.

2. Kimse yakınını kendisine hizmet ettirmeyecek; zayıf artık kuvvetlinin emrinde olmayacak. Bir çuval unu olmayan, bir çuval unu olana bağlı bulunmayacak. Çünkü, bundan böyle birlikte bütün yiyecekler ortak mal sayılacak.

3. Bu nedenle, kimse evinde yarım günlükten fazla yiyecek bulundurmayacak. Kimse evinde erzak ve mal stoku yapamayacak. Herkes, bir birlik üyelerine yakıştığı gibi büyük yemekhanelerde ortak mal olan yiyeceklerle karnını doyuracak.

4. Aynı şekilde silah ve alet ihtiyacıyla, elbise ve ev ihtiyaçları da herkesin topluluk içinde kendi yeteneklerine göre, örneğin; duvarcı, silahçı, tarımcı olarak yapacağı iş karşılığında sağlanacak. Fakat herkesten kendi kuvveti ve olanağı dikkate alınarak iş istenecek, buna karşı mal dağıtımında ayırım yapılmayarak, paylar eşit olarak bölüştürülecek.

5. Ne alımda, ne satışta kimse komşusunun aleyhine olacak bir avantaj sağlayamayacak, kimse kâğıt veya madeni para vererek kendi payına düşenden fazlasını alamayacak. Bu bakımdan, Lukania Birliğinde altın, gümüş ya da diğer değerli madeni paralar kullanılmayacak. Üzerinde para bulunanlar topluluktan çıkarılacak ve öldürülecekler.

İşte, Spartacus Güneş Şehrini yönetmek için bu yasaları çıkarmıştı. Bunlar hem yeni, hem de dünya kadar eski yasalardı. Çalışmaların daha başlangıcında, eski Sibaris şehrinin kalıntıları bulunmuş, zamanın kemirdiği surlar, kilden yapılmış çanaklar ve hâla halkların hayalinde yaşayan Tarım Tanrısı Satürn'ün altın çağından kalmış kırık testiler ortaya çıkarılmıştı. Ayrıca, Likurgia ve Isparta ile, o şehirlerin ambarları ve ortak yemekhanelerinden söz eden yazılar da bulunmuştu. Spartacus'ün yeni koyduğu yasalarla, zamanın aşındırdığı o yazılar, yani bugünkü Thuriumluların atalarının düşünceleri, tamamen tek ve aynı şey değil miydi? Yasak kapıların önüne toplanan, Güneş Şehrinin doğuşunu başlarını sallayarak izleyen Thuriumlular da şimdi, kaybolmuş bir devrin anılarıyla, garip bir şekilde heyecanlanıyorlardı. O iyi kral Agis'i, ve Eflatun'un ütopyalarını hatırlıyorlardı. Bütün bunları hem can sıkıntısı, hem hoşgörüyle, hem de şimdiki zamanın, geçmiş zamana her eğilişinde olduğu gibi duygulu ve gülümser bir kayıtsızlıkla, okulda okumuşlardı. Şimdi yeniden canlanan bu eski efsaneler hem görkemli, hem tozlu topraklı görünüyordu gözlerine. Fakat, yine de bu efsaneleri şimdiki za-

ınana bağlıyan bağları farkedemiyorlardı. Traklı prensin —tabii o adam aslında kaçak bir gladyatör değil de, prens ise— yoksullar içinden birden ortaya çıkıverdiğini, Romalıların yendiğini ve eski zamanın hayallerini gerçek haline getiren bir şehir insa ettiğini, Thuriumluların aklı bir türlü almıyordu. Halbuki şehir gayet muntazam dört duvar arasında, karşılarında yükselmişti. Yasaları yeni ve adildi, cezaları ise şiddetliydi. Karşıda tepenin üstünde o yasaları koyan İmperator çadırı yükseliyordu; öte yandan kuzey kapısının yanına, yasalara saygı göstermeyecek olanlar için çarmıhlar dikilmişti. Ortak çıkarlar adına her gün birtakım adamlar ölüyor ve bunlar can çekişirken Güneş Devletinin tepeye tünemiş çadırını lanetliyorlardı.

IV

AĞ

Thuriumlularla asiler ordusu arasındaki antlaşma yapılmadan önce, müzakereler yapılmıştı. Şehir meclisi üyeleri, bu müzakereler sırasında, karşılarındakilerin davranışlarından durup durup hayrete düşmüşlerdi. Her şeyden evvel, Spartacus'ün gönderdiği temsilciler acaip adamlardı. Şehir meclisi salonuna şimdiye kadar bu biçim insanlar hiç girmemişti. İki kişiydi bunlar: biri yamrı yumru kafalı, gösteriştén yana nasipsiz bir adam, öteki gözlerini hiç önünden kaldırmayan, bir genç kız gibi kızarıp bozaran ve tertemiz alnındaki mavi bir damarla dikkati çeken mahçup bir delikanlı.

Ne birinin, ne ötekinin, şöyle sevimli denebilecek bir görünüşü yoktu. İkisi de akıl almayacak kadar eski elbiseler giymişlerdi ve diplomatik kurallardan zerre kadar haberleri olmadığı anlaşılıyordu. Thurium şehrinin temsilcileri bunlarla ilk temaslarında ellerinde olmadan irkilmişler ve nasıl davranacaklarını bilememişlerdi. Meclis üyelerinden biri, —patlak gözlü, pek ihtiyar bir adam— Spartacus'ün temsiclilerine hoşgeldiniz demekle görevlendirilmiş, o da konuşmasına «Roma'yı yenen şanlı General, Prens...» diye başlamıştı. Yamrı yumru kafalı, ufak tefek adam, hemen bağırarak sözünü kesti:

— Spartacus'ten mi bahsediyorsunuz? Onun aslının ne olduğunu biilyorsunuz sanıyorduk!

— İhtiyarcık bu sözlere ne diyeceğini şaşırmış, onun üzerine, Sila'da önemli tasfiyehaneler sahibi ve zengin bir iş adamı olan öteki üye imdadına yetişmişti:

— Şefinizin, beyaz bir ata bindiğini, pretor Varinius'un sembollerini devraldığını, baltasını taşıyan bir adamın önden yü-

rüdüğünü anlatmışlardı bize... Bütün bunlar Romalı bir generalin mevkiini gösteren işaretlerdir. Fakat, tabii bu ayrıntıların önemi yok.

— Bir yanlış anlama olmasın, dedi Fulvius. Spartacus'ün önünden baltasını değil, sembollerini taşıyan birinin yürüdüğünü belirtmek isterim. Fakat, sizin de çok haklı olarak belirttiğiniz gibi, ayrıntıların önemi yok!

Fulvius bu son cümleyi söylerken sesine alaylı bir ifade vermişti.

— Sizin sembol dediğiniz şeyler nelerdir? diye sordu ihtiyar meclis üyesi.

Öteki iş adamı hemen atıldı:

— Söylemişlerdi ya!

Başını salladı ihtiyar, israr etmedi, ama bu semboller meselesi kuşkulandırmıştı onu. Zaten bu müzakerede insanı endişeye düşürmeyecek ne vardı ki?

Nihayet, görüşmenin esas noktasına varılmıştı. Fulvius'un gladyatörler adına ileri sürdüğü teklif şöyleydi: Trakyalının ordusuyla Thurium şehri arasında bir ittifak yapılacaktı. İttifak gereğince şehir Roma'nın egemenliğini tanımaktan vaz geçecek ve doğal olarak da vergi ve harçları bundan böyle Roma maliyesine ödemeyecekti. Beylik topraklar ve tarlalar, şehrin malı olacaktı.

— Ya tasfiyehaneler? diye sordu, tasfiyehane sahibi meclis üyesi.

— Bunlar da devlet malıysa, şehir meclisinin malı sayılacak. Yabancı topraklarda oturan özel şahısların malıysa, işletme imtiyazları iptal edilecek.

— Pekâla. Bu şartlar bana akıllıca görünüyor. Onaylanmaması için sebep yok.

— Prensinizin, imtiyazları iptal etme hakkı var mı? diye sordu ihtiyar meclis üyesi. Fakat, kimse ihtiyarın lafına kulak vermedi.

Devam etti Fulvius:

— Ayrıca Thurium'un bir serbest liman olmasını istiyoruz. Roma gümrük rüsumu ile şimdiye kadar ihracat ve ithalâttan

alınan vergiler kaldırılacak. Bu hükümler, hem denizaşırı ülkelerle, hem de Roma Cumhuriyetinin diğer limanlarıyla yapılan ticarete uygulanacak.

Yerinden sıçradı ihtiyar meclis üyesi:

— Oh! oh! Bu da sembollerden biri mi yoksa? Gerçi, ticaret yasalarını pek iyi bilmem ama, bir ittifak anlatşmasının özellikle askeri amaçları olduğunu sanırdım...

Pek memnun görünen iş adamı:

— Olabilir... dedi. Bunun ne demek olduğunu nasıl anlamazsınız? Bütün öteki limanların; Brindes'in, Metapontenin Toranto'nun, yani hepsinin işini Thurium yapacak. Şehriniz bütün güney İtalya'nın en önemli pazarı haline gelecek. Thurium için bu, refah ve zenginlik demek. Hatta kim bilir, belki de Roma'nın ticareti ve deniz egemenliğinin sonu demektir.

— Ama, diye itiraz etti ihtiyar, deniz, konvoyların güvenliğini tehdit eden korsanlarla dolu.

— Korsanlara da ittifak teklif edeceğiz, dedi Fulvius.

Korsanlara mı? O canilere, o yağınacılara ha! Kimse güvenemez ki bunlara?

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. İş adamı da şaşırmış ve sıkılmış görünüyordu. Enomaus hiç bir şey söylememekte inat ettiği için, bu ittifakın nasıl tasarlandığını avukatın ağzından öğrenmek gerekiyor, fakat avukatın öksürüğünün de sonu gelmiyordu.

— Neden olmasın? dedi nihayet Fulvius. Korsanlık, Romalıların denizlerde kurdukları ticaret tekelinin, eşkiyalık da büyük toprak sahipliğinin kaçınılmaz bir sonucudur. Siz de bilirsiniz, Kilikyalı korsanlar, Spartacus'ün sefil kuvvetlerinden, hiç değilse bu kuvvetlerin başlangıçtaki durumundan çok daha iyi organize edilmiştir. Bir deniz gücü halindedirler: iyi kurulmuş, üstünlük dereceleri ve disiplini sağlanmış büyük bir deniz gücü. Büyük kral Mitritdat ile Sartorius de bunların müttefikidir. Roma'nın korsanlık dediği şey, aslında ezilen deniz adamlarının isyanından başka bir şey değil. Biz de onlarla birlik olacağız, onları da Lukania birliğine alacağız.

İş adamı hınzırca bir soru sordu:

— Ya Mitridat? Ona da mı ittifak teklif edeceksiniz?

— Her halde. Zaten bu yolda müzakereler yapılıyor.

— Ya İspanya göçmenleri?

— Onlar da, diye cevap verdi Fulvius. Ufacık miyop gözlerini iş adamına dikmişti. Durmadan başını sallayan ihtiyar meclis üyesi artık tümden boyun eğmişti. Arkadaşı ise paçavralar içindeki bu kaba saba elçileri tepeden tırnağa süzerek susuyordu. Düşünüyordu iş adamı: acaba tarihi bir görüşmeye mi katılıyordu, yoksa bir maskaralıkta mı rol almıştı? Böyle görüşmelerde Krasus'un ya da Pompe'nin nasıl davranacaklarını hayal etmeye çalışıyordu. Ne idüğü belirsiz bir gladyatörün elçilerinin, tirit haline gelmiş Yunanlı bir ihtiyarla ve bir taşra spekülatörü ile dünyanın kaderini müzakere ettiklerini görseler, Krasus de, Pompe de pek eğlenirlerdi muhakkak. Haydi canım, çocukluk bu, bayağı bir komedi! Bu adamların dosdoğru şehre girip, her şeyi yağma edeceklerine, böyle müzakerelerde bulunmaları da komedi değil mi? Kim engel olabilirdi bunlara? Varinius'u bozguna uğratmamışlar mıydı? Thurium'un ise ne surları vardı, ne de garnizonu. Bunu Spartacus de pekâla bilirdi. Bu maskaralığı olsa olsa şu ihtiyar meclis üyesi ciddiye alabilirdi. Fakat, madem ki müzakereye girişmişlerdi, bari karşısındakileri aldatmayı denemeliydi. Belki tarihin tek gerçeği bu aldatmacada olacaktı.

— Trakyalı prensin gerçek fikirlerini mi ifade ediyorsunuz? diye sordu.

— Bu fikirler çoktan ortada dolaşıyordu, eninde sonunda birisi bunlara sahip çıkacaktı.

— Doğru. Fakat, bütün bunlar bizim şehir meclisinin yetkisini aşıyor. İzin verirseniz meselenin esasına gelelim. Teklif ettiğiniz ittifakı kabul edersek, bizim yükümlülüklerimiz neler olacak? Yahut daha açık konuşmak gerekirse, bizden ne istiyorsunuz?

— Gayet basit, diye cevap verdi Fulvius yumuşacık bir sesle. Size kuvvet kullanarak kabul ettireceğimiz şeyleri, siz bize, kendi isteğinizle ve usulü dairesinde vereceksiniz.

Birden ayılan meclis üyesi konuştu:

— Ama bu, çok genel bir ifade! Sonra bütün bunları, bu kadar tek taraflı bir şekilde ele almak olur mu?

Fulvius itiraza aldırmadı, küstah ve kuru bir ifadeyle, Spartacus'ün iradesini nakletti : Şehir meclisi, Sibaris ile Cratis nehirleri arasında kalan bütün araziyi asiler ordusuna bırakacaktı. Asiler burada yeni bir şehir kuracaklardı. Köleler kendi ihtiyaçlarını sağlayacak duruma gelene kadar, malzeme ve yiyecek maddeleri. Thurium şehir meclisi tarafından sağlanacaktı.

Meclis üyesi kendisini toplayıp, bir iş adamı soğukkanlılığıyla sordu :

— Kaç kişisiniz?

— Şimdilik yetmiş bin. Ama, yakında yüz bini geçecek.

— O zaman olanaksız! dedi, meclis üyesi. Şehrin bütün nüfusu elli bin. Şehir halkı kendi sayısının iki misli bir nüfusu nasıl besler?

— Ordumuzun elinde oldukça çok sayıda hayvan var. Kendi et ve süt ihtiyacımızın üçte bir kadarını karşılayabiliriz. Sonra serbest liman haline gelecek olan şehir, silahlanmamız için gerekli ham madde ve maden cevherleriyle yiyecek maddelerini ithal edebilir.

— Peki bütün bunların parasını kim ödeyecek?

— Biz, dedi Fulvius. Fiyatı saptayacağız. Tabii ortak bir anlaşmayla saptarız.

— Adamlarınızdan biri mesela bir hıyar, ya da bir tuzlu balık satın almak isterse, her seferde fiyat saptamak nasıl mümkün olacak?

— Buna zaten lüzum yok. Bizim şehrimizde üretim ve tüketim ortak olacağına göre, her şey yönetim tarafından toptan satın alınacak. Ayrıca, parayı da kaldıracağız.

Bir sessizlik oldu. Bir süre meclis üyesinin burnundan gürültüyle nefes alışından başka ses işitilmedi.

— Canınız nasıl isterse öyle yaparsınız. Orası bizi ilgilendirmez, dedi sonunda meclis üyesi.

— Tabii... Kurmak istediğimiz şehrin adı Güneş Şehri olacak.

— Çok şairane bir isim, dedi üye.

Bir sessizlik daha oldu.

Düşünüyordu meclis üyesi: Bu cahiller istedikleri gibi hareket etsinler, ne çıkar? Kendisi Thurium'un başına çok daha kötü şeyler gelmesinden korkmuştu. Spartacus'ün istediği arazinin büyük bir kısmı zaten Romalılarındı. Sapartacus bunu Romalılardan alıp Thuriumlulara verecek, Thuriumlular da aynı toprağı bu defa Spartacus'e hediye edeceklerdi. Bu çeşit formaliteler pekâla ihmal edilebilirdi ama, bu adamlar böyle sembolik hareketlere önem verdiklerine göre, o taraflarından okşamak fena olmayacaktı. Tabii aslında en önemli sorun, bunların verdikleri sözde durup durmayacaklarıydı. Onlar kuvvetli olduklarına göre, hiç bir sözleşme yapmamaktansa, şansa bağlı bir sözleşme yapmak yine de kâr sayılırdı.

Genel olarak, meclis üyesi memnundu denebilir. Bir ara arkadaşına döndü:

— Bu taleplerin yerine getirilmesi bana çok zor gibi geliyor, dedi. Fakat incelenmeye değer. Siz ne dersiniz?

İhtiyar patlak gözleriyle, yüzüne bakıyordu:

— Konuşmanızdan pek bir şey anlayamadım, diye cevap verdi. Ey Trakyalı prensin elçileri! Size bir sorum var: Paramızı, evlerimizi, kızlarımızı ve kölelerimizi elimizden almak istediğiniz söyleniyor. Bütün toplum düzenini altüst edecekmişsiniz. Doğru mu bunlar?

— Dedikodu bunlar canım! diye atıldı öteki üye. Birtakım laflar söylenebilir, ama ciddiye almamak lazım bunları!

Konuşurken, bir yandan da Spartacus'ün temsilcilerine hem suç ortaklığı teklif eden, hem de yalvaran bakışlarını dikmişti. Kızardı ve başını önüne eğdi Enomaus. Bu adamla anlaşmayı hiç istemiyordu; tek arzusu şu müzakere salonunu en kısa zamanda terketmekti. Vezüv'ün ağzındaki günleri hatırlıyordu, o zamanlar her şey ne kadar sadeydi. İhtiyar üye arkadaşının söylediklerini işitmemiş gibi, temsicilerin yüzlerine bakıyor ve bekliyordu. Bu biçim bir soruyu zaten bekleyen Fulvius, açık ve tarafsız bir cevap hazırlamıştı, fakat hazırladıklarını bir türlü hatırlayamamasına kendisi de şaşıyordu. İhtiyarın bakışları yüzüne mıhlanmıştı sanki. Adamın patlak gözlerindeki kırmızı damarcıkları bile seçiyordu. İhtiyar birden babasını hatırlattı Fulvius'a: çoktan beri unuttuğu babasını... Yüreği bir tuhaf oldu, sonra kızdı:

— Yeni bir düzen, bir adalet düzeni kurmak istiyoruz! dedi.

— Sadece kelime bunlar; kelimeleri istismar ediyorsunuz. Ey Trakyalı prensin elçileri! Önemli sorulardan kaçınmaya çalışmayın. Gümrüklerden, malzemeden, sembollerden söz ettiniz. Ben size sadece ve açıkça, evimi alacağınız doğru mu, değil mi? diye sordum.

İş adamı hafiften öksürdü. Enomaus'a yine yalvaran gözlerle bakarak :

— Asıl konudan uzaklaşıyoruz galiba, dedi.

Fakat, delikanlı başını yerden kaldırmamakta inat ediyordu.

— Yalan mı? diye israr etti ihtiyar, tam ihtiyarlara özgü bir inatla. Aslında asıl önemli konu bu! Bir ev sahibi olan bir insan, o evi elinden almak isteyenle ittifak yapamaz. Yaparsa tam bir ikiyüzlülük olur bu.

Uzun zamandır susuyordu Fulvius. Bu ihtiyar, gitgide daha fazla babasını hatırlatıyordu ona. Enomaus'u başını öne eğmeye zorlayan duygunun aynı, ona da en etkili olabilecek kanıtlarını unutturuyor, söylediklerini faydasız laflar haline getiriyordu. Ancak, kuvvet ve şiddet usulleri, ihtiyar meclis üyesinin gözlerinde okuduğu o ulvî aptallık kadar katıksız ve açık olabilirdi. Ne gibi yeni şeylerin konuşma gücünü yok ettiğini birden anladı Fulvius : o kadar ulvi, o kadar saygı değer bir aptallık vardı ki karşısında... İşte bu aptallık, insanın her türlü kurnazlık silahını elinden alıyordu. Kökleri o kadar derinde bir haksızlık vardı ki, o haksızlık artık haklıyı bile yanıltıyordu. O kadar doğal bir mülkiyet gururu vardı, öylesine doğal olmuştu ki bu gurur, yoksulun aynı mutluluğu duymasını doğaya aykırı hareket getiriyordu.

Bodur avukat bunları düşündükten sonra :

— Sorunuz tamamen haklı, dedi.

İş adamının derin bir nefes aldığını duyunca, Enomaus'un şaşkın, ihtiyarın ise güvenli bakışını görünce, bir süre sustu Fulvius, sonra yine devam etti :

— Hareketimizin, önderimizin hedefi bütün İtalya'da yeni bir düzen kurmak. Bunda saklanacak bir taraf yok. Fakat, bu hedef daha çok uzakta. Bize şimdi lazım olan, kurmak istediğimiz

şehrin güvenliği ve bu güvenliği ittifaklar yoluyla sağlamlaştırmak. Bizimle anlaşanın bizden korkmasına lüzum yok.

Yine yüreği kalkmıştı Fulvius'un. Temsil ettiği sürü, böyle bir feragati, böyle bir fedakârlığı hiç bir zaman anlamayacaktı. Ama, yine de büyük denemeye başlamak ve Güneş Şehrini kurmak için böylece bir söz vermek şarttı. Susmuştu avukat, Spartacus'ün karargâhında geçirdiği ilk geceyi düşünüyordu. Zozimos'u düşünüyordu. Bu konuşmayı hemen oracıkta kesmek istiyordu. Kendisi dümdüz yolun tek dürüst yol olduğuna inanmıştı. İyi ama, Nola'da, Suessula'da, Kalatia'da olanlar daha mı dürüsttü sanki? Şu ihtiyarı şuracakta bıçaklayıp öldürmek, adama aslı olmayan bir güvence vermekten daha mı dürüst olacaktı? Altüst olmuştu Fulvius; kitlenin anlayamayacağı şartları kabul etmek lâzım mıydı, değil miydi?

— Evlerinizi size bırakacağız, dedi birden. Haberciler de salmayacağız. Şimdi içiniz rahat etti mi?

— Sözüne inanıyorum, dedi ihtiyar, berrak, fakat titrek bir sesle.

Ondan sonra içecek şeyler ikram edildi ve antlaşma biraz fazla aceleye getirilerek kaleme alındı. Herkes bu işi biran evvel bitirmeye can atıyordu.

İşte, Güneş Şehrinin kuruluşundan önce yapılan müzakereler aynen böyle cereyan etmişti. Güneş Şehri ise, daha kurulur kurulmaz, düzenin, dünyanın dört bir tarafında ördüğü ağın görünmez ilmikleri arasına girecek ve bu ağdan bir daha kurtulamayacaktı.

V

YENİ GELEN

Yeni gelenler arasında Publibor da vardı. Hegio'nun yanından kaçınıştı Publibor. Halbuki, Hegio ona bir gün bile kötü davranmamış, hatta hanımından kırk yılda bir dayak yemişti. Publibor aslında öteki kölelere bakarak, gıpta edilecek durumdaydı. Ama, Spartacus'ün saldığı haber —Antlaşma onaylanmadan önce— çok etkilemişti Publibor'u; ruhuna umut tohumları serpmiş, sonra bu tohum büyümüş, yeşermişti.

Sonunda, çıktı gitti Publibor. İşte şimdi köleler şehrinde tek başına, kimsenin gözüne çarpmadan başıboş dolaşıp duruyordu. Buraya yüreği, vaadedilen yeni hayatın umuduyla dolarak gelmişti. Yeni açılmış tertemiz yollarda geziniyordu. Bu şehirde herkes ne kadar meşguldü, ne kadar telaşlıydı? Her yerde bir şeyler inşa ediyor, çekiçler sallanıyor, öyle bir hararetle çalışılıyordu ki, Publibor kimsenin yanına yanaşıp da, nihayet Güneş Şehrine girmiş olmaktan duyduğu coşkun sevinci anlatamıyordu.

Aslında, başlangıçta işler pek iyi gitmemişti. Şehrin kapısına geldiğinde, bir asker gibi kaskatı duran ve bütün üniforma taşıyanlar gibi azametli nöbetçiler dikilmişti karşısına. Gayet sert bir şekilde ne istediğini sormuşlardı delikanlıya. Publibor, saflık dolu bir gülümseyişle, yeni yasaya göre ve onlarla beraber yaşamak için geldiğini söylemiş, bir Thuriumlu olan efendisinin yanından kaçtığını eklemişti. Bu cevap yumuşatmamıştı nöbetçileri. Buz gibi, düşman gibi durmaya devam etmişlerdi. O zaman, derdini iyi anlatamadığını düşünmüştü Publibor. Yok canım! Pekâla anlamışlardı nöbetçiler ve hemen efendisinin evine dönmesini emretmişlerdi delikanlıya. Çünkü, ittifak antlaşması, Thuriumlu kölelerin şehre girmesini yasaklıyordu.

İtiraz etmişti Publibor, «Beni anlamadınız!» demişti. Bir köleydi o, iyi niyet ve adaletin hüküm sürdüğü Köleler Şehrine girmek istiyordu.

Evvela gülmüşlerdi askerler, sonra ısrarlarından sıkılmış, sertçe iteleyivermişlerdi çocukcağızı. Publibor kapının payandalarından birine asılmış, Spartacus'ü görmeden gitmeyeceğini ve onun kendisini Güneş Şehrine alacağından emin olduğunu haykırmış, ondan sonra da ağlamaya başlamıştı. Çok çekingen tabiatlıydı Publibor, bu durum utandırmıştı onu. Kapının yanına kalabalık toplanmaya başlayınca, nöbetçiler işi uzatmamak için, Publibor'u yanlarına katmışlar, söylene söylene şeflerinin yanına götürmüşlerdi. Yeni gelenlerin toplandıkları yer, kapının yanındaki duvarın hemen dibinde tahtadan yapılmış bir barakaydı. Ziftlenmiş çatısı içerdekileri güneşin sıcağından koruyamıyordu. Spartacus'e katılmaya gelenler içeri dolmuşlardı. Kimi ayaktaydı, kimi oturuyordu. Her çeşit insan vardı kalabalıkta : çocuklardan, bebeklerini emziren kadınlara kadar. Çok uzak yollardan gelmiş gibi hepsi son derece bitkin görünüşlüydüler.

Publibor yere, tozların içine oturdu. Amacına vardığı için memnundu, artık ağlamıyordu. Birkaç dakika geçti. Güneş alabildiğine yakıyor, etraftakiler buram buram terliyorlardı. Bazıları da sıkıntılarını unutmak için, bir şeyler yiyorlardı. Arada bir, gruplardan birini çağırıyorlardı. Adamlar kalkıp, sallana salana koşuyorlar, içerde kalanların bakışlarını peşlerinden sürüklüyorlardı. Gidenler geri dönmüyordu. Başka bir kapıdan çıkıyorlardı herhalde.

Publibor'un yanında rençbere benzeyen ve ince uzun profili yırtıcı bir kuşunkini andıran bir adam oturuyordu. Publibor sordu :

— Buradakilerin hepsi yeni mi geldi?

Adam cevap vermedi. Vakit vakit ısırdığı bir ekmek parçasıyla soğana dalmış gitmişti. Öteden sapsarı yüzlü bir kadın sordu :

— Madenden mi geliyorsun?

Kadın kucağında, sarkık bir memeyi sömüren sıska bir çocuğu sallıyordu.

— Hayır, Thurium'dan geliyorum, diye cevap verdi Publibor.

Konuşmaya devam etmek için can atıyordu, ama kadın çoktan başını öte yana çevirmiş, bu defa, karnı doyduğu anlaşılan rençber lafa karışmıştı:

— Thuriumluysan geri yollarlar seni. Başlarına iş açmazlar. Hem Spartacus sözüne kelimesi kelimesine sadıktır.

— Geri göndermezler, dedi delikanlı. Spartacus kendisine gelenleri nasıl çevirir?

— Onu mu düşünecek Spartacus? Senin, benim gibi insanlar ilgilendirmez Spartacus'ü. Dün, Büyük Kral Mitridat'ın elçilerini kabul etti, yarın Sartorius'unkilerle görüşür. Kafasında öyle büyük tasarılar var ki... Safra suratlı kadını parmağıyla göstererek ekledi: «İşte bunu da geri gönderecekler.»

— Susun bakalım, diye homurdandı nöbetçilerden biri. Herkes sırasını beklesin.

Yeni bir grup geliyordu. Kadın, Publibor'a döndü:

— Madenden geliyorlar, muhakkak kalır bunlar.

— Allah için, dedi rençber, madenciler aslan gibi oluyorlar, işe yararlar. Bizim gibi çelimsizleri ne yapsınlar? Memeleri boş kırbalar gibi sallanan şu kadına bak. Çoktan beri bir damla sütü kalmamış!

Publibor, yine yüreğinin kuşkuyla dolduğunu hissetti:

— Bu kadar çok mu geliyorlar?

Rençber bütün dünyayı, tarlaları, tepeleri, denizi kucaklar gibi, kollarıyla geniş bir hareket yaptı:

— Çoook! dedi. Ama dört kişiden üçünü geri çeviriyorlar.

— Halbuki ben bütün yokulların, bütün ezilmişlerin yerinin burası olduğunu sanıyordum.

Rençberin yüzü kasılmıştı. Dik dik baktı Publibor'a:

Alay mı ediyorsun? dedi ve elini bir soğan daha alarak kabuklarını soymaya başladı.

Neyse ki sonunda her şey yoluna girmişti. Öğlene doğru Publibor'u başkalarıyla beraber içeri almışlardı. Askerler onun Thuriumdan geldiğini unutmuşlardı bile. Genç ve kuvvetli olduğu

için de hemen kabul edilmişti. Ertesi gün askerlik eğitimi görmeye başlayacak, ayrıca, doğramacılar ekibine katılacaktı. Şimdilik, şehrin içinde istediği gibi dolaşmakta serbestti.

Bu Güneş Şehrinde herkes onun kardeşiydi; ama öyle meşgul kardeşler ki, kimsenin ona verecek bir dakikası bile yoktu. Öte yandan, kendisi de ahbaplık kuramayacak kadar çekingendi.

Önce bir demirci ocağının önünde durdu: kendi yaşında iki genç, kocaman bir körüğü işletiyorlardı. Tepeden tırnağa, isten kapkara olmuşlardı. Daha yaşlı bir adam, kıpkızıl bir tunç parçasını örsün üstünde tutuyordu. Başka birisi, elindeki çekici tuncun üstüne vuruyor, kulakları sağır eden bir gürültüyle örse inen çekiç göz kamaştıran kıvılcımlar çıkarıyordu.

Publibor uzun uzun onları seyretti. İşte, kardeşleriydi bu insanlar. Yüzlerindeki ifadeyi anlamaya çalıştı. Özgürlüğe kavuşmanın ve yeni yasaya göre yaşamakta olmanın sevincini okumak istiyordu bu yüzlerde. Adamlar ise, gözlerini akkor haline gelmiş tunç parçasından ayırmıyorlardı. Tunç parçasını uzun bir maşayla tutan adam, durup durup tükürüyor ve homurdanıyordu. Düşündü Publibor: bu adamlar özgürlüklerinin değerini takdir edebiliyorlar mıydı, yoksa eski hayatlarının acı anıları tamamen kaybolmuş muydu? Çekingen bir sesle selamladı demircileri, Sadece birisi döndü Publibor'a, kapkara bir tükürük fırlattı, o kadar. Onun üzerine Publibor uzaklaştı.

Sonra ambarların önüne geldi. Yan yana ve dümdüz sıralar halinde uzanan ve güneşte beyaz piramitler gibi parlayan ambarlardan sonra, mis gibi reçine ve tahta kokan ahşap yemekhaneleri, atölyeleri, hangarları hayranlıkla seyretti. Sonra, rasgele bir caddeye girdi. Yol hafif bir eğilimle tepenin zirvesine kadar çıkıyordu. Tepede hepsinden büyük bir çadırın etrafına sıralanmış daha küçük deriden çadırlar çıktı karşısına. Büyük çadırın önünde, bir direkte kan kırmızı bir «bayrak», rüzgârda dalgalanıyordu. Orada durdu Publibor. Yüreğini bir ateş dalgası sardı, gözleri buğulandı... Fakat, çadırın kapışında miğferli, dev gibi ve vahşi görünüşlü nöbetçiler bekliyordu. Publibor oradan da döndü geriye.

Yine başıboş dolaşmaya başladı. Her karşısına çıkanın yüzünü araştırıyor, o yüzlerde neşeli bir çabanın, çalışma şevkinin yankısını bulmayı umuyordu.

Birden kendini Afrikalılar mahallesinde buldu. Kıvır kıvır saçlı abanoz devler çıktı karşısına. O zaman insanların bu kadar çeşitli olmasına şaştı Publibor. Bunların hepsi de kardeşi miydi? Onlar da kendisi gibi Güneş Devletinin hayaliyle mi yaşıyorlardı? Hatta, hiç bir şey haayl edebiliyorlar, düşünebiliyorlar mıydı acaba? Tabii başka tanrıları vardı bunların, her şeyi kendinden başka türlü görüyorlardı. Koskoca bir kalası zahmetsizce taşıyan dev gibi bir zenciye yaklaştı. Dev, Publibor'a el kol hareketleriyle cevap verdi, ağzından çıkan birkaç kelimeyi hiç anlamadı delikanlı. Sonra dev, onu eliyle bir kenara itti ve işine devam etti.

Publibor'un heyecanı gitgide azalıyordu. Böyle amaçsız dolaşmaktan sıkılmıştı artık. Ama, efendisini terketmesine sebep olan inanç, yüreğinde olduğu gibi duruyordu. Alışkanlıklarının bağını koparabilmek için kendi kendisiyle çok mücadele etmişti. Kaçmadan bir saat önce bile, karar vermek cesaretini gösteremeyeceğini düşünüyordu. Daha sonra, kendisine yasak olduğunu söyledikleri kapının önünde geçirdiği azaplı saatler, o patırtı, hatta kendi söylediği sözler pek ama pek az etkilemişti onu. Fakat, Publibor'u olduğu yerden alıp savuran o şiddetli heyecan dalgası, artık yavaş yavaş ölüyor ve arkada sadece muazzam bir şaşkınlıkla, olağanüstü maceralar umudu kalıyordu.

Bezgin ve düşünceli yürürken, kendisini çağıran bir kadın sesi duydu, dönüp bakınca, kocaman ahşap bir binanın kapısına oturmuş genç bir kadın gördü. Mısır tanelerini ayıklıyordu kadın. Binanın içinde, toz - duman arasında, başka kadınların da aynı işi, aynı özenle yaptıklarını farketti ve yaklaştı Publibor. Kadının titreşimli sesi, buruşturulan bir ipek kumaşın çıkardığı sesi hatırlatıyordu.

Yüzü kıpkırmızı olmuştu delikanlının. Selam verdi ve «Ben yeni geldim» dedi.

— Belli, diye cevap verdi kadın. Konuşurken gülümsemiş, fakat işini bırakmamıştı. Başını öne eğmişti. Öyle ki, Publibor, gözlerindeki ifadeyi seçemiyor, sadece kirpiklerini, uzun yüzlü olduğunu ve sapsarı örgülerini görebiliyordu. Kadının Yunanca konuştuğunu duyunca sevinmişti.

— Yeni gelidiğimi nereden anladın? diye sordu.

Cevap vermedi kadın. Mısır taneleri parmaklarının arasından akıl almaz bir hızla akıyor ve ayaklarının dibindeki kocaman

bir kaba doluyordu. Kadın, temizlenmiş koçanları bir kovaya atıyor, sonra bir başkasını alıyordu, Publibor'un varlığını unutmuş gibi görünüyordu, fakat öteki ısrar etti :

— Uzun zamandan beri mi Birliğe dahilsin?

— Ne?

— Uzun zamandan beri mi buradasın? diye sordum.

Bir kahkaha attı kadın ve ilk defa başını kaldırdı. Bir anda gözlerinin rengini ve o gözlerdeki alaycı ifadeyi farketti Publibor.

— Nola'dan beri, diye cevap verdi.

— Mutlu musun?

—Bir mısır versene şuradan. Yok o değil... Şu kocamanı...

Publibor, sussa daha iyi edeceğini düşünür gibi oldu, ama yine dayanamadı :

— Nola'da, efendinin evinden kaçmıştın, değil mi?

Başını kaldırmadan cevap verdi kadın :

— Efendimi öldürdüler.

— Öldürdükleri zaman sevinmişsindir değil mi?

— Neden sevinecekmişim?

— Neden olacak, şimdi özgürsün. Eskiden efendin ne istese yapabilirdi sana.

Birden farketti; genç kadın gülmemek için kendini zor tutuyordu. Alaylı bir gülümseyişle cevap verdi :

— Tabii, istediğini yapabilirdi.

— Meselâ döverdi.

— Neden dövsün canım?

— Ama istese döverdi ya.

— O kadar korkunç bir şey mi dayak yemek?

Bozulmuştu Publibor, bir an düşündü.

— Özgür olmak harikulâde bir şey değil mi?

Bence bir fark yok. Orada da, burada da çalışmak şart olduğuna göre... İnsan ancak çalışmazsa özgür olabilir.

— Öyle ama, eskiden efendin hesabına çalışıyordum, şimdi topluluk için çalışıyorsun. Bunun farkını anlayamıyor musun?

Bir mısır koçanı daha aldı kadın ve kayıtsız bir «evet» ile cevap verdi. Bu konuşmanın onu ilgilendirmediği besbelliydi. Publibor birkaç saniye daha kadının önünde, ne yapacağını bilemeyerek durdu, veda eder gibi birkaç kelime mırıldandı ve ağır ağır uzaklaştı.

Gitgide bezgin hissediyordu kendini. Karnı acıkmıştı. Keşke, Yunanlı genç kadına doğramacıların yemekhanesinin nerede olduğunu sorsaydı.

Kaba görünüşlü ve damları saman örtülü küçük evlerin önüne gelince, Keltlerin mahallesine girmiş olduğunu anladı. Thurium'un temiz verandalarına ve çiçekli teraslarına kıyaslanınca bu kulübeler nekadar pisti, nekadar sefil manzaralıydı. O kadar uzakta mı kalmıştı Thurium? Hegio bu saatte eve dönmüş olmalıydı. Şimdi köpeğiyle oynuyor, köle kaçtığı için ona kabahat bulan hanımın sitemli konuşmalarına şakayla cevap veriyordu muhakkak. Publibor ise, sakinleri şu anda ya çalışan, ya da yemek yiyen garip bir mahallenin ıssız sokakarında dolaşıp duruyordu. Sonra, iş kıyafeti giymiş adamlara rastladı. Ağır ağır yürüyorlardı, çalı gibi bıyıkları vardı Galyalılardı bunlar.

Gitgide, surlara bitişik geniş bir alana çıktı Publibor. Alanın bu saatte ıssız olan karşı tarafında kuzey kapısını farketti. Kapıdaki nöbetçilerin yanına gidip bir şeyler sormayı ve öğrenmeyi düşündüğü anda, dehşetten yüreği sıkışır gibi oldu.

Solda, alanın köşesine tahtadan yapılmış kocaman üç çarmıh dikilmişti. Önlerindeki derin uçuruma tepeden bakıyordu çarmıhlar. Her birine bir insan çivilenmişti. Adamların başları göğüslerine düşmüş, kaburga kemikleri garip bir şekilde dışarı fırlamıştı. Kolları, bacakları vücuttan kopmuş, parçalanmış gibi görünüyordu. Çapraz geçirilmiş iplerle çarmıhın kollarına bağlanmışlardı. Kanatlarından çivilenmiş kuşlara benziyorlardı. Hayatında ilk defa böyle bir şey görüyordu. Publibor. Duvara dayandı, bayılacak gibi oldu. Biraz kendini toplar toplamaz da, dehşetle haykırmaya başladı. Çarmıhtakilerden biri başını kaldırdı ve bağıran gence dikti gözlerini. Ağzından şekilsiz, kapkara bir şey çıkıyordu. Adamın diliydi bu, diliyle dudaklarını yalamaya çalışıyordu. Gözleri hâla Publibor'a bakıyordu. Yine bayılacak gibi oldu delikanlı.

Birden ağır bir pençe uzandı omzuna. Publibor'un, duvarın gölgesinde farketmediği nöbetçi, elini omzuna koymuştu.

— Ne yapıyorsun orada? diye sordu.

Aptal aptal nöbetçinin yüzüne bakıyordu Publibor.

— Besbelli yeni gelmişsin, dedi asker. Ne işin var burada? Haydi yaylan bakalım!

— Neden? diye kekeledi Publibor. Neden böyle yaptılar onlara?

Nöbetçi cevap vermeden omuz silkti. Kayıtsız bir gözle çarmıha gerilmişlere baktı, miğferinden yüzüne akan teri sildi :

— Örnek olsun diye, dedi. Ötekilere göz dağı olsun diye. Haydi, şimdi çek arabanı!

Şehirde gezmeye devam ediyordu Publibor. Çarmıha gerilmiş adamın bakışları aklından çıkmıyordu. Sonra yavaş yavaş bu hayal de silindi. Ayakları acıyor, midesi zil çalıyordu. Asker, «Örnek olsun diye» dememiş miydi? Gerçek buydu elbette. İmparator bu adamları çarmıha gerdirdiğine göre, muhakkak haklı birtakım nedenleri vardı. Böyle düşününce yüreği biraz ferahladı, hatta yoldan geçen birinin yanına yanaşıp yemekhanenin nerede olduğunu sormak cesaretini bile buldu.

Yemekhane uzunlamasına büyük bir ahşap binaydı. Daha yeni tamamlandığından, döşeme tahtalarından reçine kokuları yayılıyordu. Bir masaya oturdu Publibor. Dirsekleri yanındakilere dokunuyordu. Bu temas, yüreğinde ilk anların heyecanını yine uyandırdı. Önünde, dumanı tüten koca bir çorba kasesi vardı. Altı kişiye bir kase düşüyordu. Herkes kaseye uzun bir tahta çamçak batırıyor, çamçağı, içinde mısır taneleriyle soğan parçalarının yüzdüğü koyu bir sıvıyla doldurup çıkarıyordu. Geniş salon, her biri altı kişilik, en az yüz grubu içine almıştı. Herkes sessizce yemeğini yiyordu, herkes bitkindi. Kollar ve bacaklar, günün yorgunluğunun teriyle hâla ıslaktı. Bütün salonda sadece boğuk bir mırıltı vardı.

Publibor'un yüreğinden, masa arkadaşları için sonsuz bir kardeşlik sevgisi taşıyor, fakat çekingenliğinden hiç biriyle konuşamıyordu. Tam karşısında oturan adama baktı. Ötekiler gibi giyinmiş değildi bu adam. Arkasında parça parça olmuş peştamal gibi bir şey vardı ve bu kumaşı, eski bir toga biçiminde, bir-

kaç kere vücuduna dolamıştı. Geniş kollarını durmadan sallıyor, kol ağızları ikide birde çorba kasesinin içine girecek gibi oluyordu; keşişlere benzer bir yüzü, yırtıcı bir kuşun kafasını andıran ince uzun bir başı vardı. Fakat, Publibor, adamın gözlerinin derinliklerinde, aşırı hareketleriyle çelişen bir umutsuzluk okuyordu.

Adam, çamçağını gürültüyle çorba kasesinin kenarına vurup, Publibor'a hitap etti :

— Söyle bakalım özgürlük çorbası neye benziyor?

— Harika! diye cevap verdi delikanlı.

— Belli, dedi Zozimos, ama çabuk doyarsın.

Publibor mutlu bir gülüşle tahta sıranın arkalığına dayanarak safça cevap verdi :

— Doydum bile.

— Daha doymamışsındır. Şimdilik doyan sadece vücudun. Ruhun hâla ulvi duygularla dolup taşıyor. Umut dolu ruhun. Umutlarının boşa çıkmamasını bekle bakalım...

Yemeğini bitirmeyen sadece hatip Zozimos kalmıştı. Konuşmaya ara vermeden tahta kaşığını çorbanın içinde, adeta hırsla çevirip duruyordu. Ötekiler, etrafındakiler de, pek önemsiz bir tavırla onu dinliyorlardı.

— Ruh, vücuttan çok daha çabuk unutulur. Garîptir ama öyledir, dedi Zozimos. Şuraya, günlük nafakalarının başına oturmuş şu insanlara bak! Yüzlerinde bir işi tamamlamış olmanın verdiği boş ve aptalca tatmin duygusunu görüyor musun? İtalya'nın başka yerlerindeki aç kardeşlerini düşünüp üzülüyorlar mı hiç? Nerede?.. Özgürlük kupasından ilk yudumu içer içmez susuzlukları kalmadı. Vezüv'ün tepesinde canları burunlarından çıkarken, hayal ettikleri şeyleri çoktan unuttular. Şimdi, Spartacus imperatorluk oynuyor, ittifak müzakereleri yapıyor, büyük toprak sahipleriyle görüşüyor... Sabırlı ol acemi çocuk, çok geçmez senin de gözlerin açılır. Heyecan ateşi daha gözlerini perdeliyor.

Publibor ne cevap vereceğini bilemedi. Daha çok yeniydi; ama yine de ötekilerden hiç ses çıkmaması şaşırttı delikanlıyı.

Zozimos'un lafları hiç etkilememiş görünüyordu etraftakileri. Publibor'un hemen yanında dev bir sarışın oturuyordu. Gözlerinde, Trakya dağlarının özlemini görür gibi oldu Publibor. Böyle düşünürken birden ağır vücuduyla kalktı adam, dışarı çıkarken de arkadaşlarına hem dostça, hem kederli bir işaret yaptı. Yavaş yavaş boşalmıştı salon. Zozimos ise konuşmasına hâla devam ediyordu :

«Buraya geleli ve kulübelerimizi yapmaya başlıyalı neredeyse iki ay olacak. İnsanlığın problemlerini böyle mi çözeceğiz? İtalya'daki kardeşlerimizin büyük ayaklanması nerede kaldı? Herkes, Spartacus hakkında bir yığın efsane anlatıyor; yatmadan önce herkes onu konuşuyor, İtalya'nın bir yerinde bir köleler şehri bulunduğunu düşünüp seviniyor. Kâhya kıçlarına tekme attığı zaman homurdanıyorlar, «Spartacus gelsin de görürsün sen!» diyorlar. Ama işte o kadar... Sağır ve cansız adamlar bunlar. Peki biz ne yapıyoruz? Kulübelerimizi inşa ediyor, günlük nafakamızı, ağzımızı şapırdata şapırdata yiyor ve başkalarının sefaletini unutuyoruz.»

Zozimos, mübalağalı el kol hareketleriyle konuşmuş, sonra birden kollarını indirivermiş, kimsenin kendisini dinlemediğini farkedince, içini çekip çorba kasesinin dibini temizlemeye girişmişti. Oburluğu önce komik göründü Publibor'a, fakat hatibin laf kalabağı arasında yüreğinde gerçek bir umutsuzluk saklar gibi olduğunu hissetti. O saatte salon hemen tamamen boştu, sadece birkaç kişi, köşede aşık oynuyorlardı. Yorgunluktan bitkindi Publibor; uykusu gelmişti. Bütün gördükleri ve işittikleri şaşkına çevirmişti onu. Zozimos konuşmasına devam etmeye niyetlendiği sırada, baktı ki, tek dinleyicisi de uyumuş...

VI

ULUSLARARASI SİYASET

İtalya'nın öteki taraflarındaki köleler, Spartacus'ün çağrısına kulak vermemişlerdi. Gerçi, Etruria ve Ombria'da birkaç büyük mülk sahibi öldürülmüş, cesetleri de, yanlarında ayaklanmanın sembolü olan parçalanmış bir zincir olduğu halde bulunmuştu ama, hepsi o kadardı işte.

Capua'da, Metaponte'de ve birkaç şehirde daha ayaklanma olduysa da, hemen bastırıldı ve arkası gelmedi.

Esseni'nin Vezüv'ün tepesinde bir kehanet gibi ortaya attığı büyük ayaklanma, Fulvius'un ise hamamlarda sık sık sözünü ettiği devrim, patlak vermedi.

Köleler şehrine her gün yeni yeni insanlar gelmiyor değildi. Güneş Şehrini yetmiş bin kişi inşa etmişti, sonra burada yaşayanların sayısı kısa zamanda yüz bine yükseldi; fakat şehir başka bölgelerle bağlantı kurammamış, tek başına kalmıştı. Sibaris ile Cratis arasındaki ovada, dağların eteklerinde, o sıkıntı verici manzarasıyla ve tek başına yükseliyordu şehir. İçindekiler de başka bir gezegenden getirilmiş hissini veren yasalara göre yaşıyorlardı.

Tarihçi Fulvius, parşömen tomarı koltuğunun altında, şehri bir baştan bir başa dolaşıyordu; yamru yumru kafasını sıvazlıyor, düşünüyor, işlerin neden böyle gittiğini merak edip duruyordu. Capua'da uzun nutuklar attığı günlerde «Cumhuriyet öldü artık» diye tekrarlayıp durmuştu. «Düzen mahvoldu, mahkûm oldu; köylünün iliği sömürüldü; kölelerin rekabeti el emeğinin değerini yok etti» demişti. Eskiden elinin emeğiyle çalışan ya dileniyor, yada eşkiyalık ediyordu; Roma'da, kullanamayacağı kadar çok işçi vardı. Roma, fiyatı alabildiğine düşmüş buğdayın ağırlığı

altında ezilirken, buğday ambarlarda çürürken, yoksullar bir lokma ekmek bulamıyorlardı. Her on yılda bir ya ayaklanma, ya iç savaş... Yeni bir dünya doğuyordu şimdi; neredeyse kurulacaktı bu yeni dünya, parmak kadar çocukların bile farkettiği bir şeydi. Madem öyle, ne oluyordu şimdi? Neden Güneş Devleti, bir tek Güneş Devleti olarak kalmıştı? Neden o büyük Birlik yerinde sayıyordu?

Yakın tarihi düşünüyordu Fulvius: bu kokuşmuş düzen yerine yeni bir düzen kurmaya son defa Cilla teşebbüs etmişti. Cumhuriyetin bir uçuruma yuvarlanmak üzere olduğunu hissetmiş, açların, sefillerin çığlıklarını işitmiş, yeni zamanların yaklaştığını anlamıştı. Ama, bu arada bir hata işlemiş, geriye dönülebileceğini, tarih öncesinin düzenini yeniden canlandırabileceğini, insanların ufkunun sıkı sıkıya sınırlandırılmış olduğu ataerkil devirlere gidilebileceğini sanmıştı. İnsanlığa kan dökücü tanrıların egemen olduğu, halkın hiç bir hakkının tanınmadığı, uluslararası mübadelelerin bile daha başlamadığı bir devire dönülebileceğini sanmıştı Cilla. İktidarın yalnız yalnız mavi kanlılara, o Dişi Kurt'un sütünü emmiş olanlara ait olabileceğini ilan etmişti. Ama hayalindeki o kahraman geçmişi canlandırmak isteyince, etkili çağrısına sadece hilebazlar, şantajcılar ve maceraperestler cevap vermişti. Köpek balıkları gibi bir kan denizi içinde kaynaşıp durmuştu bu adamlar. Ölü eti yiye yiye yağlanmışlar, nerede bir çıkar görmüşlerse oraya üşüşmüşlerdi. Bu durumda en mükemmel vatandaşlar ülkeyi terketmişlerdi. Aslında bu diktatör, dünyadan bir uyurgezer gibi gelip geçmiş, uykusunda tanrılarla konuştuğunu ileri sürmüş, kendine «Felix» adını takarak övünmüş, etrafını, titizlikle seçtiği heybetli muhafızlarla çevirmişti. Sonunda o bit hastalığı Cilla'nın hakkından gelmişti.

Onun egemenlik dönemi, iki dönem arası bir kâbus olmuş ve rejimin can çekişmesini uzatmıştı. Cilla yokolmuş gitmişti ama, aristokrasi hakkındaki yargıları yerinde kalmış, kovduğu demokratlar da bir daha ülkeye dönememişlerdi. Dümen, ihtiyar aristokrasinin titrek ellerinden nasıl olsa çıkacaktı, fakat kimin eline geçecekti acaba? Yeni zamanların kurucusu kim olacaktı?

Spartacus'ün çağrısına kölelerin cevap vermediklerini gören Fulvius, işte böyle düşünüyordu. İtalya'da özgür insanların bir katı daha köle vardı da, Güneş Şehri yine tek başına kalmıştı! Spartacus'ün tek müttefiki, Thurium şehir meclisinin üyeleriy-

di. Bunlar, Spartacus'ün ne demek istediğini, özgürlüğe kavuşturmak isteği kölelerden hem daha iyi, hem daha çabuk anlamışlardı.

Öyleyse ne yapmalıydı? Acaba yeni müttefikler mi bulmak gerekirdi?

Fulvius birden, Capua'dayken yazmaya başladığı eleştirme yazısını hatırladı. Köleler, kurtarıcılarının tarafına geçeceklerine, elde silâh surlara koştukları zaman yazmaya başlamış bu yazıyı Başlığı da, **«İnsan kendi çıkarlarına zarar verecek şekilde davranmaya iten nedenler»** koymuştu. Bu yazıyı tamamlayabilecek miydi acaba?

Bir el boğazını sıkıyormuş gibi oldu Fulvius'un. İçine doğuyordu galiba? Alınyazısı neydi ki? O yağmurlu geceyi, cesaretli bir girişim yapıp kaçışını hatırladı. Şimdi bir tarihçi, İmparator'un siyasi danışmanı olmuştu. Devrim yarıda kaldığına göre, hepsinin sonu ne olacaktı? Belki de yerden görülmemiş bir hızla biten Güneş Şehri, Cilla'nın diktatörlüğü gibi iki dönem arasındaki bir geçişten ibaretti. Tarih neden hep kâbuslarla doluydu böyle? Neden bir gün o kâbuslu uykudan uyanıp, kendi yolunda yürüyüşe geçmiyordu? İyi ama, hangi yol? Amaca varmak için çekilmesi gereken acılar, geçilmesi gereken çapraşık yollar, belki de tarihin kendi yasasıydı. Amaç mı? O da, insanların kendi yarattıkları bir hayal olmasın sakın?

Fulvius düşünceli bir tavırla durdu. Bir dehşet sardı yüreğini, kâğıt tomarları kolunun altından kayıp çamura düştü. «Hay Allah, bendeki de ne kafa! Sen İmperatorun siyasi danışmanı ol da, sonra tut böyle zararlı, tehlikeli şeyler sok kafana! Başkalarına örnek olsun diye beni çarmıha gerseler yeri değil mi?

«Sorumlular, lüzumundan fazla düşünmemelidir» diye mırıldandı Fulvius. «Öyle düşünenlerin, başlarının üstünde, tavandan sarkan bir kalas olsun ki, kafalarını kalasa vurdukça akılları başlarına gelsin!»

İçini çekti Fulvius, eğilip yerden kâğıtlarını topladı. Evet, ne yapmak gerektiği açıkça belliydi: yeni müttefikler bulmaktan başka çare yoktu; kurtuluş ancak bundaydı. Her çeşit milletle ittifak yapmak, birtakım dolambaçlı yollardan gidip, gerektiğinde hileye sapmak, hem de bunu, işin sonunun nereye varacağını bile düşünmeden yapmak lazımdı.

Döndü Fulvius, önünde kocaman kırmızı «bayrağı» sallanan çadıra doğru yürümeye başladı. Bu çadır, uluslararası satranç tahtasında önemli bir taş olmaya başlamıştı.

Uzun süreden beri İmperatorun şehre indiği pek ender görülüyordu. İnşaat şantiyelerinin ve demir ocaklarının gürültüsü ise çadırın olduğu yere ancak boğuk bir uğultu halinde çıkıyor, uzak dağlardan esen rüzgârın derinden gelen fısıltısı gibi duyuluyordu. Güneydoğu rüzgârı uğuldadığı zaman, direkteki kıpkırmızı bez şişiyor ve dalgalanıyor, yağmurlu günlerde ise, direkten aşağı zavallı bir halde sarkıyordu. Nöbetçiler kimseyi çadırın yanına yanaştırmıyorlardı; haşin tavırları zaten meraklıların cesaretini kırıyordu.

Ama yine de çadırın kapısı hiç bir zaman ıssız kalmıyor, gelenler, gidenler birbirine karışıyordu. Bir kere Thurium şehir meclisi üyelerinin biri geliyor, öteki gidiyordu. Ya iaşe, ya da maden cevheri ve yapı malzemesi teslimi konularını görüşüyorlardı bunlar. Sonra, Galyalılar ya bir şey istemeye geliyorlar, ya da bir anlaşmazlığın çözümü için Spartacus'ün hakemliğine başvuruyorlardı. Girip çıkanlar arasında gladyatörlerle küçük rütbeli subaylar da vardı. Spartacus bunları kesin ve tartışmaya yer bırakmayan emirler vermek için çağırıyordu. Anlaşılacağı gibi, tartışma devri geçmişti artık.

Bazan Thuriumlu milislerin eşliğinde, kıyafetleri fazla gösterişli denizciler, yani kursanların elçileri geliyordu. Bunların muazzam tekneleri, Thuriumluların şaşkın ve saygılı bakışları önünde, denizde bir beşik gibi sallanırdı. Korsanların donanması serbest liman haline gelmiş olan Thurium'a demir, silah, buğday ve daha bir yığın mal getirirdi. Yeni serbest limanın zenginliği ise, neredeyse Tarante ile Brindes'i gölgede bırakacak hale gelmişti. Korsanlar (daima bir tarafları sakat olduğu halde) pek mağrur görünüşlü adamlardı. Amirallerinin sol gözü bir bantla kapalıydı, yardımcısı ise topallıyordu. Öteklerden kimi kolunu, kimi bacağını, kimi kulağını, ya da hiç olmazsa birkaç dişini kaybetmişti. Başka kahramanlık yaraları da pırıl pırıl üniformalar altında saklıydı. Eskiden İtalya topraklarına yanaşan korsanları darağacı beklerdi, oysa şimdi, Thurium şehir meclisinden büyük saygı görüyorlardı korsanlar.

İtalya'dan gelenler de vardı: Sartorius'un adamları tüccarlar gibi giyinmişlerdi ve maiyetleri çok daha gösterişsizdi. Büyük

bir debdebe içinde gelen, hâtta önlerinden süs püslü haberciler gönderenler ise Büyük Kral Mitridat'ın elçileriydi. Tanrılar gibi azametli ve buz gibi soğuk adamlar. Bunlar geilr gelmez çadırın ağzından kayboluverir, içerde oturur, Romalı lejyonları yenen, güneyin diktatörü ve yüz bin savaşçının önderiyle tartışırlardı. Yüz bin savaşçının komutanı daima gölgede oturur, hemen hemen hiç konuşmazdı. Yüzü sertti, adeta bir trajedi maskesi gibiydi.

Her akşam gelirdi Fulvius. Güneş bataken kampın gürültüsünün kesildiği sıralarda, saatce Spartacus ile başbaşa otururdu.

O zaman konuşurdu Fulvius. O kuvvetli ve biteviye sesiyle konuşur durur, ancak öksürük nöbeti tuttuğu zaman sözünü keserdi. Vaktiyle kendisinin de, demokrat partinin aşırı sol kanadında bir rol oynamış olduğu Roma siyasetinden söz ederdi. Fulvius, Capua'ya sürüldükten sonra bir eleştirici, bir hatip ve bu vesileyle esaslı bir şantajcı olmuştu.

Spartacus'e, Roma'nın düşmanlarını, Mitridat'ı, Tigran'ı, korsanları, Sartorius'u anlatırdı Fulvius. İç siyasetten, Roma devlet adamlarının kabiliyetsizliklerinden, hırslı politikacıların sanatoyu nasıl ürküttüklerinden de söz ederdi. Fulvius'a göre, Romalı soyluların bir çöküntü devresine girdikleri muhakkaktı; iktidar, soyluların titrek ellerinden neredeyse düşecekti ya, kim kapacaktı bakalım?

Spartacus, sessiz, hareketsiz dinlerdi.

— İşte İspanyalı göçmenler, derdi Fulvius, hepsi demokrat partidendiler. Halkın hakları, özgürlük, toprak reformu ve bir anayasa için mücadele ettiler. Cilla hepsini ezdi, darmadağın etti. Bir kısmı iç savaşta öldü, bir kısmı çarmıha gerildi, ötekiler de selameti kaçmakta buldular. Cumhuriyetin en seçkinlerinden, binlerce kişiydiler. Sürgüne gidince, önce çok acı çektiler, ülkeden ülkeye dolaştılar, kimse kabul etmek istemedi onları. Eski püskü sandallarla ve korsanlardan ödünç alınan kadırgalarla Afrika ve Sicilya limanlarına gitmek istediler, fakat oralardan da geri çevrildiler. En sonunda Numidia'ya yanaştılar. Bu ülkenin ıssız kıyıları ve kum tepecikleri, kendileri için emin bir sığınak olabilecekti. Ülkenin kralı Hempsal onları iyi karşıladı, binbir vaadde bulundu, sonra bir gün, hepsini düşmanlarına teslim ediverdi. Kaçıp kurtulabilenler Akdenizde bir adaya sığındılar, orada sefil ve tehlikelerle dolu bir hayat sürdüler. Herkes hem acıyor, hem

de hor görüyordu bunları. Zaten hor görüşle, merhamet birbirinden hiç ayrılmaz. Fakat, Cilla tarafından devrilen İspanya eski valisi gelip bunların başına geçti; o andan itibaren de sefil göçmenler sürüsü Roma'nın en korkunç düşmanı haline geldi. İspanyol'lar yeni valiyi devirip göçmenleri kabul ettiler. Sartorius son derece güçlü bir ordu kurdu, binlerce İspanyol aristokratını kendi tarafına çekti ve tek meşru vali olarak kendini ilan etti. Roma'nın sürdüklerinin hepsi, gelip Sartorius'un ordusuna katıldı, hem de yüksek rütbelerle. Bunun üzerine büyük kral Mitridat ile korsanlar, göçmenleri hor görmekten vazgeçip, bunlarla ittifak yapma çarelerini aramaya başladılar. İspanya savaşı böyle başladı işte; sekiz yıldır da sürüyor...»

Susuyordu Spartacus.

Sartoruis'un elçileri neredeyse geleceklerdi. Avukat, müzakerelerin güç olacağını tahmin ediyordu. Thurium şehir meclisi üyeleriyle yaptığı görüşmeyi daha unutmamıştı, yeni görüşmelerden de ödü kopuyordu. İmparatorun ne düşündüğünü öğrenebilseydi bari? Ama, susuyordu Spartacus.

— Sartorius'un gücü çok, çok büyük, diye devam etti Fulvius. İspanya'da yasalar çıkaran bir karşı-senato kurmuş. Bunun, Roma'nın tek yasal hükümeti olduğunu iddia ediyor. Mitridat ile de ittifak yaptı. Roma himayesindeki dört eyaleti Mitridat'a bıraktı. Buna karşı Mitridat da üç bin altın talent ile kırk savaş gemisini onun emrine verdi. Bu filonun fevkalâde manevra kabiliyeti olduğu ve Marius'un idaresinde Akdeniz kıyılarına doğru ilerlediği söyleniyor. Sonra, Sartorius'un Roma'daki aristokratlar ve senatörler arasında birçok taraftarı da var. Bunlar, Pompe'ye para ve yiyecek vermeyi reddedip, gizlice Sartorius'u destekliyorlarmış. Pompe kazanırsa bir askeri diktatörlük kurar diye korkuyorlar da ondan. Geçen yıl savaş hazinesini tüketen Pompe, senatoyu tehdit etmiş, senato da tehdit karşısında kalınca, Pompe'ye istediği parayı vermişti, ama bu da rejimin sonunun geldiğini gösterir. Veliaht kim olacak acaba?

Durdu, nefes aldı Fulvius, eliyle başını sıvazladıktan sonra konuşmaya devam etti:

— Öyle sanıyorum ki, Sartorius'un elçileri bizimle bir anlaşmaya varmadan önce, bazı sorular soracaklardır. Bizi güç durumda bırakacak sorular...

Nihayet konuştu Spartacus :

— Ne sorusu?

— Herhalde Thuriumluların soruları gibi bir şey. «Bunu yapmak istiyormuşsunuz, şunu almak istiyormuşsunuz, doğru mu?» diyeceklerdir. İşin fenası şurada ki, bu soruları kendi çıkarlarını koruma kaygısının bencilliği içinde değil, hiçbir ard düşünceleri olmadan tam bir safiyetle soracaklar. Peki, biz ne yapacağız? Biz de aynı dürüstlükle cevap verecebilecek miyiz? Herhalde bizi anlamayacaklardır.

— Peki, ne cevap vereceğiz?

Sustu avukat. Tamamen iyileşmemiş olan boğazı acıyordu.

—Veronius'u yendik ama. Roma muhakkak yeni lejyonlar gönderecektir. Sartorius'un bizimkinden çok üstün silâhları ve iyi savaşan askerleri olduğu halde, sekiz yılda lejyonların hakkından gelemedi. Roma hükümeti zayıf, hatta can çekişiyor, fakat lejyonların gücünde bir değişiklik yok. Ancak, Roma'nın bütün düşmanları Roma'ya karşı birleşirse, onları yenebiliriz. Bizim savaşımız, onların savaşı demek. Bunu Sartorius'a anlatmak lazım.

— Onların zaferi bizim zaferimiz olacak mı? diye sordu Spartacus.

— Hayır ama, her anlaşma, tarafların ödün vermeleriyle yapılır.

— Adamlarımız ne der bu anlaşmaya?

— Herhalde anlamayacaklardır. Fakat, ne önemi var? Onların adına, onların iyiliği için hareket ettiğimize göre...

Cevap vermedi Spartacus. Bir süreden beri tüten meşale sönmüştü. Meşaleyi yeniden yakmak için el yordamıyla ilerlemeye çalıştı Fulvius.

Spartacus sert bir sesle:

— Yakma! dedi.

— Fulvius itiraz etti :

— Ama ben karanlıkta konuşamam.

— Neden? Pekâla konuşulur. Sen, bizim aramıza katılmadan, her zaman görüştüğüm ihtiyar, asıl geceleri rahat konuşurdu.

— Bazı şeyler vardır, karanlıkta söylenir. Ama, bazıları için muhakkak ışık gereklidir.

— Ne fark var aralarında?

— Karanlıkta söylenenler duygulara hitap eder. Karanlığa aşıktır duygular. Ötekiler ise, akla seslenir. Akla seslenen sözlerin, güçlü ve etkili olmak için ışığa ihtiyacı vardır.

— Şimdiki ışık ne kadar zayıf, dedi hayvan postlu adam. Oysa, Vezüv'ün orada, ay ve yıldızlar bir başka türlü aydınlatırdı.

İkisi de sustular. Fulvius bezgindi, yorgundu. Gözleri kapanıyordu. İrkildi birden: konuşurken asıl kendi görüşünü ifade etmemişti galiba? Sanki, sadece Spartacus'ün işitmek istediği sözleri söylemekle yetinmişti. Çadırın bir kenarına oturmuş, oduncular gibi dirseklerini dizlerine dayamış, hareketsiz duran bu anlaşılması güç dağlı karşısında tuhaf bir huzursuzluk duydu. İlkel bir yaratık mıydı, yoksa şeytan gibi kurnaz mıydı bu adam? Bir dahi miydi, yoksa basit bir alet mi? Başkalarını etkileyen ve en gizli taraflarını açmaya zorlayan gizemli bir kuvvete sahip olduğu muhakkaktı. Gözleri insanın içine işliyor, kavrıyordu. Karşısında, kendisiyle konuşan insandan, alınabilecek ne varsa hepsini çekip alıyordu. Bu kudretinin kendisi farkında değil gibiydi. Fulvius ile yaptığı uzun konuşmalar, bir kanıya şekil vermesine mi yardım ediyordu, yoksa o konuşmalarda çoktan olgunlaşmış kararlarının yankısını mı buluyordu?

Çadırın kapısı oynadı: denizden doğru bir rüzgâr çıkmıştı. Kırmızı «bayrak» gürültüyle direğe çarptı, sonra yine upuzun sallandı.

Şafağın yaklaştığını farketti Fulvius. Spartacus kalktı, gerindi, çadırı heybetiyle doldurdu. Fulvius, Spartacus'ün yüzünü görmek için başını kaldırmak zorunda kaldı. Doğan günün sarı sarı lekelediği bu sert çehredeki ifadeyi yakalamaya çalıştı. Artık yorgunluğa mağlup olmuştu.

— Bu anlaşmayı yapacak mısın? diye sordu.

Fakat, Spartacus dışarı çıkmıştı bile. Kuvvetli, fakat uzaklardan gelirmiş hissini veren bir sesle, Roma'nın bütün düşmanlarıyla, korsanlar, İspanyalı göçmenler ve büyük kral Mitridat ile anlaşma yapacağını kölelere bildirmesini söyledi Fulvius'a.

Fulvius de çıktı dışarı. Spartacus uzaklaşmıştı, nöbetçiler selam duruyorlardı. İmperatora.

VII

ÖZLEM

Köleler ilkbaharda, mart ayının fırtınaları arasında, buğdaylar daha yeni başak verirken, şehirlerinin yapımını tamamlamışlardı. Neredeyse yaz gelmek üzereydi, şimdiden ısınmıştı hava. Toprak sertleşmiş, son özsularını boşaltmaya başlamıştı. Deniz gitgide kurşun rengine dönüyor, gübre tarlada ufalanıp dağılıyor, toz her tarafı sarıp, yeşillikleri bile bembeyaz bir örtüyle kaplıyordu. Coşkunluğu kalmayan nehirler tembelleşmişti. Hayvanlar dilleri dışarda dolaşıyor, gölgeye yatan öküzler susuzluktan derin soluklar alıyorlardı. Böğürlerinin körük gibi inip kalktığı farkediliyordu hayvanların. İnsanlar da hayvanlar kadar uyuşmuşlardı.

Şimdi sayıları yüz bin olmuştu.

Yağmur mevsiminde, kendi malları olacak ve yüksek duvarların gerisinde kışın kendilerine sığınak vazifesi görecek büyük bir şehir hayal etmişlerdi. Şu anda istediklerine, istedikleri gibi tahkim edilmiş bir şehre sahiptiler. Eskiden neden kuvvetlinin zayıfa hizmet ettiğini, neden kitlenin bir avuç insanın hükmü altında yaşadığını sorarlardı. Şimdi kuvvetli ve büyük bir kitle olarak kendi kendilerine hizmet ediyorlar, kimsenin hükmü altında yaşamıyorlardı.

Kendi sürülerini otlatıyorlardı. İnekleri, ortak mal olan sürüyü çoğaltmak için buzağılıyordu. Kendi yaptıkları evlerde oturma hakları vardı. Sürdürdükleri savaş, kendi savaşlarıydı. Tarım Tanrısı Satürn'ün efendisiz, esirsiz Altın Çağını, insanlara adalet ve iyi niyetin egemen olduğu o dönemi geri getirmeyi ne kadar istemişlerdi. Artık özgürdüler ve yeni yasaya göre yaşıyorlardı.

Denizle dağ arasında, da uzaklardan farkedilen genç şehirde yüz bin kişiydiler, hatta daha bile fazlaydılar. O şehir artık bir serap değildi. Şu anda her şey bir gerçek olarak vardı : dağ, şehir ve doyurulmuş arzular.

Bu sıcak havada üstlerine çöken tembellik acaba doymuşluğun, tatmin olmuşluğun tembelliği miydi? Başka istekleri, başka niyetleri yok muydu?

Şehirde hayat düzeni bir şekilde devam ediyordu. Çobanlar hayvanları otlatıyorlar; çiftçiler, dokumacılar, doğramacılar günlük işleriyle uğraşıyorlar; kadınlar yemek pişiriyor, çocuklar toz toprak içinde oynuyor, isyan edenler, kuzey kapısındaki çarmıhlara geriliyorlardı. Köpekler gölgesiz sokaklarda sürünüyordu. Akşamları kölelik günlerinin öyküleri anlatılıyordu. Öykülerde çoğu zaman abartma gerçeğin yanında yer alıyordu.

Şehre bir uyuşukluk çökmüştü. Belki sıcaktandı, belki de başka bir şey, ne olduğu belirsiz, ama tehlikeli bir neden vardı. Köleler de bunu daha anlamamışlardı.

Kuruluşunun beşinci ayında, Güneş Şehri kıtlıkla yüzyüze geldi. Ambarlar boşalmış, büyük yemekhanelerde yenen yemeklerin miktarı gitgide azalmış; akıllar da karışmaya başlamıştı.

Publibor bütün bunların farkındaydı. İlk günde olduğu gibi, kendi grubundaki beş kişiyle aynı masada oturuyordu. Dumanı tüten aynı çorba tası vardı önünde, ama şimdi tas ancak yarısına kadar doluydu. Kaşıklar tas içinde daha kolay hareket ediyor ve durmadan birbirine çarpıyordu. Kuşkusuz, en çabuk yiyen hatip Zozimos idi. Konuşmalarının ifadesi de gitgide şiddetlenmişti. Son zamanlarda durup durup aynı konuya, kuzey kapısındaki çarmıhlara gerilenlere dönüyordu. Birkaç günden beri çarmıha gerilenlerin sayısı da şaşılacak kadar artmıştı.

— Disiplin ve tehdiş! diyordu Zozimos. Eski boyunduruğu atıp, yenisini takmak için mi savaştık, üstüste zaferler kazandık? Eskiden, açlıktan feryat ederdik, şimdi de disiplinden... Güneş Şehrinde hayat kısaldı ve hor görülür bir hale geldi... Eski günlerin kardeşlik ruhu, heyecanı nerede? Halkı, kendisini yönetenlerden ayıran ezeli uçurum yine çıktı ortaya. İmperator, danışmanlarla elçilerden başka kimseyi kabul etmiyor. Sırası gelmişken, onlara ikram ettiği yemeklerin pek bol olduğunu da söyleyeyim.. Biliyoruz, halkın yararına, yeteri kadar akıllı olmadığı-

mız için anlayamadığımız bir yarara çalışıyor. Bildiğiniz gibi sizler, kendinizi yönetmek yeteneğinden yoksun koyunlarsınız. Peki öyle olsun, ama koyunlara verilen ot da pek az, ancak bir çiğnemelik.. Öyle olunca, elbette sürü melemeye başlar! İyi dinle beni delikanlı, dahası var bunun! Çoban kalkmış, akıllı yaratıkların karşısındaymış gibi koyunlara nutuk çekiyor; disiplinden, sabırdan, yüksek amaçlardan söz ediyor. Sonra da bu yüksek amaçlar uğruna, anlamamakta ısrar edenlere, hâla meleyenlere ölüm vaadediyor. Tam filozofların paradoks dedikleri şey bu! Ne dersin acemi çaylak?

Publibor, Zozimos'u yüreği altüst olarak dinlemişti, ama ifadesini, haklı olduğunu sandığı halde onaylamıyordu. Sinirine dokunuyordu bu adam. Geldiği gün çarmıhlar karşısında kapıldığı dehşeti hatırladı ve aynen o günkü gibi, suçlu bulduğu bu düşünceyi kafasından çıkarmaya çalıştı. Acele acele konuştu:

— Ne olursa olsun, İmperatorun niyeti kötü değil, dedi.

Zozimos tahta kepçeyi bıraktı elinden ve delikanlıya saldırdı:

— Niyeti kötü değil mi dedin? Elbette kötü değil, ama çok tehlikeli! Hiç bir tiran, halka çıkar gözetmeden bekçilik ettiğine inanan bir insan kadar korkunç olamaz. Doğuştan zalim bir tiran ancak kendi kişisel çıkarları gerektirdiği kadar zulmeder. Oysa, üstün ve yüksek amaçlara hizmet eden namuslu bir tiran, sınırsız kötülük yapabilir.

Tabii, Publibor ne cevap vereceğini bilemedi. Zozimos kendini kaptı koyverince, onun da yüreğindeki sıkıntı kalmamıştı. Yalnız bir şey dikkatini çekti delikanlının: masada oturanlar, eskiden hatibi hiç dinlemez ve yemeği bitirir bitirmez çıkıp giderlerken, bu defa kalkmamışlardı.

Zozimos'un sözlerini yatarcasına dinliyorlardı.

— Gerçeği söylüyorum, dedi Zozimos. Bir tek kişi, elinde bu kadar kuvveti, beyninde de bu kadar üstün amaçları biraraya toplarsa, bunun sonu tehlikedir. Başlangıçta beyin ellere komuta eder. Sonra öyle bir an gelir ki, eller kendi kendine çırpmaya başar; beyin de işte o zaman üstün amaçları ortaya atmak zorunda kalır. Beynin sahibiyse, meydana gelen değişikliğin farkında bile değildir. Halkın dostu olan bir yığın insan, şimdiye

kadar tiran haline gelmiştir. Oysa, tarih, sonunda halkın dostu haline gelmiş bir tek tiranı nadını bile yazmaz.

Herkes susuyordu. Zozimos sözünü kesip, çorba tasının dibini temizlemeye koyulmuştu. Gözlerinde Trakya dağlarının özlemi okunan kızıl saçlı dev birden bağırdı :

— Bir kelime bile anlamıyoruz senin masallarından. En iyisi dağarımıza dönmek!

— Gördün mü? dedi Zozimos, Publibor'a. Bak sen, hangi noktaya gelmişler.. Allahın günü bu laf! Geleceği düşünecekler ine, geçmişi hayal ediyorlar, yurtlarına dönmek istiyorlar!

Bir baş hareketiyle Zozimos'u onayladı kızıl saçlı dev :

— İyi bildin! Herkes aynı şeyi söylüyor. Romalılarla boy ölçüşüp de ne olacak? Bir tanesini öldürsen on tanesi daha çıkar karşına. En iyisi dağlarımıza dönelim.

Kızıl saçlıyı lanetlemek istermiş gibi kollarını havaya kaldırdı Zozimos, fakat Publibor ondan önce konuştu :

— Bu şehri, burada yaşadığın hayatı aramaz mıydın?

Dev, soruya cevap vermedi, sadece dedi ki :

— Saçları yoluk adamlar gelmeden önce, dağlarda ne kadar özgürlük? Orada, Güneş Şehrindekiden de fazla güneş vardı. Dağlarımıza dönmeliyiz! Bizi oraya götürmeli Spartacus!

— İşin yoksa bekle, diye alay etti Zozimos. Şimdi onun kafasında çok başka düşünceler var.

Homurdandı kızıl saçlı dev :

— Sen nereden bileceksin? Sabret, bugün değilse, yarın bizi mutlaka oraya götürecek Spartacus.

Publibor, her gün bu şekildeki tartışmaları dinleyip duruyordu. Köleler ana yurtlarına dönmekten, gitgide daha sık söz eder olmuşlardı. Akşam olunca, Trakyalılar da, Keltler de kendi topraklarının şarkılarını söylüyorlardı. Uzun süre unuttuktan

sonra, şimdi birden hatırlamışlardı bu şarkıları. Aralarından çoğu, esarette doğduğu için, bu efsane ülkelerini tanımazlardı. Hatta, babaları, dedeleri bile bilmezlerdi o toprakları. Bir kısmının aklında da o ülkelerden ancak soluk bir hayal kalmıştı. Ama, şimdi hepsi de o ülkelerden başka bir şey konuşmaz olmuşlardı. Özlem, hepsini Clanius bataklıklarında tutuldukları humma gibi yakıyordu. Aksi gibi, bu hummayı iyileştirecek sihirli otlar da yoktu burada.

Kırmızı bayraklı çadırdan, yürek ferahlatıcı bir açıklama yapıldı: Yiyecek kıtlığı, ithalatın kısa bir süre için kesilmiş olmasından ileri geliyordu. Biraz sabır lazımdı ve işler kısa zamanda yoluna girecekti. Üstelik, İspanyol müttefiklerin donanması da Marius'un komutasında Thurium'a doğru yol alıyordu.

Bu açıklamalar, yürek ferahlatıcı da olsa, çorba taslarını doldurmuyor, tasları taşıyanlar da etraflarında asık suratlar ve düşman yüzlerden başka bir şey görmüyorlardı. Çok kimse, kırmızı «bayraklı» çadırdan biraz fazla yasa ve kural çıkar olduğunu, yüksek sesle söylemekten çekinmiyordu. Ne demek yani? Sadece efendi değiştirmek ve kendi terlerinden başka içecek bir şey bulamamak için mi o kadar kan akıtmışlar, savaş vermişler ve Romalıları yenmişlerdi? En öfkeliler de, ne kan akıtmış, ne savaşa girmiş olanlardı. Topluluğa katılabilmek için az yalvarmamışlardı bunlar. Gerçi, daha kimse açlıktan ölmemişti ama, neredeyse o da olacaktı. Köleler şehrinin insanlarının hemen hepsi eskiden kıtlıkla karşılaşmışlar, bunu alınyazılarından saymışlardı. Nedense geçmiş, ne kadar acı olursa, o kadar çabuk unutulur.

Şimdi, mideleri kazınmaya başlayalı beri, kırmızı «bayraklı» çadıra, kötü danışmanlara, Spartacus'ün istediği şeyi elini uzatıp alıvermek varken, ille müzakere yapacağım diye tutturmasına lanetler, beddualar yağdırıp duruyorlardı. Hemen burunlarının dibinde, hiç bir eksiği olmayan Thurium diye bir şehir yok muydu? Ayrıca, Lukania topraklarında onun gibi kaç şehir vardı kim bilir? Öyleyse ne duruyorlardı? Galip gelenler kendileri değil miydi? Hep aynı yoksunluklar getiren ve en doğal isteklerin karşılanmasını yasaklayan bu saçma yasayı bir türlü akılları almıyordu. Nola, Suessula ve Kalatia'yı keyifle yağma ettikleri günleri unutamıyorlardı.

Bu tehlikeli umut, yavaş yavaş yüz bin kişiyi sarmaya başlamıştı. Unuttukları şarkıları hatırlıyorlardı; karanlıklarda kalmış bir isim yeniden dudaklarında şekillenmeye başlamıştı: Cricsus.

Dönüşünden beri Cricsus gölgede kalmaya dikkat etmişti. Vaktiyle Capua'da topluluktan ayrılanlar onu kendilerine önder seçmişlerdi. Bu bölünmeye yol açmak, ya da bunu önlemek için hiç bir şey yapmamıştı Cricsus. Kendisine verilen mevkii elde etmek için dalavere yoluna da sapmamıştı. Sonra, ayrılanlar Romalılar tarafından kılıçtan geçirilmiş, kendisi ise bir mucize kabilinden kaçıp kurtulmuştu. Dönmüş ve adeti üzere susmuştu. Yine adeti üzere vahşice, büyük bir gözüpeklikle savaşmıştı. Savaş bitip de, askerler şehri inşa etmek için çalışmaya başlayınca yine bir kenara çekilmiş, Thuriumla ittifak anlaşması yapıldığında sesini çıkarmamış, Sparacus yeni yasayı koyunca bir şey dememiş, Sartorius ve Mitridat'la müzakerelere girişildiğinde de bir tek kelime söylememişti. O koca cüssesinin kocaman adımlarıyla kampın içinde dolaşıp durmuştu. Karanlık yüzüyle insanların çalışmasını seyreder, geceleri sarhoş olur, erkek, kadın herkesle yatardı. Kimse sevmezdi onu, fakat Galyalılarla Germenler, Cricsus'u gerçek önderleri sayıyorlardı. Çünkü, o da onların dilini konuşurdu, onun da ötekiler gibi aşağı sarkık bıyıkları ve boynunda bir gümüş zinciri vardı.

Galyalılarla Germenler ancak otuz bin kişi kadardılar, ama hiç emir vermeyen, yasalar koymayan, kimseyle ahbaplık etmeyen ve çok az konuşan bu adama gözlerini çevirenler sadece Galyalılarla Germenler değildi. Emir vermediği, yasa koymadığı, hatta konuşmadığı halde, İmperatordan çok korku saçıyordu Cricsus.

Güneş Şehrinde yiyecek gitgide azalıyor, Nola, Suessula ve Kalatia'nın anıları gitgide daha canlı olmaya başlıyor ve hoşnutsuzlar Cricsus'a güvenebileceklerini biliyorlardı.

VIII

KÜÇÜK KIRMIZI DAMARLAR

Bu durumun bütün kabahati Thurium şehir meclisindeydi. Meclis üyeleri bir süreden beri, komşularına gitgide daha kötü gözle bakmaya başlamışlardı. Spartacus'ün sözleşmelere sıkı sıkıya saygı gösterdiğini ve askerlerine iyiden iyice göz kulak olduğunu farkedince, önce şaşırmışlar, sonra kendilerine güvenmeye başlamışlardı. Güvenlik duygusunun, akılları daha iyi işlettiği de bilinmektedir.

Şehir meclisi üyeleri önce kışkırtma ve kandırma hareketinin yayılmadığını, Spartacus'ün elçilerinin kuzey ve güney İtalya'yı boşuna dolaştıklarını ve kölelerin ayaklanmaya yanaşmadığını gördüler. İtalya'nın başka yerlerindeki köleler, Spartacus'ün adamlarını dostlukla karşılıyorlarsa da kendileri harekete katılmak için pek istekli görünmüyorlardı. Belki de çok büyük bir sefalet içinde olmaları, harekete geçme isteğini öldürmüş, belkide yüz yıl savaşları herkesi bezdirmişti. Yahut, Fulvius'un dediği gibi, «Başarısız devrimler yüzyılında yaşanıyordu». Yani, kısaca bu taraftan başarısı tam olamamıştı Spartacus'ün. Şimdi müttefiklerine güvenebilecek miydi acaba?

Son günlerde Thurium'da çeşitli söylentiler dolaşıyordu. İspanyalı göçmenler safında anlaşmazlık çıkmış, Pompe bunlara fena bir darbe indirmiş, ünlü karşı-senato hizipler yüzünden parça parça olmuş deniyordu. Talih, büyük kral Mitridat'a da güler gibi görünmüyordu : o da kayınbiraderi İtgarn'ın ihanetine uğramıştı. Tam yıkılacağı sırada, talih Roma'ya bir kere daha gülmek istemişti galiba.

Thurium şehir meclisi üyeleri, bu haberleri ciddiyetle ve aşırılığa kaçmayan duygularla bir kenara not ediyorlardı. İstedik-

leri, sadece gerçekleri dikkate almaktı. Genç Marius'un komutasındaki göçmenler donanmasının on bin seçkin savaşçıyı getirdiği bir gerçekti. Bunlar karaya çıkmayı başarırlarsa, devrimin önünde parlak ufuklar açılacaktı. O zaman demokrat kentliler, gladyatörlerle birleşeceklerdi. Tahkim edilmiş şehirlerde mızraklarını diken diken göstereceklerine, Thurium'u örnek alıp, onun yaptığını yapacaklardı.

Böylece, korkuyu yüreklerinden çıkarmış olan şehir meclisi üyeleri soğukkanlılıkla her türlü olasılığı hesaplıyorlar, lehte ve aleyhte delileri tartışıyorlar, karşıt kuvvetleri bir dengeye getirmeye çalışıyorlardı.

Fakat bir gün, bir korsan kaptanın, beraberinde bir yaver olduğu halde meclis binasının eşiğini atlamasıyla terazi bir tarafa eğiliverdi. Bilindiği gibi, Thurium bir serbest liman olmuştu ve bundan ötürü korsanlar şehre rahatça girip çıkıyorlar, hatta şehrin ileri gelenleri tarafından paylaşılamıyorlardı.

Bu kaptanın adı Atenodoros'tu. Uzun bir yolculuktan yeni dönmüştü. Pırıl pırıl yaldızlar içindeki savaş kadırgası, Spartacus'e teslim edilecek bakır ve maden cevheriyle yüklüydü. Kadırga, su üstünde bir beşik gibi sallanıyordu limanda. Korsan, kendisini karşılamak için bir şeref kıtası çıkaramadıklarına üzülen meclis üyeleri tarafından hararetle kabul edildi. Eliyle bir işaret yaptı Atenodoros: şeref kıtası filan düşünecek hali yoktu; muhafızlar, törenler umurunda bile değildi. Öyle ilgi çekici haberler getirmişti ki Thuriumlulara!.. Küçük Asya sularında büyük bir deniz savaşı olmuştu. Bu haber, tepelerde yakılan ateşlerle adadan adaya iletilmiş, Roma maliyesinin emrindeki atlı habercıler, havadisi Yunan kıtasına yaymışlardı. Korsanların deniz işaretleriyle de, savaşın sonucu Adriyatik'e ulaştırılmıştı. Bu önemli haberi İtalya kıtasına ilk getiren de Atenodoros'tu: Göçmenler donanması mahvedilmişti! Evet, yok olmuştu donanma. Gerçi durum, henüz bütün ayrıntılarıyla bilinmiyordu ama, Lucullus'un, düşman donanmasına on beş Roma kadırgasıyla baskın yaptığı, göçmenlerin gemilerinin Truva kıyısıyla Tenedos adası arasında battığı muhakkaktı. Doğrusunu söylemek gerekirse, genç Marius akıl almaz bir hafiflik yapmış, Lemnos yakınındaki küçük bir adanın karşısına demir atıp, mürettebatın gemiden çıkarak adanın güzel kızlarıyla gönül eğlendirmesine izin vermişti. Hatta, Atenodoros'un da belirli bir hor görüşle ifade ettiği gibi, ge-

mide gözcüler bırakmayı bile ihmal etmiş, Lucullus de bu fırsattan faydalanarak, bomboş gemileri ele geçirmiş, adaya dağılan mürettebatın peşine düşmüş, Marius'un denizcilerini tavşan kovalar gibi kovalayıp kıstırmıştı. Genç Marius ile göçmenlerin en seçkinleri ölmüş, gerisi de esir edilmişti.

Haberler gerçekten ilgi çekiciydi. Bunları düşünmeye ve büyük bir dikkatle tartmaya değerdi. Terazinin kefesi gözle görünür şekilde bir tarafa doğru eğilmişti artık. Meclis üyeleri, bahtsız sirk prensini, açık yürekli haydutu şöyle bir tarttılar: çok hafif geliyordu prens. Pekâla, dediler. Bırakalım şehirde kendi düzenini sürdürsün dursun; başka bir şey istemeyiz ondan. Yiyeceği darbeyi, kendisine bildirmeye ne lüzum vardı? Gelmeyecek müttefiklerini bekleyebileceği kadar beklesindi bakalım!

Emin olmak için, haberi Trakyalı prense iletip iletmeyeceğini sordular Atenodoros'a. Bunda bir fayda görmediği cevabını verdi korsan. Spartacus, nasıl olsa günün birinde haberdar olurdu, fakat olayın buğday fiyatlarına yapacağı etki bakımından, meclis üyelerinin ifadesiyle, «Bu değerli haberleri» gizli tutmanın daha doğru olacağına inanıyordu Atenodoros.

Meclis üyeleri, oybirliğiyle onayladılar ve bir saniye bile kaybetmeden, korsanın getirdiği haberlere fiyat biçiler. Korsan, bundan böyle buğdayı Thuriumlulara ancak peşin parayla satabileceğini söyledi. Oysa, Thuriumlulara, Spartacus'e teslim edilecek buğdayı getirdiğinde daima, borca satardı.

Birkaç saat sonra şehir meclisi, durumu incelemek ve Spartacus'e buğday teslimi konusunda alınması gerekli önlemleri görüşmek üzere gizli bir toplantı yaptı. Bu önlemleri görüşürken, bunların hemen kısa zamanda köleler üzerinde yapacağı etkileri de gözden uzak tutmadılar. Herkes onaylamıştı önlemleri, ama bir yandan da düşünüyorlardı: bu durum, Thurium şehri için tehlikeli sonuçlar vermez miydi acaba? Kafaları kızan haydutlar pekâla şiddet yollarına başvurabilirlerdi.

Şehir meclisi üyelerinden olan bahçeci, bir yayı fazla germemek gerektiğini hatırlattı; «Aslanın üstüne üstüne gitmek doğru olmaz» dedi. Tartışılırken, nasıl olduysa, biri, ilk defa Metaponte adını ortaya attı. Bu kelimeyi söyleyen, daha önce Fulvius ile adamakıllı tartışmış olan, patlak gözlü, ihtiyar meclis üyesiydi. Öfkeden kısılmış bir sesle:

— Neden ama, hep biz? Daima biz? diyordu. Neden Metaponte değil de, biz?

Birden kimse cevap veremedi, fakat keskin zekalar bu sorunun kapsamını hemen o anda kavrayıvermişlerdi. Yakındaki büyük liman, Herakle'nin rakibi Metaponte, Thurium gibi bir Yunan sömürgesiydi ve bu iki şehir arasında yüzyıllardan beri şiddetli bir rekabet sürüp giderdi.

— Öyle değil mi? diye sordu ihtiyar üye, neden hep biz? Trakyalı prensle bir ittifak yaptık. Fetihlere, ganimetlere susamışsa, onun önerilerini reddetmiş olanlara saldırsın!

Öteki üyelerden çıt çıkmıyordu. Aralarından birinin bu kadar açık ve tarafsız konuşacağını beklememişlerdi herhalde. Sadece, Hegio, ihtiyar üyeyi hor görür bir ifadeyle hafiften bir ıslık çaldı. Büyük Pitagor'un vaktiyle Metaponte'de fikirlerini yaydığı, o şehrin İtalyan felsefesinin beşiği olduğunu hatırlatmıştı. Tanrı korusun, ihtiyarın dedikleri kabul ediliverecek olursa, Metaponte'de taş üstünde taş kalmaz diye düşünüyordu.

Sonra birden, ölümünü beklediğini safça itiraf eden esiri Publibor geldi aklına. Olemp'in bütün tanrıları ve bütün filozofları adına yemin edebilirdi ki, Publibor'a zerre kadar kızmıyordu. Ama, o da ihtiyar üyenin teklifine sesini çıkarmadı, çünkü ne de ola, Sila tasfiyehanelerinde hisseleri vardı ve Romalı bir kadınla evlenmişti.

Şu Metaponte adı, ne anılar uyandırmıştı Hegio'da...

O günden sonra yiyecek maddeleri, her geçen gün biraz daha azalmaya devam etti. Birtakım yanlış anlamalar ve bu yüzden de bazı gecikmeler oldu sonunda, gelen yiyeceklerin çoğunun kokmuş, çürümüş olduğu görüldü. Spartacus, ambarları tamamen boşaltmak zorunda kalmış ve durumun neden böyle olduğunu öğrenmek için Thuriumlulardan açıklama istemişti. Thurium şehir meclisi, Spartacus'ün sorusuna baştan savma bir cevap vermiş, her zaman olduğu gibi, bu defa da müzakere için, patlak gözlü ihtiyar meclis üyesi gönderilmişti. İhtiyar titrek sesiyle nedenleri sıraladı: Teknik nedenler vardı, mali nedenler vardı... İhtiyarın kendisinin de bir şey anlamadığı, ortaya attığı nedenler-

den belli oluyordu; bu da söz konusu nedenlere daha bir kuvvet kazandırıyordu. Korsanları suçluyordu ihtiyar. Onun zamanında her şey nasıl yolunda giderdi? Ama, dürüstlükle ilgisi olmayan insanlardan ne beklenebilirdi ki? Onu dinlerken, genç Enomaus elinde olmadan başını yere eğiyor, Fulvius ise ikide birde öksürük nöbetine tutuluyordu. Bu arada, kendisinin Spartacus'e söylediklerini hatırlıyordu Fulvius: Her ittifakın, karşılıklı ödünlerde bulunulmasını gerektirdiğini söylememiş miydi? Oysa, şimdi özverilerin tek tarafa yüklendiğini farkediyor ve ihtiyarın, incecik kırmızı damarlı patlak gözlerine baktıkça aczini daha kuvvetle hissediyordu. Titreyen elleriye yavru yumru kafasını sıvazlıyor, duygusuz görünmeye çalışıyor ve aldıkları şalgamın, nasıl üç keresinde de çürümüş olduğunu soruyordu. Nasıl işti bu böyle? İhtiyar, dikkatli ve vakur haliyle dinliyor, tartışmaya girmeyi kabul ediyor, şalgamların küflenmiş olduğunu da kabulleniyor, fakat kendisi de bunu anlamadığını belirtip, insana komik gelen birtakım cevaplar vermekle yetiniyordu. Yarım saat kadar bu maskaralığa dayanan ve sonunda tepesi atan Fulvius tartışmadan vazgeçiyor, Enomaus ise, her zamanki gibi gözlerini yerden kaldırmıyordu.

Bu maskaralığın sonu gelmeyecekti galiba. Her görüşmeden sonra Güneş Şehrindekiler anlaşmazlığın ve güçlüklerin ortadan kalkacağını umut ediyorlardı, ama içlerinden de pek fazla hayale kapılıyor değillerdi. Köleler, sonunda sert önlemler alınmasını, misilleme yapılmasını teklif ettiler; Fulvius tereddüt etti, Spartacus ise derhal reddetti. Epeyce zamandır şehir, yiyecek maddelerini veresiye almaya başlamıştı. Savaş bütçesi ise demir ocaklarının ateşinde erimişti. Çünkü, demirle bakır her şeyden önemliydi. Bunların parasını peşin verdiklerinden, istedikleri mal muntazaman geliyordu.

Kıtlık iyice artmıştı. Spartacus'ün danışmanları bir toplantı yaptılar ve sert önlemler alınmasını bir kere daha teklif ettiler. Fakat, bu tedbirlerin neler olabileceğini belirtmediler. Capua'dan beri ilk defa olmak üzere, toplantıda Cricsus da hazır bulunmuştu. Ağzını açıp bir tek kelime bile söylememişti ama, sadece varlığı, arkadaşlarının üzerinde derin bir etki uyandırmıştı.

Direndi Spartacus, düşünmek için zaman istedi; göçmenler filosunun yolda olduğunu, bugün yarın Thurium'a gelmesinin beklendiğini hatırlattı. Şimdi, midelerin sabırsızlığı uğruna her

şeyi feda mı edeceklerdi? Nola, Suessula ve Kalatia'daki caniyane hataları bir daha mı tekrarlasınlardı? O yüzden öteki şehirlerin köleleri bile kendilerinden yüz çevirmişlerdi, nasıl unutulurdu bu? O üç şehir yağma edildiğinden, hepsi nasıl çirkefe bulanmışlardı, Güneş Şehrinin şanına da az daha gölge düşecekti. Hayvan postlu adam, yardımcılarının cılız kanıtlarına, alabildiğine kuvvetli kanıtlarla cevap vermiş, kitleye, Vezüv'ün tepesinde, ya da Clanius bataklıklarında hitap ettiği zamanların, o eski günlerin sesiyle konuşmuştu.

Gladyatörler homurdandılar, mırıldandılar, ama bu defa da boyun eğdiler. Fulvius ne diyeceğini bilemedi Cricsus ise hiç sesisini çıkarmadı.

Fakat şehirde, bir isim, Metaponte şehrinin ismi, ağızdan ağıza dolaşmaya başlamıştı.

IX

METAPONTE'NİN YIKILIŞI

(Fulvius'un tarihçesinden parçalar)

31. İtalya'nın diğer bölgelerindeki köleler ayaklanmadılar. Öte yandan, Spartacus'ün silah zoruyla güç duruma düşürülmüş müttefikleri de, savaş sahnesinde kendilerinden beklenen rolü oynayamadılar.

Yani, Spartacus ile adamları, etrafları düşman bir dünya ile çevrilmiş olarak şehirlerinde kendi başlarına kalmışlardı. O kadar umutla beklenen ve geleceği de birtakım alâmetlerden belli olan günler gelmemişti. Değişen bir şey yoktu; eski düzen her tarafta hüküm sürmekteydi. Bu şartlarda Güneş Şehri elbette tamamlanmış bir devre aitmiş, başka bir gezegende yer alıyormuş gibi görünecekti. Zira insan, varlığını kendi devrinin ve kabul edilmiş geleneklerin dışında sürdüremez; sürdürmeye kalkışırsa, bunun yaratacağı tepkilere katlanmak zorundadır...

32. Kendi yaptıkları duvarların arkasında hapsolmuş gibi yaşayan köleler de bazı denemelerle bunun böyle olduğunu anladılar. Eşyanın doğasındaki adaletsizlik ile alınyazıları, köleleri daha doğmadan esarete mahkûm etmiş, midelerine açlıkla, arzuyu yerleştirmişti. Köleler zincirden kopmuş vahşi hayvanlar gibi vaktiyle Nola, Suessula ve Kalatia'ya saldırmışlar, arzularını tatmin edip, derilerindeki sert tüyleri temizleyerek ehlileşmişlerdi. Daha sonra ise, kendi şehirlerini kurmuşlar, burada adalet ve iyi niyete dayanan bir hayat sürmeyi tasarlamışlardı. Oysa bir süre sonra, içinde yaşadıkları o amansız dönem, dünyayı onların koyduğu yasanın idare etmediğini, ancak kuvvetlinin hak sahibi ola-

bileceğini hatırlatmıştı kölelere. Dünyanın düzeni, insan gibi yaşamak isteyenleri yine kurtlaşmaya zorluyordu.

Neticede, gördükleri rüyadan uyanan köleler, tırnaklarının yeniden uzadığını, ellerinin bir pençe halini aldığını farkettiler. Eski günlerdeki gibi ulumaya başlayıp, cellatlarının üstüne atıldılar. Bu defa hedefleri Metaponte idi.

Metaponte'yi yıktılar... ama, aynı anda kendi şehirlerinin de temelini yıkmış oldular.

Köleler, başlangıçta büyülenmiş gibi katıldılar bu harekete. Metaponte'ye saldırmak fikri, şehre aralarından bir iki kişi tarafından getirilmiş, sonra herkesin kafasına işleyip kalmıştı. Metaponte'den büyüleyici bir şehir olarak söz ediliyor, etin, meyyanın bolluğundan, tapınakların ağzına kadar altın ve gümüş külçeleriyle dolu olduğundan dem vuruluyordu.

Sofradan karınları doymadan kalkanlar bir araya toplanıyorlar ve birbirlerinin kulaklarına, parola gibi hep aynı cümleleri fısıldıyorlardı Metaponte'de neler yiyeceğiz? — Yağda kızarmış bıldırcın eti. — Metaponte'de ne içeceğiz? — Vezüv şarabıyla Karmel şarabı. — Metaponte'nin kadınları nasıl — Göğüsleri portakaldan daha lezzetli.. — Uzakta mı Metaponte? — Altmış mil. Yürüyerek bir gün bir gece.

Bu fikri şehre getirenlerin arasında, gözleri fıldır fıldır, ince uzun suratlı bir serseri de vardı. Fikri, şehir halkının kafasına sokanlar, her gün yeni yeni havadisler taşıyorlardı. Bunların, haberleri topladıkları yer Thurium'du. Zaten, haber taşıyıcılar, alışveriş etmek, limana gemilerin gelişini gözlemek, ya da Thurium şehir meclisi üyeleri ve memurlarla görüşmek için sık sık Thurium'a gidenlerdi. Ayrıca bunlar, ötekiler kadar açlıktan etkilenmiş görünmüyorlardı. Metaponte'de bulacakları şeylerle şimdiden şişmanlamaya başlamış gibi bir halleri vardı.

Spartacus'ün düşünmek için zaman istediği, Fulvius'un ne diyeceğini bilemediği, Cricsus'un ise inatla sustuğu toplantı öğle vakti yapılmıştı. Şimdi alaca karanlık çökmeye başlamıştı. Neredeyse bastıracak gecenin kapkara olacağı anlaşılıyordu, çünkü ay gezmeye gitmişti ve çabuk dönecek gibi değildi. O gece, kölelerin Vezüv'ün tepesinden halatlarla indikleri geceye benzeyecekti galiba.

Gece nihayet bastırdı. Hava öyle karanlıktı ki, dağların bir dantel kenarına benzeyen gölgeleri bile seçilmiyordu. Önceleri dalgaların belli belirsiz sesinden başka bir ses duyulmazken, sonra bütün şehir gizemli, fısıltılı bir kaynaşmaya tutuldu. Arada bir, yani devriyelerin ayak sesleri duyulduğu sırada, kaynaşma kesiliyor, insanın içine işleyen bir sessizlik oluyordu. Nöbetçi geçince fısıltılar, mırıltılar her tarafta birden yeniden başlıyor, oradan oraya koşuşan ayaklardaki sandallar ortalığı toza boğuyordu. Keltlerle Germenlerin mahallelerinin her noktasında vardı bu kaynaşma. Bir şeyden haberi olmayanlar çadırlarının dibine çekilmiş, gürültüyü kaygıyla izliyorlardı. Aslında ne olduğunu tahmin etmiyor değillerdi ama, yine de susmayı tercih ediyorlardı. Ne olduğunu bilenler arasında ise şu parola dolaşıyordu «Uzak mı Metaponte? — Altmış mil, yürüyerek bir gün bir gece çeker..» Arkadan da ilave ediliyordu : «Cricsus bizimle beraber...»

Güneydoğu rüzgârının ısıttığı karanlıklarda hiç bir şey seçilmiyordu. Kadınlar, erkekler yataklarında inleyerek bir o tarafa, bir bu tarafa dönüp duruyorlardı. Sıcak boğuyordu insanları, düşlerini karabasanlarla dolduruyordu.

Aynı anda tepede, kırmızı bayraklı çadırın içinde İmperator sessizce Fulvius'u dinliyordu. Şalgam sevkiyatının niçin yapılamayacağını bildiren ve Thurium şehir meclisi üyeleri tarafından kaleme alınmış son noktayı acıklı bir sesle okuyordu. Fulvius. Fulvius notayı okuyadursun, üç bin kişi şehri terketmişti bile. Kıyı boyunca uzanan ve Metaponte'ye giden yolda çoktan tırısa kalkmışlardı.

İtalya'nın öteki şehirlerinden çoğu gibi, Metaponte'nin kuruluşu da Truva savaşlarına dayanır. Metaponteliler, şehri Pilos kralı Nestor'un seferden dönüşte kurduğunu iddia ederler, «Nestor ile Akyalılar Asya'nın ihtişamını getirdiler, kaba saba İtalyalılara bilim ve sanat öğrettiler» derlerdi... Şehir kütüphanesi, renkli Fenike camlarından yapılmış, özenle muhafaza edilen ve dünyada eşit bulunmayan para koleksiyonuyla övünürdü. Koleksiyon ancak, Roma Cumhuriyetinin çıkarabileceği şekilsiz, özensiz sikkelerden değil, incecik işlenmiş, dokunması bile insana zevk veren gümüş paralardan meydana gelmişti. Paraların üstünde de, dil uzmanlarının becerilerini, yetenek ve bilgilerini ortaya dökmelerine olanak veren süslü yazılar vardı. O sırada, şehir kurulalı sekiz yüzyıl olmuş ve o kadar çok istilaya uğra-

mıştı ki, artık sayısını herkes unutmuştu. Metaponte, kendisini yenenlere güler yüz gösterir ve barışı davet eden zarifliği ile fatihleri silahlarından soyardı. Şehir, kapılarını Annibal'a açmış, Krotonialıların kovduğu Pitagor'u kabul etmiş, bir yığın efendiye hizmette bulunmuş, sayısız tanrıya tapmış, bu arada Anadyomen'i gizliden gizliye hepsine tercih etmişti. Mahzenleri ünlü şaraplarla doluydu, ocaklarının üstünde daima şişe geçirilmiş kocaman et parçaları döner dururdu. Kâhinleri, yıldız falcılarını, büyücüleri memnunlukla kabul ederdi, oysa bunlardan hiç biri Metaponte'nin feci sonunu önceden bilememişti.

O feci son, öteki günlere benzer bir günün sonunda, karanlık bastırırken geldi. Şehrin kapıları açıktı, köylüler şehir dışındaki işlerini henüz tamamlamamışlardı. Köylülerin bir kısmı, sabana koştukları öküzleri yeni çözmüşler, hayvanları sulamaya götürüyorlardı, diğerleri ise kürekleri, yabalarını omuzlarına vurmuşlar, şarkı söyleyerek tarladan dönüyorlardı. Birden güneydeki yoldan muazzam ve gürültülü bir toz bulutu kalktığını gördüler. Şaşırdılar, durup baktılar : bu uğultulu bulut neden surlara doğru hızla ilerliyordu acaba? Hayvanlar felaketi hissetmişler, böğürerek tarlalara kaçmaya başlamışlardı. Köylüler, hayvanların peşinden koştular. Onların peşinden de o bulutun içinden dışarı uğramış atlılar koşuyordu. Bahtsız köylüler daha ne olduğunu anlayamadan, sivri mızraklar kafalarına saplanmıştı bile.

Katliam, duvarların dışında işte böyle başladı ve şehirde devam etti. Bütün kapılardan birden saldırıyorlardı caniler; sokaklar bir kan ve ateş tufanına uğramıştı. Bu tufan geceye kadar sürdü. Saatler saatleri izliyor, fakat boğazlananların feryatları kesilmiyordu. Bir yandan dehşet ve umutsuzluk, öte yandan hırs ve keyif çığlıkları yürekleri donduran bir koro halinde birleşiyor, bu gürültü, yangınların çıkardığı uğultuyu bile bastırıyordu.

Sabah, horozlar ikinci defa öttüğü zaman, Metaponte, limandan Latin kapısına kadar bir ateş yığını haline gelmişti. Karanlığı delip çıkan güneş, yorgun ve solgun yüzünü, şehirden yükselen yumak yumak kara duman sütunlarının arkasına saklamaktan hoşnut gibiydi.

Kölelerin saldırdığı bütün şehirler, bu insanların gazabından, aynı acıyı çekmişti. Metaponte de sadece bir gece acı çekmiş, fakat hiç bir şey kalmamıştı geride.

Akyalı savaşçılar kurmuşlardı Metaponte'yi. Sekiz yüzyıl boyunca kendini almak isteyen herkese güleryüzle teslim olan, ocaklarında hep şişe geçirilmiş kocaman et parçaları kızaran Metaponte, yeryüzünden silinmişti artık. Kararmış duvarlar, yıkılmış çatılar, rüzgârla oraya buraya dağılan kömürleşmiş et parçaları ve renkli cam kırıklarına karışmış rengi solmuş sikkeler... O sabahki hasat buydu işte!

X

ÜSTÜN EREKLER

İmperator, sabahleyin çadırından çıkacağı sırada aldı haberi ve bunun ne kadar yaygın bir felakete sebep olacağını derhal kavradı. Haberi, Fannius'un uşaklarından, miğferli iki muhafız getirmişti. Bu sadık adamlar, Spartacus'ün öfkesinden korkmakla beraber, gereksiz bir tek kelimesi bile olmayan kısa raporlarını verdiler: Dün gece üç bin kişi kampı terketmişti. Atlarını da beraber götürmüşlerdi, anlaşıldığına göre, amaçları Metaponte'yi yağma etmekti.

Muhafızlar, komutanlarının karşısında hareketsiz ve dimdik duruyorlardı ama, yürekleri tir tir titriyordu. Tahminlerinin aksine, kızmadı Spartacus. Olduğu yerde, sessiz, sakin, oturmaya devam etti ve çok uzun bir bekleyişten sonra, her zamanki sesiyle, her zamanki Trakya aksanıyla konuştu, açıklama istedi. Askerler, hazırol durumunda komutanlarına bakıyorlardı: Yumuşaklık ve merhametini çoktan kaybetmiş gözlerinde, derin bir keder doğmuştu Spartacus'ün.

Dışarda gün ışımak üzereydi.

Emirler verdi Spartacus. Her zamanki gibi kuru ve kesin emirler. Fannius'un uşakları birbirlerine baktılar. Bakışlarından, gerçek önder olarak Spartacus'ü kabul ettikleri anlaşılıyordu.

Spartacus, üç bin kaçağın peşinden, onların sayısının iki misli kadar adam gönderdi. Bunların hepsi de Traklı ve Lukanialıydı. Görevleri ise, gerektiğinde zor kullanarak kaçakları geri getirmekti. Kaçaklar en az on iki saat önce yola çıkmış olduklarına göre, peşlerinden gidenler herhalde yağmayı önleyemeyeceklerdi fakat, hiç değilse yağmacıları, yaptıklarıyla sarhoş olmuş, uyuşmuş halde bulacaklardı. Spartacus adamlarına, kaçak-

ları yakalayıp geri getirmek için iki gün mühlet verdi. Öte yandan, Thurium şehir meclisine de, yiyecek maddeleri teslimi derhal normal haline dönmezse, bundan, meclis üyelerini sorumlu tutacağını bildirdi, hatta hemen örnek bir ceza vermekte tereddüt etmeyeceğini ekledi. Bu mesaj şaşkına çevirmişti meclis üyelerini. Öyle ya, Spartacus ne de olsa haydutların başıydı, yapar yapardı dediğini. Tabii hemen ellerinden geleni esirgemeyeceklerine söz verdiler.

Köleler şehrinde, Metaponteye' gidenlerin dönüşü sabırsızlıkla bekleniyordu. Keltler mahallesinde sıkıntılı bir gerginlik vardı. Hayat durmuştu, hiç kimse çalışmıyordu. İlk defa olmak üzere yemekhanelerde kavgalar çıktı.

Adamlar ertesi gün akşam döndüler. Dokuz binin de geri geleceği umulmuştu, oysa dönen sadece altı bin kişiydi. Keltlerle Germenler direnmişler, ötekiler de bunları Metaponte'nin harabeleri içinde sarmışlardı. Sonra kanlı savaşlar olmuş her iki taraftan da üç kişide bir kişi öldürülmüştü. Sonunda asiler teslim olmak zorunda kalmışlar, ötekiler de bunların silahlarını alıp, zincire vurup geri getirmişlerdi.

Keltler, etrafları Trakyalılar ve Lukanialılarla çevrili olarak şehre girdiler. Şehirdekiler bir anda ikiye bölündü, herkes ölülerine ağlıyor ve kabahati ötekinin üstüne atıyordu. İki taraf da, hem haklıydı, hem haksızdı. Bu arada döğüşler de oldu.

Aynı gece yardımcılarını bir toplantıya çağırdı Spartacus. Hâla Güneş Şehrini kurtarmak istiyorlarsa, çok şiddetli önlemler almak gerektiğini söyledi. Sakin bir sesle, elebaşılardan yirmi dördunun çarmıha gerilmesini emretti. Zaten sadece bu nedenle, firarilerin izlenip geri getirilmelerini istemişti. Ordunun çözülüp dağılmasını önlemek için başka çare yoktu. Fakat, Capua'dan beri ilk defa olmak üzere, yardımcıları Spartacus'ün emrine körü körüne itaat etmediler, itirazlar ileri sürdüler, uzun uzun tartıştılar. Bu arada, şehirden yükselen boğuk bir gürültü çadırın içine dolmaya başlamıştı. Adamlar, sokaklarda döğüşüyorlardı. Keltler yiyecek depolarına hücum etmişlerdi. Spartacus, yardımlarını istedikleri kadar tartışsınlar diye bir süre kendi hallerine bıraktı, sonra ayağa kalkıp konuştu : Derhal harekete geçmek lazımdı!

Yine aynı sakin sesle, emirlerine karşı koymaya niyet eden kimse var mı, yok mu diye sordu. Beş Galyalı gladyatör ayağa

kalktı : Dinlemeyeceklerdi Spartacus'ü. O anda etrafı çevrildi bunların, silahları alındı. Bir tuzağa düşürüldüklerini anlayan ötekiler ağızlarını açıp hiç bir şey söylemediler. İmperator, bu beş asinin de, öteki 24 kişi gibi çarmıha gerilmelerini emretti. İtiraza kimse cesaret edemedi, sadece her zaman o kadar sessiz duran Enomaus hariç. Muhafızlar hemen onu da yaakladılar ve ilk defa olarak başını başka tarafa çevirdi, bakmadı Spartacus. Bu altı isyancı elleri, ayakları zincire vurularak, götürüldüler. Çırpınıyorlar, küfrediyorlardı. Sadece Enomaus başını eğmiş, utançtan ağlıyordu. Tertemiz alnındaki mavi damar her zamankinden daha fazla kabarmıştı.

Toplantının sonunda, İmperatorun yardımcıları dağıldılar ve kendi birliklerinin başına gittiler, kimsenin Cricsus'u görmemiş olduğunu da işte o zaman farkettiler.

Kuzey kapısına eskiden beri dikilmiş duran çarmıhlar, bu defa cezalandırılacak olanlara yetmeyecekti. Alelacele yeni çarmıhlar yapıldı, çakıldı. Mahkûmlar, askerlerin nezaretinde, işkence yerine kadar yerlerde sürüklenerek götürüldüler. Bu sırada, yeni kavgalar oldu, birtakım adamlar dahaöldü. Sonunda halk tartaklanarak püskürtüldü ve Fannius'un uşakları cellatlık görevlerine başladılar.

Emin hareketlerle ve hızla çalışıyorlardı. Mahkûmlar, çarmıhın dibinde sıralarını beklerken nisbeten sakin duruyorlar, fakat tahta haçın üstüne yatırıldıkları zaman debelenmeye, küfretmeye, işlerine acelesiz devam eden askerlerin yüzüne tükürmeye başlıyorlardı. Sonunda, otuz kişi haçlara sıkı sıkıya bağlandı, hepsi yan yana dizildi. Bazıları Spartacus'e lanet yağdırıyorlar, bazıları avaz avaz şarkı söylüyorlar, bazıları şakalar yapıyorlar, diğerleri de susuyorlardı. İri yarı birisinin hiç sesi çıkmıyordu, yüzü göz yaşlarıyla sırılsıklamdı, yüzünü silmek için durmadan kolunu ipten kurtarmaya çalışıyordu. Başını bir sağa, bir sola çeviriyordu Enomaus, gözleri yarı kapalıydı.

Nihayet, çarmıhları yere çakma emri verildi. İşi bir defada tamamlayabilmek için, yüz asker birden sarıldı çarmıhlara. Her çarmıhı arkadan üç kişi itiyordu. Ağırlık altında zorlanan askerler, birbirlerine bağırarak gayret veriyorlardı. Nihayet yavaş yavaş ayağa kalktı çarmıhlar ve dikildi. Bundan sonrası, yani toprağa çakma işi kolaydı. Kollarından bağananların uzuvları sarkıyor, kemikler birbirinden ayrılır gibi çatırdıyor, vücutlar adeta

uzuyordu. Derken, pek acele yapılmış çarmıhlardan biri dağılıverdi ve üstündeki adam yere yuvarlandı. Yüzü, göz yaşlarıyla ıslanmış iri yapılı adamdı bu. Bu, bir anlık serbestlikten istifade etti, adam, koluyla yüzündeki yaşları kuruladı. Hemen yerden kaldırdılar, bir başka çarmıha geriverdiler.

Şehir, dilini yutmuş gibiydi, hayat şehrin gövdesinden sanki bir anda uçup gitmişti. Herkes evine çekilmiş, fakat meşaleleri yakmamıştı. Güneş Şehri, yıldızların ışığında buz gibi bir sessizliğe gömülmüştü.

Birkaç dakika sonra çarmıhtakiler feryada başladılar. Önce sırayla haykırıyorlardı, sonra hep bir ağızdan çığlıklar atmaya başladılar. Sesleri kısılınca, nefes almak için hep beraber susuyorlardı. Bu feryatlar bütün şehirde duyuluyor, evlerin içinde, ıssız yemekhanelerde çınlıyor, hatta kırmızı bayraklı çadırının içinde yalnız başına oturan İmperatorun kulağına kadar geliyordu.

Spartacus karanlıkta uzanmış yatmış, kollarını başının altında çaprazlamıştı. Ter damlacıkları kaplamıştı alnını. Şimdi yalnız olduğuna göre, artık gözlerini kapatıp, o korkunç çığlıkların çadıra dolduğu her seferde, istediği gibi dişlerini sıkabilirdi. Kendi kendine de konuşabilir, yüksek sesle bir vicdan muhasebesi yapabilirdi. Şu anda İmperatorculuk oynamak ve kendine eziyet etmek zorunda değildi artık. Bir körler sürüsünün önderi olduğuna göre, kendi gururunu ortadan kaldırması, hiçe sayması mı gerekirdi? Onların iyilikleri için hareket ettiğine göre, demek ki acılarına kulaklarını tıkaması lazımdı. Gözleri gören sadece oydu, ötekiler kördüler. Bir irade lazımdı bunların başına: görünüşteki bir gerilemeye karşın, aslında geri değil, ileri gidildiğini bilen birinin iradesi. Sürüyü, araziye dağılıp kaybolmaması için bir yola sokup, o yolda gütmek görevi ona düşüyordu.

Onların acılarına, inlemelerine haykırmalarına karşı duygusuz kalmak zorundaydı, disiplin bunu gerektiriyordu; disiplin, hatta tehdişe cevaz veriyordu. Onların çıkarlarını, kendi akılsızlıklarına karşı korumak, hem de en zalim, en anlaşılmaz araçlara başvurarak korumak görevini yüklenmişti. Bundan başka türlü hareket edemezdi.

Çarmıha gerilmişlerin ulumaları yeniden karanlık çadırda yankılandı. Otuz kişi hâla koro halinde bağırıyordu, fakat ulumalar arasındaki sessizlik gitgide uzamaya başlamıştı. Başlangıçta ne söyledikleri aşağı yukarı anlaşılıyordu: merhamet dileniyorlar, karşeşlerini yardıma çağırıyorlardı. Şimdi hâla bağırıyorlardı, ama artık ne söyledikleri anlaşılmaz olmuştu.

Spartacus terler içinde ve hiç kıpırdamadan yatıyordu. Madem ki kimse görmüyordu onu, istediği hareketi yapabilirdi. Seslendi. Muhafızlık görevini yüklenmiş olan Fannius'un uşakları Vezüv şarabıyla dolu bir boynuz getirdiler. Sonra hemen çekilip, kapıda bekleyen ziyaretçileri de uzaklaştırdılar.

Çevrilenler arasında Fulvius de vardı.

— Ne yapıyor İmperator? diye sordu.

— Kafayı çekiyor, dediler.

Karanlıklar içinde uzanıp yatmıştı Spartacus. Şarap boynuzu yerde, önünde duruyordu. Çadırın kapısını sıkı sıkıya kapattırmış, içiyordu. Çoktan beri, yani Clodius Glaber'e karşı kazanılan zaferden sonraki geceden bu yana, sarhoş olmamıştı İmperator. Fakat, sarhoşluğun tatlı bir şey olduğunu, karanlık fikirleri gülümser hale getirdiğini bilirdi.

Sarhoşluğu bekliyordu Spartacus, ama bir türlü sarhoş olamıyordu. Sarhoşluk gelmiyor, onun yerine karanlıklardan kopan karmakarışık hayaller kapalı göz kapaklarının perdesinde yankılanıyordu. İnsanların alınyazısını daha doğmadan kim yazıyordu acaba? O gizemli yaratıcı herkese organlarını, duyularını veriyor, fakat daha ana karnındayken, yarattıklarının arasında ayırım yapmıyordu. Bazılarına hayat boyunca hiç gülme hakkı tanınmıyordu, dünyaya gelişleri kimseyi sevindirmiyordu. Ötekilerin doğuşları bile bir sevinç nedeni oluyordu. Hayatları boyunca güneş, yalnız bunlar için parlıyordu.

Kendisi ve adamları, güneşten paylarını almak için zincirlerini kırmışlar, zindanlarının duvarlarını yıkmışlardı. Önce gözleri kamaşmış, her şeyin yolunda gideceğini, vücutlarına yapışmış olan zindan küfünün güneşte yok olacağını sanmışlardı. Oysa, dünya, durmadan yıkılması gereken daha bir yığın duvarla

doluydu. Kölelerin gözleri ise dünyanın o çok çiğ ışığına bir türlü alışamamıştı. O yüzden de körler gibi sağa sola saldırmışlar, ellerinin altındaki her şeyi yakıp yıkmışlardı. Onları gözetmek, onlara yol göstermek gerekliydi. Başlangıçta dümdüz, fakat haşin bir yoldan gitmeleri gerekmişti. Ateş ve kan ekmişler, kül ve kin biçmişlerdi. Sonra, Spartacus onları dümdüz, fakat dolambaşlı bir yola sokmuştu. İşte o zaman hedefi gözden kaybedenler yine körler gibi saldırmaya başlamışlardı. Tırnakları büyümüştü, yine kötülüğün o pis kokusu vücutlarından yayılır olmuştu.

Hem müthiş bir öfke, hem de büyük bir keder dolduruyordu Spartacus'ün yüreğini. Biraz daha içti, uzanıp gözlerini kapadı. Sonra yine açtı gözlerini : masanın öteki tarafında, kendisininkine benzer bir şilteye uzanmış Cricsus'u görür gibi olmuştu. Koca kafasını adaleli koluna dayamıştı Cricsus. Bir parça daha et aldı.

— Ölüleri yakmak lazım, dedi Spartacus, kokmaya başladı cesetler.

Bir şeyler çiğneyen ve içen Cricsus, kasvetli bir sesle cevap yerdi :

— Yemeli mi, yenmeli mi? Bu ikisinden başka çare yok!

Yerinden doğruldu Spartacus, oturdu. Eğilip Cricsus'un balık gözlerinin içine içine baktı. Galyalının kirpiklerinin arasından, gözlerinde bir keder okyanusu, İskenderiye'ye gitmek için zaptedilmez bir arzu görür gibi oldu. Sonra birden kayboldu Cricsus'un hayali. Şimdi Esseni vardı karşısında, başını sallayıp duruyordu.

— Sen ne dersin, başka çare var mı? diye sordu Spartacus.

— Belki, dedi Esseni. Kitapta, Dört Canavarın egemenliğinin sona erdiğini ve kurtarıcının bulutlar arasından yere inmek üzere olduğunu yazıyor.

Spartacus bu sözlerin tamamını anlayamamıştı, çünkü çarmıha gerilenlerin feryadı, ihtiyarın sözlerine karışmıştı.

Sonra Esseni'nin yerini Fulvius aldı. Yamru yumru kafasını sıvazlıyordu hatip. Spartacus sevmezdi onu, ama yine de kolunu omzuna attı :

— Verdikleri cevapları duydun, sen ne dersin? diye sordu.

— Dolambaçlı yollar...

Çarmıhtakilerin karanlığı yırtan feryatları doldu yine Spartacus'ün kulaklarına. Birden Enomaus'un da onların arasında olduğunu hatırladı. Alnında boncuk boncuk terler belirdi.

— Görüyorsun, çapraşık yollar nereye götürüyor insanı, diye homurdandı.

Titrek bir sesle cevap verdi Fulvius:

— Nereye götürdüğü ancak, yolun sonunda anlaşılır... hatta çok geç anlaşılır.

— O kadar bekleyecek vaktimiz var mı? diye haykırdı Spartacus ve kendi sesiyle uyandı.

Fannius'un iki uşağı hâlâ kapıda bekliyorlardı. Meşaleleri bırakmışlardı ellerinden, gün doğuyordu.

XI

KARAR

Şehrin, dolayısıyla devrimin kaderi hakkında o sabah karar verildi.

Daha şafakta kuzey kapısında büyük bir kalabalık toplanmıştı. Topluluk her an biraz daha büyüyordu. Trakyalılar ve Lukanialılardan kurulu iki birlik, meydanın girişinde, mızrakları çekmiş yarım ay şeklinde sıralanmışlardı. Hâla haykırıyorlardı çarmıhtakiler, fakat feryatlar arasındaki sessizlik süresi gitgide uzuyordu. Bazan aralarından biri acıya dayanamayıp kendini kaybediyor, fakat ötekiler bağırmaya başlayınca, o da gözlerini açıp onlara katılıyordu. Sonunda başka bir birlik daha çağırmak gerekti.

Güneş doğduğunda, meydan kalabalıktan simsiyahtı. Germenler ve Keltler çarmıhtakilere sesleniyorlar, Cricsus'u da çağırıyorlardı. Bu bağrışmalar, ancak çarmıhtakiler feryada başlayınca kesiliyordu. Derken başka birlikler de gönderildi meydana. Güneş yavaş yavaş sabahın sisinden sıyrıldı ve ışınları, çarmıha gerilmişleri merhametsizce aydınlattı.

Adamlar bağırmadıkları zaman, başları yaralı kuşlar gibi göğüslerine düşüyor, haykırmaya başlayınca öyle kaskatı dikiliyorlardı ki, başlarını haçın tahtasına çarpıyorlardı. Haykırırken gözlerinin sadece akı görünür oluyordu. O zaman kalabalık susuyordu. Ötekilerin feryatları kesilince, bunlar yine küfürlere, tehditlere başlıyorlardı. Askerler huzursuzdular. Komutanları tepedeki kırmızı bayraklı çadıra bir adam göndererek durumun nazikleştiğini, hiç bir şeyin, hatta emrindeki askerlerin bile sorumluluğunu üzerine alamayacağını bildirdi. Enomaus'un yakın bir arkadaşıydı komutan. Enomaus artık hiç başını kaldırmıyordu.

Haberci dönmeden, dirsekleriyle kendine yol açan bir adam ön sıraya kadar sokuldu. Zozimos'tu bu. Lime lime ebedi togası yine sırtındaydı ve çok heyecanlı görünüyordu. İlerledi, askerlere yaklaştı. Güvenlik kuvvetlerine dahil olan Hermios hemen tanıdı onu.

— Çekil şuradan Zozimos! diye bağırdı sırıtarak.

Dinlenmedi Zozimos, ilerlemeye devam etti. Kalabalık, bir anda susmuştu; herkes Zozimos'a bakıyordu. Sivri hatlı yüzü ölü rengi almıştı, benzi kül gibi olmuştu. Hermios'un önünde durdu, dik dik yüzüne baktı.

— Çekil Zozimos! diye tekrarladı eski çoban. Ama, sesi güvenini kaybetmişti. «Kalabalığı yaklaştırmamak için emir aldık.»

Bir adım daha attı Zozimos, parmağını çarmıhlara doğru uzattı ve bağırdı:

— Kardeşler, kardeşler! beni duyuyor musunuz?

Sesi duyan çarmıhtakiler başlarını kaldırdılar ve yine ulumaya başladılar. Zozimos, kalabalığa döndü:

— Dinleyin kardeşler, dedi. Dinleyin şunları!

Sonra yine çarmıhtakilere hitap etti:

— İyice gerdiler mi sizi? Özgürlüğün organlarınızda tatlı tatlı dolaştığını hissediyor musunuz? Tahta parçaları etlerinize yeteri kadar saplanıyor mu? Sizi bu hale Güneş Devleti getirdi! Herkese, adalet ve iyi niyet günlerinin geri geldiğini göstermek için çarmıha gerdiler sizi!

Arkadan gülüşmeler oldu, ama çoğu susuyordu. Birden kalabalık arasından cırlak bir ses yükseldi:

— Cricsus'u çağıralım, şu işe bir son versin!

Hermios göz yaşlarını tutmaya çalışarak ve kimseye ziyan vermemeye dikkat ederek mızrağını sallıyordu. Bu arada, Zozimos'u yaralamadan, mızrağı togasına dokunduruyordu. Hermios'un ne yaptığını anlayan Zozimos, üstündeki paçavraları yırttı, göğsünü açıp çobanın karşısına dikildi.

— Vursana! diye bağırdı. Tiran'ın adamı, cesaretin varsa vur da görelim!

Bir adım geriledi Hermios. Yanındaki arkadaşları sağdan soldan mızraklarını uzatarak Zozimos'un ilerlemesini önlemeye ça-

lışıyorlardı. Alana ağır bir sessizlik çökmüştü. Arkasını dönünce, Zozimos halk ile askerler arasındaki boş yerde tek başına olduğunu farketti. Dizleri gevşedi, sallandı. Vuruduğunu sanan Keltler, atılıp kollarına aldılar. Muhafızlar hareketsiz durdukları sırada, halktan ön sıralarda duranlar ilerlediler ve bir anda askerlerle karşı karşıya geldiler. Askerler derhal indirdiler mızraklarını, herhalde kardeşlerini yaarlamak istememişlerdi. Ayrıca, açlık ve sıcak, canlarından bezdirmişti askerleri, çarmıha gerilmişlerin çığlıklarını dinlemekten bezmişlerdi.

Komutanları «saldır» emri verecek gibi oldu ama, ağzından kelimeler öyle gönülsüz çıkıyordu ki! Kimse komutanın dediğinin farkında değil gibiydi, o da lafının dinlenmemesine sinirlenmiş görünmüyordu. İlerledi komutan, kalabalık arasından kendine yol açtı ve tepedeki çadıra doğru yürüdü. O sırada, Spartacus danışmanlarıyla müzakeredeydi.

Kuzey kapısındaki büyük meydana şimdi bir insan seli akıyordu. Düzeni sağlamak için gönderilmiş dört kıta asker, bu selin altında kaybolmuştu. Askerlerden hiç birinin dövüşmeye niyeti yoktu zaten. Aralarında alçak sesle tartışıyorlardı Kalabalığın bağırışları ise, Spartacus'e kadar ulaşıyordu.

Çarmıhtakiler de hâla haykırıyorlardı, ama bu defakiler umut çığlıklarıydı. Sadece Enomaus başını hiç göğsünden kaldırmıyordu. Kadınlar meydanı koşarak geçip, getirdikleri testiler dolusu suyu çarmıhtakilere veriyorlardı. Nihayet baltalar, bıçaklar getirdiler, ipleri kesip çarmıhları devirip adamları aldılar, götürdüler.

Hermios ile öteki askerler Spartacus'ün öfkesinden korktukları için titriyorlardı. Kalabalık, askerlere bir şey yapmadı, ama hepsini bir kenara itti. Derken, Cricsus'ü çağıran bir ses yükseldi. Sonra binlerce kişi katıldı bu çağrıya. Herkes Galyalıyı istiyordu. Koskoca meydan Cricsus'un adıyla çınlıyordu.

Bu arada, Zozimos kendine gelmiş ve yarı parçalanmış çarmıhlardan birinin tepesine çıkarak, togasının geniş kollarını sallaya sallaya konuşmaya başlamıştı.

— Kardeşlerim! diyordu Zozimos. Bir hareket yaptınız ama, bu kadarı yetmez. Aldatıldığımızın, ihanete uğradığımızın far-

kında değil misiniz? Yazıklar olsun bize! Devrimin kanlı karnından yeni bir tiran doğdu. Onun doğmasına yardım ettiğimiz için yazıklar olsun bize! Kırdığımız zincirleri eritip yeniden zincir yaptık. Yaktığımız çarmıhlar yeniden dikildi. Kusursuz bir dünya kurmak istedik de ne oldu? Spartacus ittifaklar yapmak için kudretli kişilerle müzakerelerde bulunuyor; onlarla ne kadar iyi geçinirse, bize karşı o kadar kan dökücü oluyor. O saçma gururuyla döktüğümüz kanın, yaptığımız fedakârlıkların bedelinin bize ödenmesini geciktirirken, iyiliğimiz için hareket ettiğini söylüyor. Bizi hedefimizden uzaklaştıran çapraşık yolları daha da karıştırarak, daha fazla acı çekmeye, daha fazla zahmete katlanmaya, günümüzü yaşayacağımıza, hep geleceği beklemeye zorluyor. Yazık, Tantal'ın bahtsız çocukları olan bizlere! Bizi özgür insanlar haline getiremeyen özgürlük neye yarar ki? Hep ter dökecek hep yutkunacak mıyız? Bu mu adalet? Tek bir adamın hükmettiği bir Birlik neye yarar? Onun o zalim gururunun sınır kalmadı artık. Her yaptığını, herkesin iyiliği için yaptım diyerek kendini kendi vicdanına karşı haklı çıkarıyor. Bunu becerebildiği için de, gururundan yanına varılmıyor. Bu adamı ortadan kaldırmalıyız kardeşler! Onu öldürmeliyiz! Çünkü, iyi niyetli bir tiran, yırtıcı bir hayvandan da tehlikelidir...

Sesi kısılır gibi oldu Zozimos'un. Çarmıhın tepesinde geniş kollarını sallayıp duruyor, fakat Alahtan, kimseleri peşinden sürükleyemiyordu. Oysa, Cricsus'un isminin üçüncü duyuluşunda kalabalık çığlıklar attı. Herkes Galyalıyı, bu maceraya son vermeyi, yurduna dönmeyi istiyor ve haykırıyordu.

Meydana toplananların çoğu Galyalılarla Germenlerdi. Binlerce kişiydiler. Haykırışları kin dolu değildi; seslerinde daha ziyade bezginlik, bu yapay şehri terketmek, bu sonsuz savaştan vazgeçmek, bu lanetli ülkeden çıkıp gitmek, nutuk dinlememek ve özellikle yurda dönmek arzusu yankılanıyordu.

Onlardan biriydi Cricsus; ona güveniyorlardı. O da onlarla aynı dili konuşuyor, onlar gibi boynunda gümüş bir zincir taşıyordu. Nutuk vermiyor, yeni yasalar koymuyordu Cricsus; gerçek rehberleri oydu.

⁂

Spartacus, Keltlerin mahallesini kordon altına almış, barikatlar kurdurmuş, kuzey kapısını da dıştan emniyete aldırmıştı.

Trakyalılara, Lukanialılara, Daçyalılara ve Afrikalılara güveniyordu.

Gereki ihtiyat önlemlerini aldıktan sonra, Cricsus'u isteyenlerin seslerinin çınladığı büyük meydana gitti. Yanında çok az sayıda muhafız vardı, ama Cricsus da onunla beraberdi.

Kalabalık sessizce yol açtı Spartacus'e. Bir duvarın üstüne çıktı ve konuşacağını belirtmek üzere kollarını yukarı kaldırdı. Kalabalıktan çıt çıkmıyordu, fakat hepsi her an üstüne atılmaya hazır gibi göründüler. Spartacus'e. Küçük gruplar halinde toplanmışlardı, fakat bunların düşman topluluklar oldukları hissediliyordu. Bakışlarıyla bazı çehreleri araştırdı. Sadece isyan, ısırmaya hazır bir savunma duygusu, hayvanlık ve zalimcesine bir budalalık vardı bu yüzlerde. Ağzında bir acılık, tiksinmeden doğan bir acılık hissetti Spartacus. Öğürmek geldi içinden. Buna rağmen konuşmaya başladı. Sesi eskisi gibi değildi artık: havayı kılıç gibi kesiyor, insanlara bir kamçı gibi çarpıyordu. Roma'nın gönderdiği yeni birliklerden söz etti. Onlar, Güneş Şehrinde birliklerden söz etti. Onlar, Güneş Şehrinde birbirlerini yerlerken, Romalıların öncüleri Apulia'ya varmışlardı bile. Ayaklananların birlik kuramayışları yüzünden, bastırılan ayaklanmalardan, başarısızlığa uğrayan devrimlerden söz etti. Soyluların, aralarındaki bu kavgalardan nasıl sevindiklerini anlattı. Kölelerin, asileri teslim etmekle, başkalarının işledikleri hatanın bedelini yüz misli ödemiş olacaklarını söyledi. Sicilya'daki ayaklanmanın nasıl bastırıldığını, Cilla'nın karşı devrimini ve Cilla'nın ölümünden sonra esirlerin nasıl parça parça edildiklerini hatırlattı. Bütün bu başarısızlıklar hâla neden gözlerini açmıyordu? Yoksa koyunlar gibi melemeyi, devrimin disiplinli askerlerine tercih mi ediyorlardı? Davranışlarıyla, düşmanın alaylı sözlerini haklı çıkaracaklar, yeni bir düzeni kabul edebilecek kadar olgunlaşmamış oldukları ve aslında hiç bir şeyin değişmemesini diledikleri tarzındaki sözleri doğrulayacaklardı.

Çok geçmeden, ağzından çıkan kelimelerin kayıtsız bir kitleye çarpıp geri döndüğünü, azarlayıcı sözlerinin kimseyi etkilemediğini farketti Spartacus. Sözleri bir kırbaç gibi şaklıyordu, ama kırbaçladığı sanki duygusuz bir denizdi. Yüzleri araştırdı: hepsinde aynı kayıtsızlık. Kiminin diş gıcırdattığını bile gördü. Aradan biri bağırdı: güzel nutuklar yerine, karın doyuracak yiyecekler istiyorlardı. Bir başkası, çalışma zorunluluğundan kurtulmadıkça ne devrim, ne de kurtuluş olacağını haykırdı.

Cevap vermek için yine kollarını kaldırdı Spartacus. Fakat, gürültü artıyordu. Biri «Cricsus!» diye bağırdı. Aradan bir ses, Cricsus'tan ne beklendiğini ilan edince, bütün kalabalık coştu birden.

Spartacus, Cricsus'a baktı. Cricsus da ona. Eski günleri hatırladı Spartacus: Clodius Glaber'in çadırında zaferin tadını birlikte çıkardıkları ve sonra Capua önünde ayrılmaya karar verdikleri günü... Şimdi yine ikisinin de kafasında aynı düşünce vardı. Lentulus'un gladyatör okulundan kaçmadan önce keşke arenada karşılaşsalardı. İkisi için de daha iyi olurdu herhalde. Öyle düşünüyordu Spartacus. İkisinden birisi, belki Spartacus ölecekti arenada. O zaman da Cricsus şef olacak, kitleyi tek başına yönetecek, İtalya'yı kana boyayacak, acımadan her şeyi yıkıp mahvedecekti. Kim bilir, belki böylesi daha iyi olurdu?

Cricsus'u alkışlıyordu kalabalık. Peki, şehir ne olacaktı? Şehrin çoğunluk itibariyle kendisine sadık kalacağını biliyordu, Spartacus. Fannius'un uşaklarının başı ileri doğru bir adım attı, gözleriyle emir beklediğini belirtti. Kalabalık silahsızdı, Keltlerin mahallesi sarılmıştı, silah depoları da muhafaza atlındaydı. Boğa enseli ve silahlı adam ses çıkarmadan bekliyordu. Fakat beklediği emir gelmedi.

Spartacus susuyordu. Bir saniye kadar tereddüt etti. O anda bütün gelecek hakkında karar verdiğini bildiği halde, sadece bir saniye tereddüt etmişti. Muhafızın beklediği işareti verseydi, yine kanlı bir kargasalık olacaktı. Spartacus büyük bir olasılıkla galip gelecek, devrimin tartışmasız önderi olacaktı, ama korkulan, nefret edilen bir önder haline gelecekti. Bir çapraşık yola daha girecekti Spartacus: devrimini kurtaracak tek yol, insanlıktan uzak, caniyane yol mu olmalıydı? Ötekisi, yani barışma yolu, kaçınılmaz olarak bölünme ve felakete itecekti. Spartacus hepsini açıkça gördü ve aldırmadı. Zira, dün gece çarmıha gerilenlerin çığlıkları, Fulvius'un cırlak sesinden daha kuvvetliydi ve hâla çınlıyordu kulaklarında.

Ne olacağını çok iyi biliyor, fakat emir vermeyi bir türlü kararlaştıramıyordu. Daha dünün sınırsız gururu, sağduyuyu yok eden gururu nerede kalmıştı? İçi boşalmış, tükenmişti. Ayaklarının dibinde kükreyen bu bin başlı canavara kafa tutmak zorundaydı şimdi. Onları, kendi yararları için kurban etmeliydi. Fakat, kendi içindeki yasa, susmaya ve duvarın üstündeki yerini

alması için Cricsus'u çağırmaya zorluyordu onu. Bin başlı canavarın korkunç sesini çok uzaklardan gelirmiş gibi işitti ve anladı ki, geriye dönülmez nokaya gelmiştir artık. Ordu bölünmüştür, devrimin kaderi damgalanmıştır.

Bilmek, harikulâde bir şeydi ama, olaylara hakim olmaya yetmiyordu.

Cricsus'un kollarını kadırdığını gördü. Bu meşum, bu korkunç adam ne kadar sade ve ne kadar haşin bir şekilde hitap ediyordu kalabalığa.

— İmperator sizin istediğinizi yapmaya karar verdi! dedi Cricsus.

Halk çılgınca bağırmaya başladı. Düşündü Spartacus: düz yoldan gidince her şey ne kadar kolay oluyordu.

XII

GÜNEŞ ŞEHRİNİN SONU

Spartacus'ün danışmanlarıyla yaptığı toplantı çok kısa sürdü. Herkes, özellikle uzun konuşmaktan bezmişti. Sükunet içinde dağılacaklarından memnunluk duyuyorlardı. Şehirden çıkışın ayrıntılarını tartışırken herkes, çok önemsiz bir konudan söz eder gibi nezaketle, dostça bir tavır takınmaya çabalıyordu. Seslerini yükseltmemeye dikkat ediyor, hatta birbirlerinin yüzüne bakmaktan çekiniyorlardı.

Eski sevimliliğine, samimi davranışlarına kavuşmuştu Spartacus. Madem ki halk istediğini söylemişti, demek ki önderleri de sorumluluktan kurtulmuş oluyordu. Otuz bin Kelt ve Germen, Cricsus'u tercih etmişlerdi. Cricsus onları Galya'ya götürecekti. Başlarında Cricsus olduğu halde, Padüs nehrini ve Alpleri aşıp Galya'ya gideceklerdi.

Spartacus ise, müttefiklerinden haber gelene kadar beklemeyi düşünüyordu. Bu haberlere göre, ne yapacağına karar verecekti. Trakyalılar, Lukanialılar ve daha bazıları onunla kalıyorlardı.

Üçüncü gün Keltlerle Germenler yola koyuldular. Hiç bir olay çıkmadı. Gidenler sevinçten yerlerinde duramıyorlardı. Cricsus'u, hatta hayvan postlu adamı bile alkışlıyorlardı.

İki lider, kuzey kapısında birbirlerinden ayrıldılar. Vedalaşırlarken, Spartacus Galyalının kulağına eğildi :

— Ne dersin gladyatör, dedi, birimiz ötekini öldürse daha mı iyi olacaktı?

Cricsus cam gözleriyle Spartacus'ün yüzüne baktı :

— Hiç bir şey değişmezdi, diye cevap verdi.

Kuzeye giden geniş yolda kocaman toz bulutları kaldırarak yürümeye başladılar. Hepsi otuz bin erkekle, beş bin kadın ve çocuktu. Şehirden geçişleri saatler sürdü. Arkada kalan ve gidenleri seyredenler büyük bir üzüntüye kapılmışlardı. Sonra hepsi ufukta kaybolunca, kalanlar işlerinin başına döndüler.

Bekleyiş, Spartakus'ün tahmin ettiğinden kısa sürdü. Keltlerin daha hareket ettikleri gün Thurium şehir meclisinden bir heyet gelip, gerçek durumu, hiç bir kaçamak yoluna sapmadan açık açık anlattı Spartacus'e. O yıl —Roma'nın kuruluşunun altıyüzkırkaltıncı yılı— halk, ikisi de gerici partiden olan ve Güney İtalya'daki karışıklıklara bir son vermeye kararlı görünen Luçius Gellius ile Gneius Lentulus'u konsüllüğe seçmişti.

Senato bunara sınırsız yetki vermeyi kararlaştırmıştı. Senato ayrıca, İspanya'daki durumun eskisine kıyasla çok daha iyi olduğunu da öğrenmişti; böylece Roma, elinde kalan askerleri güneye gönderebilecekti. Savaş mevcutlu on iki lejyondan meydana gelen iki ordu, bizzat konsüllerin yönetiminde yola çıkmıştı. Bu haber, bir de göçmenler donanmasının uğradığı felaket, Thuriumlu meclis üyelerine eski cesaretlerini iade etmişti: Bundan böyle, Güneş Şehrine yiyecek sağlamayı garanti edemeyeceklerini en nazik bir şekilde bildirdiler. Uluslararası durum altüst olmuştu, yeni şartları dikkate almak gerekti. Zaten Thurium'daki stoklar da tamamen tükenmişti.

Evet, gerçek tastamam böyleydi. İzlenen dış siyasetin sonu buraya varmıştı. Eskiden buğday Sicilya'dan gelirdi. O adanın Verres adındaki açıkgöz valisi, Roma'nın yakında düşeceğini hesaplayarak bütün ürünü, korsanların amiraline satıyordu. Korsanların, ürünü Thurium şehir meclisine, şehir meclisinin de Spartacus'e vereceğini hesaplıyordu. Bütün bu peşpeşe satışlar hep veresiye yapılıyordu.

Verres denen ve Güneş Şehrinin kaderini elinden tutan bu adam sonunda Roma'ya boyun eğmiş, bu değişikliğin yarattığı durum ise çok geçmeden kendisini göstermişti. Kısa zamanda hem Thurium'un, hem de Spartacus'ün ambarları tamtakır hale geldi. Son görüşmede, patlak gözlü meclis üyesi, tanrıların adına yeminler ederek bu ticaret işlerinden hiç bir şey anlamadığını (keyifle) tekrarlayıp durdu. İhtiyar üye, her görüşmede hazır bulunan ve üzerinde gayet oulmlu bir izlenim bırakmış olan genç Enomaus'u göremediği için şaşkınlığını gizliyemedi ve dik dik Ful-

vius'un yüzüne baktı. Ne diyeceğini bilemiyen Fulvius ise ağzından bir şeyler geveledi.

Görüşmenin sonunda ihtiyar üye, Fulvius'ü İmperatora saygılarını sunmakla görevlendirdi ve titrek adımlarla uzaklaştı.

Sartorius'un habercisi, ertesi gün geldi. Habercinin getirdiği mektupta Sartorius, Roma'ya karşı çıkmak için kölelerle ittifak yapmayı kabul ettiğini bildiriyordu. İyi haberdi bu, ama kötü bir haber de vardı. Sartorius bu mektubu yazdıktan birkaç saat sonra katledilmişti.

Roma'daki rekabetler, düşmanlıklar olduğu gibi İspanya'ya da aktarılmış olduğu için, anlaşmazlık baştan beri İspanya'da da sürüp gitmişti. Son zamanlarda daima Perpenna adında biri görünüyordu ortada. Geçmişi hakkında kimsenin bir şey bilmediği Perpenna, hiç durmadan Sartorius'un stratejisini kötülüyordu. Sartorius'un devrimci ruhu taşımadığını ileri sürüyor, vaktini sefahatle geçirdiğini söyleyerek, birtakım hakaret niteliğindeki suçlamalar yöneltiyordu. Garip şey, Perpenna'nın, nereden geldiği bilinmeyen bir yığın parası vardı ve bu parayı da taraftar toplamak için hesapsız harcıyordu. Nihayet, kafası iyice kızan Sartorius, Perpenna'yı parayla satılmış kışkırtıcı Roma ajanı olarak nitelemiş, öteki de, taraftarlarını toplayarak harekete geçmişti. Perpenna bir gün Ose'daki genel karargahta Sartorius onuruna muazzam bir ziyafet düzenledi ve davetlilerin kanlarının şarapla iyice tutuşmuş olduğuna kanaat getirince, bir kavga çıkardı. O kargaşalık sırasında öldürüldü Sartorius.

Böylece, muhalefet partiyi kaybetmiş, Roma da kurtulmuştu. O kokuşmuş Roma, düşmanlarının bir birlik sağlayamamaları yüzünden hâla ayakta duruyordu. Bu acıklı oyun hep böyle tekrarlanıp duracak mıydı?

Kendi kendine böyle düşünüyordu Fulvius. Yüksek sesle bu soruyu sorarken, kendinden çok İspanya'dan gelen haberlere hiç canı sıkılmamış gibi görünen Spartacus'e hitap ediyordu. Trakyalı perişan olmak şöyle dursun, eski günlerin gülümser yüzünü yeniden bulmuştu. Fulvius ise aksine, artık takatının sonuna gelmiş gibi görünüyordu. Hâla öksürüyor ve Capua'dan gece kaçısından beri musallat olan inatçı romatizma ağrılarında yakınıp duruyordu.

Bir gün Spartacus'ün kendisine sordu bu soruyu :

— Bu acıklı oyun hep böyle tekrarlanıp duracak mı?

İmperatorun gülümsemeye devam ettiğini görünce sinirlendi. Etrafında her şey yıkılırken, nasıl gülebilirdi bu adam? Ters bir ifadeyle adeta düşmanca sordu :

— Niyetin nedir?

— Hepimiz yurdumuza döneceğiz, dedi Spartacus.

Sanki çoktan beri tasarladığı bir şeymiş gibi, gayet sade bir şekilde söyleyivermişti bunu.

Şehirde bir anda hayat geri geldi : Uzun bir sükunet ve durgunluktan sonra ilk rüzgârın, kadırganın yelkenlerini yeniden şişirmesi gibi. İlk rüzgârla yelkenler şişince serenler eklem yerlerinden çatırdar ve omurga dalgaları keyifle yarıp ilerlemeye başlar.

Keltler vaktiyle, dağın tepesinden koca koca kütükler getirmiş, büyük emekler harcayarak barakalarını, depolarını yapmışlardı. Şimdi aynı şevkle, yaptıklarını yıkıyorlar, parçalıyorlardı. Muntazam ve tertemiz yollar, kalaslardan, eşyalardan geçilmez olmuştu. İşe yarayacak her şeyi yük arabalarına dolduruyorlar, çadırların direklerini söküp çıkarıyorlar, yiyeceklerini sarıp paket ediyorlardı. On günden beri Keltlerin mahallesi terkedimişti, ölmüştü. Şimdi geçmişin heyecan veren bir anısı olmakla kalmıyor, ötekiler için de bir örnek teşkil ediyordu. İlk günlerde olduğu gibi, çekiç ve balta sesleri keyifle çınlatıyordu havayı. Bu arada Spartacus, şehrin dört bir yanını dolaşıyor, yıkım çalışmalarını izliyor, Trakyalıları teşvik ediyordu. Eski neşeli ve gönülsüz arkadaş olmuştu Spartacus. Bakışındaki haşinlik kaybolmuştu. Akşamları arkadaşlarıyla beraber içiyor; yatağını, uzun süredir ihmal ettiği esmer ve kıvrak büyücü kadınla paylaşıyordu. Sırtından büyük bir yük kalkmıştı. Körler sürüsünü gütmek, çapraşık ve dolambaçlı yollardan yürümek zorunda değil. Artık acı çekmiyordu. Enomaus'un anısı bile yüreğini sızlatmıyordu. Boşluk vardı içinde, zevk veren, keyif veren bir boşluk...

Anayurtlarını yeniden görecekleri için hepsi memnundular. Gerçek Güneş Şehri orada, dağlardaydı. Trakya dağlarında herkese yer vardı : Lukanialılara da, Afrikalılara da.

Güneş şehri, faza düz sokakları ve kaskatı yasalarıyla beraber, hayatını da kaybetmişti. Müttefikler verdikleri sözleri unutmuşlar, İtalya'daki esir kardeşler ayaklanmak istememişlerdi. Satürn'ün Altın Çağı geri gelmemişti. Zaman, ya gereği kadar olgunlaşmamış, ya da fazla olgunlaşmıştı. Tohum çürümüş müydü, yoksa filiz vermeye mi vakit bulamamıştı? Kim bilir?

Fakat herkes memnundu, sevinçliydi. Ambarlar, yemekhaneler, atölyeler alevler içindeydi. Pırıl pırıl, kule boyunda, yüksek alevler, gece yola çıkanların yaktıkları meşalelere benziyordu.

Hareketten bir gün önce, yuvarlak kafalı adam, çadırında oturmuş, bir yağ lambasının bulanık ışığında, dizlerinin üstüne koyduğu bir parşömeni okuyordu. Alçak sesle okuyor, dudakları dizeleri mırıldanıyor, vücudu bozuk bir saatin rakkası gibi hızla öne arkaya sallanıyordu. Gözleriyle, elleriyle, bütün vücuduyla okuyordu ihtiyar.

Hermios bu halde buldu onu.

— Ne yapıyorsun öyle? diye sordu.

— Tanrıyla kavga ediyorum, diye cevap verdi ihtiyar.

— Tanrıyla kavga edilir mi, izin var mı öyle şeye?

— Neden olmasın? Benim tanrım, kendisiyle kavga edilmesine kızmaz. Hatta kavga edilmesini ister. Kavga olmazsa, hem insanlardan, hem kendinden yakınır. Yarattıklarını kışkırtmak için hileler yapıp, işleri kötüye götüren o değil mi?

— Nasıl hileler?

Hermios teselliye ihtiyaç duyduğu için ihtiyarın yanına gelmişti. Güneş Şehrinin yıkılışı yüreğini acıyla dolduruyordu eski çobanın. Fakat şimdi Esseni'nin garip cevaplarını beklerken, bu kavgacı tanrının, yarattıklarına oynadığı kötü oyunları o kadar merak etmişti ki, kendi acısını bile unutmuştu.

— Kitabın yazdığına göre, dedi Esseni, vaktiyle doğudan gelen büyük bir kalabalık, bir şehir kurmak için, iki yanı nehirlerle çevrili bir vadide durmuşlar...

— Neredeymiş bu vadi?

— Taaa, çok uzakta... Yüksek dağlarla deniz arasında. Tıpkı buradaki gibi, ama şaşmamak lazım, dünyanın her tarafında de-

nizle dağlar arasında vadiler vardır. Bu adamlar demişler ki, «Kalkıp, kimsenin görmediği gibi bir şehir kuralım ve böylece sefalet içinde dünyanın dört bir tarafına dağılmış olmaktan kurtulalım.» Ondan sonra ağaçları kesmişler, kütükleri taşımışlar, balçığı yoğurmuşlar ve çadırlarını kurmuşlar. Yavaş yavaş ortaya çıkmış şehir. Fakat, bu adamlar hâla memnun değillermiş. Bu defa birbirlerine demişler ki, «Kalkıp, şimdiye kadar kimsenin görmediği gibi bir kule yaaplım da bütün dünya hayran olsun, bizde artık hiç dağılmayalım.»

Hermios gitgide artan bir şaşkınlıkla ihtiyarın yüzüne bakıyordu.

— Hiç şaşma, dedi Esseni. İnsanlar her çeşit kule yaparlar. Kimi tuğladan olur, kimi de başka malzemeden. Neyse... Bunların yaptıkları kulenin de yükselip durduğunu yukarıda Tanrı görmüş. Kule, Tanrının insanlara sıkı sıkıya yasakladığı bulutlar krallığına yaklaşıyormuş. Vaktiyle Tanrı, bahçenin birinde bir meyvayı yasaklamıştı ya insanlara... İnsanlar, başka insanların yanında ün kazanmak için kule yaparlar, hem yaratıcılarını kutsamak için yaparlar bunu, hem de onu kızdırırlar. Tanrı, kuleyi yapanlara bakıyor ve bunlara kötü bir oyun oynamayı tasarlıyormuş. O zaman insanlar hep aynı dili konuşurlar, aynı acıları çekip, aynı emelleri besleyen bütün insanlar gibi birbirlerini gayet iyi anlarlarmış. Çok iyi anlaşıyorlarmış insanlar ve kule durmandan yükseliyormuş. Onun üzerine aşağıya, insanların arasına inmiş Tanrı, dillerini öyle karıştırmış ki, hâla aynı emelleri besledikleri ve aynı acıları çekmiş oldukları halde, artık birbirlerini anlayamaz olmuşlar. Sonunda da kuleyi bırakıp gitmişler, dört bir yana dağılmışlar.

Hermios, at çenesine benzeyen ağzını açıp dişlerini göstererek sırıttı :

— Çok pis bir hikâyeymiş!

— Bütün hikâyeler böyledir. Başlar ama, bitmez. Bir elmayı örnek alalım : Yarısı yenmiş, yarısı dalın üstünde çoktan çürümüş; ya da bir merdiven örneği verelim, bir adam hemen hemen tepesine kadar çıkmışken, düşüp kemiklerini kırıyor, ondan sonra ömrünün sonuna kadar topal kalıyor. Kuleye gelince... Tam biteceği sırada yağmur, fırtına gelir, yıkar kuleyi.

Uzun uzun düşündü Hermios, yüzünde kuşkulu bir ifade vardı, sonra sordu :

— Bunun için mi Tanrınla kavga ediyordun?

— İyi bildin, dedi Esseni.

Kitle giderken, geldiği günkü kadar neşeliydi. Thurium şehir meclisi üyeleri bu ayrılışın usulü dairesinde olmasına dikkat etmişler, veda armağanı olan yüz fıçı eskimiş şarap yollamışlardı. Meclis üyelerine teşekkür etmek için yüzlerce köle gece vakti şehri ziyarete gittiler, her şeyi yağma ettiler, ateşe verdiler, ama yine de aşırıya kaçmadılar bu işte. Thuriumlular, daha beteri yapılmadığı için Tanrıya şükredip oturdular; Spartacus ise, her şeye göz yumdu.

Ertesi sabah yola çıktılar. Şimdi kırk bin kişi kalmışlardı. Otuz bini Cricsus'un peşinden gitmiş, öteki otuz bin de kaçmıştı.

XIII

KAÇAĞIN GERİ DÖNÜŞÜ

Ertesi sabah, güneş denizden çıkarken, Thurium halkından Hegio, terasın duvarına kollarını dayamış, denizden gelen rüzgârı, yıldızların ve yosunların kokusunu içine çekiyordu. Günün pek sıcak olacağı belliydi.

Horozlar ahenksiz sesleriyle ötmüşlerdi. Sayısız sütunlu şehir uyanıyor, daracık yollar evlerin arasında kıvrıla kıvrıla uzanıyor, çobanlar boynunlarındaki çıngıraklardan keyifli şıngırtılar çıkaran keçileri sürüp gidiyorlardı. Mandalar, burunlarını kölelerin terkedilmiş şehirden yayılan yanık kokusuna uzatmışlardı. Yukardaki terasta, Hegio dörtgen biçimindeki surları seyrediyor, bu terkedilmiş şehrin düzgün, fakat ıssız sokaklarında hayranlıkla bakıyordu. Tahta yapıların yıkıntılarından hâla duman tütüyordu. Duvarların yakında yıkılacağını, yakıcı bir toz tabakasının çok geçmeden yıkıntıları örteceğini düşünüyordu. Çocuklar bu lanetlenmiş şehre sızacaklar, duvarlara tırmanacaklar, askercilik, haydutçuluk oynayacaklardı. Rüzgâr toz getirecek, yağmur, tozu çamur yapacaktı. Sonra başkaları sabanlarıyla, öküzleriyle gelip bu yıkıntıları kaldıracaklardı. Ataların Sibaris şehrinin kalıntılarını kaldırıp, toprağı düzeltmeleri gibi. Çok daha sonra ise, arkeologlar ve tarihçiler, toprağın derinlerini araştırıp, ya köleler ordusunun sembolü olan parçalanmış bir zincir, ya da toprak bir çanak —örneğin, Publibor'un çanağını— bulacaklardı.

Hegio'nun yüzü, ileriye ait bu düşüncelerle aydınlanmıştı. Gözlerini ölü şehirden ayıramıyordu. Birden acıktığını hissetti. Aynı zamanda, Spartacus'ün Thurium'a girişinden beri, kocalık görevini tamamen ihmal etmiş olduğunu hatırlayarak bir vicdan azabı duydu. Ne yapmak gerektiğine karar vermeden bir tereddüt

anı geçirdi, sonunda gidip hanımını uyandırmaya karar verdi. Tabii sabah kahvaltısı isteyecekti karısından. Tam merdivenlerden inmeye hazırlanırken, bir duvarın gölgesinde, sabah sisi içinde, aşağıdan yukarıya doğru yüzünde umutsuz bir ifadeyle bakan genç bir çocuk farketti. Publibor'du bu.

Pek fazla şaşırmadı Hegio, şaşırsa bile yine de büyük bir memnunluk duydu. Birden karısının sert karakteri geldi aklına. Bu Romalı kadın da her şeyi ne kadar ciddiye alırdı! Şakayı dinlemezdi bile. Şimdi de pişman olup geri dönen köleyi kim bilir nasıl karşılayacaktı. «En iyisi, kahvaltıda konuşurum onunla» diye düşündü ve bir hırsızın tedbirliliği ile Publibor'a yerinden kıpırdamaması için bir işaret yaptı. Anlamıştı Publibor, anladığını beirltmek için birkaç kere başını salladı.

Hegio yarım saat sonra neşeli bir tavırla çıktığı zaman onu bıraktığı yerde, duvarın gölgesine büzülmüş bir halde buldu. Eskiden olduğu gibi, beraberce Cratis nehrinin kıyısına ineceklerini söyledi çocuğa. Sonra köpeği çözdü. Köpek, Publibor'u görünce sevinmişti, adeta bayram ediyordu hayvancık. Publibor başını okşadı köpeğin. Hegio, gülümser ve alaylı bir ifadeyle onları seyrediyordu.

— Söyle baaklım, dedi, hâla ölümümü bekliyor musun?

Delikanlı bir göz attı efendisine, düşünür gibi yaptı ve yavaşça başını salladı.

— Anaşıldı! dedi Hegio. Hiç bir şey öğrenememişsin. Dosdoğru evet demeni tercih ederdim.

Publibor'un kendi ölümünü artık beklemiyor olması bayağı üzmüştü Hegio'yu. Birbirlerine başka hiç bir şey söylemeden Hegio önde, Publibor iki adım arkasında yürüyüp şehirden çıktılar.

Biraz sonra Hegio döndü:

— Hanıma senden bahsettim, dedi. Seni affetmeden önce, örnek olacak bir ceza vermek hakkına hâla sahip olduğunu söylemeye lüzum yok. Ama, korkma, sadece sembolik bir ceza olacak. Ne yapalım, hakkı bu.

Publibor cevap vermedi. Başını yerden kaldırmıyordu. Yanakları al al olmuştu, ama Hegio'nun peşinden yürümeye devam ediyordu. Beraberce nehrin kenarına gelip eskiden olduğu gibi, otların üzerine uzandılar.

— Demin sana haksızlık ettim galiba, dedi. Belki de hayal kırıklığına uğrayarak döndüğünde sana özgürlüğünü geri vermem gerekirdi. Bütün çözüm yollarının en şahanesi, en filozofçası, en ahlaka uygunu bu olurdu. Ama ne yaparsın, insan ilk hareketi daima karşısındakinden bekler...

Keçiler çıplak surların dibinde otluyorlar, boyunlarındaki çıngırakları şangırdatıyorlardı. Ufku heybetli dağlar çevirmişti.

Devam etti Hegio:

— Dönüşünün sebeplerini tamamen anlıyorum. Çünkü, bende de birbiriyle çelişen iki kuvvet vardır: Değişiklik arzusu ve var olan durumu koruma isteği. Giden, anılarının bağlarından kurtulamaz; kalan ise kendini özleme kaptırır. Öteden beri insanların adetidir: harabelerin üstüne oturur ve sızlanırlar.

Birden sözünü kesti Publibor:

— Zaman, yeteri kadar olgunlaşmamış diyorlardı, dedi. Bu devir ya çok genç, ya çok ihtiyar diyorlardı.

— Bu sözlerde gerçek payı var. Çok iyi anlayabildiğim bir çelişme bu. Sizin talihsizliğiniz, ne ölmesini, ne yaşamasını bilen bir dünyada bulunmanızda. Hanımına benim hakkımdaki fikrini sor da bak: Evlat sahibi olmak için ihtiyar, ölmek için de genç bulur beni. Görüyorsun ya zavallı çocuk, bazı şeylere daha uzun süre dayanmak zorunda kalacaksın ölmemi eskisi kadar istemesen bile.

Hegio, delikanlıyı teselli etmek için, elini şefkatle omzuna koymuştu. Sonra yavaşça çekti elini. Biraz hayal kırıklığını yansıtan, fakat hoşgörür ifadeli gözlerini çocuğun yüzüne dikti. Bu defa başını çevirmedi Publibor.

— Evet, diye devam etti Hegio, bu da her ikimizi tatmin edecek bir çözüm olabilir. İstersen bir sembol sayabilirsin. Daha iyi bir çözüm bilemiyorum.

Güneş yükselmişti, zeytin ağaçları gölge vermiyordu artık. Otların üstüne yatmış olan köpek dilini sarkıtmış, ikisine de anlamsız gözleriyle bakıyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖKÜNTÜ DÖNEMİ

YUNUSLAR

Quintus Aprinius Hamamlara giriyor.

Yüzü pırıl pırıl, keyfi yerinde, mide ağrılarından da eser kalmamış. Yakında emekli olacak zabıt kâtibi. Pazar yerleri mahkemesinin yargıcı olan meclis üyesi, onu refakatçi olarak yanına alacak, söz verdi bir kere. Quintus Apronius bu işe çok seviniyor, çünkü son zamanlarda eli pek fazla titrer olmuştu. Ama, artık kuştüyünü tutmak zorunda kalmayacak, yargıca refakatçilik etmekle yetinecek. Togasına sarınmış, her zamanki gibi vakur haliyle eski meslekdaşlarının çalışmalarını kontrol edecek. Patronunun bütün aile törenlerine de katılabilecek. Koltuklarını pek kabartan bir şey daha bekliyor: «Diana ve Antinous'un Hayranları Derneği» de herhalde başkanlığa seçer Apronius'u.

Kapıdaki kemer altında aynı kaynaşma var, sadece kafası acaip şekildeki yumrularla dolu avukat Fulvius'un sesi işitilmiyor artık. Tehlikeli kışkırtıcı Fulvius, Capua'da gözden kaybolalı

epeyce zaman geçti. Söylediklerine göre, gidip haydutlara katılmış. Yağma edenler, kundak sokanlar ve ırza geçenler arasında o da vardır muhakkak. Apronius'un bundan hiç şüphesi yok. Fulvius'un o şehvetli ve gaddar bakışlarını unutur mu hiç? Ama, avukatın da, ona layık arkadaşlarının da, çok geçmeden cezalarını bulacaklarına emin. Zaten, kölelerin o çılgın şehri bırakıp gittikleri söyleniyor. Maceranın sonu geldi demek ki.

Zabıt kâtibi, hem ruhu, hem vücudu hafiflemiş bir halde mermer salona giriyor. Uzaktan, eski tanıdıklarını, Rufus ile Lentulus'u farkediyor. İkisi de karşılıklı oturmuşlar, ciddi bir şekilde tartışarak hazım için gerekli şeyi yapıyorlar. Apronius'un selamına hafif bir baş eğişiyle cevap veriyorlar. Bu davranış biraz azametli gibi geliyor Apronius'a. Haydi canım! Her şey bu kadar yolunda giderken şimdi buna mı gücenecek? Bütün organları bu kadar iyi çalışırken, böyle şeylere canını sıkamaz ya! Durun bakalım, yakında hiç kimseden bir şey rica etmek zorunda kalmayacak Apronius, bir tiyatro bileti bile istemeyecek. O zaman asıl onlar, ünlü bir derneğin başkanı, nüfuzlu bir şehir meclisi üyesinin himayesine girmiş bir insan olan Apronius'la beraber olmak için can atacaklar.

Aldırmıyor Apronius, gidip yanlarına oturuyor, oturur oturmaz da çok geçmeden cezalarını çekecek olan asiler hakkında gayet akıllıca düşünceler ileri sürmeye başlıyor. Oysa, ötekiler sadece nezaket icabı sözlerine kulak veriyorlar. Hayretini gizlemiyor Apronius.

Geceleri zabıt kâtibinin uykularını kaçıran o görkemli togasına sarınmış olan Rufus omuz silkip canı sıkılmış bir halde cevap veriyor:

— Azizim, diyor, aslında ben sizin neye sevindiğinizi anlıyamıyorum. Bütün köleleri öldürdükleri zaman, sizin durumunuz daha mı iyi olacak? İnanın bana, devletin kasası yine öyle tamtakır kalacaktır. Ya fiyatı durmadan fırlayan buğday? Bu yükselişin nerede duracağını bilene aşkolsun! Roma'da dalaveradan, anarşiden başka bir şey kalmadı. Geçen hafta halk tribünü Likinius Maker rezilce bir konuşma yaptı: vatandaşları askerlik hizmeti yapmamaya davet ediyor adam. Senato bu defa asileri mat etmeyi başarırsa, bunu olsa olsa o ahmakların birbirlerini yemeleri sayesinde yapabilir. Hey tanrım! Bütün devrimlerin ortak bir noktası var galiba: panzerihini kendi içlerinde taşıyorlar. Yine de hayale kapılmayalım: hep böyle sürmez bu iş!

Zabıt kâtibi şaşkın, kendini rüyada sanıyor. O nazik Rufus, nasıl böyle birden bire tersleşti. Aman ne olursa olsun, Apronius keyfini bozmak niyetinde değil. Onun için de Rufus'un bu sert çıkışını hazım güçlüğüne veriyor ve adamı yatıştırmak için, lejyonların komutanlığını aldılarsa, bunun Roma'da hâla erkek adamlar bulunduğuna işaret sayacağını hatırlatıyor. İşin en avutucu tarafı bu zaten.

Rufus lütfen gülümsüyor, Lentulus'un suratı hâla asık. Bu iki kafadarın buğday stoku yaptıkları muhakkak, Sortorius'un zafer kazanacağını umamışlar mıydı? Bu bakımdan zabıt kâtibinin, zafer bekleyen hali ve o yavan hazımsızlık lafları ikisinin de tepesini attırdı.

— Roma'dakiler erkek adammış ha! diye bağırıyor Rufus. Bakın, Spartacus için bu söylenebilir belki. Ama, Roma'daki züppeler, olsa olsa şu malûm öyküdeki süvariye benzerler. Sormuşlar süvariye, neden dört nala gidiyorsun diye. O da, «atıma sorun, o daha iyi bilir» cevabını vermiş.

Senato, lejyonlar sayesinde dışarıya karşı gücünü koruyor, ama içerde her şey bitti, mahvoldu. Milislerin yerini ücretli askerler aldığından beri, senato bir hiç haline geldi. Şimdi komuta generallerin elinde. Yeni bir diktatörlük hazırlanıyor, hatta belki de krallık yeniden kurulur. Canlı cenaze halindeki Cumhuriyet, eldivenli, fakat demirden bir el boğazını sıktığı zaman, inanın rahatlayarak son nefesini verecek. O zaman ne olacak bakalım?

Rufus, mermer tahtının üstünden böyle kehanetler savurup duruyor. Sesi de öfkelendikçe yükseliyor. Etrafta oturanlar kulak vermeye başladılar. Bunu farkeder etmez hemen yerinden kalkıyor Apronius, izin istiyor. Hâla iyimserliğini bozmamaya kararlı, hatta böyle kışkırtıcı laflar söyleyen insanlarla beraber görülmüş olmaya bile aldırış etmiyor.

Eve dönmek için Osques mahallesini geçerken, Rufus'un sözleri hâla çınlıyor kulaklarında. Hey Tanrım! Empresario Cumhuriyetin düşmanlarına sempati duyduğunu açık açık söyledi! Resmi bir derneğin gelecekteki başkanı ve bir yurtsever olarak görevi, bu suikastçıyı ihbar etmek değil mi? Namuslu bir vatandaşa, bir tiyatro bileti bile vermeyen bu komplocuların akıllarını başlarına getirmek ve otoriteyi kurmak zamanı geldi artık!

I

GARGANUS SAVAŞI

O tarihte Marcus Katon yirmiüç yaşındaydı. Yeni yetmelik çağında vücudu birden çok gelişmişti ve hâla da bir delikanlının vücut ölçülerindeki oransızlığı koruyordu. Kolunun altında daima yazılı kâğıtlar taşırdı Marcus Katon. Yalnız olduğu zamanlar o parmakları hiç durmazdı. Arkadaşları hep alay ederlerdi onunla, o da alabildiğine sıkıcı nutuklarla öcünü alırdı. Romulus gibi, Marcus'un da şimdiye kadar hiç bir kadınla ilişki kurmadığı ve atasının ciddiyetini taklit etmekten başka bir şey düşünmediği söylenirdi. Askerlere alay konusu olan, fakat yine de saydırırdı kendini. Ötekilerden daha yürekli bir asker, Marcus Katon'a «Genç Katon» diye ad takmış ve bu lakap ömrünün sonuna kadar üstünde kalmıştı.

Katon'un Kaepion adındaki ağabeyi tribündü ve Konsül Gellius'un yaveriydi. Çok yakışıklı bir adamdı Kaepion, savaş tanrısına benzerdi; kısaca Romalı soyluların bayıldığı tipteydi. Küçük kardeşinin kadınsı hali çok canını sıkıyordu Kaepion'un. Marcus Katon istese soylu aile çocuklarına yakıştığı gibi, ayrıca yüksek rütbeli bir subayın da kardeşi olduğu için, iyi bir mevki sağlayabilirdi. Halbuki o, askerler arasında kalmayı tercih etmiş, havailiğinden ötürü daima kınar gibi göründüğü ağabeyinin emrine girmeye hiç yanaşmamıştı.

Bir gün konsüle, «Kardeşim kendisini gülünç hale düşürüyor» demişti Kaepion. Konsül sadece gülümsemekle yetindi, oysa, dünya zevklerinden uzak kalmaya titizlikle dikkat eden genç Katon'u çok ilgi çekici buluyordu.

— Kardeşiniz herhangi bir çılgınlık yapabilecek kadar olgun görünüyor bana, dedi. Örneğin yeni bir mezhep kurabilir. Allah vere de siyasi bir suikasta girişmese. Biliyorsunuz, suikastlar şart-

lara göre ,ya bir öğrenci maskaralığı sayılır, ya da bakarsınız kahramanlık haline gelebilir.

İçini çekti subay :

— Umarım zamanla akıllanır, dedi.

— Yanılıyorsunuz. Bu tip insanları iyi bilirim. Kardeşinizin ölünceye kadar bir yeni yetme olarak kalacağına eminim. Graccus da aynı kalıptan çıkmış gibiydi. İnsanlığın gelişimindeki bazı dönemlerde, tarihi bu ölümsüz yeni yetmeler yazarlar. Zaten şimdi en az bulunan şey, olgunluk değil mi?

Konsül Luçius Gellius Publicola'nın dünyada en sevdiği şey, felsefi fikirler yürütmekti. Her fırsatta dostu Varron'dan parçalar okurdu. Varron, metafizik tatışmaları her şeyin üstünde tutar ve bu tartışmaların en önemsizinin bile en görkemli sirk eğlencelerinden daha eğlendirici olduğunu ileri sürer. Gellius da Atina'da valiyken, Romalıları pek güldüren bir iş yapmıştı. Birbirine en karşıt mezheplerin temsilcilerini biraraya toplamış, hepsini bir odaya hapsederek, «Gerçeğin» ne olduğu hakkında tam bir anlaşmaya varana kadar tartışmalarını istemişti. Kendisi de bu tartışmaların başında bulunacak ve bütün taraflar anlaşmaya varmadan, kimse odadan çıkamayacaktı. Bu şaka yazık ki, kötü bir sonuç vermiş, valinin özel muhafızı, herkesin birbirini öldürmesini önlemek için sık sık işe karışmak zorunda kalmış, sonunda Gellius, mahpusları salıvermekten başka çare bulamamıştı.

Bu iş gerçi tatsız bir şekilde sonuçlanmıştı ama, hiç değilse, Atinalı bütün filozoflar bir tek nokta üzerinden anlaşmaya —hem de tam bir anlaşmaya— vararak senatoya bir dilekçe yazmış ve bu fazla şakacı valinin hemen geri alınmasını istemişlerdi. Atticus bu olayı, Çiçeron'a yazdığı mektupların birinde anlatmış, Gellius de bu yüzden öyle ün kazanmıştı ki, sonunda büyük bir çoğunlukla konsül seçilmişti.

Cricsus'un Keltleri ve Germenleri, Güney Apulia'daki Garganus nehrinin kıyılarında Romalı öncülerle karşılaştılar. İki taraf da aynı kıyıdaki karşılıklı tepelerin arasına çekilip mevzi aldılar. İki konsül ayrı ayrı manevralar yapmak istemişlerdi. Bu-

nun sebebi hem stratejikti, hem de birbirlerine can ve gönülden duydukları nefreti. Böylece, ikisi de, zaferi karşısındakine kaptırmamak istemişti.

Gellius, Apualia üzerine doğru yürümüş, Lentulus ise kölelerin sızması olasılığını göz önüne alarak adamlarını güney eyaletlerini savunacak şekilde yerleştirmişti. Kuvvetlerinin böylece dağılışı klasik usullere uygun değildi ama, senato uzun süreden beri generallerin yaptıklarına karışmak cesaretini bulamıyordu. Hele generaller konsül mekiinde olurlarsa...

İlk gece olaysız geçti, Romalılar da, Keltler de kendilerine siperler kazdılar. Keltler her zamanki gibi arabalarını barikat olarak kullanacaklardı. Bunların hazırlıklarını uzaktan farkeden Romalı bir gözcü, hemen Kaepion'a koştu, o da durumu Gellius'a bildirdi.

— Bu bir ordu değil, dedi Kaepion, sadece hareket halinde bir sürü. Aralarında her çeşit insan var: kadınlar, emzikte bebekler, at ya da öküz koşulu arabalar, kasaplık hayvanlar, hatta merkepler. Hurda arabalardan barikat yapmışlar. Ne bulurlarsa, mesela tohumluk çuvallarının, canı hayvanların arkasına mevzi alıyorlar.

Konsül bir kahkaha attı:

— Hah! hah! hah! Desene savaşa laubali bir hava vermişler. Sonu nasıl olursa olsun, sadece bu savaşa girmenin bizi küçültüğü muhakkak.

— Barikatlarını ateşe verebiliriz. Bütün kamp yerinin etrafı barikatlarla çevrili, arabaların tekerlekleri arasındaki otlar da kupkurudur bu mevsimde. Böylece, haydutların hiç değilse yarısını bir güzel kızartma yapmış oluruz.

— Bu fikrinizi pek beğendiniz galiba? diye sordu Gellius. Aman, rica ederim, şimdi de savaş savaştır demeyin!

Kaepion omuz silkti

— Bu savaş sizin kadar beni de iğrendiriyor. Büyük kral Mitridat ile savaşsaydık daha mı eğlenceli olacaktı sanıyorsunuz? Mitridat da kuyuların suyunu zehirler, adetidir.

— Hiç değilse kurallara uygun şekilde zehirler ya?

Konsül, kendisinin sivillere özgü şakalarının, asker ruhlu yaverini çileden çıkardığını biliyordu ama, Kaepion'un teklifi gerçekten midesini bulandırmıştı. Etin cızır cızır yanışını sadece düşünmek bile midesinin altını üstüne getiriyordu. Birlik komutanlarından Roscius'un kendisini görmek istediğini söyledikleri zaman hâla tereddüt içindeydi. Roscius çadıra girince topuklarını kuvvetle birbirine vurdu ve generalin ihmalci halini protesto etmek ister gibi abartmalı bir şekilde sert bir hazırol vaziyetinde durdu. Roscius'un bıyıklarının aşağı düşmüş olduğuna dikkat etti konsül, demek ki tatsız bir haber getirmişti. Düşmanın bir habercisinin ileri karakollara geldiğini söyledi Roscius. Adam, şefi adına ve Kelt adetlerine uygun olarak muharebe günü ve saatinin tesbit edilmesini istemişti. Ayrıca yine Kelt adetleri gereğince düşmanın başı Galyalı gladyatör Cricsus'un, Romalı konsül Luçius Gellius Poblicola ile teke tek döğüşmek istediğini de ilave etmişti. Şimdi de gülmemek için kendini zor tutan Roscius, konsülün cevabını bekliyordu.

Kaepion'un yüzü öfkeden kırpkırmızı oldu. Roscius sırıtıyor, Gellius ise gülümsüyordu. Bir süre düşündü: hem yaverini kızdırmak, hem de köleler ve gladyatörler sürüsüyle savaşmaya zorlanmak suretiyle düşürüldüğü küçüklüğün doruğuna çıkmak için Galyalının meydana okuyuşunu kabul etse miydi acaba? Belki de bu döğüşle, içinde bulunduğu küçülmüş durumu kendi kanıyla yıkardı. Şimdi Atinalı filozoflar olsalardı, bunu ne güzel bir tartışma konusu yaparlardı! Düşündü Gellius ve sonunda aklı galip geldi. Tarihi, bir sirk alanı haline getirmeye ne lüzum vardı?

Roscius'un ihtiyar kıpışık gözlerinin içine baktı ve habercıyı asmalarını emretti. Ama boşuna acı çektirmesinlerdi adama. Ve amirane bir baş hareketiyle Roscilus'a çıkarabileceğini bildirdi.

Sonra Kaeprion'a döndü: şafakta beş ayrı noktadan saldırıya geçilecekti. Subay da artık yangın tasarısından söz etmeye cesaret bulamadı.

Cricsus, kampını denetliyordu. Demirler içindeki koca cüssesiyle bir gruptan ötekine gidiyordu. Her zamanki gibi sessiz ve somurtkandı. Her grup onu sevinç çığlıkları ve dostça küfürlerle karşılıyordu. Cevap vermiyordu Cricsus, fakat ayağının ucuyla ba-

rikattaki bir gediği işaret ediyor, gediğin kapatılmasını bekliyor ve yürüyüp gidiyordu.

Planı gayet basitti: Romalılar hücuma geçsinler diye bekleyecekti. O kırkılmış kafalar, arabalardan yapılmış barikatlara çarparak parçalanacaktı. Aynı şeye bir daha, bir daha teşebbüs edecekler, en sonunda yorulacaklardı. O zaman Cricsus'un adamları gizlendikleri yerden çıkıp, Romalıların tepesine bineceklerdi. Ondan sonra anayurt Galya'ya yürüyüp gideceklerdi.

Galya mı?

Hedefleri gerçekten Galya mıydı? Cricsus bunu düşünmüyordu bile.

Kuzeyde Padus nehri akardı. Sonra Galya, sonra Alplerin ötesi, sonra Liguria, sonra da Lepontium vardı. Ordan ötesi hep dağdı. Çok yüksekti dağlar, çığların sesi gök gürültüsü gibi duyulurdu. Tanrılarla şeytanlar, orada rüzgârın uğultusu içinde savaşırlardı. Dağlardan ötede anılar krallığı başlardı. Gerçekten anılar ülkesi mi, yoksa bir efsane özlemi mi? Cricsus bunu düşünmüyordu bile.

Orada ayakları çıplak, uzun beyaz elbiseler içindeki rahibelerle rahipler yollarda yavaş yavaş yürürlerdi. O yılın kralı, gümüş kakmalı bir arabaya biner, peşinden gayet parlak avcılarla ozanlar giderlerdi. Kral avuç avuç altın saçardı. Şövalyeleri gümüş zincirlerden kendilerine süs yaparlardı. Uçları aşağı düşük bıyıkları vardı şövalyelerin. Uzun masalarda kendilerine ziyafet çekerler, iki yemek arasında birbirlerini düelloya davet ederler, yiğitlerin payı olan domuz budunu elde edebilmek için ölesiye döğüşürlerdi.

Kupası boşaldı, parası tükendi mi, şövalye kendini beş fıçı şaraba satardı. Arkadaşlarına ziyafet çektikten sonra, yere yatar, sarhoşluğun ağırlaştırdığı başını kalkanına dayayıp etrafında halka olan davetlilerin de huzurunda, boğazını, borçlu olduğu adamın bıçağına teslim ederdi.

Padus nehrinin ötesinde böyle bir vatan var mıydı hâla? Aslında hiç böyle bir vatan var olmuş muydu acaba? Cricsus bunu düşünmüyordu bile.

Kuzeye gidiyorlardı, geçmişin sislerine koşuyorlar, yurtlarına dönüyorlardı. Vezüv'ü, Güneş Şehrini, o şehrin saçma yasalarını

geride bırakmışlar, henüz olgunlaşmamış bir gelecekten vazgeçmişlerdi. Önlerinde, yurtlarının sisleri içinde, geçmiş uzanıyordu. Geleceğe arkalarını dönmüşlerdi. Verdikleri kararı iyice tartmışlar mıydı? Kimse düşünmüyordu bunu. Yarını kalmış o çemberi tamamlamak için kuzeye, eski yurtlarına doğru sürükleniyorlardı.

Sabaha karşı lejyonların saldırısından birkaç dakika önce uyuyakalmıştı Cricsus. Rüyasında kendini İskenderiye'de görüyordu. Ayaktaydı. Birakatın yerine iyi oturmamış bir tahtasına dayanmış, gözlerini kapamıştı. Bir kadın görüyordu rüyasında, yanına uzanmış, şarkı söyleyen bir kadın. Birden hatırladı, Vezüv'ün eteklerinde Clodius Glaber'in çadırında uyuduğu ilk gece de böyle bir rüya görmüştü.

Uyanır uyanmaz unuttu rüyayı. Ayağının ucuyla üzerine oturmamış tahtayı işaret etti, gediğin kapatılmasını bekledi ve o sessiz, somurtkan haliyle uzaklaştı.

Romalılar güneş daha ilk ışınlarını saçarken saldırdılar. Bu yüksek kaleye, oklarla mızrakları Romalılar üstüne yağmur gibi yağdıran bu kaleye, arkasında ezici bir sessizliğin hükûm sürdüğü bu barikatlara saldırmak büyük cesaret işiydi. Saldırı tamamen usulü dairesinde yapıldı; iki lejyon, mevcudunun yarısını barikatlar önünde bıraktı, sağ kalanlar geri çekilme işareti veren borazanın sesini duyunca döndüler.

Konsül ile yaveri bitişik bir tepeden saldırıyı izlemişlerdi. Lejyonların çekildiğini görünce, Kaepion'un suratı mosmor oldu. Aklına yine barikatları ateşe vermek geldiyse de, komutanına bundan söz etmemek için dudaklarını ısırarak sustu.

Konsül, eliyle bütün savaş alanını, kaçanları, ölüleri ve yaralıları içine alan geniş bir daire çizerek:

— Bakın şuraya! dedi. Karşınızda insanın akılsızlığının güzel bir önreği var. Olgun insanların böyle davranabileceklerini akıl almıyor.

Kaepion'un yüzü bu defa sapsarı oldu. Hırsından neredeyse kuduracaktı.

— Bayım, diye cevap verdi, felsefeniz, şimdiye kadar iki bin askerimizin hayatına mal oldu!

Hayretle kaşlarını kaldırdı konsül, fakat tam o anda duyulan bir borazan sesi cevap vermesini engelledi. Borazan bu defa başka bir birliği savaşa sürüyordu. Ok ve mızrak yağmuru bunların da ilk sırasını devirdi. Oklarla mızraklar, askerleri kolu ve bacağı kopuk kuklalara benzetip, gayet komik bir manzarayla tepenin yamacına mıhlıyordu.

Konsül bu patırtı arasında sesini duyurmaya çalışarak:

— Az önce felsefe kelimesini söylediniz galiba... dedi.

Fakat, Kaepion artık sabrının sonuna gelmiş ve bütün vücudunu saran öfkeyi zaptedemez olmuştu. Bütün kasları öylesine kasılmıştı ki, ayaklarının ve baldırlarının ne türlü gerildiği, bir yığın deri bant ve demir halka arasından bile görünüyordu. Telaşa düştü konsül:

— Rahatsızlandınız mı? diye sordu.

— Yalvarırım, saldırının yönetimini bana bırakın.

Oysa, borazan geri çekilme işaretini vermişti bile. İkinci saldırı da birincisinin akıbetine uğramış, askerler düzenli sıralar halinde tepeden aşağı inmeye başlamışlardı. Bazıları, yaralanmış arkadaşlarını yerden kaldırmak çin eğiliyorlar, sonra ölmüş olduğunu anlayınca yine yere bırakıyorlardı. Bazıları o kadar hızlı koşuyorlardı ki, öndeklilerin ayaklarına dolaşıp yuvarlanıyorlardı. Birden rüzgârın yönü değişti. Konsül ile yaverinin kulağına hiç bir gürültü, hiç bir ses gelmez oldu. Adeta saydam havada, facia böyle sessizce cereyan eder hale gelmişti.

Konsülün de yüzü sararmıştı:

— Gerçekten korkunç bir şey, dedi. Yalnız dikkat edin, sadece estetik bir duyguyu ifade ediyorum. Nasıl olsa bir gün ölecekti bu adamlar. Belki daha büyük acılar çekerek ölecekler, üstelik savaşın şeref payından yoksun kalacaklardı. Aradaki fark nedir biliyor musunuz? Savaşta, tek tek ölümlerin binlercesi bir araya gelir, çok sayıda insan aynı anda ve çok dar bir alanda ölür. Ölüm böylece hem kollektif bir alan kazanır, hem de iğrenç ölü yığınları ölümün bir anlamı olmadığını kanıtlar. Bu üstüsle yığılmış, aslında savaşın saçmalığını değil, ölümün saçmalığını ortaya çıkarmaktan başka hiç bir işe yaramıyor.

Artık kendini tutamadı Kaepion, patladı:

— Beni dinleseydiniz, şimdi hayatta olacaktı bu adamlar! diye bağırdı.

— O zaman da karşı taraftakiler ölecekti. Arada bir fark görüyor musunuz?

Böyle söyler söylemez, fazla ileri gittiğini farkederek dudaklarını ısırdı konsül. Bu fikri isyan, bir gün kendisine, bir mahkeme önünde paahlıya mal olabilirdi.

Tribün, gözlerini dehşetle açarak konsüle baktı ve cevap vermeden uzaklaştı. Omuz silkti Gellius. İnsan, savaş, askeri şeref, konsüllük vakarı gibi birtakım çılgınlıkları kabullenince, işler tersine döndüğünde kendinden başkasına kızmamalı. Keşke filozoflarından ayrılmasaydı! Onlar, gerçi bunlardan da çılgındılar ama, çılgınlıkları savaşçılarınkinden daha az şatafatlı, daha az gösterişliydi.

Kaşlarını çattı konsül ve düşüncelerini bir noktaya toplamak için kendini zorladı: Tamamen zıvanadan çıkmış bir dünyada, akıllı bir insan ne yapabilirdi? Hemen bir cevap bulamadı bu cüretli soruya ve merakını yenemiyerek savaşı seyretmek için boynunu uzattı. Önce bir sürü kapkara kuş gördü. Ateşin kısa bir süre kesilmesinden faydalanarak yere, cesetlere saldırmıştı kuşlar. «Hızlı iş görüyorlar» diye düşündü konsül. Aynı anda borazanın sesi yeniden yükseldi. Yırtıcı kuşlar havalanarak meydanı savaşçılara bıraktılar. Konsül o çılgın makinenin ne kadar düzenli ve dakik işlediğine hayran olmaktan kendini alamadı. «Birden kuşların biri saldırıya geçse, askerlerden biri de uçsa herkes ne kadar şaşırır» diye düşündü. Yine de böyle bir durum bile, şimdi tanık olduğu çılgınlıktan daha çılgınca sayılamazdı.

Kaepion'un zamanında yetişemeyeceği aklına gelince, neden olduğunu anlamadan, bu düşünce keyiflendirdi onu. Bir dostun cesedi hoşuna gitmezdi insanın, çünkü önceden kurulmuş bir ahenk içinde yanlış çalınmış bir nota gibi gelirdi. Ölüm... Ne garip şey! Normal zamanlarda hoş görülmeyecek birtakım laubaliliklere, saygısızlıklara izin veriyor. Demek ki, terbiyeli bir adam ölmemeli.

Birden merak etti: «Nerede benim muhafızlarım? Generallerini bırakıp gitmişler, kendi kendilerine savaşıyorlar. Daha iyi. Hiç değilse rahatsız edilmeden seyredebiliyorum savaşı. Seyretmek zahmetine de değer doğrusu...»

Üçüncü saldırı da ilk ikisinin akıbetine uğradı, fakat konsül ilk anlardaki heyecanını kaybetmişti. Artık tepeye tırmanırken yolun yarısını geçen askerlerden ön saftakilerin kollarını komik bir şekilde havaya kaldırıp, tiyatrovari jestlerle yere yuvarlanmalarını doğal bulmaya başlamıştı. Sadece bu oyunun sessizlik içinde oynanması canını sıkıyordu. Sonra, savaşçılardan rasgele birini seçip, hareketlerini uzaktan izlemeye karar verdi. Bakındı, gözleri üçüncü sıradaki bir asker üstünde durdu. Düşmana kahramanca saldırıyordu asker. Konsül bu adamın, yaralanırsa nasıl bir tepki göstereceğini tahmin etmeye çalıştı. Fakat, yara almadı asker. Bir ara üzerine gelen ve şakağını sıyıran bir mızraktan, yana çekilerek korunmuş, canını kurtarmıştı. Tanrıların koruduğu bu askerin adı Octaviusdu. Bir gün Roma İmparatoru olacaktı.

Bekleyip de bir şey çıkmayınca, hayal kırıklığına uğrayan konsül artık onunla ilgilenmedi.

Barikatın yakınında çok kanlı savaşlar cereyan ediyor, Romalılar için o hurda araba yığınını aşmak için türlü mümkün olamıyordu. Saldıranlar arabaların dingillerine ve parmaklıklarına takılıp kalıyorlardı. Aralıklardan fırlayan oklar ve uzanan baltalar, ya zırhları delip canlı ete saplanıyor, ya da bir araba okuna sıkı sıkıya sarılmış parmakları doğruyor, ya da kafaları uçuruyordu. Konsül, tepedeki gözlem yerinden hiç bir gürültü duymuyordu; oysa, askerler sessiz değildiler, birbirlerine cesaret vermek, yahut acı ve öfkelerini boşaltmak için uluyorlardı. Kuşatılanlar ise, arabalardan yaptıkları duvar ardına saklanmış, çıt çıkarmadan darbelerini indiriyorlar ve daima hedefe isbet ettiriyorlardı. Silahları, domuzu parçalayan kasabın bıçağı gibi doğruyordu Romalıları.

Borazan üçüncü defa geri çekilme işareti verince, Gellius, «bu işin tadı kaçtı» diye düşündü. Saldıranlar öylesine hızla kaçışmaya başladılar ki, konsül elinde olmadan, savaşı, kuralları önceden konmuş zalim bir çocuk oyununa benzetmekten kendini alamadı.

İşte o zaman, beklenmedik bir şey oldu. Romalılar daha birkaç adım çekilmişken, ok ve mızrak yağmuru yeniden ve sistemli bir şekilde başlayacağına, bu defa barikatları savunanlar, görünmez deliklerden çıkıp Romalıların üstüne atıldılar. Baskın o derece etkili oldu ki, konsül bile, çok heyecanlı bir tiyatro oyunu

seyreder gibi bir çığlık koparmaktan kendini alamadı. Keltlerin ulumaları cevap verdi bu çığlığa ve dalgınlığından uyandırdı konsülü.

Gellius, lejyonerler safındaki kargaşalığı görünce, «gerçekten tadı kaçtı bu işin» diye düşündü. Adamlar besbelli akıllarını kaçırmışlar, disiplini filan tamamen unutmuşlardı. Silahlarını fırlatıp atıyorlar, canlılara çarpıyorlar, ölülere takılıp tökezliyorlar, dizüstü çöküyorlar, kalkanlarını başlarının üstüne kaldırıyorlar, koca adımlarla sıçrıyorlar, sonra garip titremelerle uzanıp kalıyorlardı. Kesen, koparan, uluyan düşman ise peşlerindeydi.

Konsül kusacak gibi oldu.

Tepenin eteğinde toplanmış yedek askerler, kaçanlarla kovalayanlar dalgasının üstlerine doğru geldiğini görünce paniğe kapıldılar, önce yuvalarından uğramış gözlerle kendilerini ezecek gibi görünen çığa bakakaldılar, sonra en yüreksizleri en önce çözülüp kaçmaya başladı. Ötekiler de korkakların böyle bir örnek vermiş olmasına şükrederek onların peşine takıldılar, komutanların emirlerine kulaklarını tıkayıp dağıldılar.

Tepenin üstünde tek başına kalan konsül, eliyle koluyla çılgınca hareketler yapıyor, fakat kimse onu görmüyordu. Ne için işaret yaptığını kendisi de bilmiyordu zaten. Bunu farkedince, durdu ve gözleriyle Kaepion'un aradı. Kaepion ortada yoktu, «küstü galiba» diye düşündü konsül. Yorulmuştu, ne yapacağını bilemeyerek, yere otların üstüne oturdu.

Vadinin, askerlerin kaçtığı yönü karşı tarafında başka bir gözlemci daha, küçük bir tepenin üstünde tek başına olup bitenleri seyrediyordu. Daha iyi görebilmek için ayak parmaklarının ucuna basıp yükseldiğinden, upuzun vücuduyla dengesini bulmak için sallanıp duruyordu. Kaçan askerlerden en öndekiler kendi hizasına gelince, genç Katon kılıcını sallayarak ileri atıldı, kaçanların yolunu kesti ve konuşmaya başladı.

Bu durum o kadar beklenmedik bir şeydi ki, firarilerden bir çoğu oldukları yerde kaldılar; arkadan gelenler de onları taklit ettiler. Zaten, artık düşman peşlerinde değildi, kaçanlar biraz nefes almak ihtiyacını duymuşlardı.

Katon, bıkmadan, yorulmadan konuşuyor, konuşuyordu. Küçük bir grup etrafını çevirmişti. Her an biraz daha kalabalıklıa-

şıyordu bu grup. Durmadan konuşuyor ve yüreğindeki o öfkeyi olduğu gibi döküyordu Katon: askerlik ödevlerinden, ataların erdemlerinden söz ediyordu. Askerler pek bir şey anlamadan, daha çok meraktan dinliyorlardı, fakat daha uzağa kaçmıyorlar, oldukları yerde kalıyorlardı. Katon'un istediği de buydu zaten.

Vadinin iki tepe arasındaki çıkış yolu zaten dardı, şimdi askerlerin genç Katon'un etrafında toplanmasıyla yol iyice kapanmıştı. O arada, Cricsus'un adamları, bozguna uğramış düşmanı artık hiç hesaba katmayarak Romalılar kampını yağma etmekle meşgul oluyorlar ve lejyonlara tekrar biraraya toplanmalarını için bol bol vakit bırakıyorlardı. Katon konuşuyor, konuşuyor, herkesi bezdiriyor. Fakat, paniği önlemeyi de başarmıştı.

Konsül ile Kaepion, ayrı ayrı yönlerden gelip vadinin çıkış yerindeki bu boğazda buluştukları zaman, astsubaylar takımları, bölük komutanları da kendi birliklerini biraraya toplamaya başlamışlardı bile. Kayıplar çok fazlaydı, düşman kampı ele geçirmişti. Ama yine de ordunun büyük bir kısmı olduğu gibi duruyordu.

Konsül konuşmaya başladı. Katon'u birkaç adım ileri çıkarıp, örnek davranışından ötürü kutladı. Katon ise, insanı deli eden bir alçakgönüllükle terfi ve takdiri reddettiğini, zaten o gün kimsenin hiç bir ödülü hak etmediğini belirterek cevap verdi buna. Askerler sırıttılar, Gellius gülümsedi ve Katon'un ünlü atasına layık bir evlat olduğunu söyledi. Kaepion ise içindeki bütün hıncın eriyip gittiğini hissetmiş, şu yaramaz oğlanın bir iyice kulaklarını çekmeye karar vermişti. Aslında, hiç bir şey yapamayacağını biliyordu. Kardeşine duyduğu nefret o dereceyi bulmuştu ki, artık saygı sınırına yarmıştı nefreti.

Kaçanın peşini bırakmak büyük hataydı; bu hatayı hemen farketmişti Cricsus. Fakat emirleri, sürünün iştahını doyuracak nitelikte olmayınca, otoritesini sıfıra iniyordu. Keltlerle Germen-Romalıların kampında şarap fıçılarının başına geçmişler, yiyecekleri atıştırmaya başlamışlardı. O andan itibaren de düşman onların ilgilendirmez olmuştu. Kendileri istedikleri gibi yiyip içebildikten sonra, kafası kırkılmış düşman kaçarsa kaçsındı.

Cricsus adamlarını akıl yoluna davet etmeye çalıştı. Gülüverdiler yüzüne: «Kendini Spartacus mü sanıyorsun?» dediler.

Ondan sonra hiç karışmadı Cricsus, Gellius'un çadırına girdi ve yiyip içeçecek bir şeyler getirtti. Konsülün yatağına uzandı, tek başına ve sessiz, arhoş oldu.

Nöbetçiler dikmişti kapıya Circsus, ama onların da sarhoş olduklarını biliyordu. Nböetçileri denetlemesi, bellerine bir tekme vurarak sarhoşuktan ayıltması, Spartacus'ün yaptığı gibi konuşması, cezalandırması, harekete geçmesi lazımdı. Oysa, bunun için, onların hatalarını kınayabilecek durumda da olması lazımdı : kınayamazdı, çünkü aynı hatalar kendinde de vardı. Açgözlülük ve oburluklarını ayıplasa ayıplayamazdı, çünkü kendisi de açgözlüydü. Sarhoş olmalarını kabul etmese olmazdı, çünkü kendisi de sarhoştu.

Cricsus nöbetçileri denetlememekle hata ettiğini biliyordu ama, artık bezgindi, her şeyden midesi bulanmıştı. Uzattı elini, birparça et alıp ısırdı, yağlı parmaklarını konsülün yatak örtüsüne sildi. Son bir yudum şarap daha içti, dilinin ucuyla dişlerini temizledi ve gözlerini kapadı. Çadırın içi simsiyah ve sessizdi. Çok da sıcak vardı. Karanlıkta, insanın tenindeki şeytanın kışkırtmasını hissetti. Sevişirken, kendinden geçtiği zaman ölümü çağıran genç bir rahibe geldi aklına. Sonra hem erkek, hem kadınsı bir tarafı olan Castus'u hatırladı. Bunların hepsi geçmişti artık; hem de Cricsus'a bıkkınlık gelmişti. Bir akşam, hayvan postlu adamla şarkı söyleyen bir kadından söz etmişlerdi. Bu akşam sadece o kadını arzu ediyordu, gerisi umurunda bile değildi. Neden yatakta, aşıklarının yanında şarkı söyleyen böyle bir kadına sahip olamamıştı şimdiye kadar? Capua'dan beri, Vezüv'den beri sadece bunun için yaşamış, fakat talih daima meydan okumuştu ona. Keşke daha zaman geçmeden tek başına çıkıp gitmiş olsaydı? Şimdi çok geç kalmıştı artık. Tabii, nöbetçileri denetlememekle çok büyük bir hata işlemiş oluyordu. Spartacus böyle bir hata yapmazdı işte. Ama, kalkar da bu denetlemenin neden zorunlu olduğunu sorarsan, başlardı sana Güneş Devleti masalını okumaya. Düşünüyordu Cricsus : O soluk, o hareketsiz güneş, ancak yıllardan sonra, yani hayat bittikten sonra ısıtabilecekti. İnsanın içindeki hayat söndükten sonra güneş neye yarar? Arzu mu kalır insanın içinde? Hayatın bittiği yerden sonrası da, olsa olsa filozoflarla delileri ilgilendirir.

Tam uykuya kendini kaptıracağı sırada, Cricsus'un aklına yine nöbetçileri denetlemek geldi ve bu niyetle daldı gitti. O ka-

dar derin uyuyordu ki; Romalılar karşı saldırıya geçtikleri zaman bile uyanmadı. O fok kafasını koluna dayamıştı; kalın kollarıyla bacaklarını toplamış, konsülün yatağında tortop olmuş horluyordu. O haliyle tıpkı bir köpeğe benziyordu. Generalin çadırına ilk giren asker, o halde buldu Cricsus'u. Öyle bir kuvvet ve sertlik havası vardı ki görünüşünde, adamı boğazlamadan önce bir an tereddüt etti asker.

O gece ve ertesi sabah, yirmi bin köle öldürüldüğü ve beş bin kadın çarmıha gerildi. Sadece beş bini kaçıp Spartacus ile birleşmeyi başarabilmişti.

Cricsus'un ölümü resmen ilan edildiyse de, cesedi bulunamamıştı. Bu yüzden konsül Gellius senatoya verdiği rapora şu satırları eklemeyi uygun gördü:

«Cricsus'u doğuran gece, yine yuttu onu. Düşmanımın cesedine gerekli saygıda bulunamadığım için, hiç değilse onu temsil eden karanlıkların gücünü burada saygıyla anmak isterim.»

II

FULVİUS'UN TARİHİNDEN PARÇALAR

44. İnsanlar ölümden güdüsel olarak korkarlar. Onun için de, çoğu zaman ölümden, gerçeğe eş düşmeyen terimlerle söz etmek adetindedirler. Örneğin, uykuya benzetirler ölümü. Oysa bu da, çoğunun doğuşunu, hayata gözlerini sevinçle açmaya benzetmek gibi yanlış bir benzetmedir. Gerçekte, yeni doğan bir bebeğin viyaklamaları sevinç değil, memnuniyetsizlik ve umutsuzluk haykırışlarına benzer. İhtiyar bir insan ise, öleceği zaman adeta mutlu ve kaygısız bir güvenlik duyar. İnsanların çoğunun, yasalarını ötekilerine kabul ettirmeden ve vakti geldiğinde nöbeti devralmadan önce, hayatın ve ölümün karşılıklı olarak birbirinin bedeli olduğunu sanmaları, herhalde bundan ileri gelir.

45. Bu görüşleri belirtmemiz, Spartacus'e bağlı kalan kölelerin tutumunu anlamak isteyenlere yararsız değil, tersine yararlı görünecektir. Spartacus'e bağlı kalan kölelerin tutumu aslında, o kadar inanç ve şevkle inşa edilmiş olan Güneş Şehrini terketmek üzere olanların göstermeleri gereken davranışa hiç benzenmiyordu. Artık herkes çöküntü ve yıkılış saatinin çaldığını, ulu amaçlarının bir daha tamir edilemeyecek şekilde yok olduğunu, yıkıldığını anlamışlardı. Yine de kederli değillerdi. Aksine onları görenler muazzam bir ferahlama duyduklarını derhal farkedebilirlerdi. Neyin kaybedilmiş olduğunu herkesten daha iyi bilen Spartacus bile, şimdiye kadar hiç bu derece keyifli olmamıştı.

Bu ortak sevincin, dışardan bakınca bir çılgınlık gibi görünen bu neşenin aslında çok derin nedenleri vardı: insan, geleceğin ağırlığını omuzlarında taşıdığı zaman çok zor ilerler. Şimdi ise, köleler yurtlarına dönmeye karar vermişlerdi. Herkes bilir ki, dün'e dönen, yarın'a doğru ilerleyene kıyasla yolu çok

daha zahmetsiz bulur, çok daha kolay yürür. Yokuş aşağı inmek, tökezleyerek, düşüp kalkarak bir tepeye tırmanmaktan daha kolay değil midir?

46. Yığınları, yorucu bir günden sonra akşam eve dönen avcılar gibi keyifle kuzeye doğru yol alıyordu.

Daha aşağıda, daha uzakta, insanı bekleyen belki ölümdür, ama insanı bekleyen şey onu daima aldatıcı umutlarla oyalar, uyutur. Ölüm belki de nöbeti devralmadan önce, hayata verdiği haracı kendi tarzında böyle öder. Bu ordu kalıntısı için, o haraç şimdi Trakya denen ülkeydi. İtalya'yı boydan boya geçip, her engeli aşarak kuzeye gideceklerdi, hiç bir şeyin kendilerini durdurmasına izin vermeyeceklerdi. Her yeni gün, umutları daha parlak renklere bürünüyordu. Geçtikleri yollarda, Samnium, Ombria ve Etrüria'nın köleleri de onlara katılacaklardı. Hep beraber İtalya'dan çıkacaklar, cellatlarını geride bırakacaklardı. O zman Romalılar kendi işlerini kendi başlarına nasıl göreceklerdi bakalım? Roma İmparatorluğu, içi boşalmış bir kırba gibi yere yapışacaktı. İşte bu hayallerle avunuyorlardı köleler...

47. Cricsus'un öldüğünü, ordusunun mahvolduğunu öğrendiğinden beri, Spartacus artık hiç hayale kapılmaz olmuştu. Yolun, bundan sonra kendilerini doğru uçuruma götürdüğünü biliyordu. Oysa, tam da bu umutsuzluk günlerinde, askerlik dehasının en akıl almaz örneklerini verdi Spartacus. Köleler, zorlu bir yürüyüşle ve düşmanı önlerinden kovalayarak Orta İtalya'yı geçmişlerdi. Konsul Lentulus onları Etruria sınırında durdurmak niyetiyle Arno vadisindeki tepelerde beklemişti. Öte yandan, Cricsus'un işini bitiren Gellius da Trakyalının yolunu kesmek için kuzeye çıkmıştı. Yani köleler bir kıskaca alınmış durumdaydılar. Yalnız, bu kıskanç tahtadandı, tutanağı cisim ise kor haline gelmiş bir çelik parçasıydı. Kölelerle Romalıların iki karşılaşmasında da Spartacus konsülleri adamakıllı bozguna uğrattı. Romalılardan çok azı canını kurtarabildi. Fena halde öfkelenen senato, lejyonları geri çağırıp, konsülleri azletti.

Köleler, bu defa daha ağır, kuzeye doğru ilerlemeye devam ettiler.

48. Padus nehrinin kıyısına geldikleri zaman yağmur mevsimi başlamış, nehir yatağından taşmıştı. Köleler kendilerini taşıyacak tekneleri boşuna aradılar. Sel suları yaklaşırken paniğe

kapılan o bölge halkı, bütün malzemeleriyle beraber karşı kıyıya geçip, o tarafa sığınmıştı. Sis o kadar kalındı ki, köleler karşı yamacı zar zor farkediyorlardı. Şüphesiz, hedefe bu kadar yaklaşmış olan Spartacus ile adamları bu son engeli de aşabilirlerdi. Fakat, o hedef uzaktayken büründüğü bütün parlak renklerinden sıyrılmıştı. Trakya'dan haberciler geldiği zaman daha ne yapacaklarına karar verememişlerdi. Haberi alınca bütün umutları bir anda yıkıldı: orada, dağlarda çetin savaşlar olmuş, Odrises kralı Sadalas yenilmiş, Uxudum, Yomoi, Kalatis ve Odesos'un başına Romalı valiler geçmişti.

Evet... kölelere kendi yurtlarının bir parçacık güneşi bile çok görülmüştü.

49. Yani, köleler İtalya'yı boydan boya, boşu boşuna geçmişlerdi. Önlerinde duran ve aşmaları gereken engel, gözlerinin önünde bir kapan haline gelmişti, şimdi ise, geri dönüp aynı yolu yeni baştan ve güneye doğru katetmekten başka çare kalmamıştı. Fakat, bu defa yakalanmamaktan ve başlarını kurtarmaktan başka amaçları yoktu. Vahşi hayvanların kafeste bir aşağı bir yukarı dolaşmaları gibi, Spartacus ile adamları da gerisingeri döndüler.

50. O görkemli hayallerin sonu gelmişti; artık hiç umut yoktu yüreklerinde. Geçtikleri her şehri yağma ediyorlar ve aç kurtlar gibi saldırıyorlardı. Sayıları yine arttığından, etrafta bütün bütün dehşet uyandırmağa başlamışlardı. Şimdi sayıları elli bini geçmişti. Lentulus ve Gellius'u yendikten sonra, başka zaferler de kazanmışlardı. Mesela Pretor Arrius'u ve hem beceriksiz, hem de kendini beğenmiş daha bir yığın generali yenmişlerdi.

51. Bütün askeri zaferlerine rağmen, sonunun geldiğini hisseden Spartacus, Romalılara, tarihlerinde en küçültücü darbe olarak yer alacak bir ders vermeyi kararlaştırınca, etrafa saçtığı dehşet havası daha da yoğunlaşmıştı. Padus havzasına çekilmeden önce, Cricsus'un hatırasını anmak için bir şenlik düzenlemek istemişti Spartacus. Tören, Romalıların en büyük generallerine yaptıkları cenaze töreni kadar görkemli oldu ve bu vesileyle üç yüz esir, aynen gladyatörler gibi, Cricsus'u temsil eden bir kuklanın yakıldığı yerde birbirleriyle döğüşmeye mecbur edildi. Asiler için bu, Cricsus'a bir sadakat gösterisi olduğu kadar, bir intikam vesilesiydi. Üç yüz esirin hepsi de Roma vatandaşıydı, üstelik çoğu da Romalı soylulardı. Rollerin böyle değişti-

rilmesi, keyifli kölelerin gözleri önünde cereyan eden bu mecburi katliam, hiç bir Romalının hayal edemeyeceği kadar korkunç bir şeydi.

52. O sefil gladyatörlerin Romalılara vurdukları darbelerden hiç biri Romalı aristokratların yüreğini bu kadar öfke ve utançla doldurmamıştı. Kölelerin kışkırtıcı amaçlarının ne olduğunu pekâla anlıyorlardı: senatonun ululuğuna kasdetmek ve şerefine, hiç bir zaman temizlenmeyecek bir leke sürmekti adamların niyeti. Roma'da kargaşalık ve dehşet o düzeye varmıştı ki, bu olaylardan sonraki seçimlerde, konsüllük mevkiine bir kişi bile adaylığını koymadı. Önceki konsüllerin akıbeti, kimsede iştah bırakmamıştı. Pretor olmaya da yanaşmıyordu kimse. Zaferi şeref getirmeyen, yenilgisi ise rezillik demek olan bir savaş sırasında böyle mevkilere gelmek isteyen bulunamıyordu.

Bir de halk tabakasını tehdit eden lutlık kendini gösterince, karışılık bütün bütün arttı. Savaşan ordular hazineyi boşaltmışlardı. Şöyle büyük kabiliyetli bir general bile bulsa, Roma'nın bu generale, ordusunun bakımı için verecek bir tek sester'i kalmamıştı. Tam da, Spartacus bütün umudunu kaybettiği ve gösterişli yeni teşebbüslere girişmekten vazgeçtiği bir sırada, Roma'nın böyle bir karışılık içine düşmesi için, her şey Roma aleyhine çalışır olmuştu. Romalılar Trakyalıyı, şehir duvarlarının dibinde görür gibiydiler, anneler bile çocuklarını Spartacus ile korkutuyorlardı.

53. O sırada kader kölelere en garip oyunlarından birini oynuyordu. Bu bitmez tükenmez seferlerden yorulmuşlardı köleler. Ölüme boyun eğmişlerdi. İşte o anda kader, Roma'yı, dehşet içinde kalmış, eli kolu kırılmış, savunmasız bir halde kolay kolay bir av gibi gösterdi kölelere ve yüreklerinde yalancı bir umut ışığı yaktı. Alev, söneceği sırada nasıl titreye titreye son bir defa daha yükselir ve parlarsa, kölelerde yine güvenlerini kazandılar ve kendilerini Roma'nın ve dünyanın hâkimi olarak görmeye başladılar.

54. Roma'yı kurtaracak ve yeni düzen umudunu daha çok yıllar canlanamayacak şekilde kıracak olan adam, işte o sırada ortaya çıktı. Bu adam bir asker değildi; hatta bütün hayatında bir kere bile silah taşımamıştı. Marcus Krassus adında bir bankerdi. Kulakları ağır işitirdi; obur, şişman ve çirkin bir adamdı. Bütün sağırlar gibi, o da şüpheciydi ve işini bilirdi. Efsanevi zenginliği yüzünden herkes korkardı ondan, ama hiç seveni yoktu.

55. Marcus Krassus en küçük bir şeref payesi bile almadan kırküç yaşına gelmişti. Çocukluk arkadaşı ve rakibi Pompe, daha şimdiden İmperatorluk mevkiine yükeldiğinden, kendisinin bu durumuna bütün bütün üzülüyordu. Krassus'un eline nihayet şan ve ün sahibi olmak ve pek zahmete girmeden Cumhuriyetin kurtarıcılığına adaylığını koymak fırsatı geçmişti işte. Spartacus'un büyük yeteneklerine rağmen, şimdiye kadar karşısına hep beceriksiz ve ehliyetsiz generaller çıkarıldığı için daima başarı kazanabildiğine inanmıştı Krassus. Bir süre, dehşet, herkesin içine iyice sinsin diye bekledi, sonra patlak maiyetiyle beraber Roma dışında, şehirde yapılması yasaklanan toplantıların düzenlediği büyük alana gidip bir konuşma yaparak, Pretorluğu ve yeni bir ordunun masraflarını üzerine almaya hazır olduğunu ilan etti. Roma'yı bu felaketten kurtardıktan sonra, şükran borcunu gerektiği gibi ödemeyi devlete bırakıyordu Krassus. Bu demeç bütün yüreklere su serpmiş ve Krassus'un emrine derhal tecrübeli sekiz lejyon verilmişti. İşlerin böyle yürümesinden Krassus'un kendisi de memnundu. Çünkü, bu ordu önce Spartacus'u ezse de, daha sonra bankerin yüreğinin gizli köşelerinde sakladığı daha hırslı emellere hizmet edebilirdi.

56. Krassus'un öncü birliklerinin bir kısmı, geleneğe aykırı hareket etmemek için, daha ilk çatışmada çözülüverdi. O zaman, komutanlığını gösterdi Krassus: on suçludan birinin ölünceye kadar kırbaçlanmasını emretti. Alabildiğine eski ve artık hiç kullanılmaz olmuş bir yasaydı bu. Askerler anladılar ki, rüzgâr, Glaber ve Varinius devrindekinden başka bir yönde esmeye başlamıştı. Ondan sonra da kendilerini toparladılar. Marcus Krassus birliklerini en mükemmel şekilde donatmak için hesapsız para harcamıştı. İyice silahlanan ve disipline sokulan askerler, çok geçmeden Apulia'da Spartacus'ü yendiler.

57. Spartacus kendilerine komuta ettiğinden beri, köleler ilk defa yenilgiye uğruyorlardı. Bu başarısızlık, savaş güçlerini kırmadı ama, yine de hepsini yürekten sarstı. Spartacus, bundan sonra sayıca kendilerinden ezici surette üstün olan düşmanla düzenli bir savaşa girmekten kaçınması gerektiğini anlamıştı. Bu kararla güneye doğru çekildi. Asiler çekilirken, oniki ay önce çok cesaretli tasarılarla istila etmiş oldukları Lukania'dan bir kere daha geçtiler ve şehirlerinin kalıntılarını gördüler. Daha şimdiden tozlara gömülmüş olan ambarları ve yemekhaneleri tanıdılar. Bu manzara yüreklerini parçalamıştı kölelerin, çünkü Güneş Şehri

geçmişin sisleri arasına karıştıkça, köleler onun anılarını hayallerinde en canlı renklere boyamışlardı.

58. Kölelerin peşini bırakmadı. Krassus, Lukania'ya kadar izledi onları. Köleler sonunda buradan da ayrılmak zorunda kaldılar ve İtalya'nın en güney ucunda, insanoğluna hiç bir zaman güleryüz göstermemiş bir toprak olan Brutium'a sığındılar. O zaman herkesi şaşırtan bir şey oldu, Krassus köleleri izlemekten vazgeçti.

Bu acaip adam, komutanlığını, askerlik sanatının klasik kurallarına uyarak değil, daha ziyade spekülatörler gibi yapıyordu. Bir planı vardı: düşmanın artık çekilecek yeri kalmadığını anlamış, göğüs göğüse döğüşmek gerekeceğini farketmişti. Köleler hayatlarını, herhalde, ne kadar mümkünse o kadar pahalıya satacaklardı. Ayrıca, dağlık ve ağaçlık Brutium topraklarının tuzak savaşına elverişli olduğunu da biliyordu Krassus. Böyle bir savaşta ise herhalde kendi kuvvetleri yenilecekti, çünkü Romalıların silah bakımından üstünlükleri, görünmez düşmana karşı hiç bir işe yaramayacaktı.

59. İşte bu düşünceyle «dur» emri verdi Krassus. Kafasında, meslekten bir askerin ancak hayal olarak niteleyebileceği bir plan doğmuştu. Köleler güney kıyılarını yağma etmekle meşgulken, Krassus, Brutium'u İtalya'nın geri kalan kısmından ayıran büyük bir hendek kazdırma işine girişti. Bu muazzam çukur Sitas körfezinden Hipponik körfezine kadar, elli ayak derinliğinde ve bir o kadar da genişlikte sonsuz bir siper gibi uzanıyordu. Zaten o bölgede karanın iki körfez arasında denize doğru uzanan dilinin genişliği yirmi üç roma mili kadardı. Krassus bütün askerlerini araziye yaydı ve hızla çalıştırdı. Savunma mevkileri kurdurdu, nihayet bütün işler tamamlanınca, kölelerin, son takatlerini tüketip, teslim olmakla ölmek arasında bir seçimyapmalarını beklemeye karar verdi.

60. Bu uzun sefer sırasında katlanılan mahrumiyetler ve sıtma, Spartacus'un ordusunun yarısını yok etmişti. Geriye kalan yirmibin kişi de gün geçtikçe yabanileşiyordu. Roma İmparatorluğunu titretmiş olan bu en büyük ayaklanmadan geri kalan o yirmi bin kişi, şimdi Krassus'un kafasından çıkan o muazzam hendek yüzünden insanlıkla ilgisi kesilmiş olarak Brutium dağlarında ve ormanlarında başı boş dolaşıp duruyordu.

III

MEZAR TAŞLARI

Yığınlar, Brutium topraklarında dolaşıyor, bazan şurada, bazan burada konaklıyordu.

Geçmiş, arkalarında kalmıştı; önlerinde gelecek yoktu.

Bir gün Regium mezarlığından geçtiler. Spartacus at üstünde kafilenin önünden gidiyordu. Hayvan postlu adam atının üstünde, sular altında kalmış araziye, tek tük palmiyelere ve sayısız mezar taşlarına bakıyordu. Bakışları mezar taşlarından birinin üstündeki yazıya takıldı:

TUTKU DENEN ŞEYLE ALAY ETTİM VE BURADA SONSUZ UYKUYA ÇEKİLDİM.

Spartacus bu cümleyi aklına yazdı ve bitişik mezar taşında şu yazıyı okudu:

TİTUS LOLLİUS, HER GEÇENİN ONA «SELAM LOLLİUS» DİYEBİLMESİ İÇİN YOL KENARINA GÖMÜLDÜ.

Spartacus, eski günlerin yumuşak gülümseyişiyle bu çağrıya uydu, «Selam Lollius!» dedi. Aynı anda, insanların ölümden sonra bile birbirlerinden farklı olmaya devam etmelerine şaştı. Biri, artık çoktan beridir kendisini ilgilendirmeyen hayatla alay etmeye devam ediyor, öteki yalnız kalmaktan korkan bir köpek yavrusu gibi hâla hayata asılıyordu.

Lollius'un mezar taşına iri yağmur damlaları düşüyor, sonra damlalar gökkuşağı renklerini saçan sayısız minik prizmalar halinde dağılıyordu. Yağmur, üzeri yazılı mezar taşlarını yıkıyordu.

Spartacus'un peşinden ordusunun, daha doğrusu, o ordudan geri kalanın boğuk ayak sesleri geliyordu.

Spartacus birden Hermios'u, çenesi bir atın ağzına benzeyen çoban Hermios'u hatırladı. Apulia'da bir mızrak vurmuş, öldürmüştü Hermios'u. Spartacus yeniden üzerlerinden sular akan mezar taşlarına baktı ve kafasında Hermios için bir kitabe kurdu :

LUKANİALI ÇOBAN HERMİOS BURADA YATIYOR. EN BÜYÜK ARZUSU YAĞDA KIZARMIŞ BILDIRCIN YEMEKTİ, FAKAT KADER BUNU ONA ÇOK GÖRDÜ. EY YOLCU, DÜNYADA İSTEDİĞİNİ YEMESİ YASAKLANMIŞ İNSANLAR BULUNDUKÇA, O YEMEKLERİN DE BULUNMAMASI GEREKTİĞİNİ DÜŞÜN!

Durmadan yağıyordu yağmur, sürü de daha yavaş ilerliyordu. Hayvan postlu adam, bu sürünün başında ne kadar yalnız olduğunu hissetti. Eskiden, Cricsus da atının üstünde, yanında olurdu. Ata, altındaki bir katırmış gibi binerdi Cricsus. Artık yaşamıyordu bulanık bakışlı Galyalı. Neden ona da bir kitabe yazmasın Spartacus?

BURADA, EN BÜYÜK ARZUSU, YATAĞINI ŞARKI SÖYLEYEN BİR KADINLA PAYLAŞMAK OLAN KELT GLADYATÖRÜ CRİCSUS YATIYOR. BU YAZIYI OKUYAN YOLCU. YERYÜZÜNDE GÜZEL KIZLARIN ŞARKILARINI DİNLEMELERİ YASAKLANMIŞ İNSANLAR BULUNDUKÇA, GÜZEL KIZLARA ŞARKI SÖYLEME HAKKI VERİLMEMESİ GEREKTİĞİNİ DÜŞÜN!

Spartacus daha sonra çağrışım yoluyla öteki arkadaşlarını bu arada Padus nehri kıyısında hummaya tutulup ölen Zozimos'u hatırladı. Zavallı Zozimos! Artık, o geniş kollarını kanat çırpan bir kuş gibi salamayacaktı. Zozimos'a da bir kitabe yazmaya değerdi

GÜZEL SÖZLERE HAYRAN OLAN VE ADALETİN HÜKÜM SÜRMESİNİ İSTEYEN HATİP ZOZİMOS BURADA YATIYOR. EY YOLCU ,YERYÜZÜNDE HAKSIZ MUAMELE GÖREN İNSANLAR BULUNDUKÇA, NE GÜZEL SÖZLERE, NE DE ADİL YÖNETİCİLERE YER OLMAYACAĞINI UNUTMA!

Yağmurun şiddeti gitgide artmış, bulutlar alçalmış dağları sarmıştı. Şimdi, Lukania'nın cömert ovası, Kampania'nın verimli toprakları, zengin ve şahane şehirler, kölelerin arkasında, çok uzaklarda kalmıştı. Krassus'un emriyle bir denizden ötekine kadar kazılmış o melun hendek yüzünden bütün bu güzel şeylerden kopmuş, uzaklaşmışlardı. Yakında kapana kısılmış fareler gibi açlıktan gebereceklerdi.

Hayvan postlu adam, peşinden sürüklenen yığınların, paçavralar içindeki ve yabanileşmiş bu insanların, üstlerinden sular akan kadınların, sinek sürülerinin üşüştüğü arabalar içinde sarsılan hastaların sefaletini duydu yüreğinde. Yağmur bir tokat gibi çarpıyordu yüzüne. Hepsi için, bütün bu yığınlar için şöyle ortak bir kitabe yazdı kafasında :

TANTAL * SOYUNDANDILAR, DÜNYANIN BÜTÜN NİMETLERİ YASAKLANMIŞTI ONLARA. EY YOLCU, DUR VE ONLARI DÜŞÜNEREK UTAN!

Şimdi bir tek şansları kalmıştı : korsanların yardımıyla Sicilya'ya geçmek. Sicilyalı köleler, kıta İtalyasındakilerden çok daha sefil ve perişan durumdaydılar; ayrıca Enus ve Atenion'un önderlik ettiği ayaklanmalar hâla unutulmamıştı. İlk ayaklanmada köleler kendi yasalarını iki yıl süreyle kabul ettirmişlerdi. İkinci ayaklanmada ise, kölelerin egemenliği dört yıl sürmüştü. Spartacus'ün kitlesi belki bu ateşi yeniden tutuşturabilirdi.

Yazık ki, kölelerin gemileri yoktu. Şaribde ve Skilla'nın o aman vermez kayaları arasındaki boğazı, ancak korsanlar filosunun yardımıyla geçebilirlerdi.

Spartacus, Regium'un ilerisindeki kıyıda geçici kamp kurdu ve İonya sularındaki korsanların amiraliyle de orada görüştü. Amirali, önündeki direkte kırmızı bir bez dalgalanan deri çadırında kabul etti. Fannius'un uşaklarından sağ kalanlar bu sembolü en tehlikeli durumlarda bile kurtarmayı başarmışlardı. Bez, şimdi parça parça olmuştu ama, hâla direkte dalgalanıyordu.

(*) Tanrı Zeüs, Lidya kralı Tantal'ı, her an açlık ve susuzluk hissetmeye mahkûm etmişti.

O devirde korsanlar kudretlerinin doruğuna çıkmışlardı. Emirlerinde her tipte, binden fazla savaş gemisi vardı. Bunların çoğu küçük ve hızlı teknelerdi ve filotillalar halinde gruplaşmışlardı. Her filotillada bir veya iki güverteli kadırgalardan birkaç tane vardı. Bunların önünden de altınlar ve yaldızlar içinde kaptan kadırgası giderdi. Korsanlar, askerler gibi örgütlenmişlerdi ve sıkı bir disiplinleri vardı. Ganimeti, çok ustaca düzenlenmiş bir sisteme göre paylaşırlardı. Küçük Asya'dan Herkül sütunlarına kadar uzanan deniz ve adalar vatanıydı bunların ve bu bölgede bütün Akdeniz seferlerini kontrolları altında tutuyorlardı. Girit adası, bu deniz krallığının tam ortasındaydı. Gemileri için gerekli keresteyi Kilikya ormanlarından sağlarlardı korsanlar. Tersaneleri Sidon'da ve Pamfilya'daydı. Esir pazarlarını da orada kurarlardı. Karılarını, çocuklarını ve hazinelerini, adalardaki kalelerin duvarları arkasında emniyete almışlar, bu adaları da haberciler ve özel sinyallerle birbirine bağlamışlardı.

Egemen Korsanlar Devleti, Asya krallarının, asi Yunan şehirlerinin ve senatoya muhalif bütün hiziplerin müttefikiydi. Ostia ve Brindes gibi önemli limanlar korsanlara haraç verirlerdi. İonya denizindeki donanmaları, Siraküza'yı yeni işgal etmişti. Korsanların amirali Demetrius, Trakyalı ile bir yıldır kesilmiş görüşmelere yeniden başladığı zaman korsanların gücü işte bu kadar büyüktü.

Amiral şimdiye kadar Spartacus'un kendisiyle hiç karşılaşmamıştı. Fakat bir yıl önce Thurium'da başlayan ve kendisinin yapılmasına taraftar olmadığı öngörüşmelerden haberi vardı. Kırmızıya boyanmış kadırgası koyda dalgaların üstünde bir beşik gibi sallanıp dururken, amiral, yaldızları pırıl pırıl parlayan brokar üniformasını giyip karaya çıktı ve tabiatıyla bu kadar önemli bir kişiyi karşılaması gereken şeref kıtasını aradı gözleri. Öyle bir kıta yoktu ortada. Amirali karşılamaya, üstleri dökülen, başlarında paslanmış hurda miğferler bulunan iri yarı, boğa enseli iki adam gelmişti. Bunlar, bardaktan boşanircasına yağan yağmur altında, ıslandıkça sefalet ve hastalık kokuları saçan çadırlar arasından geçerek, Demetrius'u Spartacus'un yanına getirdiler.

Daha ilk bakışta Spartacus, Demetrius'un üzerinde olumlu bir izlenim bırakmamıştı. Zayıflamıştı. Spartacus, kamburu çıkmıştı, sırtındaki, tüyleri dökülmüş hayvan postunun içinde pek perişan bir görünüşü vardı. Hem de kendisi gibi önemli bir kişiyi, ne

biçim kabul etmişti bu adam? Bütün ikramı da şarap, ekmek ve tuzdu!

Spartacus kendisini yemeğe alıkoyar diye düşünmüştü Demetrius. Ottan bir şilteye sırtını kamburlaştırarak oturmuş, sağlam gözünün hor gören ifadesiyle deri çadırın çıplaklığına kınayarak bakıyor, cilalı akik taşından yapılmış takma gözü ise, sanki o çadırın sahibin tartıyordu. Bu muydu o ünlü savaşçı? Korsanların yardımını isteyen, paçavralar içindeki bu adamın ünlü bir savaşçıya benzer tarafı yoktu ki? O kadar sözü edilen kahraman, açlıktan canı çıkmış, nezaket kurallarından habersiz, bu zavallıydı demek? Misafirlerine ikramda bulunmak için bir gümüş sürahisi bile yoktu. Neredeydi soytarıları, şairleri, gözdeleri? Evet, belki Roma'ya karşı kışkırtıcı rolü oynayabilir ama, böyle biriyle ittifak yapmak ayrı bir konuydu.

Bu, rahatsız ve belki de bitli şilte üstünde otururken, huzursuzluk duyuyordu Demetrius. Ama her şeye rağmen nezaketi elden bırakmamaya çalışıyor, havadan, sudan, Trakya'nın tanrılarından söz ediyordu. Birden ve kabaca sözünü kesti Spartacus, dosdoğru kendisin ilgilendiren soruyu sordu: Demetrius, köleleri Sicilya'ya geçirmeyi hangi koşullarla kabul edecekti?

Amiral hemen, Thurium müzakerelerinden beri değişen siyasi durum hakkında bir nutuk çekmeye başladı; sağ elinde kalan üç parmağı ile yeri, yani İspanya asilerini yutan cehennemi işaret etti. Lucullus, Mitridat'ı Kaberia duvarları önünde yendiğine göre, Mitridat'ın da yakında o kendini beğenmiş çılgınların yanına gideceğini ima etti. En sonunda büyük bir savaşçı olan bir insanın, aynı zamanda misafirseverlik duygusuyla sofra zevkine de sahip olabileceğini hatırlattı. Spartacus bu iğneli sözleri anlamadı bile. Amiral, boğazını temizlemek için bir yudum daha şarap içti ve korsanların dünyada Roma'ya kafa tutabilecek tek kuvvet olduklarını, bu bakımdan, kölelerle ittifak yapmanın kendilerine bir fayda sağlamayacağını belirtti. Kölelerin Sicilya'ya geçirilmesi, ancak bu iş korsanlara maddi bir kâr sağlayacaksa düşünülebilirdi. Yani, korsanlar için, bu sadece mali bir sorundu. Demetrius'un insan başına beş sester'den daha aşağısına razı olamayacağını herhalde anlayışla karşılardı Spartacus.

Hayvan postlu adam susuyor ve bütün kölelerin Sicilya'ya götürülmesinin kaça mal olacağını hesaplıyordu. Spartacus'un bu

hesabın içinden çıkamadığını farkeden Demetrius, yardımına koştu:

— Bu işin tatamı yüz bin sester, yani yirmi beş bin denier eder, dedi. Ama bu meblağı Yunan gümüş parasına çevirirseniz, o zaman dört talent deriz. Usulen ücretin yarısının peşin ödenmesi lazım. Şimdi donanmam, Siraküza açıklarında demir almaya hazır bekliyor. Demek ki, beş gün sonra hazır olmanız lazım. Tabii... hastaları kabul edemeyiz. Gemide bir salgın tehlikesini göze alamam.

Spartacus çaresiz olduğunu biliyordu; karşısındakinin de bunu bildiğinin farkındaydı. Acı ve etkili bakışlarını, korsanın yüzünden ayırmadan düşünüyordu. Amiral gitgide bu bakışlardan rahatsız olmaya başlamıştı. Sonunda altmış bin sester üzerinde anlaştılar. Savaş hazinesinden kalan bütün para buydu. Paranın yarısını çadıra getirtti Spartacus ve korsanın gözü önünde saydırdı. Sonra para torbalara konup Demetrius'un sandalına yüklendi.

Bu işler bittikten sonra, Demetrius subaylarının kendisini gemide beklediklerini söyleyerek gayet nazik bir tavırla «kardeşi» Trakyalı prensi selamladı ve gelişte kendisini karşılayan iki muhafızın eşliğinde kıyıya gitti. Birkaç dakika sonra kaptan kadırgası denize açılmıştı.

Köleler, yürekleri yeni bir umutla dolu, gözleri yağmur perdesinin örttüğü ufka dikili, beş gün beklediler. Korsanların donanması görünmedi. Sabrı tükenenler ağaç kütüklerini oyup kendilerine sandallar yaparak denize açıldılar. Hırçın dalgalar, uydurma sandalları Skilla kayalıklarına çarpıp parçaladı, parçalarını da Şaribde'ye fırlattı.

Beklemekten başka çare yoktu. Bir hafta geçti... Bir hafta daha geçti... Hâla meydanda yoktu korsanların donanması. Dördüncü hafta Demetrius'un Siraküza'dan çoktan ayrıldığı ve donanmasının o sırada Asya kıyılarında bulunduğu haberi geldi.

Birkaç hafta daha dayandı ordu, sonra açlıktan bitkin, hastalıktan kırılmış bir halde çözülmeye başladı.

Spartacus ise, bu işe bir son vermek istediğinden, Marcus Krassus'e kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi.

IV

GÖRÜŞME

Marcus Krassus ise kırk üç yaşındaydı ve elli milyon sester serveti vardı. Şişkoydu, kulağı ağır işitirdi, hafif astımı vardı.

Soylu Liçinius ailesinden geldiği için, istese kolayca siyası bir mevki yapabilirdi kendisine; halbuki o, kendi başına, kendi yolunda yürümeyi tercih etmişti. Arkadaşları ve rakipleri, İspanya'da ve Küçük Asya'da komutanlık peşindeydiler; niyetleri de, emirlerine verilecek orduyu bir gün diktatörlük kurmak için kullanmaktan ibaretti. Krassus ise, mali konularla uğraşıyordu. Bu arada, Cilla'nın diktatörlüğü yönetiminde geçen o korkunç yıllardan faydalanarak servetini alabildiğine arttırmıştı: Cilla'ya muhalif olanların diktatöre ihbar ediyor, ondan sonra da mallarının üstüne oturuyordu. Derken, sürgüne gönderilecekler listesinde hile yaptığı anlaşıldı Krassus'un, fakat bu hilesi onu ancak kısa bir süre için gözden düşürdü. Ondan sonra da işi emlak ve arazi spekülasyonuna döküp, bir süre iç savaş sırasında kıymetten düşmüş binalarla, yangının tahrip ettiği evleri ve malikaneleri yok pahasına satın aldı. Önce bir ev aldı; bir tane, bir tane daha derken bir blok satın almış oldu, sonunda birçok mahalle onun mülkiyetine geçti. Şimdi ise, şehrin büyük bir kısmı Krassus'un malıydı.

Hepsi köle olmak üzere en iyi inşaat ustaları, duvarcılar ve doğramacılar Krassus'un emrindeydi. Hem bugünü, hem yarını düşünen Krassus, Roma'da ve birkaç taşra şehrinde müteahhitlik tekelini tamamen eline almıştı.

Yunanistan'da gümüş madenleri, İtalya'da mermer ocakları vardı. Yani gerekli malzemeyi aracısız sağlıyordu. Bir inşaat yapmak isteyen herkes, gerek çatı, gerek duvarlar, gerek mimarlık

işleri için mutlaka ona başvurmak zorundaydı. Krassus işlerini öyle büyütmüş, öyle genişletmişti ki, artık hepsini birden yönetmek olanağını bulamıyordu. O yüzden de işlerinin yönetimini, azat ettiği kölelerine ve yardımcılarına bırakmak zorunda kaldı. Hem gün yeni bir şirket kuruyordu. Fakat, Roma'da bunalım pek sık görülürdü, o yüzden de kölelerin çoğu sık sık işsiz kalırlardı. Bu işsizleri beslemenin kendisini iflasa sürükleyeceğini düşünen Krassus kurduğu o muazzam ticaret örgütünü tamamlayacak, hiç eksiksiz hale getirecek çareyi Roma'nın ilk itfaiye ekibini kurmakta buldu.

O devirde hemen bütün evler ahşap olduğundan, yangın çıkmadık gün geçmezdi. Krassus de işsiz kölelerini bir araya toplayıp, itfaiyeci yapmış, bunları alarm çanları, kovalar ve baltalarla donatmıştı. Halk, imalı bir şekilde itfaiyecilerin kovalarından çok, baltalarını kullandıklarını söylerdi. Gerçekten itfaiyeciler işe başlamadan önce yangını kaça söndürecekleri hususunda mal sahibiyle anlaşmaları için emir almışlardı. Yangınların onda dokuzunda fiyat saptamak için yapılan tartışma uzuyor, mal sahibi ateş her şeyi yakıp kül etmeden, toprağını ve evini yok pahasına Krassus'e satmak zorunda bırakılıyordu.

Daha Spartacus ayaklanmasında çok önce, Krassus ancak bir ordu besleyecek durumda olan insana zengin denebileceğini söyler dururdu. Bir taraftan da kendisine mıymıntı ve cimri diyenleri yalancı çıkarmamak için elinden geleni yapardı. Ne istediğini biliyordu Krassus. Hangi hedefe yöneleceğini, yıllar önce rakibi Pompe ile yaptığı bir görüşme sırasında hemen hemen tesadüfen kararlaştırmıştı.

Krassus, çocukluğundan beri Pompe'nin gölgesinde yaşamıştı. İç savaş sırasında yaşı otuzdu. Geçmişi yoktu, geleceği de yoktu. Parayla kurduğu bir çetenin başında bütün İspanya'yı dolaşıp bir rol oynama fırsatı yakalamaya çalışmıştı. Beklediği fırsat bir türlü çıkmamıştı karşısına. Oysa, kendisinden sekiz yaş küçük olan Pompe esaslı hamleler yapmasını bilmişti, şimdiden İmperator mevkiine yükselmişti bile.

Sonraları ikisi de birer lejyona komuta etmişler ve bir iki başarı kazanmışlardı. Ayaklanma bastırılınca, Cilla, Krassus'u sadece senatör yapmış, oysa Pompe'yi halkın önünde kucaklayıp, kutlayarak kendisine Magnus unvanı vermişti.

Fena halde bozulan, hayal kırıklığına uğrayan, üstelik kulakları da ağır işitmeye başlayan Krassus tam siyasi hayattan çekilmeye, malikanesine kapanıp anılarını yazmaya karar verdiği sırada, basit, fakat sonuç bakımından pek önemli bir olay, bundan sonra hangi hedefe yöneleceğini gösterdi: Pompe, Krassus'ten borç para istemişti.

Büyük Pompe, yine itibarını zedeleyebilecek bir sorundan ötürü bazı yargıçları satın almak zorundaydı, bunun için de önemli bir meblağa ihtiyacı vardı. Krassus'e gelmiş, karşısında suç üstünde yakalanmış bir öğrenci gibi sıkıntılı bir halle durmuştu. Krassus'ten medet umuyordu Pompe. Parayı herhangi bir güvence istemeden ve almadan verdi Krassus. Dışarı çıktığında, Pompe'nin yüzü utançtan alev alendi. Krassus ise hemen çalışma odasına çekildi ve sevinçten iki gözü iki çeşme ağlamaya başladı: otuzüç yaşındaydı ve otuzüç yılda ilk defa mutlu olmuştu. Gerçeğin ne olduğunu, o anda farketmişti. Gerçi paranın kudretini öteden beri bilirdi; bunu bilen tek insan da o değildi tabii. Yalnız, ondan önce hiç kimse bu yolla elde edebileceklerinin kapsamını gerektiği gibi hesaplayamamıştı. Paranın neler yapabileceğini herkes bilir ama, bu kadarını?...

Krassus, paranın insanın çıkarlarına ve zevklerine hizmet etmekle kalmayıp, her şeyden önce iktidara sıçrama tahtası olabileceğini keşfetmişti. Bu pek önemli bir buluş olmayabilirdi ama, ilk olarak Krassus farkediyordu bunu. Buluşunun önemi bundan ileri geliyordu. Şimdi bu buluşunu bir sistemin temeli haline getirmesi gerekliydi. İşte ondan sonra kendisine bir gün yardımcı olabileceklerini umduğu kimselere, faizsiz, teminatsız borç vermeye başladı. Pompe, İspanya'da şeref taçları giyerken, Krassus kayıtsız şartsız borç dağıtmaya devam ediyordu. Senatonun yarısının, bütün grup şeflerinin borcu vardı ona.

Herkes gibi Krassus de Cumhuriyetin kokuştuğunu, yeni bir diktatörlüğün kaçınılmaz olduğunu biliyordu. Belki de halk, orduya dayanarak can çekişen senatoyu defedecekti. Belki bir krallık kurulacaktı ama, herhalde bu defaki, tutucu aristokrasiye değil, kitlelere dayanan modern bir krallık olacaktı. Krassus, siyasi liderlerin çoğunun da kendi fikrinde olduklarını, kendisiyle aynı hedefe yöneldiklerini biliyordu. Evet, hedefleri aynıydı, fakat Lucullus delinin biriydi, Sartorius ölmüştü, Sezar da pek gençti. Kala kala tehlikeli bir rakip olarak Pompe kalıyordu karşısında.

Bütün askeri faaliyetleri kötü ve aşağılık bir uğraşı sayan Krassus'e, kölelere karşı bir sefere çıkmak pek tatsız geliyordu. Hurma reçeline ve şekerlemelere karşı pek zayıf olduğu halde, artık genellikle zevki kalmamıştı. Şanına uygun ziyafetler verir, fakat kendisi pek bir şey yemezdi. Kadınlar da cezbetmiyordu. Karssus'u. Buna karşı bir fikrin savunucusu olan heyecanlı gençlerle uzun sofra sohbetleri yapmak, bir yandan da hiç farkettirmeden bunlarla alay etmek en büyük zevkiydi. Mesela, kurmay heyetine aldığı genç Katon da bunlardan biriydi. Katon kölelerle savaş sırasında gösterdiği beceriklilikten sonra da hiç değişmemişti; yine koltuğunun altında bir tomar kâğıtla dolaşıyor, yine ataların erdemleri üzerine uzun nutuklar çekiyordu. Krassus de onu, bir elini sağır kulağında boru gibi tutarak ve gayet ciddi bir ifadeyle dinlerdi.

Spartacus'ü kabul etmeye karar verdiği günden bir gün önce, pek sinirliydi şişko general. Akşam yemeğinden sonra, Katon kölelik hakkındaki fikirlerini açıklamak için Krassus'un yanında biraz daha fazla kalmıştı. Durmadan stoisizm üstadlarının, Sur'lu Antipatros ile Askalon'lu Antiokus'un fikirlerini nakletiyordu.

— Gerçek özgürlük erdemdir, aynı zamanda insanın nefsine hâkimiyetinin en yüksek seviyesine çıkmasıdır, diyordu. Gerçek kölelik ise, kusurlarımızın, kötülüğümüzün bize kabul ettirdiği köleliktir. Tutku aklı yok eder; doğaya ise ölümsüz akıl egemen olduğuna göre içgüdülerin ve hayvani arzuların doğaya aykırı olduğu kolaylıkla anlaşılır. Oysa, bizi bu seferi yapmaya mecbur eden sürünün pek aşağılık hırsları var. Demek ki bunlar, doğanın ve aklın düşmanı oluyorlar. Aslında bizde de birtakım alçaklıklar, aşağılıklar aldı yürüdü. Oysa, atalarımız daha sade bir şekilde ve doğaya daha yakın yaşıyorlardı. Bizim etrafımızı ise ahlaksızlıklar ve sefihler sarmış. Bu yolda devamı ederse çok sürmez yıkılır Roma!

Sabırla dinliyordu Krassus. Katon'un sözlerinin sonunda başını salladı, ağzına birkaç şekereme attı.

— Tamamen haklısınız, dedi. Cumhuriyet daha fazla dayanamayacak. Roma kötülüklerden, aşırılıklardan çatlamak üzere, Ama, kötülük nereden geliyor, bunu biliyor musunuz bakalım?

— Tabii erdemlerden uzak kalınmasından.

Krassus kocaman elinin bir hareketiyle Katon'un sözünü kesti :

— Affedersiniz! Aslında bütün ahlaksızlıklar toprağın işlenmemesinden ve ihracata değer verilmeyişinden doğuyor.

— Bu gibi konuları bilmem. Ama biliyorum ki, büyükbabamın babası zamanında...

— Affedersiniz! Lucullus, buğday ithal etmeyi daha kârlı görseydi, içini balıklarla doldurduğu o ünlü havuzları yaptırmaya mı harcardı parasını? Aristokrasi, büyükbabanızın babası zamanında olduğu gibi, tarıma para yatırmakla kâr sağlasaydı, kalkar da babasından kalan mirası sirk oyunlarında mı yerdi? Toprak artık kâr getirmiyor, buğday ekmek insana bir sester bile kazandırmıyor. Çiftçilik can çekişme durumunda, alt kesimler şehirleri işgal etti. Roma sermayesi verim getirmez oldu. Sermaye artık iş alanları açmıyor; halk da ya dilenmek, ya da yağmacılık etmekten başka çare bulamıyor.

— Halk manen kokuşmuş da ondan! diye bağırdı Katon. İş denince kaçıyorlar ama, devletin kendilerini beslemesine; sokak toplantılarına katılmaya, demagogları dinlemeye bayılıyorlar. Biraz disiplin lazım bunlara! Eski zamanların erdemi...

— Affedersiniz! diye sözünü kesti Krassus. Disiplin, eski günlerin erdemi filan iyi ama, disiplinle erdem, tarım bunalımına ya da bir başka deyişle toprağın değerden düşmesine karşı ne yapabilir? Şimdi söyleyin bakalım, toprak neden değerini kabetti? Biliyor musunuz bunu?

— Hayır, diye cevap verdi genç adam. Sesinde bir güvensizlik hissediliyordu. Yanakları kıpkırmızı olmuştu. «Hayır, bu konuyu hiç incelemedim.»

Bir hurmayı kemiren Krasus :

— Yazık, dedi. Bir filozof ve geleceğin bir devlet adamı için affedilmez bir ihmal. Neyse, ben anlatayım size bu gelişmenin esasını. Göreceksiniz Sur'lu Antipatros'un bütün stoik teorilerinden daha fazla işine yarayacak. İsterseniz Cumhuriyetin ticaret dengesini birlikte çözümleyelim Şimdi dünya piyasasında bizi temsil eden sadece iki ürün var : şarap ve zeytinyağı. Buna kar-

şı her şeyi, buğdaydan tutun da insana kadar her şeyi ithal ediyoruz. Memleketi boğazına kadar doyuran lüks mallar da cabası. Düşünün bakalım, Roma bu kadar muazzam ithalât fazlasını neyle ödüyor?

— Para denen şeyle, ya da başka bir deyişle madenle.

— Yanlış! dedi Krassus ve hurmanın çekirdeğini tükürdü. İtalya'da gümüş ya da altın madenleri yok ki! Roma devletinin en büyük kurnazlığı, sömürgelerinden, bir tek sester bile ödemeden, mal almak. Bu demek olur ki, Asya, ihracatını bu sömürgelere açılacak kredilere karşılık olarak, hatta ilerde ödenecek vergileri bile hesaplayarak yapıyor. Başka bir deyişle, hiç bir şey karşılığında her şeyi alıyoruz. İşte bizi bu bedavacılık öldürecek! Size ne kadar garip görünse de, bu bedavacılık ölümümüze sebep olacak bizim. Çünkü, Roma vatandaşı her şeyi bedava alırken, kendisinin üretim için gayret sarfetmesinde bir yarar görmüyor. Bir çiftçi, denizaşırı ülkelerden gelen çok ucuz buğdayla nasıl rekabet edebilir? Zanaatkâr, kölelerin işgücüyle, yani bedava işgücüyle rekabete girişebilir mi? İşte onun için özgür halk, hiç değilse bu halkın yarısı, işsizlikten perişan halde. Özgür vatandaşların iki misli sayıda köle sahibi olduğumuzu unutmayın. Roma şimdi bir «parazit devlet» haline geldi, kimsenin dinlemediği genç şairlerimizden birinin dediği gibi, «dünyanın vampiri» oldu. İtalya'da çalışma çekiciliğini kaybettiği için, üretim araçları da gelişme imkanı bulamıyor. Teknik bakımdan Galyalı barbarların tarım aletleri bile bizimkinden üstün. Eyaletlerin çoğunda imalata, İtalya'dakinden daha fazla önem veriliyor. Biz sadece savaş makinalarıyla gladyatör oyunlarını icad ettik. Herhangi bir sebeple bir gün buğdy ithalâtı dursa, hemen o gün kıtlık olacaktır ülkede. İki yıl öncede bir devrim sırasında aynı şey olmamış mıydı? İthalât normal bir şekilde devam ettikçe, bolluktan çatlayacak hale geliyoruz. İyi bir ürün, üretici için felâket oluyor, o yüzden de tarlasını satıp, başşehre göçüyor. Başşehirde bedava buğday dağıtımı var, o da bu sayede açlıktan ölmekten kurtuluyor. Halka sadaka isteme hakkı tanınmış da, çalışmak hakkı tanınmamış; bundan ala çılgınlık olur mu?

Krassus arkasına dayandı, bir avuç hurma aldı, karşısında kızarıp bozaran, sıkıntısından ne yapacağını şaşıran gence hınzırca bir ifadeyle baktı.

— Ben bu meselelerle hiç uğraşmadım, dedi genç Katon. Fakat, bunlar sizce o kadar önemli mi? Her şeyin önce erdeme ve milliyet ruhuna bağlı olduğunu düşünmüyor musunuz? Eski günlerde...

Karssus israr etti :

— Affedersiniz! Sorunların aslını görmeye çalışın lütfen. Devletin ne yaptığından da, neyle yaşadığından da haberi bile olmadığını o zaman anlarsınız. Devlet bugün için bürolardaki aristokratlardan ibaret. Aristokratlar ise, gerçek bir ipotek ile bir senet arasındaki farkı anlamaktan aciz. Sınıf gururuyla gelenek de işe karışınca, aristokrat büyük iktisat kanunlarından anlamamayı bir şeref sayıyor. Bundan da anlaşılacağı gibi, halen Roma devletinin gerçek hakimleri vergi toplama hakkını ele geçirmiş olan vergi mültezimleri, sarraflar, maliyeciler, spekülatörler, maden işletme imtiyazını alanlar ve esir tüccarlarıdır. Savaşa da, barışa da bunlar karar verirler. Ülkenin refahı da, yoksulluğa düşmesi de bunların elindedir. Büyük tarihçimiz Polybe'nin «Tarihi» ni okumuş olmalısınız. Polybe, yüz yıl önce bu adamların hisse senedi alır gibi oy satın alarak, yasama organımızı da, seçmen kitlesini de nasıl kontrolları altında tuttuklarını yazmıştı. Örneğin, Kartaca savaşlarının sadece ticari rekabet yüzünden çıktığından haberiniz var mıydı? Jugurthaya karşı yapılan savaşın Jugurtha'nın, iplerin kimiin elinde olduğunu bildiği ve şövalyelerle senatörleri parayla satın aldığı için o kadar uzadığını bilir miydiniz? O devirdeki senatonun tutanaklarını bir okuyan genç dostum, ondan sonra bana atalarımızın erdemlerinden söz edebilecek misiniz bakalım?..»

Katon hiç cevap vermedi. Generalin sinizmi dehşete düşürmüştü onu. Çekilmek için izin istedi. Katon kıpkırmızı bir yüzle çıkarken sessizce arkasından baktı Krassus. Sonra birkaç hurma çekirdeği tükürdü. Bu konuşma pek eğlendirmişti onu.

Krassus ile görüşmek kararını vermek Spartacus için kolay olmamıştı. Bununla beraber, bazı arkadaşlarının sandıkları kadar da güç oldu denemez. Her şeyin bittiğini biliyordu Spartacus. Adamları ormanlara kaçıyorlardı. Bir ay daha geçti mi, Romalılar insan avına başlayabileceklerdi. En iyi yardımcıları öl-

müştü, sürüden geri kalan da her gün biraz daha parçalanıyor, dağılıyordu. Adamların gözleri çukura kaçmış, umutsuzluk yüzlerini bir örümcek ağı gibi sarmıştı. Kucaklarına koca kafalı canavarlara benzeyen sıska çocuklarını almış kadınlar, çadırlar arasında dolaşıp duruyorlar, teslim olmak, eski günlere dönmek için bağırıp çağırıyorlardı. Göğüs bağır açık, saçlar birbirine karışmış, ölmek istemediklerini haykırarak, kamp yerini bir baştan bir başa dolaşıyorlardı. Erkekler de ölmek istemiyorlardı. Deniz kıyısına oturuyorlar, dalgaları seyredip, yosunun insanı diriltен kokusunu içlerine çekiyorlardı. Yaşamanın güzel şey olduğunu, en sefil hayatın, en şerefli ölüme tercih edileceğini konuşuyorlardı aralarında. Romalıların kendilerini affedeceklerine inanarak, silahlarını almaktan, teslim olmaktan söz ediyorlardı. Spartacus'ün yanına yaklaşıyorlar, güven dolu gözlerle hiç bir şey demeden yüzüne bakıyorlardı.

Ama, Spartacus her şeyin bittiğini biliyordu.

Korsanlara güvenemeyeceğini anladığı anda, kararını vermişti Spartacus. Kolay olmamıştı karar vermek. Zozimos'u hatırlamıştı. Zozimos orada olsa, «bu alçaklık, şerefsizliktir!» diye bağırırdı muhakkak. Ama, Zozimos ölmüştü, ötekiler ise yaşamak istiyorlardı. Gece, dalgaların mırıltısı insanı sardığı, denizden esen meltem sarhoş ettiği zaman alçaklık ve şerefsizlik kelimelerinin hiç bir anlamı kalmıyordu.

Yağmur mevsimi sona ermek üzereydi. Hayvan postlu adam, Romalıların hatlarına doğru yürümeye başladığı zaman, ilkbahar kendini göstermeye başlamıştı. Spartacus'ün beraberindekiler, hendeğin başında durdular. Krassus, Spartacus'ten başkasını kabul etmiyordu.

Hendeğin öteki tarafındaki muhafızlar, asilerin önderini bekliyorlardı. Spartacus bu iyi beslenmiş, yüzleri sağlıktan pırıl pırıl parlayan ve iyi silahlanmış adamları görünce yeni bir dünyaya ayak bastığını sandı. Muhafızlar hiç bir şey söylemeden yanında yürüyorlardı. Sağa sola bakmıyorlar, başlarını dimdik tutuyorlardı. Adamlar yürüdükçe, tüniklerinin yeni ütülenmiş kumaşı hışırdıyordu. Mis gibi kokular sürünmüşlerdi. Spartacus vücutça hepsinden iriydi, fakat kambur duruyordu. Muhafızlar kadar dik durabilmek için zorladı kendini, sonra hemen vazgeçti.

Hiç konuşmadan epeyce yürüdüler. Bazan tek tük insanlarla, bazan da bütün bir askeri birlikle karşılaşıyorlardı. Herkes, hay-

van postlu adamın etrafını çeviren bu muhafız grubunu merakla seyrediyordu, fakat hiç kimse, bir defa bile, selam durmadı. Topluluk geçerken konuşanlar susuyorlar, kollarıyla birbirlerini dürtüyorlardı. Gözlerinde herhangi bir düşmanlık değil, alayla karışık bir merak okunuyordu.

Biraz daha ileride, biraraya gelmiş gevezelik eden üç subayla karşılaştılar. Gelenleri görünce, subayların üçü birden o tarafa döndü. Bir tanesinin üstünde pırıl pırıl bir süvari üniforması vardı. Boyu Spartacus'ün boyuna yakındı, muntazam hatlı yüzünün ifadesi son derece ciddiydi. Muhafızlar derhal hazırol vaziyetine geçtiler, fakat, zarif subay selamı almadı, sadece kaşlarını kaldırarak Spartacus'e baktı. Trakyalıyı, traşı uzamış çenesinden, eskimiş ayakkabılarına kadar saran buz gibi bir bakıştı bu. Kibar görünüşlü subay, bir yandan da kırbacıyla hafif hafif bacağına vuruyordu.

Nihayet ilk çadırları farketti Spartacus. Yanındaki muhafızlarla beraber iki yanı ağaçlıklı bir yola girdiler. Karşı yönden bir bölük asker geliyor, askerler uygun adımlarını kuvvetle toprağa vuruyorlardı. Komutanları, Spartacus ile beraberindekileri görünce, bir emir verdi. Askerler yandaki bir yola sapıp, topuklarını birbirine vurarak, durdular. Başını çevirdi Spartacus ve bölüğün askerlerinin kendisine zırhlı sırtlarını dönmüş bir şekilde durduklarını gördü.

Konsülün çadırının önüne gelince, bir nöbetçi kendilerine doğru ilerledi ve muhafızlar bir kelime bile söylemeden Spartacus'ü nöbetçiye teslim ettiler. Nöbetçi öne düştü, hayvan postlu adamı çadıra soktu, bir küçük «kapı» açtı ve çekildi.

Spartacus'ün üzerinde yürdüğü halı o kadar kalın, o kadar yumuşaktı ki, kendi ayak seslerini bile duymuyordu. Birden Krassus'u gördü karşısında. General çadırın ortasındaki bir masaya oturmuş bir şeyler yazıyordu. Spartacus girince başını bile kaldırmamıştı. Togasını koı ağızlarına kıpkırmızı bantlar geçirilmişti. Kollarını sıvamış öye yazıyordu Krassus. Masanın kenarlarına dayanmış, çıplak ve kalın kollara baktı Spartacus ve karşısındaki adamda Cricsus'u hatıratan bir şeyler buldu. Tabii bunun ablak yüzü tertemiz traş edilmişti. Başı da traşlıydı. Fakat ağır göz kapakları altındaki bulanık gözleri Galyalıya hayret verecek kadar benziyordu.

El çırptı Krassus. Bir yaver hiç gürültü yapmadan girdi içeriye, selam verdi ve kendine uzatılan kâğıdı alıp çıktı. Çıkmadan önce yan gözle Spartacus'e bakmıştı.

Spartacus, Krassus'ün tam karşısındaki bir sedire oturmuş, bekliyordu. Romalı nihayet hayvan postlu adama bir göz atmak lütfunda bulundu ve «Yaralı bir hayvan bu» diye düşündü.

— Teslim olma koşullarını öğrenmek istiyorsunuz herhalde, dedi. Fakat hiç bir koşul yok!

Donuk bakışlarını hayvan postlu adamdan ayırmadan konuşuyor, bir yandan da düşünüyordu: «Doğru dürüst bir üniforma giyse, gözlerindeki bu hayvani acıyı da silse, Pompe'den bile yakışıklı olur.»

Krassus besbelli, bir cevap bekiyordu, elini daha az sağır olan kulağında boru gibi tutmuştu. Bir ara bir şey işitmiş gibi oldu ve sordu:

— Efendim?

Spartacus, adamın latincesinin temizliğine ve telâffuzunun düzgünlüğüne hayran olmuştu. Krassus'un masasının üstünde dört köşe kristalden bir hokka gördü. Hokka'nın her yüzünde bir delik vardı ama, yine de mürekkep dökülmüyordu. Çadırın içini kaplayan mutlak sessizlik, Spartacus'ün bildiği kırların sessizliğine benzemiyordu. Buradaki, yumuşak, üstüne oturduğu yastıklar kadar yumuşak bir sessizlikti. Krassus'un ağzından çıkacak sözlerin, arkasındaki yirmi bin kişinin ve İtalya devriminin kaderini tayin edeceğini düşünmekte güçlük çekiyordu Spartacus.

General, özenli ve tertemiz latincesiyle:

— Kulaklarım biraz ağır işitir, dedi. Lütfen tane tane konuşun, tabii bana bir söyleyeceğiniz varsa...

Uzun süre cevap vermedi hayvan postlu adam. Gözlerini bir türlü hokkadan ayıramıyordu. Bu olağanüstü hokka karşısında, Vezüv'ü saran bulutlar, ihtiyar masajcının kehanetleri, Fulvius'un ateşli nutukları aklından uçup gitmişti. Bir süre sustuktan sonra cevap verdi:

— Ne durumda olduğumuzu biliyorsunuz, dedi. Yirmi bin insanı ölüme terketmenin kimseye yarar sağlayacağını sanmıyorum.

Belli belirsiz omuz silkti Krassus. Spartacus'ün yerinde Pompe olsaydı nasıl davranırdı acaba, diye düşündü. Herhalde, Trakyalıdan daha iyi değil... Şu barbar hiç değilse komedi oynamıyordu. Sürüsüne emirler verdiği zaman da herhalde böyle genizden konuşurdu bu adam. Krassus karşısındakini muzaffer bir komutan olarak, alkışlar arasında bir zafer takının altından geçerken hayal etti. «Aslında, diye düşündü, her şey bir insanın doğduğu döneme bağlı. Bizim dönem bu gladyatörü çöplüğe atıyor. Başka bir dönem, aynı insanı tarihin akışını değiştirenlerden biri haline getirebilirdi. Bir yüz yıl önce ya da bir yüz yıl sonra, bu yaralı hayvan, İskender ya da Kartacalı gibi dünyanın çehresini değiştirebilirdi.»

— Demekki teslim oluyorsunuz dedi.

Yüksek sesle ve cevabı işitmek için öne doğru eğildi.

— Bazı koşullara bağlı, diye cevap verdi Spartacus. Adamların akibeti ne olacak?

— Buna senato karar verir.

Kısa bir sessizlikten sonra yine konuştu Spartacus:

— Tabii, şeflerden bahsetmiyorum. Askerleri ve kadınları kasdettim.

— Affedersiniz! dedi Krassus. Teslim kayıtsız şartsız olacak. Gerisi senatoya bağlı bir iş!

Spartacus bütün dikkatini kristal hokkaya vermişti. Yandaki deliklerden mürekkebin nasıl dökülmediğine bir türlü akıl erdiremiyordu. Derken kristal küpün içinde iki küçük halkaya takılmış ve bir jiroskop gibi dönen küçücük bir hokka farketti. Kristal ne tarafa çevilirse, hokkanın ağzı da o yana dönüveriyor ve yatay durumunu hiç kaybetmiyordu. Birden bu sırrı keşfettiği için kendini mutlu hissetti. Kaçamak bir gülümseyiş belirdi yüzünde.

O sırada çadıra ellerinde tepsiler bulunan iki asker girdi. Tepsilerin üstü sürahiler, kupalar, hurmalar ve şekerlemelerle doluydu. Askerler tepsileri üç ayaklı bir sehpa üstüne koydular.

Krassus, Spartacus'ün nereye baktığını farketmişti. Hokkayı eline aldı ve uzattı:

— Hiç böyle bir şey görmüş müydünüz?

— Hayır, dedi Spartacus, kristal küpü eline aldı, şöyle bir tarttı ve tekrar masanın üstüne koydu:

— Koşullarımız şunlar, dedi, köleler efendiklerinin yanına dönecekler ve hiç bir cezaya çarptırılmıyacaklar. Ötekiler de askeri birliklerinize katılacaklar.

Yeniden omuzlarını kaldırdı Krassus:

— Şaka ediyorsunuz galiba. Roma askeri hukuku hakkında hiç fikriniz yokmuş gibi konuşuyorsunuz. Bu konuda karar senatoya aittir. Benim yapabileceğim tek şey, senatodan adamlarınız için af istemek olabilir.

Spartacus başını salladı:

— Öyleyse dönmekten başka çarem yok. Ancak ordumuzun dağılmasını ve her şeyin eski haline dönmesini kabul edebiliriz. Yalnız bunun için de ordunuzun geri çekilmesi lazım. Bir tuzağa düşmek istemeyiz. Krassus birkaç yudum şarap içti ve bir şekerleme ısırdı. Bu görüşmenin bir işe yaramıyacağını kabul etmişti. Şüphesiz şu anda Spartacus onun elindeydi; adamı yakalatıp hemen astırabilirdi. Fakat, zafer elinin altında olduğuna göre, ilerde bir gün başına kakılabilecek bir davranışta bulunmak istemiyordu.

Şarap dolu kupayı işaret etti:

— Zehirli olabileceğinden mi korkuyorsunuz?

Başıyla «hayır» işareti yaptı Spartacus. Susamıştı. Bir dikişte boşalttı kupayı. Koyu ve tatlı bir şaraptı bu, hiç böylesini içmemişti. Çadırın içindeki sessizlik daha da yoğunlaştı. Kupayı yerine bıraktıktan sonra tekrar konuştu Spartacus:

— Sadece kadınlar ve askerler için bu koşulları ileri sürüyorum. Subayların ve şeflerin koşula ihtiyacı yok.

— Anlıyorum, diye cevap verdi Krassus. Çok asil bir fikir bu. Şefler kendilerini feda ediyorlar. Hatta belki de senatonun, mezarlarının olduğu yere, koca koca yazılarla anıtlar dikmesini bekliyorlar. Bakıyorum, içinde yaşadığımız dönem hakkında garip bir anlayışınız var...

Spartacus şarap dolu bir kupa daha aldı. Bir yandan şekerlemeler yiyen, bir yandan da tertemiz İtalyancasıyla kibarca konuşan bu acayip generale hayran olmuştu. Fulvius iftira etmişti adama!

Krassus ise Katon'u nasıl inceliyorduysa, Trakyalıyı da öyle inceliyordu. Dün genç Katon'u şaşırttığı gibi, bugün de aynı şeyi Spartacus'e yapmak istedi.

— Devrimiz hakkında bir şeyler biliyor musunuz bakalım? dedi. Siz devrim amatörlerisiniz. İstediğiniz, köleliği kaldırmak değil mi? Oysa köleliği kaldırınca maden ve taş ocaklarını kapatmak, kanallar, köprüler inşaatını durdurmak, deniz seferlerini felce uğratmak ve dünyayı yeniden barbarlığa düşürmek gerekeceğini hiç düşünmemişsinizdir. Çünkü çağımızın insanı için, özgürlüğün tek bir anlamı var: çalışmaya mecbur olmamak. Bu konuya ciddi bir çözüm bulmak isteseydiniz, çalışmayı bir ibadet mertebesine yükselten yeni bir dinortaya atardınız. Çalışanın terinin kutsal bir madde olduğunu, ancak kazma ve kürek kullanmanın, çalışıp zahmet çekmenin insanı soylu yapacağını, boş gezip keyfetmenin, felsefeye dalmanın günah sayılacağını ilan ederdiniz. Halkı, geçmiş deneylere rağmen, fakirliğin kutsanmak, zenginliğin lanetlenmek demek olduğuna inandırırdınız. Olemp'in tembel ve sefih tanrılarını tahtlarından indirip yerine, istediğiniz biçimde ve davanıza hizmet edecek tanrılar yerleştirirdiniz. Oysa, bunların birini bile yapmadınız. Güneş Şehriniz, yeni tanrılarla bunlara hizmet eden yeni din adamları olmadığı için yıkıldı.

Spartacus başını salladı:

— Rahipler ve peygamberlerin hepsi şarlatandır. Sadece kölelerin değil, binlerce kişinin bize katılması için ne rahiplere, ne peygamberlere ihtiyacımız oldu. İnsanlar dört bir taraftan bize katılmaya koştular. Bütün toprak sahiplerinden «el aman» diyen bütün insanlar bize geldi. Köylülerle çiftçiler dine susamış değiller. Sadece toprak istiyor bu insanar.

— Affedersiniz! diye sözünü kesti Krassus. Meselenin sadece bir yönünü görüyorsunuz ve sebep-sonuç ilişkisini kavrayamıyorsunuz. Düşünün bakalım, neden İtalyan köylüleri topraklarını zengin ailelere kaptırıyorlar? Koyun mu bu köylüler? Denizaşırı topraklardan yapılan ithalât, buğday fiyatlarını o derece etkiledi ki, ancak büyük mülk sahipleri buna karşı koyabiliyor. Siz

kendi mantığınızı biraz daha ileri götürün bakalım; örneğin Roma, sömürgelerinden vazgeçsin, uluslararası mübadelelere son verilsin, toprak eski zamanlardaki gibi küçülsün ve ilerleme durdurulsun, diyebilecek misiniz? Sözün kısası, Grak'larınki başta olmak üzere, sizlerin hepinizin devrim girişimleriniz amatör işinden ibaret.

«Adamın biri çıkıp da yeni bir din ortaya atmadıkça, Tanrılar adına barbarların da bizimle eşit olduğunu, onların da bizim kadar pahalı üretimde bulunacaklarını ilan etmedikçe, ne söylenirse söylensin, ne yapılırsa yapılsın, bütün dünyayı kendi hesaplarına çalıştıran ve kendileri bile farkına varmadan ilerlemeyi sağlayan Romalı iki bin soylu ile işsiz güçsüzler sürüsü, dünyada ilerlemenin savunucusu olarak kalmaya devam edecektir.

«Daha doğrusu Roma'nın şiş karnı çatlayana ve hepimiz cehenneme gidene kadar devam edecektir...»

Burnunu çekti Krassus. Pek memnun kalmıştı kendinden. Karşı taraftan bir itiraz gelirse iyice duyabilmek için elini kulağına götürdü. Fakat ses çıkmadı Spartacus'ten. Hayvan postlu adam düşünüyordu, onun yerinde filozof masajcı ile Capualı demagog olsalardı bu sözlere cevap verebilirlerdi. Sonra birden tekliflerinin reddedilmiş olduğunu, her şeyin bittiğini idrak etti ve yüreğine aciz bir öfke dolduğunu hissetti. Yenilgi kaçınılmaz olduğuna göre, böyle bir tartışmaya sürüklendiğine kızdı. Keşke Krassus teklifini reddeder etmez hemen kalkıp gitseydi. Kin ve umutsuzluk birden soğukkanlılığını kaybettirdi Spartacus'e: Krassus'u şaşırtan bir şiddetle bağırdı:

Madem her şeyi bu kadar iyi biliyorsunuz, madem Roma'nın ve Romalıların sonunun nasıl geleceğini biliyorsunuz, bizden körü körüne teslim olmamızı nasıl isteyebilirsiniz? Adaletsizliği bu kadar göze batacak bir hale getirmeyi nasıl düşünebilirsiniz?

Elinin bir hareketiyle sözünü kesti Krassus:

— Affedersiniz! dedi. Bu meseleyi iyice düşündünüz mü? Ortalama olarak bir insan on beş bin gün yaşar. Roma'nın canının cehenneme gitmesine daha bir süre var. Ben ise torunlarımın çocuklarını tanımak şerefine nail olamayacağıma göre, şimdiki hareketlerimi onların sahip olacakları görüşlere uygun bir şekilde ayarlayamam tabii.

Krassus kupasını boşalttı ve bulanık gözlerini Spartacus'e dikti. Gladyatörün öfkesi geçmişti. Şu anda Romalının Cricsus'a ne kadar benzediğine dikkat ediyordu. Galyalı bir gün kendisine «yemek yahut yenmekten başka çare yok!» demişti. Şimdi düşününce Krassus'un de aynı şeyi söylemek istemiş olduğunu anlıyordu. Romalı, söylediklerini çok temiz bir latinceyle ifade ediyordu. Yoksa aralarında başka bir fark yoktu.

Spartacus koyu ve tatlı şarapla dolu bir kupa daha aldı. Bu defaki ötekilerden de, lezzetli geldi ağzına.

Traklıyı gözlüyordu Krassus. Bu adamları toptan teslim olmaya ikna edebilirse, Pompe İspanya'dan dönmeden önce konsüllüğü garantilemiş olacaktı. Gerçi görüşmenin başarısızlıkla sonuçlanacağını tahmin etmişti ama, şimdi en küçük başarı şansını ihmal etmek istemiyordu.

— On-beş-bin-gün... diye devam etti. Kendi hesabıma benim daha yaşayacak beş bin günüm kaldı. Daha önce yaşadığım on bin günü, gelecek kuşaklar bir kere daha yaşatabilecekler mi bana? Sizin de normal olarak şöyle böyle on bin gününüz kalmıştır. Görüşlerimiz ne olursa olsun, size ve bana kalan günlerin sayısı arasındaki fark, dikkate alınmaya değecek kadar büyük. İnanın bana, sizden sonra gelenler, size o günleri yaşamak imkanını verecek değiller. Ama... belki ben sağlayabilirim bunu... Teslim olursanız, birliğiniz hakkında senato karar verecektir. Fakat sadece sizin için birşeyler düşünülebilir. Örneğin, gerçek bir Roma vatandaşı adına çıkarılmış bir pasaport... Bir gemiye binip İskenderiye'ye gitmek...

Sustu. Gitgide bulanan gözlerini Spartacus'ten ayırmıyordu.

Hayrete düşmedi Spartacus. Kendisine böyle bir öneri yapılacağını, eski günlerin önerisiyle bir kere daha karşılaşacağını hissetmişti. Bir gün, Appia yolundaki hanı yağma ettikleri gecenin sabahı, Cricsus ona, «İkimiz beraber kaçarsak, hiç bir kaptan bize pasaport sormaz» dememiş miydi? O zaman daha bu serüvenin başındaydılar. Şimdi aynı serüvenin sonuna geldiklerinde Cricsus bu defa kafası kırkılmış Romalının ağzından aynı şeyi tekrarlıyordu. Her zaman Cricsus haklı çıkmamış mıydı? Belki de aslında bakışları bu kadar birbirine benzeyen bu iki adam haklıydılar.

«Yemek ya da yenmek!», «On bin gün!»

Hangi tanrı bağışlayacaktı ona bu günleri? Peşindeki yığınlar mı? Hendeğin öteki yanındaki kadınlar ve erkekler ne bekliyorlardı? Akibetleri belliydi, mahkûm olmuşlardı. Kendisi olsa da, olmasa da bir şey değişecek değildi. Öyleyse neden geriye dönüp hendeğin öteki yanına geçmeli?

Hiç görmemişti İskenderiye'yi. Ama orada geniş caddeler ve kadınlar olduğunu biliyordu... On bin gün!... «İskenderiye'de ne yiyeceğiz? — Yağda kızarmış bıldırcın eti. — İskenderiye'de ne içeceğiz? — Vezüv ve Karmel şarabı. — İskenderiye'de kadınlar nasıldır? — Göğüsleri portakal lezzetinde.»

Ama biliyordu Spartacus, İskenderiye'ye gitmeyecekti.

Krassus masasına oturmuş ağzındaki hurmayı şapırdatarak Spartacus'ü gözlüyordu.

Son bir defa başını salladı Spartacus.

Krassus ise hurmaların çekirdeklerini tükürdü, ayağa kalktı ve el çırptı.

Spartacus de kalktı.

Çadırın kapısı açıldı. Muhafızlar onu bekliyorlardı.

— Her şey düşündüğüm gibi cereyan etti, dedi Krassus. Sadece bir tek şeyi merak ediyorum : neden reddettiniz? Önerim sizin için çok avantajlıydı, arkadaşlarınızın akibetlerinde de bir değişiklik yapacak değildi.

Birden dikildi Spartacus. Krassu'ten bir baş daha uzundu. Gülümsüyor, tereddüt ediyor, bu şişko adama meramını nasıl anlatacağını düşünüyordu. Esseni'yi hatırladı. Laf anlamak istemeyen bir çocukla konuşur gibi, «Sonuna kadar dayanmalı» dedi. «Menziller arasındaki bağı koparmamak için, beni benden sonrakine bağlayan zincirin bir halkasının eksik kalmaması için, sonuna kadar gitmek lazım, Kural böyle, neden öyle olduğu sorulmaz.»

Krassus'un anlamadığını görünce masanın üstünden kupayı aldı, şarabı son damlasına kadar içti ve gülümseyerek :

— Artık bırakmamalı, dedi. Benden sonrakine temiz kalsın!

V

SİLARUS SAVAŞI

Bu görüşmeden sekiz gün sonra Krassus hayatının en büyük hatasını yaptı; bir daha tamir edemeyeceği kadar büyük bir hata işledi. Spartacus'ün ordusunun kalıntılarını toplayarak hendeği geçmeği başardığı ve Brutium'dan kaçtığı haberini alınca çılgına döndü. Hemen senatoya bir mesaj gönderip, Pompe'nin İspanya'dan çağrılmasını ve kendisini desteklemek üzere gönderilmesini istedi.

Spartacus hendeği, bir kar fırtınasının bütün bütün kararttığı, göz gözü görmez bir gecede aşmıştı. Bu son denemesi sadece bir umutsuzluk girişimiydi. Genç Katon'un komuta ettiği birliğe baskın yapmış, Romalıları ezmiş ve batı kıyısındaki Ofemia körfezinin hemen yakınından kuzeye çıkmak için kendisine yol açmıştı. Köleler hendeği aşmak için o muazzam çukurun çok küçük bir kısmını ağaç kütükleri ve arabalarla doldurmuşlar, sonra bu uydurma köprüden kolaylıkla karşıya geçmişlerdi. Yirmi bin kişi böylece Krassus'un kuşatmasını yarmıştı. Açlıktan gözleri dönmüş bir halde, kendilerinden çok üstün güçteki düşmana son saldırıydı bu. Ölüme gidiyorlar ve ölüme gittiklerini biliyorlardı. Krassus ise bunu ancak bir gün sonra öğrendi, ama artık geç kalmış, senatoya gönderdiği mesajcı çoktan yolun yarısına varmıştı. Yıllar yılı soğukkanlılıkla, ihtiyatla kendisini iktidara çıkaracak merdivenin basamaklarını tek tek kurmuş, parasını faizsiz dağıtmış ve gününün gelmesini beklemişti. Bu sabırlı çalışmayı bir anlık şaşkınlığı mahvetmişti. Senatoya gönderdiği mesaj, her zaman için onu Pompe'nin emrinde kalmaya mahkûm edecekti.

Sonradan, o soğuk kış sabahında nasıl olup da aklını kaybettiğini, açıklaması zor bir ruh halinin kendisini böyle davranma-

ya ittiğini sık sık düşündü. Krassus. Sekiz gün önce, beceriksiz ve sıkıntılı haliyle hayvan postlu adam karşısındaydı, kristal hokkayla bir çocuk gibi oynuyordu. O günden bir ay sonra ise emrindeki ordu, aynı adamı yok etmişti. Fakat bu ikisinin arasında ,o anlaşılmaz korkuya kapılmasına hangi bilinmez, hangi melun kuvvet sebep olmuştu? Bu nasıl bir korkuydu ki, Krassus'u bir siyasi intihara sürüklemişti? Ondan sonra yaşadığı altı bin beş yüz gün boyunca, altı bin beş yüz kere bu soruyu sordu kendine, fakat hiç bir zaman da bulmacanın anahtarını keşfedemedi. Mezopotamya çölünde, Sinaka şehrinin duvarları dibinde, Partlı bir süvarinin kaması hayatına şerefsiz bir şekilde son verdiği zaman, hâla bunu düşünüyordu Krassus.

Krassus senatoya mesajını gönderdiği zaman, Pompe İspanya savaşını yeni kazanmış hatta dönüş yoluna çıkmıştı. Hatasının büyüklüğünü farkeden Krassus, rakibi gelmeden kölelerin işini bitirmeye karar verdi. Öte yandan üç yıldır süren bu umutsuz mücadeleden bezmiş olan köleler de onun kadar acele ediyorlardı. Nihayet bu işi bitirme fırsatını Silarus nehrinin kıyısında buldular ve hemen hemen hepsi orada can verdiler.

Savaştan bir gün önce, kölelerin kampına çok ihtiyar bir adam geldi. Lentulus Batuatus'un eski esiri Nicos'du bu ihtiyar. Apulia yolundan oraya kadar yaya gelmişti. Nicos'u eskiden tanıyanlar görünce şaşırdılar, hemen Spartacus'ün yanına götürdüler.

Hayvan postlu ada mNicos'u belirli bir memnunlukla ve bu ziyareti bekliyormuş gibi hiç hayrete düşmeden karşıladı.

— Nihayet karar verdin demek! dedi. Seni çok bekledik. Hep sonumuzun fena geleceğini söylerdin. Sonumuzun ne kadar feci olacağını görecek gibi tam zamanda yetiştin.

İhtiyar Nicos, ciddiyetle başını salladı. Gözleri hiç görmüyor gibiydi, daha doğrusu Spartacus'ün yüzündeki değişikliği farkedemeyecek kadar görmüyordu. Şef'in düşkün halini, berrak gözlerindeki kederi hissetti.

— Karar vermek çok zamanımı aldı, diye cevap verdi. İnsanın kaderinden kaçamayacağını anlayabilmem için çok ihtiyarlamam gerekti. Kırk yıl köle olarak kaldım, sonra özgürlüğe kavuşunca gurur gözlerimi kamaştırdı. Tiffata tepesindeki Diana tapınağında ondan öyle saçma sözler söyledim. Ama, şimdi mademki bu işin sonuna vardınız, sizin yanınıza gelmem gerektiğini anladım.

Gülümsedi Spartacus:

— Yani artık kötü yoldan gitmemiş olduğumuza mı inanıyorsun baba?

— Hayır, o yol kötüydü, uçuruma götüren yoldu. Ama yine de sizinle beraber olmam, kaderinizi paylaşmam gerekiyordu. Bu bakımdan senden daha bilgiliyim, çünkü köle doğdum. Kaderinizi de onun için paylaşıyorum. Oysa sen önce kendi ülkenin dağlarında özgür yaşadın. Ama yine de özgürlüğün sınırları olduğunu bilecek kadar değil. İnsan kendini özgür sanır, öyleyken binbir bağla eli kolu bağlanmıştır. Hiç bir duyguyu en mükemmel şekilde duyamaz, hiç bir düşünceyi en derin noktasına kadar düşünemez. Sınırsız yapılabilecek tek şey var: hizmet etmek.

Spartacus ihtiyarın yüzüne baktı:

— Öyleyse niye bize geldin?

— Sizin sonunuz benim sonum demektir. Barış sizinle olsun. Özgürlüğün etrafı duvarlarla çevrili. Bu duvarlara saldırırsan kırarsın kafanı. Her eylem kötülük getirir. En iyi niyetli eylem bile kötü bir gölge verir. Köleleri ve ezilenleri tanrılar kutsasın! Hepiniz artık barışı bulacaksınız, onun için sizinle beraber olmaya geldim.

Gülümsedi Spartacus:

— İhtiyar kafanda hâla acaip fikirler var, ama yine de hoşgeldin baba, dedi. Aramızda eskiden tanıdıklarından şimdi çok azı hayatta.

Gece bastırınca, karşı tepelerde meşaleler yakıldığını gördüler. İki taraf da savaşa hazırlanıyordu.

Krassus birliklerini denetledi ve bulanık bakışlarıyla asker vücutlarından meydana gelen bu sonsuz duvarı seyretti. Bir yandan da şekerlemeleri şapırdatıyordu ağzında.

Spartacus, Romalıların karargâhından görülebilecek büyüklükte bir çarmıh diktirmiş ve çarmıha bir esirin gerilmesini emretmişti. Bu, paçavralar içindeki yalınayak ordunun son meydan okuyuşuydu. Adamlar, bir şey anlamadan çarmıhın etrafında kaynaşıp duruyorlardı. Spartacus bunun bir sembol olduğunu izah etti onlara. Romalılara teslim olsalar da, onların eline canlı düş-

seler de sonları çarmıha gerilmek olacaktı. Köleler anladılar. Spartacus de onların anladığını anladı.

Sonra vaktiyle Varinius'dan almış olduğu beyaz atını getirtti, hayvanı çarmıhın dibine götürerek kendi eliyle boğazladı.

— Ölülerin ata ihtiyacı olmaz, dedi. Ama arkada kalan canlılardan biri faydalanabilir ondan.

Nihayet kalan son yiyecekleri dağıttı ve çadırına çekildi.

Gece ilerlemişti. Sürünün kalıntıları yediler, içtiler ve kadınlardan geriye kalmış olanlarla sevistiler. Hendeğin öte tarafındaki tepede ışıklı noktalar hareket halindeydi : parlak kurtçuklar gibi.

Karşı taraftan esen rüzgâr, asilerin kulağına şarkı kırıntıları getiriyordu. Hayatlarından memnun, zaferden emin Romalılar marşlar ve sarhoş şarkıları söylüyorlardı.

Fulvius çadırında oturmuş bitirmesi kısmet olmayacak tarihçiseni yazıyordu. Romalıların sarhoş şarkılarını o da işitmişti. Bu sesler, Capua'da hararetli vatanseverlerin sancaklar sallayıp, mızraklarını şakırdattıkları son geceyi hatırlattı Fulvius'a O tarihlerde başladığı, fakat hiç bir zaman tamamlayamayacağı eleştirme yazısı geldi aklına. Yamru yumru kafalı bodur avukat kendini korkunç surette kederli hissediyor, dehşet yavaş yavaş yüreğini dolduruyordu. Bu son geceyi tek başına geçiremeyecekti. Kâğıtlarını topladı ve karanlıklar içinde yürüyüp Esseni'yi bulmaya gitti.

Esseni çadırında Nicos ile hararetli bir tartışmaya girmişti. İki ihtiyar aynı şilteye yan yana oturmuşlar, tarçın ve zencefil kokan sıcak şarap içiyorlardı. Romalılar silahlarını biler ve katliam şerefine sarhoş olurlarken, iki ihtiyar Tanrı'nın maksatlarını tartışıyorlardı. Arada bir, çadıra kapı vazifesi gören bezi oynatan rüzgâr, Romalılardan bu tarafa ürkütücü sesler getiriyordu.

— Kötülük ruhunun şarkısını duyuyor musun? diye sordu Nicos. Şiddet hareketleri insanı nereye götürür, gördün ya? Karşıdakilerin hepsine heyecan dediğimiz o veba bulaşmış.

Esseni itiraz anlamında başını salladı :

— Bir şeye karşı duyduğu heyecan, bir şey uğruna yüreğini yakan o ateş olmasa, yaşayamaz insan, dedi. Kökünden mahrum kalmış bir ağaç gibi kurur. Ama heyecanın da iki çeşidi var. Biri sevinçli, hayat heyecanı, yaşama ihtirası. Öteki kasvetli, karanlık; çünkü gıdasını ölümün derinliklerinden alır. Oysa bu ikinci cins daha fazla görülüyor. Zira dünyanın kuruluşu sırasında tanrılar insanları mutluluk ve sükunet veren sevinçli heyecandan mahrum edip onlara yasaklara uymalarını, arzularını tatminden vazgeçmelerini buyurdular. İnsanı diğer yaratıklardan farklı kılan bu feragat edebilme yeteneği, çok geçmeden ikinci bir doğa haline geldi. İnsan işte bu ikinci doğasını benzerlerine bir silah, şaşmaz bir ezme ve zulmetme aracı olarak kullanıyor. Feragat etme ve bazı şeylerden vazgeçme zorunluğu daha baştan beri insanın içine öyle işlemiş ki, insanlar ancak kendilerini feda etmeye karşı bir aşk, bir şevk duyabilir olmuşlar. İnsanlığın hiç durmadan gıdasını ölümden alan ihtiras ve heyecanlarına uymasının ve yaşamının sevinçli heyecanına kulaklarını tıkamasının sebebi içine işlemiş feragat ve kendini feda etme duygularıdır dersek belki bu durumu açıklayabiliriz.

Fulvius da şiltede ihtiyarların yanına oturdu. Kendisi için bir tasa şarap koydu ve korkusunun dağılmakta olduğunu hissetti. Hemen arkasından da Esseni'nin sözlerinin, Nicos'un hiç hoşuna gitmediğini farketti.

— Tanrılar tevekkül ve feragat gösterenlerden razı olsunlar! dedi Nicos. Bu gibiler sadece hizmet eder ve hiç direnmezler. Demin kötü bir heyecandan, bir ihtirastan söz etmiştin. Sanki başka çeşit heyecan varmış gibi! Her türlü ihtiras kötüdür.

— Başka bir çeşidi de var, diye lâfa karıştı Fulvius. Bir yandan da kafasını sıvazlıyordu. Kötü olmayan bir ihtiras daha var: amacı kendini feda etmek değil, dünya nimetlerinden faydalanma olanaklarını arttırmak olan ihtiras. Tabii insan, erdem ve feragati eş saymak alışkanlığını edinmiş olduğundan, bu alışkanlık da onun nazarında ölümü en büyük feragat haline getirdiğinden, ihtirasın hayat sevinci, hayata bağlılık demek olan birinci şekli, aşağılık ve bayağı bir tutku gibi görünüyor. Buna karşı sadece arzulara gem vurma, kendini feda etme ve ölüm, yüceltici davranışlar olarak kendini gösteriyor, değil mi?

«Günlük hayatın basitlik ve küçüklükleri, insanın kurtarıcı ve kıvanç verici heyecanı duymasını önlüyor, bu yüzden de insanı

o karanlık ve kasvetli köklerden gıdalanmaya itiyor. İşte, insanların yalnız oldukları zaman başkalarının çıkarlarına, toplu halde oldukları zaman da kendi çıkarlarına zarar vermelerinin nedeni bu!»

Fulvius böylece Capua'da yazdığı yazının başlığına dönmüş oluyordu. Krassus vakit verseydi belki bitirirdi bu yazıyı. Ama şimdi çok geç kaldığını kendisi de biliyordu.

Tastaki şarabı çabucak içip konuşmaya devam etti:

— Aslında haytın bir görünüşü olan o kıvançlı heyecan da kendini feda etmeye ve ölüme hazır olmalıdır. Bütün fark ölümün şeklinde: Hayat mı ölüme hizmet edecek, ölüm mü hayatın emrinde olacak? Şüphesiz silahlarının sesini duyduğumuz şu askerler gibi, ölüm için yaşamak daha kolay, oysa dolambaçlı yollar yasasının çoğu zaman gerektirdiği gibi hayat uğruna ölmek o kadar kolay değil!

İhtiyar Nicos uyukluyordu. Esseni ise uyanıktı ve düşünceli başını sallıyordu.

— Evet, dedi, bu gece belki de son gecemizdir. Güneş Şehri kül oldu. İnsanlık, içindeki kötülük özsuyunun pençesine düşmüş. Tanrı bile kendinden hoşnut değil. Her şeyin başı o zaten. Daha başlangıçta bu işi iyi ayarlayamadı. Yeryüzünü, gökyüzünü, denizleri yaratıklarla doldurur doldurmaz, yarattıkları birbirlerini yemeye başladılar. Madem öyle olacaktı, neden bu kadar zahmete girdi? Bizler bile bunu bu kadar yapabilirdik. Asıl aksini yapmak marifet. Tanrının hayvanlarla ilişkileri kötü olduysa, insanlarla ilişkileri bir felâket haline geldi. Daha ilk günde tanrı ile insanlar arasında anlaşmazlık çıktı. Doğruyu söylemek gerekirse, şu «İyilik ve Kötülük Ağacı» hikâyesinde bütün kabahat tanrıda. Madem elmayı yasaklamıştı insanlara, öyleyse neden o meyvayı getirip burunlarının dibine koydu? Olmaz böyle şey!..

— Neden koyacak, fedakârlığı, nefse hâkimiyeti öğretmek için, diye cevap verdi Nicos. İnsanları yasaklara uymaya alıştırmak için. İnsan feragat etmek, acı çekmek ve hizmet etmek için yaratılmıştır. Ölümü kötülerin elinden olan mütevekkillere ne mutlu!

— Ama yaradılış programında yoktu böyle şey. Ya da vardıysa, kötü bir programmış demek! En iyisi hiç bir şey yaratmamakmış.

Sustu Esseni ve dua etmeye başladı.

Romalıların borazanları daha net bir şekilde işitiliyordu. Hava henüz karanlıktı, fakat güneş neredeyse doğacaktı.

Spartacus çadırında uzanmış yatıyordu. O da geceyi yalnız geçirmek istememişti. Yanında esmer, kıvrak ve bir genç kız gibi incecik kadın vardı. Uzun zamanlar ihmal etmişti kadını. Güneş Şehri devrinde esmer kadın, önünde kırmızı bayrağı dalgalanan çadırın eşiğini bir kere bile aşmamıştı. Arada sırada Cricsus ile beraber görünmüştü ama, çoğu zaman yalnızdı. Bütün gün kasvetli şehirden uzakta tek başına ormanlarda gezer, geceleri de ya bağlarda, ya da Lukania kıyısında denize doğru inen kayalardan birinin kovuğunda uyurdu. Güneş Şehrinden bir çoban bir gün onu, denize dimdik inen bir yarın tepesindeki kayalıklarda bulmuştu. Kendi kendine konuşuyordu kadın, gözleri yerinden oynamış gibiydi. Kendisine seslenen çobanı farkedince dehşete kapıldı. Sonra çoban kaybettiği bir oğlağı aradığını söyleyince, hayvanı nerede bulabileceğini anlattı adama. Hayvan uzaklardaki bir tepenin ardında, denize bakan bir yamaçta kurulmuş ve buradan görülmeyen bir köyün yakınındaydı. Gerçekten çoban oğlağı, kadının tarif ettiği yerde bulmuştu. Daha bunun gibi başka olaylar, kadına büyücülük sıfatının takılmasına sebep olmuştu.

Köleler eskiden de kadının böyle garip yeteneklerine inanırlardı. Kendisinin eski Bakkant rahiplerinden olduğu ve aslında basit bir gladyatör olan Spartacus'ün içinde uyuyan o müthiş kuvveti onun uyandırdığı söylenirdi. Sözde bir gün büyücü kadın, deniz kenarında kumlar üstünde uyuyan Spartacus'ün yanına yaklaşan bir yılanın, Spartacus'ü sokmadan, başına bir taç gibi dolandığını görmüş de, bundan Spartacus'ün geleceğini keşfetmişti.

Spartacus vücudundaki karanlık kuvvetlerin esiri olmaktan korktuğu için kadına fazla yaklaşmıyor denirdi. Büyükelçiler ve Asyalı diplomatlarla görüşmeye başladığından ve özellikle yamru yumru kafalı bodur avukatı danışman olarak seçtiğinden beri,

Spartacus'ün bu esrarlı kadının adını bile işitmek istemediği söyleniyordu. Ama, Güneş Şehri yıkıldıktan sonra tekrar yaklaşmıştı kadına.

Sona ermek üzere olan bu gece, o esmer ve çocuksu kadın, Spartacus'ün kucağında belirsiz soluklarla uyuyordu.

Hayvan postlu adam esrarlı gücü yüzünden kadından sakınmıştı. Şimdi ise aynı sebepten onunda beraberdi. O da, Fulvius ve ötekiler gibi Romalı lejyonların meşalelerinin oradan oraya dolaştığını farketmiş, savaş ve sarhoşluk şarkılarını işitmişti. O da bunun son gece olduğunu biliyordu. İçinde birden, güneşin artık hiç doğmayacağı, insanın soluklarının duracağı zaman ne olacağını bilmek arzusu uyanmıştı. Trakyalı, anayurdunun o korkulu tanrılarını çoktan unutmuştu. Yuvarlak kafalı Esseni'ye sorular sormaktan usanmış ve sorusunun cevabını sözde bilgelerle rahiplerden ziyade bu kadının kucağında bulacağını sanmıştı. Fakat kadın sırrını vermemişti ona. Her zamankinden daha yabancı davranmıştı. Sorunun cevabını kadının gözlerinde, soluklarında aramıştı Spartacus. Bakışlarını öylesine bir ısrarla araştırıyordu ki, başını çevirmek zorunda kalmıştı kadın. O zaman kadını bıraktı Spartacus. Onun kendisine hiç bir şey öğretemeyeceğini anlamıştı.

Kalktı, çadırdan çıktı. Karanlık kamp yerini boydan boya dolaştı, nöbetçileri denetledi, horozların boğuk şarkısını ve düşman borazanlarının sert sesini dinledi, bezgin bir halde ve soğuktan titreyerek çadırına döndü. Kadın gitmiş, kokusu kalmıştı çadırda. Şiltede vücudunun iz bırakmış olduğu yere tekrar uzandı, gözlerini kapadı, artık sorunun cevabını bulamıyacağını bildiğinden, uyudu.

Hiç bir zaman da öğrenemeyecekti bunu : ertesi gün Silarus nehri kıyısında Romalılarla savaşa girdi, ordusu darmandağın edildi, kendisi de öldürüldü.

Savaş, güneşin ilk ışınlarıyla beraber başlamıştı. Önce köleler saldırdılar. Afrikalı trampetçilerin keçi derileri gerdikleri fıçılara vurarak çıkardıkları ses, cehennemi bir gürültüyle dolduruyordu şafağı. Savaş alanı çorak ve engebeliydi. Lukanialılar sıskası çıkmış ve açlıktan yarı ölü haldeki atlarının üstünde saldırıya geçtiler.. ve ok yağmuruyla karşılandılar. Kölelerin sapanları, Romalıların iyi gerilmiş güçlü oklarının yanında çocuk oyun-

cağı gibi kalıyordu. Lukanialılar sağa sola dağılıyorlar, açılıyorlar, ölü yapraklar gibi savruluyorlar ve arkadan şarkılar söyleyerek gelen Galyalılara yol açmaya çalışıyorlardı. Güneş çabucak yükseldi. Romalıların hattı darbeye dayanmıştı. Spartacus ise süvarilerinin, yan hatları kuşatıcı bir saldırıya karşı koyacak güçte olmadığını biliyordu. Saldırısını düşman hatlarının ortasına teksif etmek ve Romalı süvariler kendi yan hatlarına saldırmaya fırsat bulamadan, Romalı piyadelerin güçlü bir sıra halindeki ön hattını yarmak niyetindeydi.

Mızrakları tahtadan, zırhları tenekeden yapılmış Keltler naralar atarak hücum ediyorlardı. İlk sırası döküldü Romalıların, fakat ikinci sıradakilerin uzun mızrakları kölelerin incecik zırhlarını delerek Keltleri perişan etti. Üçüncü sıradaki eski ve tecrübeli savaşçılar ise, Keltlerin hücum dalgaları arka arkaya mızrak duvarına çarpıp kırıldıktan sonra savaşa girdiler.

Öğlene kadar Spartacus'ün ordusunun yarısı yokedilmişti. Geri kalanı ise tunçtan zırhlara karşı çıplak vücutlarla, demire karşı tahtayla, madene karşı tenle mücadele ediyordu. Ölüm, kurbanlarını büyülemiş gibiydi.

Vakit öğleyi geçerken, Romalılar köeleri tamamen sarmışlardı. Ondan sonra lejyonlar, yerlerdeki cesetleri çiğneyerek karşı saldırıya geçtiler.

Savaş, güneşin doğuşundan batışına kadar sürmüş, Spartacus ise öğle saatlerinde vurulmuştu.

Trakyalıların başında Krassus'un beşinci piyade bölüğüne saldırmıştı Spartacus. Uzun boyu ve sırtındaki hayvan postuyla diğerleri arasında hemen seçiliyor, kılıcıyla Romalıları doğrayarak, bu etten duvarda kendisine yol açıyordu. Fannius'un uşaklarından hayatta kalmış olan ikisi, peşinden hiç ayrılmıyorlardı. Spartacus küçük bir tepenin üstünde, süvari üniforması taşıyan ve yüzü son derece ciddi ifadeli Romalı bir subay farketmişti. Subay kayıtsız bir tavırla elindeki kırbaçla oynuyordu. O tarafa döndü Spartacus, subaya doğru ilerliyordu. Karşısına çıkan ve kendisini durdurmak isteyen bir Romalı askeri devirdi.

Arkasında gürültü azalır gibi olmuştu. Başını çevirip baktı, muhafızları biraz geride kalmışlardı. Subaya otuz adım kadar uzaktaydı şimdi. Romalı derhal tanıdı Spartacus'ü, kaşlarını

hafifçe kaldırdı. Yüzünün hiç bir hattı kıpırdamadan hayvan postlu adamın kendisine doğru ilerleyişini seyrediyordu.

Birden Spartacus'ün arkasındaki çember daraldı ve subayın yanına varmasına yirmi adım kala böğrüne bir mızrak saplandı. Aynı anda iki gözünün arasına şiddetli bir darbe yedi. Yere yuvarlanırken, gördüğü son manzara şöyleydi: Subay kılını bile kıpırdatmadan, elindeki kırbaçla oynamaya devam ediyor ve Spartacus'ten tarafa bakıyordu.

Uzakta, sanki bir sis perdesi ardında, haykırışlar devam ediyor, adamlar birbirlerini parçalıyorlar, düşüp ölüyorlardı. Göğsünü ağır ayakkabılar çiğniyordu. İçinde her şey kopuyor, her şey parçalanıyor, her şey acı haline geliyordu. Bir yandan acının kendisi de uzaklaşıyor, yumuşuyordu.

«Bu muymuş?» diye düşündü Spartacus. Yüzüstü dönüp ağzını açarak toprağı ısırdı. Dudaklarına ve damağına acı bir tad doldu. Killi toprağı bir kere daha ısırırken yine düşündü «Hepsi bu kadar mıymış?»

Akşama doğru, cesedini budular. Ağzına toprak dolmuş, parmakları toprağa gömülmüştü. Kan, sırtındaki hayvan postunu sertleştirmişti.

VI

ÇARMIHLAR

İsyan artık tamamen ezilmişti. Silarus nehrinin kıyısı boyunca onbeş bin ceset yerlerde sürünüyordu.

Dört bin kadınla, ihtiyarlar ve sakatlar Romalılara esir düştüler.

Ferahlayan senato rahat bir nefes aldı.

Ondan sonra insan avına çıktı Krassus. Askerler Lukania'nın yüksek vadilerindeki çobanların, köylülerin ve Apulia'daki fakir çiftçilerin peşine düştüler. Bir boyundurukla bir çift öküzden başka bir şeyi olmayanların hepsi, haydutlarla işbirliği yapmış olmakla suçlanıyor, ya öldürülüyor, ya da sürülüyordu. İtalya'daki kölelerin hemen hemen dörtte biri öldürülmüştü.

Asiler İtalya topraklarını kana boyamışlardı; asilere karşı zafer kazananlar ise İtalya'yı bir mezbaha haline getirdiler. İnsanın içindeki o gizli, o hain özsuyun yarattığı coşku, hakkın zafer kazanmasını sağlayan generali, yani büyük Pompe'yi kutlayan bütün İtalyan yarımadasını sarmıştı.

Pompe, tam zamanında İspanya'da dönmüş ye Apeninlerin eteğinde küçük bir firari grubunun tepesine binmişti. Pompe'nin askerleri firarileri çabucak temizlediler, o da İspanya'da o kadar başarı göstermiş askerlerini ödüllendirmek için, bunların insan avına katılmalarına izin verdi. Sonra senatoya bir rapor yazarak, Krassus'un asi sürüsünü yendiğini, kendisinin de devrimin kökünü kuruttuğunu bildirdi.

Büyük zafer ve şan payesi Pompe'nin idi. Roma, layık olduğu törenle karşıladı Pompe'yi. Krassus ise gayet sönük bir törenle yetinmek zorunda kaldı. Yine de senato, zafer alâmeti olarak

başına mersin dallarından değil de, defne dallarından bir taç takmasına izin vermişti.

Krassus Roma'ya dönüşünü eşi görülmemiş derecede dehşet verici bir gösteri haline getirmeyi kararlaştırdı. Pompe'nin geçidi «Mars »alanından Capitole kadar iki mil uzunluğundaki bir yolu kaplamıştı. Buna karşı Krassus üç yüz mil uzunluğundaki Appia yolunun iki yanına çarmıhlar dikilmesini emretti. Capua'dan Roma'ya kadar uzanan bu yol boyunca her elli adımda, bir çarmıh dikildi. Böylece altı bin kişi çarmıha gerilmiş oldu.

Krassus Roma'ya kısa aralıklı menzillerde mola vererek dönüyordu. Önden gönderdiği istihkâm birlikleri her mola yerinin arasına sıralıyorlardı çarmıhları. Ölüme mahkûm esirler ise Krassus'un ordusuyla beraber ilerliyorlardı. Ordunun önünde çift sıra halinde tahtadan çarmıhlar, ordunun ardında ise yine çift sıra halinde çarmıha gerilmişler uzanıp gidiyordu. Krassus'un askerleri ağır ağır ilerliyorlardı. General günde üç mola verilmesini emretmişti. Her duraklamada, öteki mola yerine kadar uzanan çarmıhlara gerileceklerin isimleri kurayla tesbit ediliyordu. Böyle olunca da ordu günde ancak onbeş mil ilerliyor ve arkasında canlı kilometre taşları gibi çarmıha gerilmiş beş yüz kişi bırakıyordu.

Krassus'un dönüşü Roma'da büyük heyecan yarattı. Bu garip gösteriyi kaçırmak istemeyen Romalılar yollara dökülüp Krassus'e karşı çıktılar. Aristokratlarla boşgezerler, atlı arabalar, tahtırevanlar ve atlarla, —hatta bazıları yaya olarak— yola düşmüşlerdi. Güneye doğru uzanan bu tozlu yoldan gelenlerin arkası kesilmiyordu. Krassus bunların arasındaki seçkin kişiler şerefine toplantılar düzenliyor, hatta çadırında yemek veriyordu. Bu arada, bir yandan ağzındaki hurmayı şapırdatırken, bir yandan da sinsi sinsi soruyordu : Pompe'nin muzaffer dönüşü onları bu kadar eğlendirmiş miydi? Tabii herkes Krassus'un iyi öç aldığı hususunda birleşiyorlardı. Roma Krassus'e bir zafer törenini çok görmüş, o ise Roma'yı ayağına getirmişti.

Kış geçmiş, güneş ısıtmaya başlamıştı ama, yine de çarmıha gerilenlerin çabucak ölüp kurtulmalarını sağlayacak kadar yakmıyordu. Aralarından bazıları —sadece pek azı— gece bastırınca geriye dönüp kendilerini öldürmeleri için Romalı askerleri parayla kandırmayı başarmışlardı. Oysa Krassus böyle merhamet gösterilerinde bulunmalarını yasaklamıştı askerlerine. Doğası gereği

zalim olduğu için değil, fikirlerinin bütün orijinalliği ile uygulanmasını istediğinden ve herhangi bir zevksizliğin tasarladığı şeyi bozmasını arzu etmediğinden! Zaten yine de merhametli olduğu için, esirlerin çarmıhlara bağlanmayıp çivilenmelerini istemiş, bu suretle işkencenin uzun sürmeyeceğini adamların çabucak öleceklerini düşünmüştü.

Dönüş tam on iki gün sürdü. Ordu, her gün arkasında çarmıha gerilmiş beş yüz kişi, beş yüz zafer işareti bırakıyordu. Adamların en zayıfları birkaç saat sonra can veriyor, en inatçılarının ölmesi ise günler sürüyordu. Çiviler, talihlilerin bir atardamarına rastlarsa ölüm çok çabuk geliyordu, fakat bunların sayısı pek azdı. Çivi çok kere kemiğe tesadüf ediyor, adam bayılırsa çarmıh yerden kaldırılıp toprağa çakılırken kendine gelip, dünyanın hâkimlerine lanetler yağdırmaya başlıyordu.

Bazıları kanamayı arttırmak için çivilenmiş organlarını çekiştirip çivinin açtığı deliği büyütmeye çalışıyorlar, fakat çok geçmeden acının, en kuvvetli iradeyi bile eritiverdiğini anlıyorlardı. Bazıları başlarını çarmıhın tahtasına vura vura parçalamak istiyorlar, onlar da çok geçmeden insanın bütün varlıklar içinde en zor öldürebileceği yaratığın kendisi olduğunu öğreniyorlardı.

İşkencenin ızdırabı içine hapsolmuş, hâla yaşıyorlardı. Kangren, etlerini paralıyordu. dilleri şişiyordu. Vahşi hayvanlar yanlarına yanaşıyor, kokluyor ve homurdanıyorlardı. Yırtıcı kuşlar başlarının üstünde dönüp duruyordu. Sabah oluyor, akşam oluyor, fakat yer- açılıp onları almıyordu içine, güneş de devrini bir türlü durdurmuyordu.

Fulvius ile Esseni'nin kurası, Krassus'un ordusu Liris nehrini geçmeye hazırlanırken çıktı. Sürünün en eskilerinden geriye sadece ikisi kalmıştı. Hermios çoktan ölmüştü. Baba - oğul Vibius'lar Silarus kıyısındaki savaşta öldürülmüşlerdi. Esmer ve kıvrak büyücü kadın nehirde boğulmuştu. Fulvius ile Esseni'den başka bir de ihtiyar Nicos kalmıştı geriye. Hepsini diğer yedi esirle bir araya bağlamışlardı.

Son molayı Liris nehrinin kıyısında verdiler, hep beraber yere oturdular. Nehrin, ağaç dallarını, süprüntüleri, insan ceset-

leri ve hayvan leşlerini sürükleyen coşkun sularını seyrediyorlardı. Elleri de bağlıydı ve askerlerin gözleri üzerlerinden ayrılmıyordu. Arkalarından çekiç sesleri geliyordu. Gelecek mola yerine kadar dikilecek çarmıhların çivileri çakılırken, kaderin seçtiği beş yüz kurban, işkence aletlerinin tamamlanmasını bekliyorlardı. Onlar da yamaca oturmuşlardı elleri bağlıydı, yüzleri insan şeklini kaybetmişti. Bazıları şarkı söylüyor, bazıları yüzükoyun toprağa kapanmış inliyorlardı. Bazıları da nefsine son bir eziyet olsun diye çırılçıplak soyunmuştu.

— Yırtıcı hayvanları öldürmek için kılıçlarını çekenlere ne mutlu! diyordu. Ne mutlu, bulutlara erişmek için kuleler kuranlara, meleklerle savaşmak için merdivenleri tırmananlara! Asıl kurtarıcılar onlardır işte!

Çekiç sesleri azalmıştı, hazırlıklar bitmek üzereydi. Fulvius ile bağlanmış olanlar arasında Calabrialı bir köylü de vardı. Acınacak manzaralı, ufak tefek, dimdik sakallı, yumuşacık bakışlı, gözleri patlakça bir adamdı Calabrialı. Kimbilir nereden ele geçirdiği bir marulu ısırıyor, bir yandan da Fulvius'a askerlerin çiftliğini nasıl yağma edip yaktıklarını, karmakarışık bir hikâye halinde anlatıyordu. Bir ara bir marul yaprağı uzattı Fulvius'a ve sordu: «Çarmıha germeden önce biraz yiyecek verecekler miydi acaba?»

Fulvius hafiften öksürdü ve «insanın kursağının boş olması daha iyidir» tarzında bir cevap mırıldandı. Asıl tamamlayamadığı yazıyı düşünüyordu. Fulvius. Esir edildiği sırada parşömen tomarını genç bir subay, bir acemi çaylak çekip almıştı elinden. Ölüm hemen hemen umurunda değildi, ama ondan önce olacaklardan korkuyor, bir de kâğıtları için üzülüyordu.

Çekiç sesleri kesilmişti artık. Silahlı askerler geldiler, ilk on kişiyi alıp götürdüler. Arkasından yine çekiç sesleri işitildi. Bu defaki sesler daha hafifti, fakat dehşet verici çığlıklara karışıyordu.

Yüz kırk esir oturmuş, sıralarını bekliyorlardı. Ses çıkarmadan çekiç seslerini dinliyor ve birbirlerine bakıyorlardı. Daha sonra, içinde Esseni'nin, Fulvius'un ve Calabrialı köylünün bulunduğu gruba sıra geldi. Köylü, Fulvius'a döndü:

— Korkmuyor musun? diye sordu.

— Ölümden herkes korkar, diye cevap verdi Fulvius. Ama herkes kendine göre korkar. İnsan tam öleceği anda korkuyu düşünemez. Önce acı çeker, yani ölümü değil, kendini düşünür, sonra ölürken kendini ve acısını düşünemez. Çünkü, hem ölümü, hem de ondan başka bir şeyi aynı anda hissetmeye imkan yoktur.

Ufak tefek köylü başını salladı. Fulvius'un sözlerinden hiç bir şey anlamamıştı, fakat yine de inanmak istiyordu bu sözlere, çünkü, ancak böyle teselli bulabilecekti,

O anda Fulvius kendisini bekleyen şeyi ve elinden alınan parşömenleri düşünüyordu. Başarısız devrimler yüzyılı tamamlanmış, halkın davası kaybedilmiş, hayal, gerçeğe egemen olamamıştı. Bundan sonra ihtirasa yol açıktı, ihtirasın yolu bütün engellerden temizlenmişti. Kuvvet, her şeyin üstünde hak iddia edebilirdi. Kuvveti olan; general, diktatör, imparator, hattâ tanrı olmak isteyebilirdi?

Yarışı kim kazanacaktı acaba? Asker Pompe mi, Tribün Sezar mı, entrikacı Ketegus mu, zengin Krassus mu, yoksa ahlâkçı Katon mu? Bu adamların hepsini tanıyordu Fulvius; bir küçük iş için birbirlerini yiyen, birbirlerini şantajcılıkla suçlayan, halk arasında itibar sağlayabilmek için gırtlaklarına kadar borca batan, senatoda nutuklar çeken, keten togaları içinde salınan bu adamların yakından bakınca nasıl göründüklerini çok iyi biliyordu. Her birinin şansını horgören bir gıptayla ölçüp biçiyordu Fulvius.

Başının üstünde güneş parlıyor, ayaklarının dibinde Liris nehri cesetleri taşıyordu. Elleri bağlıydı Fulvius'un. Yanındaki adam sızlanıyordu. Karşısında bir zenci, zerre kadar utanç duymadan soyundu, çırılçıplak oldu. Güneş devrini sürdürüyor, gökyüzünden hiç bir merdiven uzanmıyordu. Kurtuluş yok! Yuvarlak kaaflı adam gülümsüyor, sallanıyor ve kehanetlerini sıralıyordu :

— Kitap diyor ki : rüzgâr eser, rüzgâr geçer, hiç bir iz bırakmaz. İnsan gelir, insan yok olur, ne atalarının, ne kendinden sonraki kuşakların kaderi hakkında bir şey bilmez. Yağmur nehre düşer, nehir denize karışır, deniz doymaz. Her şey boş, her şey geçici...

Fulvius, yerlerde yuvarlanan ve uzak yurdunda kalmış kara tanrılarına yalvaran zenciye baktı :

— Bu da kendini teselli etmek için bir çare mi? diye homurdandı.

— Hayır, dedi Esseni, asıl krallara layık bir teselli var. Çünkü, bunu ifade eden, koca binalarla dolu şehirde kralmış. Yaşayan her şey geçicidir, sadece inanç ölmez demiş, o kral.

— Hangi inanç? diye sordu Fulvius. Sorarkan sesi titremişti, çünkü, askerlerin ona doğru ilerlediklerini görmüştü.

— Kurtarıcılık işaretini alıp benimseyecek birinin daima bulunacağı inancı. En sonuncusu, adalet ve iyi niyeti muzaffer kılana kadar, o işareti benimseyecek ve sonra çarmıha çıkacak birinin daima bulunacağı inancı...

YUNUSLAR

Daha sabah olmadı, bir tek horoz bile ötmedi. Fakat, bir devlet görevlisi horozlardan da erken kalkar. Öyle olması da lazımdır. Zabıt kâtibi Quintus Apronius alıştı artık. Ama yine de homurdanıyor. Çıplak ayaklarıyla tozlu zeminde sandallarını arıyor. Yine ters yönde duruyor sandallar. Hizmetçisi tam yirmi yıldır şunları doğru koymasını öğrenemedi.

Penreceye yaklaşıyor, derin derin nefes alıyor ve avluya bakıyor. İhtiyar, sıska ve saçı başı dağınık hizmetçisi Pomponia merdivenleri çıkıyor. Getirdiği su doğru dürüst ısınmamış, kahvaltının yenecek tarafı yok. Günün ilk aksilikleri!

Quintus Apronius «Yunusları», yani günün en parlak, en keyifli anını düşünerek teselli bulmaya çalışıyor. Ama, Pazar yeri yargıcının himayesine girmek umudunu kaybettiğinden beri «Yunusların» keyfine de tam anlamıyla varamaz oldu. Yargıç verdiği sözleri çoktan unuttu. Hamamlara her girişinde, alaylı ve kötü niyetli bakışların kendisini izlediğini farkeder gibi oluyor.

Merdivenlerden iniyor zabıt kâtibi. Dizlerinin de eski takati kalmamış. Togasının eteklerini beline doğru topluyor. Arkasından, elinde süpürgeyle pencereden seyrediyordur Pomponia.

Daracık sokakta, hayvanlarına durmadan küfreden sütçüler ve sebzecilerle karşılaşıyor Apronius. Neredeyse güneş doğacak.

Itriyat pazarıyla Balık pazarının sınırında yine belediye köleleri yığınına rastgeliyor: kin dolu sert bakışlar ve iyi traş olmamış yüzlerin kasvetli geçidi... Allahtan, eski usullere dönüldü de şunların bileklerine zincir vuruldu. İyice duvara yapışıyor Apronius, togasını da topluyor. Şu serseriler geçsinlerde, o da yoluna devam edebilsin.

Bakışları, her gün önünden geçtiği tahtaperdeye takılıyor. Yeni bir afiş asmışlar. Afişin üst tarafında ışıklar saçan kıpkırmızı bir güneş, altta da Lentulus Batuatus'un Capua halkına bir çağrısı: Gladyatörlerin dev gösterisi! Gladyatörlerin isimleri de sıralanmış. En heyecanlı karşılaşma, Galyalı Nestos ve Orestes ile bilezikli Trakyalı arasında olacak. Oyun arasında tribünlere kokular serpilecek. Biletler fırıncı Titus ile Hermios açık hamamlarında, yahut da Minerva tapınağının girişindeki bayilerden sağlanabilir.

Bütün bu yazıları artık ezbere biliyor Apronius. Başını sallıyor, küfrediyor ve uzaklaşıyor. Bedava bilet bulmak hayalinden çoktan vazgeçti.

Birkaç dakika sonra, Pazar yeri mahkemesinin toplandığı Minerva tapınağına giriyor. Bir aksilik daha bekliyor zabıt kâtibini: vaktiyle, «Diana ve Antinous'un Hayranları» derneğine üye olsun diye ikna etmeye çalıştığı, sonradan kendi yerine aynı derneğe başkan seçilen öteki zabıt kâtibi, o acemi çaylak da orada. Adam hindi gibi kabarıyor, dosyaları düzeltiyor, emirler veriyor, yargıç gelince de altına sandalyesini o sürüyor. Yargıç o himayekâr gülümseyişini ona yöneltiyor tabii. Yerine oturuyor Apronius ve dakikaları saymaya başlıyor. Nasıl da titriyor elleri? Eski günlerin süslü yazıları, yüreğini dolduran gurur ve kıvanç nerede kaldı?

Öğle olunca, mübaşir oturumun sona erdiğini bildiriyor, Apronius da hemen papirüslerini toplayıp, birtakım acele işler bahane ederek, ayrılıyor arkadaşlarından. Togasının pilleri son derece düzenli, yüzünün ifadesi bir o kadar ciddi. «Kadeh» tavernaya gidiyor. Kupasının temizliğine eskisinden çok titizlik gösteriyor, yemekleri de eleştiriyor, şeklen beğenmez görünmekle beraber, bir şarap daha içmeye lütfen razı oluyor. Epeyce zamandır bu tahrip edici keyfi çok görmüyor kendine. Zayıf yanaklarına biraz renk gelen zabıt kâtibi kalkıyor, eteğindeki kırıntıları silkeleyip Yeni Hamamlara yöneliyor.

Koridorlar yine eskisi kadar canlı bir kalabalıkla dolu. Aynı gruplar gevezelik ediyorlar, kemeraltında aynı hatipler ateşli nutuklar söylüyorlar. Bugün özellikle iki hatibin etrafına toplanmış alıklar. Hatipler yeni seçilmiş konsüllerin liyakatini tartışıyorlar. Biri Marcus Krassus'un cömertliğini övüyor, damla hasta-

lığı olan daha yaşlı öteki ise, Pompe'yi göklere çıkarıyor. Ondan sonra da karşılıklı olarak birbirlerini satılmışlıkla suçluyorlar. Biri, İspanya ordusunu dağıtmayan ve askerlerini Roma'nın duvarları dibinden ayırmayan Pompe'nin diktatörlük kurmaya hazırlandığını söylerken, öteki Krassus'un de Cumhuriyeti korumak bahanesiyle aynı şeyi yaptığını, niyetinin aynı olduğunu ileri sürüyor.

Omuz silkiyor Apronius. Hepsinin ne olduğuna çoktan karar verdi. Politika mı? Küçük insanların iliğini sömürmek, hayatı yaşanmaz hale getirmek için birtakım gizli kuvvetlerin çevirdikleri dalaveralar değil mi politika? İçeri girip, dolabının anahtarını çocuktan alıyor ve büyük bir keyifle bornozunu geçiriyor sırtına. Bu bornoz vaktiyle öyle zarifti ki? Tam Rufus'unkinin örneğiydi, kırmızı yeşil çizgileri vardı. O zaman, gelecek, henüz bir şeyler vaadeder gibi görünürdü Apronius'a Fakat, böyle bir bornoz almak çılgınlığı ne mahrumiyetlere mal olmuştu ona? Geceleri fazla mesai yapmış, yemekleri «Kadeh» te yemekten vazgeçmişti. Şimdi bornozun kumaşı yer yer büzülmüş, tüyleri de dökülmüş. Saçkıran hastalığına tutulmuş gibi diz ve dirsek yerleri ayaz kalmış. Ama, renkler eskisi kadar frapan. Zabıt kâtibi koridorlardan geçerken sivri omuzlarının şeklini belli eden, kıllı bacaklarını da dizlerine kadar açıkta bırakan bornozu gören herkes dönüp acıyarak bakıyor arkasından. Nihayet, «Yunuslar» salonuna giriyor Apronius. Gladyatör okulunun müdürü de yok, tiyatrocu da. Onları göremediği için canı sıkılmıyor zabıt kâtibinin. Rufus açık sarı ve kırmızı kareli yeni bir bornoz diktirmiş kendisini, görünce çileden çıkıyor, devrim ateşleri yanıyor Apronius'un içinde, neredeyse bu bornoz yüzünden vaktiyle Spartacus'ün açtığı yoldan gitmeye niyetlenecek.

Mermer bir sıraya oturuyor. Yanındakiler tanıdığı kişiler değil. Yüzlerinden taşralı oldukları anlaşılıyor. Tesadüfen onlar da, bastırılan köleler başkaldırısının önderi Spartacus'den bahsediyorlar. Spartacus öleli bir yıldan fazla oldu ama, yanında oturanlardan genci, Kuzey Ombria'da, kölelerin ayaklandığı bir çiftlikte görmüşler onu diyor. Karşısındaki de başını sallıyor, Lukania'dan geldiğini, orada da aynı söylentilerin dolaştığını anlatıyor. Avcılarla çobanlar görmüşler Spartacus'ü, onlarla konuşmuş, sonra birden gözden kaybolmuş. Bu haber Brutium ile Apulia'da da yayılmış, şehirlerde zenginler yine şımarık çocuklarını, «Spartacus seni alır götürür» diye korkutuyorlarmış.

Hayretler içinde kalıyor zabıt kâtibi. Yabancılara Spartacus'ün Silarus savaşında öldürüldüğünü, cesedinin de ertesi gün yakıldığını anlatmaya çalışıyor. Yabancılardan genci inanmayan gözlerle bakıyor Apronius'a; bakışları o zavallı bornoza takılıyor, ondan sonra yüzünün hatları gevşeyiveriyor:

— Ölmüş olduğuna emin misiniz? diye soruyor.

— Cesedi bulunmuş dedim ya! Öyle müthiş bir manzarası varmış ki? Ağzına toprak dolmuş. Ertesi gün de yaktılar cesedini.

— Nereden biliyorsunuz? diye ısrar ediyor yabancı. Ciddi bakışlarını zabıt kâtibinin gözlerinden ayırmıyor. «Halbuki başkaları, vücudunu bin tane mızrağın deldiğini, fakat cesedinin hiç bir zaman bulunamadığını söylüyorlar. Resmen gömülen adamların dirildikleri ilk defa görülmüş şey değil ki?»

Başını sallayarak kalkıyor Apronius. Eve dönmek üzere yola düzülüyor. O iki yabancının sözleri hiç çıkmıyor aklından. Osques mahallesini karanlık sarmaya başlamış. Evinin merdivenlerini çıkıyor, zayıf vücudunu örten elbisesini çıkarıyor, çıkardıklarını özenle katlayıp, bir ayağı kırık sehpanın üstüne koyuyor ve mumu üflüyor.

Sokakta, uygun adım yürüyen adamların ağır ayak sesleri: Belediyenin köleleri işten dönüyorlar. İyi traş edilmemiş yüzleri, zincirli bilekleri görür gibi oluyor Apronius. Aralarından biri, sırtına bir hayvan postu atmış dev cüsseli bir adam, elinde bir gladyatör kılıcı tutuyor. Hem alaycı, hem vahşi bakışları var adamın.

Uyumaya çalışıyor Apronius. Boşuna gayret biliyor ki, uyursa güzel rüyalar değil, karabasanlar görecek.

SON

ARTHUR KOESTLER

SPARTACUS

"Heyecan, yoksul halkı ve köleleri ayaklandırmıştı. Bir gün evvel, açlık ve kin duygularının zincirden boşanmış gibi ortaya döktüğü o aşağılık güdüler, unutulmuştu artık. Ellerinde sancaklar sallıyorlar, mızrakları birbirine vuruyorlardı. Hele köleler, şehir meclisi kendilerine silah dağıttığından ve onları da böylece geçici olarak kılıç taşımaya layık özgür vatandaşlar mertebesine yükselttikten sonra, sevinçlerini zaptedemez olmuşlardı. Geçiciydi bu yükseliş, meclis onları yükselttiği gibi, alçaltabilirdi de; olsun, yine memnundular.

Kafası şişlerle dolu hatip Fulvius, Capua'nın sokaklarında, yoksulluğu, sefilliği ve Gerçeği ile tek başına dolaşıp duruyordu. Sonradan şunları yazdı: "UZUN SÜRE KARANLIKTA KALDIKTAN SONRA IŞIĞA ÇIKANLAR ÖYLESİNE KÖR OLUYORLAR Kİ? İŞTE BUNUN İÇİN KÖLELERİ DE SİLAHTAN ARINDIRMANIN EN EMİN YOLUNUN, BUNLARIN ELİNE SİLAH VERMEK OLDUĞU ANLAŞILIYOR."

Fakat, böyle vecizeler ortaya atmanın zamanı değildi henüz. Demokrat Partinin o büyük vatanseverlik heyecanını kim yayıyordu? Partinin Can düşmanı olan soylularla şehir meclisi, gladyatör tüccarı ve Roma'nın eskiden seçim ajanı olan Lentulus Batuatus adında birinin de yardımıyla körüklüyordu bu heyecanı. Bu gerçeği ortaya atmak şimdi büyük tedbirsizlik olurdu. Bu çeşit söylentileri yayanlar bozguncular, kışkırtıcılardı. Hatta bazıları Spartacüs'ün casuslarıdır diye kürsüden indirilip öldürülüyorlardı."

1430
KUZEY